

دینانی چەرێق

مندى اقرا الثقافى

www.iqra.ahlamontada.com

لێکۆڵینهوهی

سه‌ید نه‌جمه‌ دینی نه‌نسی

به‌ هه‌اری ١٣٦٨ ی هه‌زاری

مه‌ هه‌اباد

بۆدابهزاندنی جوهرهها کتیب: سهردانی: (مَنْتَدَى إِقْرَأَ الثَّقَافِي)

لتحميل انواع الكتب راجع: (مَنْتَدَى إِقْرَأَ الثَّقَافِي)

پدای دانلود کتابهای مختلف مراجعه: (مَنْتَدَى إِقْرَأَ الثَّقَافِي)

www.iqra.ahlamontada.com

www.iqra.ahlamontada.com

للكتب (کوردی ، عربی ، فارسی)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

زوکراوه کافی چایه مه فی محمدی له سه قز به هاری ۱۳۶۹

نام کتاب : دیوان حریق

گردآورنده : سید نجم الدین ئە نیسی

ناشر : محمدی سقز

تیراژ : ۳۰۰۰

چاپ : نیکنام

لیتوگرافی : تصویر - تبریز

سرپرستی چاپ : ناصح افخم زاده

بهرستیکی دیوانی هه‌ریق

*****

ناوه روک

*****

لایه‌ره

*****

- 1 ستایش و سوپاس
- 1 "هه‌ریق"
- 5 شیعری هه‌ریق
- 10 هه‌ریق و غه‌زهل
- 16 هه‌ریق و شیخی بوهران
- 21 هه‌ریق و به‌هار و سروشت و جوانی
- 23 هه‌ریق له‌میژوی شه‌ده‌بی کوردی دا
- 37 هه‌ریق له‌شیعرو شه‌ده‌بیاتی ره‌فیق حیلمی دا
- 41 سوفیه‌تی له‌هونراوه‌ی کوردی دا
- 45 هه‌ریق له‌دیوانی پاشه‌روک دا
- 52 هه‌ریق له‌باخچه‌ی شاعیران دا
- 54 به‌سه‌رها‌تی هه‌ریق به‌قه‌له‌می محهم‌مه‌د ره‌شید
- 55 چونیه‌تی ژیا‌نی و خووره‌وشتی
- 59 هه‌ریق له‌ژیناوه‌ری زانایانی کوردا
- 62 هه‌ریق له‌گوواری به‌یان دا
- 63 هه‌ریق له‌گوواری کاروان دا
- 65 هه‌ریق له‌گوواری سروه‌دا
- 67 هه‌ریق و بونه‌شیعره‌کانی
- 73 چهند سه‌رگوزه‌شته‌یه‌کی هه‌ریق
- مه‌ژوی ژیا‌نی عارفی ره‌بان‌ی شیخ شه‌مه‌دینی
- 75 بوهران‌ی

لایه زه
++++++

نساوه روک
+++++

۸۲	یا دی شیخی بوورها ن
۸۴	شیخی بوورها ن
۸۶	خوو ره وشتی شیخی بوورها ن
۸۸	قوتبی ئیرشاد
۸۹	شیعری دومانه
۹۰	گیراوی داو
۹۱	غونجهی گولستان
۹۲	پیری بوورها ن
۹۷	شیخ یوسف
۱۰۰	من و دیوانی حدریق
۱۰۲	ناوی کهسان
۱۰۶	بهشی غه زه لکان

=====

۱	خهوف و رهجا
۲	نوری محهممه
۳	ئاگری دوری
۴	تاوی گریان
۵	گولی شادی
۶	هدوری خهفت
۷	گولی گولشه ن
۸	فدرشی غه زه ل
۹	جیزنا نهیی روح

نښه روک

*****

لارښوونه

*****

۳۱	خه تی مو به مو
۳۲	میراجی ټامال
۳۲	دلی سهرکش
۳۳	وردو هه راش
۳۴	ټامالی ره قیب
۳۵	دوکا نی حوسن
۳۶	شیرنی ټاودار
۳۷	باغی خه یال
۳۷	مرواری سرشک
۳۸	چامه کان
۳۹	دل بهری فکر
۴۲	هه ودا یه کی خا و
۴۴	عیشقی حه قیقی
۴۶	مه دینه ی ټه مه ل
۴۸	خدری ریگه
۵۰	عه سری خه زه ف
۵۲	که وای غه زه ل
۵۴	بی وه فایی گول
۵۶	چاوه ریی موژده
۵۸	هه زه یانی ناسازی
۶۰	لاله عوزاران
۶۲	مه سته وی یه کان

لایـهـره
 ~~~~~

ناوه روک
 ~~~~~

٦٢	پیره‌که‌ی بوره‌هان
٦٥	شای شه‌رفکه‌ند
٦٧	جوارینه‌کان
٦٨	سه‌ودا یه‌کی سه‌قمونییا
٦٨	نا پیا وی خه‌لکی
٦٨	به‌ردی زه‌لام
٦٨	مانگی موباره‌ک
٦٩	باده‌انه‌وه
٦٩	کاک‌ی سه‌رده‌شتی
٦٩	دو‌پشک
٧٠	تاکه‌کان
٧١	حه‌ریق درتا ریخ مشا هیرکرد
٧٢	به‌شی فارسی – جا مزر
٧٣	تاریخ وفات استادفا‌ضل مرحوم ملاویم سردشتی
١	فه‌ره‌ه‌نگی دیوانی حه‌ریق
٩٠	سیاس‌نامه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سەرچەمی بەرهەمی " حەریق "

دیوانی " حەریق "

مەلا سالحی

کوپی مەلا نەسروللای

زێویەیی

لێکۆڵنەوەی

سەید نەجمەدینی ئەنێسی

" بە هار "

هەتاوی ١٣٦٨

مەبەد

نام کتاب : دیوانی حه ریی
گردآورنده : سه بیید نه جمه دینی ئه نیسی
تیراژ : ۳۰۰۰
انتشارات : محمدی سقز
چاپ افست : نیکنام
لیتوگرافی : تصویر
قیمت : ۱۰۰۰ ریال

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بهنا وی شه خودا بهی که بی وینه وها وتا به و بهدی هینهری زمین
 سه ما به وهتا دونیا دونیا به هه ره شو شایا نی سوپاس وستایش
 وهتا به ، سلو له و پهیا مبه ره ی که خوشه و بستی خودا به ، و په یام
 هینهری نور وروناکی و سهفا به ، وله پاش شه پهیا مبه ری نا بیست
 ونا به ، وه درود له سه رثال ویا را نی ههتا ههتا به .

***

له پاش پشکدهش کردنی شه سوپاس وستایش وسلوه بهریگی دل
 دا ده پوتین و دل به شاعیری دل سوتا و بهئا گری سۆفیه تی مای مۆستا
 مهلا سألحی " حه ریق " ده سپترین و با سی شیعو به سه رها تی زیبا نی
 ده کهین ، وه شه به لگه ونوسرا وانی که له شوینه واری شاعیران و
 نوسهران ولیکۆله رانه وه بۆمان به جی ما ون دهیا نکهین به زینتۆینی
 ریگامان بۆ شه وهی " حه ریق " چا تر و با شتر بتاسین ، شه حه ریق ه
 که به ما مۆستای مه دره سه ی شیعو شه دیبی فیترگی شه و بیهن و شاکر
 هه لگه رسیین نا و با نگه ده کردو وه و شیعی نا گرینی هۆنیوه ته وه .

هه ریق

۱۸۵۱ - ۱۹۰۷

که وهه رناسی که م وینه ی ده ریای عیرفان و ته حقیق
 شاعیری رتبه واری رتبه ی ته سه ووفی پیری شافیق
 سه ودا سه ری مه عه نه ویا تی یوسفی میسری ته ریق
 بهئا گری عیش سوتا وه بۆیه نا زنا وی کردو وه به " حه ریق "

گه وهه‌ری تروسکه دا روبه‌نرخى نا وسه‌ده‌فى ئه مد‌ریا به‌ما ن ناوى مه‌لا س‌ل‌ج و‌ک‌ورى مه‌لانه‌س‌رو‌ل‌ل‌ای ز‌ی‌وه‌یه‌یه ، ز‌ی‌وه‌یه د‌یه‌که‌له‌س‌ور‌دا ش‌له نا و‌چه‌ی س‌وله‌یما ن‌ی پ‌ال‌ی دا وه ، به‌ل‌ای ر‌ۆ‌ژه‌ل‌اتی ک‌ی‌وی پ‌یره‌مه‌گ‌رو‌نه‌وه ، مه‌لانه‌س‌رو‌ل‌ل‌ای با و‌کی خ‌ال‌کی د‌یی ک‌اش‌ته‌ره ، ک‌اش‌ته‌ر‌ول‌ۆ‌ن د‌ود‌ین‌پ‌ال‌یان دا وه‌به‌ک‌ی‌وی ش‌ا هو‌وه که‌که‌وت‌ۆ‌ته‌به‌ی‌بن‌ی هه‌ورا ما ن‌ی ل‌وه‌ۆ‌ن و‌ج‌وا ن‌رو‌وه ، د‌ی‌وی ج‌ن‌وب‌ی پ‌ال‌ی دا وه به‌ما ی‌ده‌شته‌وه ، مه‌لانه‌س‌رو‌ل‌ل‌ای به‌فه‌ق‌ی‌یه‌ت‌ی ول‌اته‌گ‌ه‌ی خ‌وی به‌ج‌ی ه‌ی‌شت‌وه وه‌پ‌اشا به‌مه‌ل‌ایه‌ت‌ی له د‌یی "ز‌ی‌وه‌یه" ده‌گ‌یر‌س‌پ‌ته‌وه‌ۆ‌ن د‌ین‌ی، ما م‌ۆ‌ستا " ح‌د‌ریق " له‌س‌ال‌ی ۱۸۵۱ ز‌ا ی‌ین‌ی له د‌یی " ز‌ی‌وه‌یه " ئه س‌ت‌یر‌ه‌ی ژ‌ی‌یا ن‌ی ت‌ری‌فه‌ی دا وه و‌ چ‌ا و‌ی به‌رو‌نا ک‌ا ی‌ی د‌ون‌یا هه‌ل‌ن‌یا وه ، خ‌و‌ین‌دن‌ی سه‌ره‌تا ی‌ی له‌ل‌ای با و‌کی ده‌ست‌پ‌چ‌ ده‌کا وه پ‌اشا ده‌ چ‌ی‌ته‌س‌وله‌یما ن‌ی ول‌مه‌ز‌گ‌ه‌وت‌ی ش‌ی‌خ مح‌مه‌دی به‌رز‌نج‌ی ده‌ب‌ی به‌ سو‌خته‌ی فه‌ق‌ی‌یا ن و‌گ‌ه‌شت‌ی‌کی قه‌ره‌دا غ‌یش‌ی بو‌وه ، له‌ب‌یا ره‌ش با س‌ی "ن‌ک‌اح" له‌ک‌ت‌ی‌بی " منه‌اج " ی نه‌وه‌ی له‌ل‌ای ش‌ی‌خ ح‌د‌یده‌ر ده‌خ‌و‌ین‌ی و‌سه‌ری‌کی د‌ی له‌س‌وله‌یما ن‌ی ده‌دا ته‌وه ، له‌س‌ال‌ی ۱۸۸۴ له " پ‌ی‌نج‌و‌ین " گ‌ه‌له‌نبه‌وی بور‌ها ن " که‌عیلم‌ی مه‌نت‌یقه‌له‌ل‌ای مه‌لا ع‌به‌د‌ۆ‌ره‌ح‌ما ن‌ی پ‌ی‌نج‌س‌و‌ین‌ی ده‌خ‌و‌ین‌ی، له‌و‌ی‌وه د‌ی ب‌ۆ‌مو‌ک‌ریا ن " ما وه‌یه‌ک‌یش له‌و‌ن‌ی‌وه‌دا هه‌سه‌ربه‌به‌فه‌ق‌ی‌یه‌ت‌ی ده‌س‌ۆ‌پ‌ته‌وه له‌پ‌اشا ر‌ی‌ی ده‌که‌و‌ی‌ته‌خ‌انه‌قا ی " ش‌ی‌خ‌س‌ی بور‌ها ن " وات‌ه ش‌ی‌خ شه‌مه‌د‌ین ول‌ه‌و‌ی ده‌که‌و‌ی‌ته‌دا و‌ی ته‌ری‌قه‌ته‌وه ، له‌ ش‌ی‌خ ی‌وسف " ش‌ی‌خ‌ی بور‌ها ن" ته‌ری‌قه‌ت وه‌رده‌گ‌ر‌ی و‌ د‌وا ی‌ته‌و‌و‌کرد‌نی خ‌و‌ین‌دن‌ی ئا ی‌ین‌ی و‌نا وق‌ه‌ق‌ی‌یا ن ده‌ب‌یت به‌مه‌ل‌ایه‌کی ز‌ا نا و‌پ‌ا یه‌به‌رز و‌ده‌ج‌یت ب‌ۆ‌ئا و‌ای " سا ح‌یب " ی نا و‌چه‌ی سه‌ق‌زو ده‌ب‌یت به‌مه‌لا م‌ود‌ه‌ری‌سی شه‌م د‌یه وه‌ه‌له‌و‌ت‌یش‌ۆ‌ن د‌ین‌یت و‌د‌وا ی ما وه‌یه‌ک له‌ ئا و‌ای سا ح‌یبه‌وه ده‌ج‌یت ب‌ۆ‌د‌یی " ق‌ا را و‌ا " ی نا و‌چه‌ی ب‌ۆ‌کا ن و‌خ‌ه‌ری‌کی مه‌ل‌ایه‌ت‌ی و‌ده‌رس ک‌وت‌نه‌وه ده‌ب‌یت وه‌ه‌ر له‌م ئا و‌ای یه‌به‌ه‌و‌ی ه‌ۆ‌ن‌ینه‌وه‌ی چ‌وار‌ینه‌یه‌ک

سالخ خانى ئىعزا مول مولك ئاغى " قاراوا " و " بۆگه بهسى " كه
 پيا ويكى ساماندا روخا وهن دهسلات ودهسرويشتوبووه ريشى دهتاشيت .
 ئهم رودا وه دلته زين وناخوشه بهجۆرىك كارهكا تهسدر ههست و
 هوش وعا تيفهئى ئهم شاعيره ناسك خه ياله كه ئهم زامه قول وكا ريگه ره
 تادوا هه ناسه زيبانى ههروا ده مينيتته وه ، ههروه كوله پارچه شيعرىك
 داكوتيه تى :

شادى بىگانده ، خزمم غه مه گهر مرديشم
 ئه وهواريس له حيسا بى حه ق وگۆروكه فه نم
 گهنجى فكرم كه له نىوكونجى غه ما ديوه ئه وه
 ملكى شادىم هديه تاسا كينى به يتولحه زه نم
 ياله غه زه لىكى ترا تابلۆى زيبانى تال وناخوش وپرله ئا زارو
 خهفته تى خۆى به مجۆره وينه ده كيشيت وده لىت :
 هه ورى خهفته به فرى غه مى دا وه به سه رما
 ياسه پرسه رى دورپته كه لىتى كردمه سه رما
 كه وتۆته سه رم ئه شك وغبارى ئه له مى دل
 به عنى كه قورى ميجنه ته كردومه به سه رما

" هه رىق " به دل شكوى وناچارى ، به خا ووخيزا نه وه ئه ودى به به جى
 دىلتيت وده چىت بو گوندى " شه ره فكه ند " و بۆما وه بيه كيش له وى
 دانيشته جى ده بى وله وما وه يه دا خه رىكى ده رس كوتنه وه به فه قىيان
 ده بى وپاشا ن ده چىت بو شاروتىرانى نا وچه ي مه ها با د وچه ندسا لىكيش
 له گونده كانى ئه نا وچه يه دا ده بى به مه لا موده ريس وله پاشا ن له سالى
 ۱۳۲۴ هه تا وى دىته شارى مه ها با د وده بى به مه لا موده ريسى مزگوتسى
 حاجى " سه بيدحه سن " ومحه مده حوسين خانى موكرى مانگى سى تمه ن
 حقوقى بۆده برپته وه ، ئيتىرپاشما وهى تمه ن وزيبانى ده كا به په پوله ي

دهوری چرای " شیخی بورهان " و تا ساڵی ١٩٥٧ زایینی، ریکهوتی ١٣٢٦
 کوچی مانگی دواي ٥٦ ساڵ ژیا نی شاعیرانه و سوفیا نه له شاری مه هاباد
 له گه رهکی " پرزگهیی" یا ن له خانوی میرزا " حاجی یوسفیان " نه و گه وه ره
 تروسکه داره بۆهه میسه له گر شه ده کهوئ و ما لاوایی له ژیا ن ده کا و لسه
 گوړستانی " مه لاجا می" له ته نیشت ئا را مگای خوالیخوش بوشیخ مه حمودی
 نه وهی شیخ ته های شه مزینی سه ری ده با ته نیوئا میزی خا که وه .
 خوا به که وره یی خۆی گیا نی به به هشت شادبکا .

*****

شیمیری " هەریق "

هەریق شا عیری رێبوا ری رێگهی سوفیا بەتی و خا وەنی دڵیکێ بە
 خرۆش و ما مۆستای ھۆنرا وە ی جوان و را وچی نیچیری شیعر و ھەلۆی مەعنا و
 گە و ھەری بیرو و خەیاڵە و ما مزی مەعنا ی بە تەواوی را می خۆی کردوو ،
 ئەگەر بەوردی سەرنجێک لە نا و ھەروک و مەعنا و مەبەستەکانی ئەو شا عیرە
 مان بەدەین ، شیعری عیرفانی و سوفیا بەتی زۆربە ی دیوا نەکە ی گرتۆتەو ،
 چونکە عیرفان و سوفیا بەتی و خۆش ویستنی " شێخی بورھان " بە تەواوی
 ھەست و ھۆشی دا گرتوو و ڵە سەر جەمی شیعەرەکانی دا ئەو کار تێکردنە
 بەرچا و دەکەوێ بە شێوەیەک کە گوتنی ھۆنرا وە ی ئایینی و عیرفانی
 یاستایی " پیری بورھان " لە قۆلایی دڵ و دەرونیەو ھەل قۆلاو ەو بە
 درێژایی تەمەنیشی پەیرەوی لێکردوو ، بۆیە لەچەند جۆر ھۆنرا وە ی
 ئایینی و عیرفانی و ھەکو شیعری " خۆف و رەجا " و " نوری موحەممەد "
 و " دلی غافل " و " خەرمانی ئەمەل " و " عەسەری خەزەف " و
 " مەدینە ی ئەمەل " و " غونجە ی مەقسود " و " فەرشی غەزەل " دا زۆر
 زانایانەو ھەزارەیانە لە مەیدانی رەوا نیبژی و جوانکاری و وردەکاری
 دا ئەسپی خۆی تا و دا و ھەست و سۆزی خۆی دەر بێیو ، ھەر وە کولە
 پارچە شیعری " خەف و رەجا " دا گوتویەتی :

خۆفم لەخودا چونکە لەبەر غەیری خودایە

ئەمنم بەدرۆ ، سورەتی وەک خۆف و رەجا یە

پالێ رەحەتی دا و تەو نەفسی خەسیسم

یا ئەمنی غەنا ، یا ئەسەری یەش و ھەوا یە

یارانی بەرھەمەت لە تەرەف مەبەشتی فەبیاز

قەترێ ئەسەری سونبول و بەک چۆل و گەیا یە

نوقسان له تهره فا قایلە ، نهک فا عیلی موختار
 ئەم قهولی منهره ئیجی جه میعی حوکه مایه

***

یاله شیعی "نوری موحه مەهد" دا گوتویه تی "
 بهو نوره کهزا هیربو له سەر رویی موحه مەهد
 عالم هه موئا شوفته بو وهک مویی موحه مەهد
 سه روی چه مه نیش پیتی له گۆل و خاری غه مایه
 له رزانە له چه سرهت قه دی دلجویی موحه مەهد
 بورها نه له سه رنه فیی مونا فاتی شه وو رۆژ
 مویی که په ریشا نه له سەر رویی موحه مەهد

***

حه ریق شا عیریکی ژیری خاوه ن هۆش و بیری بهرز و دور شه ندیش
 بووه و پتویستی خۆی به را نه بر به خودا و ئایین و عیرفان به جی هینا وه ،
 بۆیه چووه بۆ دونه یای شیعی پرله خودا نا سین و سوفیا یه تیه وه و ده ستی
 کردووه به هۆنینه وهی شه و هۆنرا وانه ی که نا وه روک و مه به سه که یان
 بریتی یه له خودا په رستی و سوفیا یه تی و فله سه فی و ستایش و به سه روشت
 هه لکو تن ، به خویندنه وه و مولا لا کردنی شیعه کانی بییری ئایینی
 ورتیبا زی عیرفانی حه ریقمان بۆ ده رده که وێ .

خه جالەت مونه سیر بوئی دلای غافل له دونه یایه
 نه دا مه ت بونه تیجه ی ئاخری شه مشوروغه و غایه

عه جه ب بوت بۆ ته زستان زه مه ره ریری باری عیسانت
 که شک نه به ی سه رمایه ، ده لێی وه یوه ی چه سه رمایه

لێره دا ئه وه ی پتویسته بگوتری شه وه یه که یه کم سه رچاوه ی ئیلها م
 و خروشانێ "حه ریق" سۆز وه وه وای شه وین و سوفیا یه تی بووه که کاری

کردۆته سەردڵ و دەرونی بەجۆشی و هەرلهوکا تهوه کهههوا ی عیشق و –
 عیرفانی کهوتۆته میشکهوه بهشیعری ئاگری دەرونی دا مرکا ندووه ،
 فەلسەفەیی تهسهوونی " مەحوی " و شاعیرانی سوفی، کاریان تیکردووه و
 لەسەرئەوه شرا بیروخەیاڵی ناسکی " " نالی " شۆرشیکیان لەدەلی دا
 کردۆتهوه ، شیعرەکانی تام و مەزە و چۆژی گیان بەخشی تهسهووفیان
 تێدا یەو عیرفان و سوفیا یەتی لەزۆربەیی هونراوەکانی دا دەدرەوشیتەوه
 بەخویندەنەوهی هەلبەستە پەرلە مەبەستەکانی رۆانگەیی بیری تهسهووفی
 رێبازی ئایینی و عیرفانی هەریقمان بۆرون دەبیتەوه و بەوجۆرە بۆمان
 دەردەکەوێت که " سوفیزم " تا چ را دەیهک کاری کردۆته سەرشیعرو ئەدەبی
 کوردی و تا چ ئەندا زەیهک سامان داری کردووه و بەرزێ کردۆتهوه ، هەر
 وەکۆلهشیعری " خەرمانی ئەمەل " دا دەلی:

لەخەرمانی ئەمەل میروی ئەمەل جەزبی نەکردا نئی
 لەزە یقەت خا ئەدا ترسم هەیه، ئاخر سەری دا نئی
 دەلێن جەردەیی ئەجەل رێگا بەکا رۆانی ئەفەس دەگرێ
 شەقامی سینە دەبرێ بۆمەتا عی دیدە دەروانی
 تەریدەیی ئەفس و شەیتان قافلەیی تا عاتی غارت کرد
 ئەگەر جاسوسی ئیمانی نەبێت دەرنای چێ ئینسانێ

* * *

" حەریق " ئە هەمو باخچە و گۆلزارێک چەپکە گۆلێکی چنیسووه و
 ناوەروک و مەبەستی هونراوەکانی بۆیتین لە :

- ١ – ئایینی و خا ناسی
- ٢ – عیرفان و سوفیا یەتی
- ٣ – فەلسەفی و کۆمەڵایەتی
- ٤ – خۆشەویستی و دلداری

۵ - ستایش و پێ هه‌لکوتن

۶ - به‌ها رو‌سروشت و جوانی

۷ - شین و لاوا ندنه‌وه

۸ - مونا سه‌به‌ت

۹ - نا مه‌ونا مه‌کاری

۱۰ - دا‌شۆرین و گله‌یی

"حه‌ریق" ئه‌وه‌نده‌ی که‌له‌کوردی دا‌شا عیرو‌خوا‌ه‌ن به‌ه‌ره‌ بو‌وه
ئه‌وه‌نده‌ش له‌شیعری فارسی دا‌شا عیرو‌شا‌ره‌زا و‌خوا‌ه‌ن بیری به‌رزبو‌وه و
له‌پا‌ڵ هۆنرا‌وه‌ی کوردی دا‌هۆنرا‌وه‌ی به‌زما‌نی فارسی هۆنیوه‌ته‌وه
و‌که‌شکۆ‌ڵ و‌به‌یا‌زه‌کا‌ن، چه‌ند نه‌مونه‌ی ئه‌و با‌ه‌ته‌یا‌ن بۆ هه‌ل‌گرتوین .

دو‌کتور "مه‌عروف خه‌زنه‌دار" زا‌نا و‌نوسه‌ری پا‌یه‌به‌رزى کوردله
پێشه‌کی دیوانی شاعیری گه‌وره‌ی مو‌کریا‌ن "مِصباحُ السِّدیوان" ی
"ئهدهب" له‌لا‌په‌ره‌ی دوا‌زده‌دا‌ده‌لی: "حه‌ریق" یه‌کێک له‌شاعیرانه
یه، که‌ نو‌ینه‌ری قوتا‌بخانه‌ی "نالی" یه‌ له‌خا‌کی با‌با‌ن دا، وه‌شم
شاعیرانه‌ واتا‌شاعیرانی نیوه‌ی دو‌وه‌می سه‌ده‌ی نوزده‌هه‌م ئه‌گه‌رچی
غه‌زه‌لی "نالی" یا‌ن له‌روی رو‌خساره‌وه نه‌گۆریوه به‌لام شۆرشکیا‌ن له
نا‌وه‌روک دا‌به‌رپا‌کردووه، "حه‌ریق" و "مه‌حوی" به‌ده‌رو‌یشی، "حاجی
به‌نیشتمان په‌روه‌ری و" ئهدهب" به‌ده‌ ره‌ئینا‌نی غه‌زه‌لی د‌ل‌داری له
چوارچێه‌ی ده‌رو‌یشی یه‌وه، بۆجیها‌نی ر‌یالی‌زم، "حه‌ریق" هه‌له‌رله
سه‌ره‌تای لا‌وی یه‌وه ده‌ستی کردووه به‌شا‌عیری و‌له‌هۆنینه‌وی هۆنرا‌وه‌دا
سه‌ودا‌سه‌رو شه‌یدا‌ی شێوه و‌شێوا‌زی شیعره‌کا‌نی "مه‌حوی" و‌به‌تا‌یبه‌ت
"نالی" بو‌وه و‌شیعره‌کا‌نی ئه‌وان له‌شیعری ئه‌ودا‌ره‌نگ ده‌ده‌نه‌وه،
د‌لی له‌ورد‌کاری ئه‌وشا‌عیرانه‌چووه و‌که‌ل‌یکشی هه‌زه‌جینا‌س و‌ته‌شبه‌و
غیستی‌عه‌ره‌ی جوان کردووه، بۆ نه‌مونه‌ته‌ما‌شایه‌کی ئه‌و‌کا‌رتیکردنه‌ی

" نالی" له " حەریق " بکه و بزانه چۆن " حەریق " شوین شیوه و شیوازی
 " نالی" که وتوو، " نالی" ده لێ :

چاوه له برۆ یه عنی له ژیر تاقی نه زارهت
 بێ بهره عیا ن دیته ته که لوم به ئیشارهت
 " حەریق " ده لێ :

ئهم خوسره وی خوبانه که وادیته نه زارهت
 شیرینه ته که رد ل برفینێ بسه ئیشارهت
 " نالی" ده لێ :

ئهم تاقمه موتا زه که واخله سبهی شاهین
 ئاشوبی دلی مه له که ت و قه لبی سوپا هین
 " حەریق " ده لێ :

ئهم تاقمه شیرینه له مه که ته ب که دییارن
 جه لادی دلی عا له م و ئاشوبی دییارن
 با چا ویکیش به ههردو چامه " قه سیده " کهی " کج " ی " نالی " و
 " کوری " " حەریق " دا بخشینین و بزانهین " حەریق " چۆن به سه ر پرچکه
 و رێبازی " نالی" دا رویشتوو و ته نا نه ت له کیش و قافیه ش دا پهیره وی
 له " نالی" کردوو و شوین پیتی ئه وی هه لگرتوو، " نالی" له چا مه نا سک
 وجوانه که ی دا که با سی عیشقی مه جازی ده کا و ده لێ:
 عیشت که مه جازی بێ، خوا هیش مه که ئیلاکج

شیرین کج وله یلاکج، سه لما کج و عه زرا کج
 فەرقی کور کج روشن وهک فەرقی مه هه و میهره

ئهم فەرقی شه و ورژ ه وهک فەرقه له کور تاج
 " حەریق " یه له چا مه بهرز و به نا و با نکه که ی دا با سی عیشقی حەقیقی
 ده کا و ده لێ :

عیشقت که ده قیقی بی تالیب مه به ئیللا کور
 هه مه زه رتی له ولا کور، هه میوسفی وا لا کور
 ئه و نوره که مه نشه و بو، بو عا شقی مه ده و بو
 تی فکره له شه و نوره مه علوم و هو وه یسدا کور
 سه ده بیفی که تو " نالی" به مپیری به مندالی
 به مه زه له عیشقت شه دوایی زیبا کچو دیبا کور
 هه ر عیشقی ده قیقی بی، وه که عیشقی " ده ریقی" بی
 مه یلی به ده قیقی بی، بو مه عریفه توللا کور

* * *

ههروه کو گوتمان " ده ریق" شا عیریکی سوفی یه وه یندی له شیعره -
 کانی عیشقی مه جازین و سه ریا ن له ته سه و وه ده ره جووه، وا ته له عیشقی
 مه جازی یه وه چووه بو عیشقی ده قیقی و خودایی .

*

" ده ریق و غه زه ل "

" ده ریق " شا عیریکی سوفی و غه زه ل و ئیژیککی به هره مه ندی دوا ی
 " نالی" و " مه حوی" یه ، نا و بانگی " ده ریق" زیبا تر به هوی غه زه له
 به رزو جوانه کانه تی، که به راستی مه عنای باریک و وشه ی جوانی وه کو
 که وه هرویا قوتی له ملوا نکه ی هونرا وه دا تی که ل کرده وه وله شیعره
 غه زه له کانی دا رۆحی عیرفان و خوا ناسی به ته وای دیا ری ده دا ،
 به که مه ندی غه می دنیا که سی خۆی پیچا بی

موتله قی قهیدی ته که لیفه که خۆی پی چا بی

شه وی خاوی ته مه عکه و توته حالی چاوی

چۆن له بهر ریس و گوریسی له غه زه ل جۆیا بی

حیکمه ته شیعرى من وده وڵه تی شه هلی ئیمسا ک

وهک ته لسمیکه که ریی مه شره بی بونه شکا بی

*

رێچکه وه دا رشتنی شیعره کا نی " حه ر یق " به تیکرا بی شیوه یه که له
نیوان غه زه لی دل دا ری و سوفیا نه دا ، یا نی عیش و سوفیه تی تیکمه له لاو
کردووه و بیروخه یالی سوفیا نه ی له نا وه رۆکی غه زه لی دل دا ری و شه وینا
نه گونجا ندووه .

چا وه که مه مرۆله گولشه ن گول به عیشه خو ی نووا ند

نهک نهک گیر به به مه رگی تۆقه سه مه یچ نه مدووا ند

گول به توۆزی پێته وه لاف و گه زاف سی لی ده دا

وا شوکرسۆزه ی نه سیم ها ت و شه ویشی لی ستا ند

بوگولی روت ما ته می به رچه م ده بینه ی بو یه وا

ما هی نه ورۆزم به شیوه ن وهک مه ره ره مخۆی نووا ند

" حه ر یق " له تین و تا وی شه وین و خۆشه ویستی دا به هێزی بووه و به هه ست
و سۆزی سوفیا نه و عا ر یفا نه وه ئا گری هینا وه ته نیوئا ورگی دل و بووه به
شا عیرو شه دیبی فیڕگه ی عیش و بووه به رێگری دلکا ن ، به راستی ئا گری
عیش له دلی " حه ر یق " دا هه ستا وه و بلیسه ی شه ستا ندووه و سوتا ندویه -
تی ، بو یه به غه زه له به رزو به سۆزه کا نی ئا گری له خه رما نی دلانی به
هه ست به ردا وه .

که ی دێیه وه سه ره حمی دلی زا رونه زا رم ؟

که ی دێ قه ده می خیرت به سه ر خا کی مه زا رم ؟

تا دیومه له نیومه سه فی روت سوره یی یوسف

بوئا یه تی حوسنت له هه مور ره سمی که نا رم

تا ووس که له سەر زینه تی باڵی ، سه‌ری دا نا
 شه‌منیش به‌به‌ری فک‌ره وه‌به‌ی سه‌برو‌قه‌را رم
 په‌روا نه‌یی شه‌وقت مه‌خه‌ره ئا گ‌ری می‌حنه‌ت
 شه‌مع‌ی دله‌که‌ت هه‌له‌که‌به‌ی به‌زم‌ی نیگا رم

*

"حه‌ریق " به‌جوا نترین شه‌یه نا وه‌روکی ئا یینی وعی‌رفا نی،
 وه‌به‌رزترین بیری سوفیا نه‌وفه‌له‌سه‌فی، وه‌به‌سۆزترین ئا وازی شه‌ویندا-
 را نه‌ی له‌غه‌زه‌له‌کانی دا ده‌رب‌ریوه وته‌نا نه‌ت زۆربه‌ی غه‌زله‌دله‌دا ریه
 کا نیشی ره‌نگی غه‌زه‌له‌عی‌رفا نیه‌کانی به‌خۆیه‌وه‌گرتوه .
 به‌خه‌یاڵی شه‌وی وه‌سه‌لت خه‌وی هه‌جرا نه‌دی

به‌شه‌می‌می نه‌فه‌ست سه‌روه‌یی جیرنه‌نا نه‌دی
 چا وی به‌یمارته‌ئیشا را تی شفا ده‌نوینتی

له‌خه‌تی مه‌سه‌فه‌ی روت ئایه‌یی لوقما نه‌دی
 گه‌وه‌ری مه‌عنی له‌ده‌ریا چه‌یی دل دینه‌ده‌ر

تا له‌ه‌وقه‌ی ده‌هه‌نت له‌علی به‌ده‌خشان نه‌دی
 هه‌ربه‌ئا ودا چوسه‌فینه‌ی غه‌زه‌لی به‌حه‌ری خه‌یاڵ

له‌جیات سودی مه‌تا عم‌زه‌ره‌روزیان نه‌دی
 له‌گه‌نی دیده ، فته‌لی موزه وه‌وه‌غه‌نی ئا ه

به‌شه‌وی وه‌سه‌لی له‌سه‌دلاوه چ‌را غا نه‌دی

*

شه‌وه‌نه‌ره‌هونه‌رمه‌نده شه‌ویندا ریکی دل سوتا وه‌که‌را به‌ل وپۆی
 غه‌زه‌له‌کانی له‌هه‌ست و سۆزو شه‌وین و خۆشه‌ویستی چ‌نرا ون و له‌سه‌ره
 روپه‌ره‌ی دلان نه‌خش کرا ون ، له‌سه‌رتا سه‌ری شه‌م غه‌زه‌لانه‌دا شه‌وینیکی
 ئا گ‌راوی و سۆزیکی را سه‌ه‌قا نی شه‌پۆل ده‌دا و غه‌زه‌له‌کانی به‌راستی دل

دهكه نهوه و بهبتي په روا ئينسان ده خه نه سۆز يكي مه عنه وي ورؤختيكي
رؤخا ني وئو ويندا رنه يا ن هديه .

بۆجه معي غم و شادي نه بو رۆزي موحه رهم
روت بهرگي گولي شادي وزولفت شهوي ماتم
بهو وه جهه ده لئين مه سحف و به نو قته ده لئين دم

به وزولغه ده لئين قه يد و به شه ما شيه بهر چه م
ته فسيري شهوي وه سل و غه مي رۆزي فيراقه

مه شهوره له دونيا به به هشت و به جه هه ننه م
ته سبيحي سه نا ي زولفي خه يا ته و له بهي مه رجان

سه ر پشته يي ئيمه ي ده وي بو عيقدى مونه ززه م
بو د لئهرى مه عني له حه رهم خا نه يي ئه سرار

خوي قه له مي ما وه "حه ريق" ئيستى به مه حه رم

*

ئه و بو ئيزه خوش را و ئيزه له ده ره بريني بيرو خه يا ل و پهروه رده كردني
نا وه روكي تاز و به كا ره ئينا ني ئيستيعا ره ي جوان و ته شبيها تي ناسك
ودا هئينه را نه دا به هيز و خا وه ن ده سه لات بووه و غه زه له شيرين و د لرفينه -
كا ني چون له قولايى دلى به هه ستيه وه هه لقولاون له گه ل دونيا يهك
هه ست و سۆزتيكه لاون .

ئهى تۆبه له ده س رۆزي فيراق و شهوي هجيران
وه ي رۆله هه را و كه شه كه شي سا عه تي جيرمان

بو سه بزه يي نه و خيى زي خه تي لاله روخا نم
هه وري خه فتم حازره بو ديد ه يي گريان

تۆتارى سه ري زولف و منيش ئه شكى به حه سه ر هت
خوش دئين له يهك ئه و ريشته و ئه و دانى مه رجان

قهتره ی عه ره قی شه و نمی بهرگی گۆلی روت بو

وه مزا نی که مهرجا نه له سه ره له علی به ده خشان
 "حه ریق" ده نگ و ناله ی دهرونی له قالی بی غه زه لی تا سک و تهرو
 پا را و دا هۆنیوه ته وه و هۆنرا وه کا نی نیشا نه ی سۆزی ئه ویندا را نه و
 عیرفا نه دتی ، غه زه له کا نی پا رچه نا گرێکن که له کوره ی دلی ئاگرینه وه
 ها توتنه ته ده ره وه و ده کرێ بلیتین به ته وای مه عنا "حه ریسق" شیعر ی
 شا عیرا نه و عاریفا نه ی هۆنیوه ته وه .

هه موکس با بزا نی من که سه و دا ی زو لفی دوتا تم
 له خا نه ی گۆلم دا گۆلم له ده وری شای روخت ماتم
 شه گهرچی سا کینی مَلکی عه جه م به م دور له رۆم که وتم
 له سا یه ی بهرچه می تو وه ره ئیسی مَلکی شا ماتم
 مو تا لای حاشیه ی زو لفت له سه ره سه فحه ی روخت سه عبه
 به وه مچا بو به مندالی له ده رسی عیشق راهاتم
 "حه ریق" زۆرجا ریش به ره وه غه زه لی شه وین و دلدا ری رویشتو وه و
 له م مهیدا نه ش دا سوا رچا کی خو ی تیدا تا قی کردۆته وه ، شه گهر به ووردی
 که با سی شه وین و خوشه و یستی، یا ن به نا شکرایی تیدا دیا ره وویستویه تی
 له هه مورا نگه یه که وه شیعر بلی و خو ی له م بووا ره ش تا قی کرد بیه ته وه .

حوزنی من یا حوسنی تو ئیشکا له تا نا خر نه فه س
 چون زه کا تی خوشنی تو یا حوزنی من ناگا به که س
 چۆن ده که ی مه نعی دلی من تۆله شه هدی لیوی خو ت
 لیوی تۆوه که شه که ره ستا نه دلی من وه که مگه س
 تا زه فه رموته له لای که س را زی عیشقی من مه لسی
 نه ت ده زانی دل که کون بو ده نگه ی لی دی وه که جه ره س؟

*

"حه ریق" پا به خیکی زۆری به شیعره کا نی خو ی دا وه و زۆری خوش
 ویستون وه به هۆی هۆنرا وه کا نیه وه خو ی به وه جا خ رو شنب زانیوه و

ههلبهستهكا نى بهجهرگۆشهى خۆى دا نا ون وهىواى پا شهرۆزى پييان
 بووهوبه موشتهرى ودا خوازى شيعرهكا نى كۆتوو كه شه وهۆنرا وه به نرخ و
 جوا نا نه له كيس خۆيان نه ده ن ، ههروه كوله چا مهى "عهسرى خهزه ف" دا كه
 وتوبه تى :

ههريهك پهلى فرزه ندى، ده ژى شيعرى " حهريقى "

تۆبۆچى له كيس خۆتى ده دهى موشتهرى نادان ؟

*

" حەریق وشێخی بورهان "

حەریق لەکۆری ره‌وا نبێژی دا بولبولیکی هه‌زار ده‌ستانه‌ که‌دل به‌ دریا دا ده‌دا و روله‌خانه‌قای " شێخی بورهان " ده‌کا ، کاتی که‌چوووه‌بوو خانەقای " شێخی بورهان " وله‌وێ دا نیشه‌جێ بووه ، تا دوا یی ژیا نی له‌سۆز و گودا زی عیشق دا گوشه‌نشین بووه و بشکۆئاگرا وابه‌کانی شه‌وینی راسته‌قانی له‌دل و ده‌رونی دا بلێسه‌ی شه‌ستاندوووه‌ئاگر له‌خه‌رمانی ژیا نی به‌ردا وه ، به‌راستی له‌دونیای عیشق وشه‌یدا یی ، وه‌سۆز و گودا زووخۆشه‌ویستی .
داکه‌م وینه‌بووه :

شه‌ی دل و هه‌ره‌شادی که‌له‌بووبه‌زمی و یاسا له‌ت
ودا دیومه‌ته‌وه دل به‌ره‌که‌ی تازه‌نیه‌اله‌ت
زاتی که‌ موبه‌ رایه‌ له‌شه‌نوا عی نه‌قائیس
ئیتیرچه‌ده‌لێی ده‌رحه‌قی مه‌فقوده‌مه‌جاله‌ت
پێی بێژه له‌بۆشه‌وه‌که‌تی تۆفه‌خری زه‌مانه‌
پا بوو سه‌ئه‌رز و فه‌له‌کیش چه‌تری جه‌لاله‌ت
په‌روازی نییه‌ بولبولی دل بوته‌ره‌فی گوڵ
تا دیویه‌تی په‌روا نه‌سفه‌ت شه‌معێ جه‌ماله‌ت
" حەریق " شا عیتریکی سو‌فی بووه‌وا ته‌رێگه‌ی سو‌فیا یه‌تی گرته‌وووه‌و
په‌روا یه‌کی پته‌وی پێیا ن بووه‌به‌تا یه‌ت به‌شێخه‌که‌ی خۆی وا ته‌شێخ یوسف
شه‌مه‌دین ، حەریق به‌ته‌وا وی گه‌ردن که‌چی " پیری بورهان " بسوووه‌وبه‌و
په‌ری گه‌شه‌ وزه‌ و قه‌وه‌رووی به‌لای شه‌ودا وه‌رگێت و وه‌به‌ده‌وا مخه‌ریکی
دا نا نی هۆته‌را وه‌ی ره‌وان و په‌رله‌سۆز بووه‌بووی ، هه‌روه‌کوله‌هه‌لبه‌ستی
" مه‌دینه‌ی شه‌مل " دا ده‌لێ :

تا ریکه دڵم ره وشه نیی شه می هیدا یهت
نوقته ی دله که مه بده ئی ها تۆته نیها یهت
ئه ی پا ده شه ی مَلکی ویلایهت به عده آلهت
مه زلومی شه ری نه فسموها تو مه شکا یهت
"بورها ن" وه کو "که نعا ن" و "شه ره فکه ند" که "میسر" بو
کردت به مه دینه ی شه مه ل و که عبه یی غا یهت
هم "شه می" به ئیمنا دی وه مه قوتبی به ئیرشا د
ئه و خه رق به سه بونه زه ری شه هلی کیفایهت
"جه ریق" سوتا وی چرای روخساری شیخ شه مه دین بووه و به هۆی شه و
شیخه وه بووه که دڵ و دهرونی خرۆشا وه و قه ریحه ی شیعی کرا وه ته وه وه ره
ئه ویش بۆته هۆی هۆنینه وه ی شه وه مه هۆنرا وه به رزوبه هیزا نه وه له زۆربه ی
هه لبه سته کا نی دا سۆزوئا رزه وی خۆی بۆگه یشتن به شیخه که ی پیشا ن دا وه :
له سه ره ودا ی قوما ری شا هی خوبا ن "پیری بورها نی"
به چه وگا نی ئیرا دهت گۆی سه رم بۆبا زی دانا وه
به قوربا نت به شه ی پیری خه را با تی جیها ن ئا با د
به شا هیدبه که وا روحه له ره هنی قوربی تۆنا وه
شه می مَلکی به قین، شا هنه نشه هی دین، پیری با ته مکین
ره ئیسی شه ولییا ره حمی هه تا دڵ ری ئی نه به سرا وه
ده رسی جنونی مه لاسا لّحی جه ریقیا ن له سوره ی یوسف دا نویسه و بو
به ره پێدا نی سکه ی دین هه موخه را جی میسری بهیروخه یالّی خۆی به جوا نی
"یوسف" به خشیوه
کتییی عیشقی مه جنون ئا یه تی روخساری له ویلایه
له سوره ی یوسفا درسی جنونی ئیمه نو سه را وه

کەسێ فێئێرەت بێلەندبێ بۆرە وای جی سککەیی دینی

خەرا جی میسری قەلبیخوێ بەخوسنی "یوسفی" داوێ

حەریق سەدان کەس لەپیاوانی خوا وەکو "مەنسور" و هەزاران کەسی

وێک "شێلی" لەریزی مریدەکانی شێخ دا دەبێت کە هەمویان بەهەوای

تێگەیشتن و ناسینی شکووە و زەبێ شێخ گەسک لێدەری دەرگای ئەوان، لە

پاشان بەو پەری شانازی کردن و خوشەوێستی و راستی و دورستی یەوێ سەر

لەمەیدا نی مریدانی دا دەنێ و بەکینا یەخۆی لەریزی ئەوان دەژمێرێت

و دەتێت :

سەدەهەر وەکو مەنسور و هەزارێ وەکو شێلی

جا روکەشی دەرکەن بەهەوای دەرک و دیرایەت

سەردانی لەمەیدا نی مریدانی "حەریقی"

بۆگۆیی شەقێن چاکە خوشت کۆت بەکینا یەت

غەزەل و چامەکانی "حەریق" پێن لەئەگەری ئەوین و هەست و سۆزی

خوشەوێستی و خاوەناسی و هەرخاوەن دڵی ئەم غەزەل و چامەنە بخوێنێت و هە

ئەگر لەدڵ و گێانی بەردەبێت ، چون زۆربەی چامە و غەزەلەکانی بیرو

خەیاڵی عێرفانی یا تێکەڵاوە و بۆگەیشتن بەخوا پیاڵە، بەدەلاوێتی لە

مەی گێڕێ کۆری عاریفان و سەرخوێشی خاوەناس دا واکردوو .

خودا عومرت بەدایەتی ، وەرەساقی بەدەراقی

کەتۆهەمرازمی مەی بێنەبۆدەرمانی دەردانم

بەرەنگی ئەشکی خوێنێنم کەر و سورم لەقا پێچەق

لەفەیزی تۆوێهەساقی بەچۆشەئای گریانم

لەنیوێتەشکە دەی غەمدا کەبایی دڵ ئەوا بڕژا

شەراب بێنەبەپەیمانە ئەتەوا وەهەدو پەیمانم

له زۆربەى غەزەل وچا مەکانى دا سەودا سەرا نەوئەویندا رانە ئەوین
 و خۆشەویستی خۆى سەبا رەت بە شىخى بورها ن دەربىر یوئەم پیرە پیرۆز و
 روناك دلەبوو بە سەرا وەى خروشا نی، زۆربەى غەزەل وچا مەکانى، بووینە
 لە چا مەیهكى بەرزوبەهێزدا لە پێشا بەشیوێ چا مەویزە گەورەکان چامە
 بەتەشەیب و غەزەلێكى گەورە روودل نشینەوئە دەست پێ دەکا و زۆر -
 ما مۆستا یا نەوشا رەزا یا نەستا یشى شىخەكەى دەکا و لەپاشا ن بەو سەف
 کردنى سروشت چا مەكەى بەتا زە کردنەو و دوپا تا کردنەو سەردێرێكى تر
 دەست پێ دەکا و بەستا یش کردنى مورشیدی گەورەى تەریقەت حەزەرەتى
 شىخى سیراجەدەین و کورەکا نیوئە چا مەكەدوا یى پێ دینیت و دەلێ:

"سیراجەدەین" بەنورى حەق بەهەر شەخسێ بەهاى دا بێ

بەشە مسیروى "حیسا مەدەین" وەفا کا بێ "زیا" نابێ

بەسەر خاکی وجودی تالیا ن ئیکسیری ئەلتا فەت

مسی قەلبی قەلب خا لیس دەکا گەر عەكسێ تیبایی

(لە دێیا چەى كەتیبى حوسنى عەلمە مەرورەق لادەم

دەبینم مەبجەسى و سەفت لەهەر فەسل و لەهەر بابێ)
 ٢٠ شەمە حەمە ئۆمە بەلا مەدە
 بێتوشى بە

بە عیشقى شای سیراجەدەین و شەوقى "بولوفا" جانا

گەرەم فەر موو وەكو دیزن نەزا نستم بەزا نا بێ

حەریق بەتەوا وى شىخى بورها نی خۆش و بێستوو و دلەسى بەتەئا گرو

مەشەلێ ئەم خۆشەو بێستى بەروناك بوو و ئەم خۆشەو بێستى بەكا رێكى تەواو

کردۆتە سەر رۆحى نا سکی، وەهەست و هۆشى شا عیرا نەى دا گرتوو

لەدا مێنى خەیاڵم دا مەنى گول بچنەى شا هید

بەشەرتى شاھى شەمەدەین لە دلما جیلوئە رابێ

نەمۆنى ئینقیادوسەركەشى بۆ سەردى و گەرمى

كە موخلیس خاڵى گەرم و مۆنكیریش دل سەرە تا ما بێ

به به لگه بوۆی شا شکره بووه که " پیری بورهانی " یه کیکه له وشێخه
 هه لکه وتوا نهی پێشوکه جێگای قا زانجی تهوا وه بوۆنه وه کهسه سا نهی
 بیا نهوۆی بههره ی دهرونی وه ربگرن، هه رله بهرته وه ههست و سۆزو خوشه -
 ویستی یهکی بۆ سنوری بووه بهرا مبهری، ئه م هۆنه ره به کورتی ههستا
 دوا پله ی ژیا نی وازی له وه فا وخۆشه ویستی و په یوه ندی دهرونی له و
 زانه هێنا وه، هه ر وه که وه له پارچه شیعرێ " خزری یکه دا ده لێ:
 ئه ی خزری ره ه ی زوله متی سه ر ئاوی حه یا تم
 به شه مسی روخت سا کینی قه عری زوله ما تم
 بو دیده یی یه عقیوبی، خیره دیه ک نه زه ری تو
 خا سییه تی پیرا هه نی کرد وه به خه لاتم
 تو شه مس و منیش زه ره یی یی جیلوه به قوربان
 نیسه ت هه یه، عه یبی جیه جویای ی به را تم

" حەریق "

و

بەها ر و سروش و جوانی

" حەریق " ھۆنەرێکی ھونەر مەندوبەرز و بەھرا دا روخا وەنی بیری قوڵ
و خەیاڵی وردو ھەستی نا سک و دلای پڕسۆز و شەیدای بەھا روخا نیە کانی
سروش بێو، لەبای گۆل و گۆلزا رودیمەن و چا وەندا زی جوانی سروش
دا گەلێ مەعنا ی نا سکی ھۆنیو تەو ھەستی جوانی دەر بیریو و زۆر -
شا کا ری بەرزو کە ھۆنیە لە قەلبی جێنا س و جوان کا ری ووردە کا ری پەدیە
دا ھۆنیو تەو، وەک ھۆنەر و نیگا رکێشیکی لێھا تو جوان ترین و خۆمالی
ترین نا بۆ و ینە جوانی سروش تەن بۆدە کێشی، سەرە کە چەند بە
ھست و سۆزی نا سک رودە کا تە بە ھەشتی پڕ لە زاری کوردستان و بای سەھای
رەنگینما ن بۆ دەکا :

قەمەر کە و تۆتە میزا نی خەیاڵم موشتەری بابی

لە عیقدی نەزم و نەسرمتا لیبی عیقدی سورە یابی

جەمالی دل بەری فکرم لە خەلو ت دا بو تا ئیستا

بلا با دل بەر ئا را بی، قەبولی ئەھلی ئا رابی

لە موزدە ی نەو بەھا روغولغولی بولبول لە دەوری گۆل

و ەکو قومی دەبی توقیو فای سەر و لەمل دا بی

نەفس دەم، دیدە پڕتا ووسە ما وەرسینە، جەرگ ئا تەش

کە لەم قەندە کەرسا قەلگە ل من ئا زەروی چا بی

خەلاتی شاھی نەورۆزی نیشا نی ئا تەش ئسە فرۆزی

نەسیم ھینای بە دل سۆزی دەللی سۆزی جەفانابی

رەئیسە ھەور و تۆچی رەعد و تۆپ بەرق و نیلزام با ران

نەسیم پێشرو، تەلیعە تەرزە، فە راشی دەبی، بابی

له ده نگی ره عدوږه نگی بهرق ونا لای هه وروگه مای با
 که روکو ټیر به فریئا یین، مهره نا سه ی سهردی پټما
 له شه وقی گول، له زه وقی مول، عه جه ب سه رخو شه هلی دل
 ده وټزن تا پیفه ی خوبا نه که ره ننه ت به دونه یایی
 هه جه ره هروهک شه جه رنا تیق به سیر ی قوږه رتی جه ق بو
 که سی حالی بهی حالی ده بی گهر شه هلی بی نا بی
 نیشا نه ی نیعمه تی عوقبا له دونه ی دا هووه ییدا بو
 که سی با وه ربه من نا کا له ره نگی سه وزه جویا بی
 عه تا ی موته ق به غهیری خالیقی جه ق بوږه ختی ره ق
 به کټ ده کرئی هه موسا لئی شکوفه ی سه بزی پټدا بی؟

هه‌ریق

له‌میژوی شه‌ده‌بی کوردی دا

١٨٨١ - ١٩٠٢

کریاری کالای بازاری بویژان ، سوتاوی بالی ده‌سته‌برای کیژان ،
دلی بولبولی ده‌وری گولی تیولۆژی، زمانێ پا‌سه‌بانێ با‌خ‌سه‌س‌رای
ۆ‌ش‌ه‌ی خوش‌بێژی ، فیکری بوک‌تکی را‌زا‌وه‌ به‌ ئارایشی هه‌سه‌ره‌نگه‌،
وێنه‌ده‌دا ته‌وه‌به‌ش‌ع‌ری ته‌ری تا‌پیتی بل‌تین قه‌شه‌نگه‌ ، گا‌ه‌ی له‌سه‌س‌ۆزی
عه‌شقی مه‌ج‌ازی دا‌زمان‌ پارا‌وتکی به‌وێنه‌ ، گا‌ه‌ی له‌یا‌دی "پیری پوره‌انی"
دا‌ستا‌ن‌خوا‌ن‌تکی دل‌خوێنه‌ ، که‌له‌ی ته‌می کردووه‌که‌دیویه "نالی" با‌سی
کچی کردووه‌ ، سه‌متوری ده‌نگی دا‌وه‌ته‌وه‌شه‌م با‌سی کۆری کردووه‌ ، یا‌پا
به‌ندی مه‌وله‌وی، که‌بو به‌په‌پوله‌ی شیخ سیرا‌ج‌ه‌ددین، خۆی کرد‌شه‌میش
به‌گۆله‌به‌رۆژه‌له‌ده‌وری شه‌مه‌ددین، سه‌رپرای شه‌ما‌نه‌بونه‌شه‌فسانه‌،سینه‌ی
به‌تیغی جه‌وری زه‌مانه‌ ، شه‌ن‌جن شه‌ن‌ج‌ه‌ و‌شه‌له‌ای ده‌رمانه‌ !!

شا‌عیری دل‌سوتاوی شه‌مه‌یدا‌نه‌مان‌ نا‌وی "سا‌لح" و‌که‌س‌وری مه‌لا
نه‌س‌رو‌ل‌ل‌ای زیویه‌یه‌ ، زیویه‌گوند‌ت‌که‌له‌س‌وردا‌ش‌ له‌لیوا‌ی سوله‌یما‌نی،
پا‌لی دا‌وه‌به‌لای رۆژه‌لاتی کی‌وی "پیرمه‌گرو‌نه‌وه‌" مه‌لا نه‌س‌رو‌ل‌ل‌ای با‌و‌کی
زا‌ینده‌ی دیی کاشته‌ره‌ ، لۆن و‌کاشته‌ردو‌گوند‌ن‌ پا‌لیان‌ دا‌وه‌به‌کی‌وی
" شا‌ه‌ۆ" وه‌ ، که‌که‌وتۆته‌به‌پس‌نی هه‌ورا‌مان‌نی لۆه‌ون‌ وجوا‌ن‌رۆ ،دیوی‌جنوبی
پا‌لی دا‌وه‌به‌ما‌هیده‌شته‌وه‌ ، مه‌لان‌س‌رو‌ل‌ل‌ابه‌فه‌قییه‌تی له‌ول‌اته‌که‌ی خۆی
په‌رت‌شه‌بی و‌له‌پا‌شا‌به‌مه‌لایه‌تی له‌دی‌تی زیویه‌شه‌گیرس‌یت‌ه‌وه‌ژن‌ د‌ین‌یت ،
سا‌لح‌ی شا‌عیری شه‌مه‌له‌و‌ دا‌یکه‌وله‌وبا‌که‌له‌سا‌لی "١٨٨١"ی میلا‌دی له‌سه‌
گوندی زیویه‌ د‌یت‌ه‌دونیا‌وه‌ ، له‌لای با‌و‌کی سه‌ره‌تا‌ی خوێندن‌ ده‌ست‌پ‌تی
شه‌کا ، له‌پا‌شا‌شه‌چ‌یت‌ه‌سوله‌یما‌نی له‌مزگه‌وتی شیخ مو‌حه‌مه‌دی به‌رزنجی
شه‌بی به‌سوخته‌ی فه‌قییا‌ن ، که‌شت‌کی قه‌ره‌دا‌غیشی هه‌یه‌ ،له‌بیا‌ره‌ش‌ با‌سی

نیکاح لەکتییی "منهاج"ی نەوێهوی لەلای شیخ حەیدەر شەخوینی، سەرێکی تر لەسولەیمانێ ئەدا تەوێه، لە "١٨٨٤" لە پێنجوین گەلە نەوێهوی بورهان کە عیلمی مەنتیقە لەلای شەو رەحمانی پێنجوینی شەخوینی، لەوێه وێه ئەچێ بۆ موکریان، ما وەبە کیش لەونا وەدا هەر بە فەقیهەتی شەسوێتەوێه لەپاشا ریی ئەکەوێتە خا نەقای "شیخی بورهان" لەوێ ئەکەوێتە داوی تەریقە تەوێه، لەشیخ یوسف شەمسەددین "شیخی بورهان" تەریقەت وەر- ئەگرێ، لەپاشا لەسا بەلّاغ ئەبێ بە مودەرریسی مزگەوتی سەید حەسەن، هەر لەسا بەلّاغ ژنی هێنا وە، کەرۆکچیکێ بوو، ئیتر پاشا وە ی زیانی ئەکا بە پەپولە ی دەوری چرای شیخی بورهان، تالە "١٩٠٧"ی میلادی لە تەمەنی "٥٦" سالی دا کوچی دلایێ ئەکا و لەگۆرستانێ "مەلاجامی" لە "سا بەلّاغ" ئەنێژرێ، خا وەنی ئەمبەسە ی ئیتمە پیا وێکی میا نەبا لاوگەنم رەنگ بوو، چاوی پرۆبوش و بچوک بوو، پومەتی مەیلە و درێژ بوو، - ریشکی تۆپ و بەشی زیاتری سپی بوو؛ زمان پارا و وە بە شەهوێهێ قسە ی کردوو، مێزەریکی سپی سا بەلّاغیا نە ی لەسەرنا وە، گوزەرا نیشی وە نەبێ خوش بووێت .

ئا یاچی مەلّاسا لّحی هەلّخرا نەبێت بۆ ئەوێه ی خۆی با وێژێتە و کـبـۆشی شیعرەو؟ ئایا کە مەندی نازی نازداران بووێت؟ یا تا فگە و گولّە ی سەر چا وە ی کوێستانان؟ یا کوێلە یی و کە ساسی و دەربەدەری شاران؟؟.... رەنگبێ ئاما نەهێچیان نەبوین، بەلکۆ سۆزێکی فیتری و کە مەند کیشێکی دەروێشی تیدا بوو، بەلّام تەنها سۆزو هێجی تر، نەیزا نیوێه ئیتر رولە کوێ ئەکا تەوێه، ئەمەستەنا چاری کردوو بەخوێندنەوێه دیوانی شاعیرەکان، بەتا بیهەتی پابەندی "مەولەوی" و "نالی"بوو، لەدەوری نا وەراستی فەقیهەتی دا کە و تۆتە گروگا ل، لەبەرسوتانی پەروا نە ی دلّی بەدەور مومێکی نادباری دا "حەریقی" کردوو بەناوی شیعی، کە

پیش که وتوه بۆلای ئەمۆمەشۆر شەکەشی پیش که وتوو، لە سەرەتاوە -
 شیعرەکانی ئەوندە بە جۆش نەبون و زۆر گزانیش بوی ها توو، لەپاشاکە
 مۆمی خۆی ئەبینیتەووە کە شیخی بورها نە، سەرچاوەی شیعرە و کوکانیاوی
 بەها رەهەل ئەقۆلێ، ئەدەوری ئاخر دا سۆزی عەشقی شەسەددین وای
 لێکردبوو هەر کە قەسە ئەکرد قەسەکانی شیعر بون، زۆر حەزی بە جیناس و
 عیبارەت پەنگینی کردوو، زۆر بەشایازی یەو و توبەتی :
 بێرە مەیدانی فەساحت ئەسپی خۆت لنگ دە "حەریق"

تا بزانم کێ بە شیعرت سوحبەت و بازی ئەکا ؟
 ئەم قەسە نەوای لێکردوو و لە گەڵ " نالی " دا کە وتووە تە پەنجە با زیووە
 وەکو پیتی ئەلێ :

سەد حەیفی کەتۆ " نالی " بەو پیری بیە، مەندالی
 ئەم تەرزە لە عیشق ئەدۆیی، زیبا کچ و دیبا کور
 ئەم شیعرە ی لەو بێرە شیعرە یەتی کە سەرەتای ئەکا تەو بە :
 عەشقت کە حەقیقی بی تالیب مەبە ئیلا کور

هەمە زەرەتی لەولا کور، هەم بۆسفی و لا کور
 ئەمە ی بەرا مەر بەو بێرە شیعرە ی " نالی " و توو کە سەرەتاکە ی ئەلێ :
 عەشقت کە مەجازی بی خوا هیش مەکە ئیلا کچ

شیرین کچ و لەیلا کچ، سەلما کچ و عەزرا کسج
 شانی لەشانی مەولەویش داو، کە چون مەولەوی پەروا نە ی شیخی دۆلە
 مەند سیرا جەددین بوو و بە بێرە شیعرە کە ی کە بە :

شیخی دۆلە مەند بە هەری سەرمەدی یا گە ی حەقیقت جلوی ئەحمەدی
 سەرەتای ئەکا تەو و سۆزی خۆی بەرا مەبە بە شیخی خۆی دەر بێرێو، -
 ئەمیش بوو بە پەپولە ی شیخ یوسف شەسەددین و بەو بێرە شیعرە شیئو
 هەورا مەکە ی، کە سەرەتای ئەکا تەو بە :

جەسوب سەحەردا دیم غونجە دەمێ
 نە پەردە ی عیسەت نە نا چە مێ
 وە گودا زی خۆی بەرا مەربە شێخی خۆی دەرشە برێ، ئێستە ئەتوانین
 بێینە سەر ئەو کە با س لە هەندێ لە شیعری حەریقە وە بکەین بـسو ئەو
 پا یەیمان لە مەیدا نی ئە دە بیا تا بو دە رکەوێ، وە ئە ورێگا یا نە کە لە
 شیعردا! گرتونی بزا نین چە جۆرە رێگا یە کە لە ئە دە بی کوردی دا ؟.....
 "حەریق" لە دە وری نا وە راستی عالە می شیعردا ئە بی، پە ی کەری
 نیگا رێکی پەری ئا مێزقا پی با غجە یە کی تە بیعە تی بو ئە خا تە سەرکا زی
 پشت وە ئە میس پێ ئە نی بە جەرگی خۆیا ئە چێتە ئە و گولشە نە وە و پێی دە لێ:
 چا وە کە م ئە مژۆ لە گولشە ن گول بە عیشو خۆی نوا نە
 نە ک نە ک گیر بـم، بە مەرگی تۆ قە سە مە یج نە مە دوا نە
 گول بە تۆزی پێتە وە لاف و گەزا نی لـی ئە دا
 وا شوکرسۆزە ی نە سیمت ها ت ئە ویشی لێ ستان د
 نە شتەری موزگا نی تۆ ها تۆتە سەر سە فحە ی دـلـم
 هەر خە تی بو غە ییری خە تی سە وزی تۆ پا کی کران د
 لە شکری ئا هە لە گە ل جە ییشی حە بە ش دە عوا دە کا
 حیرە تە م ما وە کە چۆن ئە و دڵ بە رە د لـم ی رفا نـد؟
 بۆ گولێ روت ما تە می پە رچە م دە بی نی بۆ یە وا
 ما هی نە و رۆژ م بە شیو ن وە ک مە رم خۆی نوا نە
 تۆ لە ئە و وە ل گۆی وە فات هێنا یە نێو مە یدا نە وە
 ئێستە چە وگا نی خیا لە ت پـشتی سە د وە عە دی شکا نـد
 تۆ خودا قە ت غی رە تە بۆ تۆ ئە رێ سە روی رە و ن
 گول بە بی تۆ و لە با غا خێو تە ی خۆی لێ چە قانـد ؟
 با و جود ئینسا ف بە دە م چا کە گولیش موشتا قـتـە
 هەر لە شە و تی تۆ یە سەر پـۆش و گریبا نی درانـد

ههركهسێ ما بیل به پیریکه وتەریفتیکی ههیه

تۆ به شوێڵی غەم "هەریقی" وا وُجا خت هەلگیرا نە

"هەریق" بۆیه چۆته و با غەجەیه وه که کاره ساتی پەرە ی گۆلەکان
 بیهینی و له پا شا بۆ به یکه ری پەری ئا مزی بگێڕیتە وه و پیتی بلی: که چومه
 گۆلشن گۆل به زانێکه وه روی تیکردم، به لام من له بهر شه وه که دلام بۆنی
 گۆلی رۆی تۆی گرتبۆله ترسی شه وه نه وه که گهیریم و پیتی وفا ده رچم،
 قه سم، به مەرگی تۆهیچ قه سم له گه ل نه کرد، زۆر سه یربو، جارێک تۆ
 ریکه که وتبوه شه و گۆلشنه، تۆزی پیللوه که انت نیشته بونه سه ر په ری
 گۆلەکان، هەریک بون له بهر شه و تۆزه له خویان بای پیتی ببن، ده س خو ش،
 کو تو پر سوسە ی بای عه ترا میزت ها ت لیتی سه نده وه ونه ی هیشت شه ونده
 فیزیکه ن، به خه یال نه شته ری برژا. نگه که انتم هیئا وه ته سه رو مه ته م به
 جوړیکی وه ها که روله سه رو بن، مه به سه که شم شه وه یه که شه و برژا نکا نه
 ته نها خه تی سه وزی سمیلم نه پیتی که تا زه ده رها تو وه وله یا دی تۆ، به بۆنی
 هه ناسە ی تۆروا وه هه موشتیکی تر بکړیتنی والی به ری، شه مه شم بۆشه وه
 کردتا تۆ بزانی کوریکی شوخ وشه نگم و تا زه که وتومه ته مه یدا نی پیا وه تی
 و به که لگی شه وه دیم که، لام لیتی بکه یته وه، له شکری ئا ه و نا له جمه جمیه تی
 هەریکه له گه ل قۆشه نگی زولفی ره ش دا که شه لیتی ئوردوی هه به شه له ره شی
 و زۆری دا جهنگ شه کا، ئیسته ش سه رسا م، نا زانم خا وه نی شه وله شکری
 زوله، که دلبه رمه، چۆن توانی دلام به یریتنی بۆشه وه که په ل و پۆم به یرتی و
 هیچ ئا هه تیدا نه مینتی تا به ده ست له شکری زولفه که یه وه بشکی؟!

من له سه ره تا وه که ها تم، بۆگۆلی رومه ته ها ته م که چی په رچه م ته چا و
 پیکه وه ما نگی نه ورۆزملتی بوبه ما نگی موچه رم، "هەریق" لێره دا زۆر
 ورد رۆژیشته وه، جاری ما نگی نه ورۆز، شه و ما نگه یه که شیعتیا ره شه کړی له
 "٢١"ی شوبا شه وه تا "٢٥" ی مارت و رۆژی "٢١"ی، رۆژی نه ورۆزه، شه و

ما نڭه له بهر شه وه که نه ورۆزی به شوینا دیت ودا روده وه ن وگول وکیا
 شه بوژیته وه ما نڭی شادی وئا هه نڭه ، ما نڭی موچه ره میش شه و ما نڭه یه
 که ما ته می کوژرا نی حوسینی تیدا شه کریت و ما نڭی گریا ن وشیه نه ، جا
 شه لئی من که ها تم ، بۆگولئی رومه تت ها تم که گول له ما نڭی نه ورۆزدا -
 شه بئی و ما نڭی شادی یه که چی بهر چه می ره شی پمرش و بلاوتم چا و بئی که وت
 ما نڭی ئا هه نڭم لئی بوبه ما نڭی ما ته می ، دهستم کردیه گریا ن وزاری و
 شا دیم لئی بوبه شیوه ن ، دیسان له ما نڭی نه ورۆز ما نڭ دا هه مودا رو -
 ده وه نیک شه ژیته وه وه موچلێک له بهر زیبا ندنه وه دلۆپ دلۆپ ئا وله
 سه ره که یه وه شه تکیت ، شه لئی و امزا نه شه وئا وه وله سه ره که نه وه له و
 ما نڭه دا شه تکیت ، به لکوله بهر شه وه که تو بهر چه می ره شه پو شیوه شه و
 دلۆپه ئا وانه دلۆپی فرمیسکه وه لئی شه ریزن ، شه ما نیش به گریا ن وزاری
 وه کومن ما نڭی شا دیان لئی بووه ته ما نڭی موچه ره مو ما نڭی ما ته می .
 تۆله سه ره تا وه و ففات کردیه گو یه ک وه ئینا شه مهیدا نه وه که چی ئیسه ههر
 خۆت به گوچا نی به شیما ن بونه وه هه زار تو بئی وات را فراند ، شه رێ هه ی
 با لآ به رزه ، شه وه چۆن ئا زا بیکه بو تۆ ، که گول له با خا هه رکه شویته تۆی
 بهرې هینای قیت قیت شا بهرې خۆی لئی بلاو کرده وه ؟ ئا خر تو چۆن شه بهرې
 شه مه قبول بکهیت ؟ له گه ل شه مهش من پیا و ئیکی به ئینسا قم ، شه بئی شه وهش
 بزا نمونه یشارمه وه که ، هه ره عشقی روی تۆ بو کردیه کاری گولێ هه زار
 سنگ و بهرۆکی خۆی دا درا ندو خۆی بهر بهر له لایی ریسوا کرد ، هه رکه سه
 بۆخۆی په روا نه ی هۆش و فیکر ورێگه یه که ، ئای "حه ریق" دا ما وی قوربه
 سه ر ، چاک توش بویت به په روا نه ی ده وری غه م و به بلیسه ی ئا گرینه وه
 چاک وه جا خت هه لگرا ند؟! ....

"حه ریق" په رده ی غه را می دا شه دا ته وه و شه که و یته کو رپه می نو شانی
 ته سه ووف و فه لسه فه ی ته سه ووفه وه ، لێره دا به پا ریزه وه ده مه که ته وه

وئەڵێ :

ئینکاری سیرایەت مەكەئەى مونكىرى موفلىس

بە سەیری قەمەر كەچ بەشوق و بەزىیا یە

مونكىر بە مەسەل شەبەبە/بە نوری هیدا یەت

خۆى تالەبى زولمەت بوخودا نوری نەدا یە

هەرمەزبەلە ، هەرمەشەلەجێ پرتەوى شەمسە

یە ك جێگەى فۆزە ، یەكێ جێگەى فۆزەلایە

نوقسان لەكەرف قا بیلە ، نەگم فا عیلى كا میل

ئەم قەولى منە/رەئىسى جەمىعى حوكەما یە

بورهانە لەسەر جەهلى عدو " شەمسى " حەقیقەت

تالیع بوو ئەو شەحمە قەجوبایى/چرا یە

چاوى بەتەمەع پەربوو ، قەلبى بەحەسادەت

وەك تەبەعى بەها بێم رەحەتى هەرلەشەوا یە

هێندونییە ئا بێنى لەئا وێنە تەعن دا

ئا وێنە ، چ سوچی هەبە ئەوروپى/سیایە ؟

پەروانەى هەر جەمەئى نەبەئى چاكە " حەرىقى "

خۆت با وێژە رەنا و زومەرەبى شەمسەى هودایە

لەبەردا با وەرى " حەرىق " لەسەر شەو یە كە لەدراویستى چاك چاكە

وەرئەگرتیت ولەهى خراپ خراپە ، وەلاى وا یە نزىك بونە وەلە با رەگای

نورائى شىخائى رۆحائى نەسىمىكى رزكا ربون لە دەست نەفس و شەیتان

دەیت بەرۆى ئینسانا ، ئەڵێ : تۆنا بەئى ئینکاری ئەم مەسەلە یە بكەیت و

بەلێت جالەم نزىك بونە وە یەدا چ سۆدێك وەرئەگرم ، ئا یا نا بێنسى

ئەگەر بەهۆى ئەودرا و سەپتیه و نەبوا یە كە لەبەینى ما تگ و رۆژدا هەبە

ما نەكەشە و شەوق و رونا كییهى لەكوێ وەرئەگرت ؟ ئەوانەى مونكىرى

ئەم دراوسیتی وتەننەوێهە وەکو شەمشەمە کوێرەوان، شەمشەمە کوێرە
لەبەرئەوێهە کەخۆی هەربۆتا ریکی ئەکوێت خوالەروناکی بێ بەشی کردووە
روناکی بۆئەوێهە کوێرە ریکی بۆغەیری ئەووا یە، دیسان تەماشانە کە
هەموو شۆینیک چ سەرنۆیلە بێ، چ جێ گولستان بێ روناکی رۆژلیتی ئەدا،
بەلام یەکیکیان کە سەرەنۆیلە کە یە شۆینی خلت و خالە، ئەوی تریان
کە گولستان نە کە یە شۆینی عەتروە بیرە ....

لێرەدا مەبەستی بەشەمس جیناس و تەلمیخیک پێک دێنی کە یوسف
شەمسە ددین شیخی بورهانە، ئەللی ئەئیسیری مەعنەویا تی ئەوێهە -
وێتە سەرەمۆکە سێکی دراوسێ، ئەوێهە نەهە یە ئەوانی کە بەئیخلاسی
سێبەری دراوسێتێهە کە دا نەبن بێ بەش ئەبن لەنەسیمی مەعنەویا تی،
هەر وەها بارانی رەحمەت کە ئەباری ئە دا بەسەر هەموو شۆینیکا، لەهەندێ
شۆینا بەهۆی ئەوێهە گول شەروێ، لەهەندێ شۆینا دێرک و دال، لەورد و
درشتی هەموو عەسەر و رەگەزیک تێفکەرە، تەماشانە کە یە هەوێهە سەر
ئەبا تەوێهە قولای خۆی و بونا وەوێهە چێتەو، هێواش هەیهە مەیلی بەرزی
ئەکا و سەرەو ژور ئەبێتەو، یەک بێجەگیا لقیکی پان ئە بێتەوێهە سەر
زەوێهە کە دا، لقیکیشی سەرەو ژور و رەوێهە ئاسمان پەروا، ئەمە دیاژە
فا بێلێهە تەکە یە واهەل ئەگرێ فاعیلی موختار کە خوا یە، دەخلیکی بەسەر
یا نەوێهە نییە، ئەو دۆل قەگییا یە کە لە یەک سا قەتوور واون لەسەر یەک
بێجەرهە تون یەکیکیان مەیلی نزمی ئەکا و ئەوی تریان مەیلی بەرزی
ئەوێهە لەبەرئەوێهە یە کە لەوێهە زیا تریان لەبارا نییە بۆ یەوێهە ئەکەن، لێرەدا -
"حەریق" رێگە یە عەقایدی ئەهللی ئەشعەری گرتووە، کە ئەلین: "خواست
دروست ئەکا و ئادەمیزادە یە هیئەتە دەست".

ئەللی ئەم فەسە یە ش کە ئەیکە مەقسە یە حوکهەما کە نەوێهە بێ لەخسۆمەوێهە

پەربێتە سەری .

له پا شا دیتسه سه ره شه لێ شوین سه بهب که وتن شتیکی روا له تیه
 وه نه بی دۆزینه وه ی شه لێ حه قیقه ت بی، ته ما شا نه که ی رونا کی چرایه ک
 که دیت و پیا وشوینی شه که وێ شه وه نه بی شوین حه قیقه ته که که وتبی،
 لی ره ش دا فیکری شه وشیه ری " نالی کردۆته وه که شه لێ:
 شه حوله ی ته فره قه نه زه رته قویه تی سه بهب شه کا

عارفی وه حده ت ئا شنا له مقسه یه شه ده ب شه کا
 جا شه لێ م کا براه شوین شتی روا له تی که وتوه چونکه چا وودلی به
 ته ما عوجه سودی پرپۆته وه وه که کوما لاتی لێ ها تووه بیجه له خواردن و -
 نوستن ه یچی ترنا زانی، دیسان شه لێ، کا براه که خۆی له سروشت دا
 نا شیرین بو، بوچی شه بی له ئا وینه تورپه بیی له کا تیکا که سه یری خۆی
 تیا یا شه کا؟ شه که ره مه خۆی ئیشی چا که ی کرد له پا ش له ئا وینه ی شه عمال
 دا وینه ی چا که شه بینیت وه، ئیتروهنی بی پۆته مچاکی و خرا پییه
 سوچیک له ئا وینه که وه بیی، له پا شا شه لێ: حه ریق! خۆت مه که به
 په روا نه ی هه موچرایه ک وله هه موشت خۆت هه له قولتینه، خۆت ته نه ها
 با ویزه ره نا وکوژی شه مپیا وچا کا نه که کۆری ده سته ی شیخی بورها نه.

* * *

حهریق له که ل شه وه ش که خۆی به پیا و یکی ره ندوپا به ندی ته ریقته
 هینا وه ته نا وه وه که چی ویستویه تی دا دوزا ریه کی به سوژیش له ده ست
 جه وری فه له ک هه ل ریزی و خۆی به پیا و یکی سته مدیده ش بخا ته رو، وه که و
 له م شیه را نه یه وه شه یه وێ شه وه مان پۆده رخوا.

هه وری خه فته به فری غه می دا وه به سه رما

یا سه ره پری دوری ته که لێی کرد مه سه رما

کا هێ به شه را ره ی غه موکه سه ر سه ری ه یجرا ن

خۆشی نه بو پۆمن نه به که رما، نه به سه رما

که وتۆته سهرم ئه شک و غوباری ئه له می دڵ
 یه عنی که قوری میخه ته کردومه به سهرما
 که ده چمه وه "سا حیب" نییه هیچ مونیس و ساحیب
 گهر ده چمه "سه قز" ناری سه قهروا له جگهرما
 شاهینده وهوا سم که سه که مچه نده که سا سم
 به خودا نییه غیره ت له خهیا ل و له نه زهرما
 هه رچه نده به جیسمانی که دورم له حزورت
 رۆحا نییه ت سه به تله نی و دیده یی ته رما
 تۆفانی سرشکم چوو ه سهر "جودی" وجودم
 که شتی ته نی قوم کرد و نه نوچو نه ئه سهرما
 له و سا وه که تۆ رویی دلم رۆیی به دوتا
 هیلانه یی ته ن ههروه کومه ئوایی سه قهرما
 بی فهوجی وه فاکه ت که جه فایه ، وه ره ئه مشهو
 ئه م له شکری ئاهی منه بی فته ح و زه فهرما
 له م قه سه وه تدا تا وه کوکی په رده یی زو لمت
 به رچا وی دلم بگری، ده سا بی به گنوزه رما
 ئا وینه یی دڵ زهنگی قه سا وه ت روخی پۆشی
 خا که سته ری دڵ سوخته یی بی نه به سه سهرما
 مه روا نه بهزا هیر که به بی قوتم و روتتم
 روت قوت و خهیا لت غه زه لی چا که له به رما
 سهرما یه یی ئه م مَلکی خهیا لاته "هه ریقی"
 حه یفی که ته له ف بو، به هه ده رچو، به زه ره رما

بهراستی "حهریق" له با بهت جیناس و عیبار هت ره نگیانی وهه لهورانی
 وشه "سه رما و گهرما" به چه ندمه عنا یهک چا لاکا نه و شه دیبا نه ها تۆته
 مهیدا نه وه، شه مهی کردووه، دیسان هه ربه پیتی شه شیعرا نهی واده رکه وه-
 تووه که ویستویه تی ژیا نیکی خهفته تباری خۆی باس بکا، شه مهی وتووه
 گۆیا به ونیا زه که له هه موسوچیکی خهیا لبا زی یه وه رما زۆ بکا، به لام من
 لاموا یه که "حهریق" نهیتوا نیوه له مهیدانی باس کردنی خهفته تباری دا
 شه سپی خۆی تا ویدا .

باشه، شه و خهفتهی کرد به هه و رووتما ن خهفته بوبه هه ور، ئا یا چۆن
 غه مئه کا به به فر؟ به فری که سپیه و غه می که ریشه ته شبیه چۆن سه ر شه گریت؟
 له کوردی دا له هه ر لایه شتیک شو به پینرا به به فر، ئا شنا یه تی له به ی نیا نا
 یا سپیه تی به یا سا ردا یه تی، لیژ ده دا شه و ئا شنا یه تی به نییه؟ دیسان له
 شیعری دو هه م دا که شه لئی "گا هی به شه را ره ی... هند" شه را ره که بوئا گره،
 بو غه م به کا ری بین ی شوینی خویه تی، چونکه ئا گر ئینسا ن شه سسوتینی
 غه میش ئینسا ن شه توینی ته وه، م ئا شنا یه تی به هه یه له کوردی دا به لام شه م
 له پشاهه می کرد به به فرو ئی ته به ئا گر، شه مه له یهک زۆر دورن! ...

کهوا بوئه و که سا نه که شه لئین هه ر یق ژیا نی به خه م و خهفته را بو ار
 دو وه شه م به ره شیعریا ن کردو وه به به لگه ی خهفته ی، دیا ره زۆر چاک له
 شیعره کا ن ورد نه بونه ته وه، شه گهر ورد به بونا یه ته وه ئه یا نزا نی که
 هه ر یق به ته وا وی خهفته دا ی نه پۆ شیوه، شه گه روا بو ا یه وه کو شته کا نی
 تری شهیتوا نی ته عبیری له دلی خۆی بدا ته وه و توشی شه مه تنگ و چه له مه یه
 نه ها تا یه؟! ...

شه مه قسه یکی راسته که "حهریق" له به رپا به ندی به ته سه و و فه وه -
 له وا نه بو وه که بزان ی واده مه ده می شه وه ها تو وه که کا لای خۆی له با زاری
 گیتی دا به پیتی ته وه و کوچی دوا یی بکا، هی نا و یه تی به چه ندر و ژیک له -

پیش ئەم باکردنەدا بەمشێعرا ئەوی خوارەوێ ما لاوا بێ لێ کردوین :

لەخەرمانی ئەمەل مێروی ئەمەل جەزبی نەکرددا نێ

لەزەیقەت خاندەدا ترسمههیه ئا خرسەری دا نـ

ئەلێن جەردەوی ئەجەل رێگا بەکاروانی نەفەس ئەگرێ

شەقامی سینەئەبرێ بۆمەتای دیدە، ئەروا نـ

تەریدەوی نەفس و شەیتان قافلەیی تا عاتی غارەت کرد

ئەگەر جاسوسی ئیمان نێ نەبێ دەرواچی ئینسانـ

تەرازوی تاعەت لەنگەهەتا کەوی ئەمەروئەوسەر

بەپارەنگی حەیا دەس هەڵبەرە ، بنواریە میزانـ

بەسی بێ تاعەتی روکش مەلەک سەرافی ئەعمالە

موحەسسیل نەقدی قەلب و نارەوانا با تەدیوانـ

ئەوا بەردی ئەجەل هات و لەشیشی عومری داساقی

بەقوربانـی پیاڵەیی چاوەکەت بمتیکەفینجا نـ

حەیات خۆچولەنیوچامە حەیاتـی عاری یەبـێ عار

ئەوا داواي ئەکە ن چیکەم "حەریق" رێگەرەجاکوانـ

* *

بەرستی " حەریق" لەمشێعرا ئەدا مەردا ئەها تۆتە دەست و زۆر بەجوانـ

مێروی کردەوێ لەخەرمانی هیوا بێ بەش کردوو، چەندبەرێک و پێکی پـ

ئەلێ: ئەوا رێگری مردن لەهەورازی سینەو سەری ریتی بەنەفس گرتوو و -

تەنگی بەگلینەیی چاویش هەلچنیو دەبوو و بەپینا پیهەکی لێ بـ

ئەکا ئەگەر هێزی ئیمان نەبێ نەفس و شەیتان بەکفرەکوئـ هەچ کردەو یەکی

چاکەهەیهەموی تالان ئەکەن ، ئۆف ! چەندبەکوڵ دەری بریو ئەو فەلسەفە

کەئەلێ: تەرازوی عیبادەت و سەرئەکا ، دەسا وەرەپیا و نەبەپارەنگی شەرم

و حەیا راستی کەو و ئیتیرشەرم نەتگرتی با و ئەکا ! ... ریاکاری پەرەنەکا

چونکه کرده و نهوس فریشته یه ، ئهوی بهکه لکه عیبا دهت و کرده و به کی خا وین و دور له فر و فیله ، که بهر و سوری ئه بریتته مهیدا نهوه ، ئهوی خرا په که شه ئه دریتته و به سهرتا ، "مالی قهلب سهر به سا حه ییه" ئاخ چۆن بهردی مردن ها ت و مینای عومری شکا ند؟ ده سا ممی گه یری ئا ریزتا شوشه که به ته وای لیک نه بوته و به سوم تیکه پیکتی ، له نا و شه مجل و بهرگی خواسترا وی ژیا نه دا هیج ئا گا ت لیه چۆن حهیا ت چو و بی شهر م بویت ؟ به لئی ئه و دا وای ئه و ژیا نه ئه که نه و ئه ئا یا " حه ریقی" ئا خۆری پا را نه و له کو ی بی ، چا ره سه ریکت به کم ؟

"حه ریق" له گه ل ئه و شه که شا عیریکی غه را می و پا شا ته سه و و فی بو و له سه با زا ری نوکته چینی و جینا س پهروه ریش دا چا لاگا نه ها توته مهیدا نهوه ؛ له تا فی خو ی دا دا وای گو ی در یژیک له " مه لا شه حه دی لاسور " ئه کا ئه ویش به ها نه ی بو دینیتته و نه ی نا ی دا تی ، ئه میش ئه لئی :

له عوزرا بو مه لا بو یه جوا بی دا ، وتی : نه ده م

و لآخ ده س نا که و ئی ، عه بیی ، نییه ، چش گه ر منیش پیا ده م جنیوکی ئه دیبا نه ی دا وه " له عوزرا بو " هه ل ئه گری پیا نو ی بو هینا بیتته و هه لیش ئه گری ترۆی کرد بی ، وا ته له عوزری شه ری دا بو ، سا چا که هه ر پیا ده م ، ئه لئی قیروسیا و لآخ نییه هیج ، به س نییه پیا ده ما و مه ته وه و ئه تو انم به پیکی خۆم برۆم ، ئه و شه هه ل ئه گری ، سا خۆشه و و لآغه که ی نه دا می ، که و ا بو چا ک وایه له تو له ی ئه وه دا پیا کیشم ، !! ، له مشیعه ری دا فیکریکی تا زه و جینا سیکی زۆر جوا نی دروست کرد و وه که ئه لئی :

تا ل و شیرین پیکه وه نه م دیوه چا بی ، چا ، نه بی

هه رکه سیکی هه منشین چا نه بی ، پیت چا نه بی ئه لئی نه م دیوه تا ل و شیرین پیکه وه بگو نه جین " چا بی" نه بی له گه ل شه کـردا ، وه یا چا بی نه بی له گه ل جگه ره دا ، هه رکس ها و پیا له ی "چا بی" نه بو به لاتسه وه چا ک نه بی ، ئه وه پیا وکی با ش نییه .

"حهریق " وهكوكوتما ن لهسه ره تا وه به شوین شیعر دا گه را وه ، به لام له
 دوا یی دا والیی ببوبه خو ، به بی خو عه زیه تا ن كهئه هات به سه ریا وه كو
 بریشكه هه لی شه رشت ، له شیعر دا ئا ره زوی جیناسی هه بو له گه ل شه وه شه روا ن
 وساده ومه عناشی به هیزه ، به مچۆره توا نیویه تی شوینی خو ی له ریزی شا عیره
 كا نی پیش ته مده وره دا ته رخا ن بكا و پیش كه لیكیشیا ن بكه وئ ، هه روه هاله
 عه ره بی وفارسیش دا زۆربه شداربو وه .

دیوانی شیعه كه ی له لایه ن" كوردی مه ریوانی" په وه له سال ی" ١٩٣٨ ی -
 میلادی له چا پخا نه ی به غدا بو جاری یه كه م له چا پ درا وه ، بو جاری دووهم له
 لایه ن مه محمودخا کی په وه له ١٩٦٩ له چا پخا نه ی "جه مهواری" له كه ركوك له چا پ
 درا وه ته وه .

* * *

"حەریق"

لە"شێعر و ئەدەبیاتی" ما مۆستە

"رەفیق حیلەمی" دا

*

"حەریق"

مەلا "سالح" کۆری مەلا نەسروڵلاو خەڵکی گوندی "زیویه"ی نا حیهی
سورداشی قەزای سولهیما نییه، لە "١٢٨٢" ی ههجرى ها تۆته دونیا وه، بۆ
خویندن زۆرله کوردستان دا سورا وه ته وه، له ئیلاهیات دا گەلێ شارهزا و له
زمانی فارسی دا دهستیکی تهوانای بووه، له دواى ئیجا زه وه رگرتن به یینیک
له ولاتی سولهیما نی دا ما وه ته وه وله پا شا چووه ته "سا بلّاخ" وه وئ له حـزوری
"شیخی بورها نی" خەلیفەى شیخ عوسمانی ته وئ له دا تۆبهی کردووه و دا خـلی
ته ریه تی نه قشبه ندی بووه، عومری به موتا لۆته دریس را بوا ردووه، به سـی
زمانی عه ره بی و کوردی و فارسی گەلێ شیعری ههیه که زۆر به ته ئسیرو به لیفه،
له (١٣٢٢) ی ههجرى داله "سا بلّاخ" کوچی دوا یی کردووه و له قه برستـانی
"مهلاجامی" نیژرا وه و دیوانی ئەشعارى هیشتا له چاپ نه درا وه، ئەهـشـعـرهـهـی
"حه ریه":

چا وه که مه مرۆ له گۆلشن گۆل به عیشه خوئی نواند

نهک نهک گیریم به مهرگی تۆقه سم ههچ نه مدواند

*

جەنا بی" ئەمین زه کی بهگ" له تاریخی سولهیما نی دا ته رجومه ی حـالـی
"حه ریه" به مره نگه ده نوسی و ته رجومه یه که له موقه دده مهی دیوا نه که ی دا
نوسرا وه له گەل ئەمه دا فەرقتیکی ته و تۆی نییه، "حه ریه" هه ر شیعری غه را می
کو توه به لام شیعره کانی سه را پا سه نه ته وه له سه نه ته ی شیعریش دا زۆر تر مه یلی
جیناس و ته شبیه و ئیستیعا ره ی کردووه، هه یزی زانایی و مه لایه تی له شیعره کانی

دا دياره ، وهكو "مەريوانى" ئەللى وادياره كه هه ميشددل تهنگ وخهفته تباربونى
ئەوچه ندشيعرهى خواره وهى وئينه يهكى نالەى دلى خەمبارى حەريقه .

هه ورى خهفته ته به فرى غەمى دا وه به سه رما

يا سه رپەرى دوريتە کەللى کردە سه رما

گا هى به شەرا رهى هه موگه سه رپەرى هيجران

خوشى نه بو بو من نه به گەرما، نه به سه رما

که وتۆته سه رم ئەشک و غوبارى ئەله مى دل

به عنى. که قورى ميخه نه کردومه به سه رما

گەر ئەچمە وه "سا حبيب" نيه هيج مونسى جانى

گەر ئەچمە "سەقز" تارى سەقەر والە جگەرما

شا هيدمه خه واسم که سه که م چه نده که سام

به خوا نيه غيرەت له خه يال وله نه زه رما

هه رچه نده به جيسمانى که دورم له حوزوت

رؤحا نيه تت سه به له نيوديدى به تهرما

توفا نى سرشکم چوه سه ر "جودى" وجودم

که شتى ته نى قوم کردونه نوح ونه ئە سه رما

له وسا وه که تۆرۆبى دلّم رۆبى به دوتا

هیلانهى ته ن هه روه کومه ئوايى سه قەرما

بى فه وجى وه فاکه که جه نايه ، وه ره ئە مشه و

ئەم له شکرى ئا هى مته بى فەتح وزه فه رما

لەم قەسوه ته دا تا وه کوکەى په رده يى زولمەت

به رچاوى دلّم بگرى، ده سا بى به گوزه رما

ئا وئينه يى دل زه تگى قه سا وه ت روخى پۆشى

خاکستەرى دل سوخته يى، بئينه به سه رما

مەروا نە بەزا ھیرکە بە یی قوت مورو تەم
 روت قوت و خەیاڵت غەزەلێ چا کەلە بەرما
 سەرما یەیی ئەم مەلکی خەیاڵتە "حەریقی"
 حەیفی کەتەلف بو، بە ھەدەرچو، بە زەرەرما

✱

لەمشێعرانە ی سەرەو ەدا شاعیر "خوتەن و خەتا" ولاتی "چین و چین و
 و توژی بە مەعنا ی کە مەیک، وەیا توژو غوبارێ ھا توو، دەر دودورد، کە بە
 مەعنا ی خەتە دێت و خەرا جی میسری و سوری یوسف و قەندو حوسنی یوسف و
 لوقمە ی لوقمان، کە لکی ناگرێ و... ئەوانە ی ھەمو بەو ستایەتیەکی
 شا عیرانەدا مەزرا ندوو و سەنەتێکی جوانی ئەدەبی وای تێدا سەرف
 کردوو و کە ھەر ئەوانە ی شاعیر ن و لە سەنەتی ئەدەب دەتوانن تێ بگەن
 بە ھای بو دا دەنن، بێجگە لە ما نەش کە بە چا و پێدا خشا ندنێکی کە مەبو
 شا عیر دەردە کەوێ و دەتوانن بڵێن کە غەزەلەکانی سەنا عەتیکە و وینم
 یەکی زۆر شیرین و ڕەنگینی بە لاغەتی کوردی یە.
 کەتیی عیشقی مەجنون ئایەتی روخساری لەیلایە
 لە سورە ی یوسف دەرسی جنونی شێمە نوسرا وە

✱

بەلای مەو ە گەلێ لە زور شێعەرەکی فزولی یە و یە کە دا نەری چیکا -
 یەتی لەیلی و مەجنون بە نەزم و یە کێکە لە ھەرە شا عیرە بە نا و با نگەکانی
 دەوری پێشوی تورک، فزولی لە شێعریکا دەلێ لە گەل مەجنون ھەردو لە
 قوتا بخا نە یەکی عیشقا دەمان خۆیند، من لە قورئان بومو ە، ئەو ھیشتا
 لە سورە ی "والیل" دا بوکە مەبەستی ئەم یە عیشقی لەیل مەجنونی لە سەر
 وشی "وَاللَّيْلِ" را گرتبو، نە ی دە ھیشت لەم وشە پێتە وە تا وە کونساوی
 لەیل لە زما نی جیا نە پێتە وە، خۆ ئەو بە لاغەتی کە لە وشێعرانەدا یە:

مه‌دا ری تۆلی ئومێدم خه‌یالی گه‌ردن وزولفه

به‌لێ سه‌ودا سه‌رێ عاشق له‌سه‌ره‌وه‌ودایه‌کی‌خواه

وا ده‌زا نه‌م‌ئا تا جی کۆنتن وگێڕا نه‌وه‌نییه‌، "حه‌ریق" له‌نا وشا عیسه‌کا نی
پێش ده‌وری ئیستا دا جیگه‌یه‌کی به‌رزی هه‌یه‌وله‌گه‌ڵ ئه‌وه‌دا که‌هه‌موشیعرو
غه‌زه‌له‌کا نی پیره‌له‌سه‌نعه‌ت، له‌لایه‌ن ره‌وا نی وه‌سه‌لاسه‌ت و به‌هێزو پیتی،
یا نی قووه‌ت و مه‌تا نه‌ته‌وه‌ وه‌ژورشیعری گه‌لیکیان که‌وتوو، به‌تا یه‌ه‌تی
له‌سه‌نعه‌تی مه‌لایا نه‌زیاتر، که‌له‌شیعه‌ره‌کا نی "مه‌حوی" دا یه‌کجا رزۆره‌،—
به‌سه‌نعه‌تی شا عیسا نه‌رازا وه‌ته‌وه‌.

* * *

سوفیه تی

له هۆنرا وهی کوردی دا

ئه ندا می کارا : عه لائهدین سه جا دی

"حه رییق"

بچینه سهروه ختی هۆنهری دل سوتا و به نا گری سۆزی سوفیه تی "حه رییق"

وه ، بزا نین شه وله مروه وه چی ده لێ :

ئینکاری سرا یه ت مه که ئه ی مونکیری موفلیس

بئی سه یری قه مه رکه چ به شوق و به زییا یه

مونکیر به مه سل شه به ره بئی نوری هیدا یه ت

خۆی تالبی زولمه ت بوخودا نوری نه دا یه

هه ره مه ز به له ، هه ره مه شه له جی پرته وی شه مسه

یه ک جیگه یی فوزه له ، یه کئی جیچی قوزه لایه

با رانی به ره حمه ت له ته ره ف مه به ئه ی فدیاز

قه ترئ ئه سه ری سونبول و یه ک چقل گییا یه

تیفک ره له شه جزایی عه نا سیر به ته به یه ت

یه ک ما ییلی مه رکه ز ، یه کئی ما ییل به ده وایه

نوقسان له ته ره ف قا بیل نه ک فاعیلی کما میل

ئه م قه ولی منه ره ئی جی میعی حوکه ما یه

"بوره نا نه" له سه ره هلی عه دو "شه می" حه قیقه ت

تالیع بووه ، ئه و شه حمه قه جویایی چرا یه

چا وی به ته مه ع پروه قه لبی به حه ساد ه ت

وه ک ته به یی به ها ییم ره حه تی هه ره له شه وایه

هیندونییه نا یینی له نا وینه ته عه نا دا

ئا وینه چ سوچی هه یه / ئه و / رویی سییا یه

پهروا نهیی هه رجه معنی نه بی چا که "هه رقیق" ی
خۆت با وێژه ره نا و زومره بی شه م "شه مسی" هودایه

✱

هه رقیق شه وهی بۆده رکه و تووه که له درا و سیتی چا کا ن، چا که وه ره ده-
گریت و له هی خرا پا ن خرا په ، وه با وه ری سوفیا نهی له سه ره شه وه یسه که
نزیك بونه وه له باره گای پیرا نی رۆخا نی نه سیمیکی رزگا ربون له ده ست
نه فس و شه ییتا ن دیت به روی ئینسا نا ، ده لئی: تۆنا بی ئینکار ی شه م
مه سه له یه بکه ییت و بلیتیت : چا له م نزیك بونه وه یه چ سو دیک وه رده گرم ؟
ئا یا نا بی نی شه گه ربه هۆی شه و درا و سیتی یه وه نه بوا یه ، که له به یینی مانگ
و رۆژدا هه یه ، ما نگه که شه و شه و ق و رونا کییه ی له کو ی وه رده گرت ؟
شه و ا نه ی مونکی ری شه م درا و سیتی و ته نینه وه یه ن وه کو شه مشه مه
کو ی ره و ا ن، شه مشه مه کو ی ره له به ره شه وه که خۆی هه ربۆتا ریکی ده کو تی، خوا
له رونا کی بی به شی کردو وه ، رونا کی بۆ شه وه کو تا ریکی بۆ غه یی شه و
وا یه .

دیسا ن ته ما شا ده که ی هه مو شو ی نیکی ، چ سه ره نو یلیسکی بی ، چ جی
گو لستا ن بی رونا کی رۆژلیی ده دا ، به لام یه کتیکپا ن که سه ره نو یلیکه که یه
شو ینی خلت و خا ل و پیس و پیسا یییه ، شه و ی تریا ن که گو لستا نه که یه
جیگای عه تروعه بیرو بون خو شییه ، لیته دا "هه رقیق" ئیشاره ی بۆ پیره که ی
خۆی کردو وه که " شیخی بورها نه " و روی دلی له مه عنه ویا تی شه و کردو ته و
با را نی به ره حمه ت که ده بار ئی ده دا به سه ره هه مو شو ی نیکا ، له هیندی شو ینا
به هۆی شه وه وه گو ل ده رو ئی، له هیندی شو ینا درک و دا ل .

له و ردو درشتی هه مو عو نسرو ره گه زیك و رد به ره وه ته ما شا ده که ی هی
وا هه یه هه سه رده با ته وه قو لاخی خۆی و بی نا وه وه ده چیته وه ، هی واش هه یه
مه یلی به رزی ده کا و سه ره و ژورده بیته وه ، یه ک بنجه گیا یه ، لقیکی پا ن

ده بێته وه به سه رزه وه به کهدا ، له قیچی سه ره وژو رووه و شاسمان ده پوا .
 شه مه دیا ره قا بلیه تی وای هه لده گرت ، شه گینه فا عیلی کا میل که
 خودا یه ئیشیکی بییان نییه ، شه و دولقه گییا یه که له یه ک ساقه تۆورو واون
 وله سه ریه ک بهنج ده رها تون، یه ککیکیان به لای نزمی دا ده چی و شه وی تریان
 روله به رزی ده کا ، شه وه له بهر شه وه یه که له وه زییا تریان له بارا نییه
 بو یه واده کن.

لێره دا "حه ریق" ریکی عه قا ییدی شه هلی "شه سه ری" گرتوه که
 ده لێن : خوا شت دروست ده کا و به نده ده یه پێنێته ده ست ، ده لێ شه
 قسه یه ش که ده یکه مقسه ی حوکه ما کا نه ، وه نه بی له خۆمه وه بیکه م .
 شوین سه به ب وه وکه و تن شتیکی روا له تی یه وه نه بی دۆزینه وه ی -
 شه لێ حه قیقه ت بی، ته ما شا ده که ی رونا کی چرایه ک که دیت و بییا وشوینی
 ده که وێ، شه وه وه نه بی شوین حه قیقه ته که که و ته بی.

کا برا بو یه که و ته شوین شتی روا له تی، چونکه چا وودلی به ته ما ع
 وحه سودی پر پۆته وه وه کوما لاتی لێ ها تووه بیجگه له خوار دن ونوستن هیچی
 ترنا زانی .

کا برا یکه که خۆی له سه ر وشت دا نا شیرین بو ، بو چی ده بی له ئا وینه
 توره بی، له کا تیکا که سه یری خۆی تیدا ده کا ؟ شه گهر شه وخۆی ئیشی
 چاکه ی کرد له پا ش له ئا وینه ی شه عمال دا وینه ی چاکه ی بهر چا وده که وێ
 ئیتر وه نه بی بو شه م چا کی و خرا پی یه سوچیک له ئا وینه که دا هه بی .

"حه ریق" خۆت مه که به به روا نه ی هه موچرایه ک وله هه موشتت خۆت
 تیکه لۆمه که ، خۆت ته نیا با وێژه ره نا کۆری شه مپیا وچا کا نه که کۆری
 ده تی " شیخی بورها نه " .

ته ما شا ده که یین "حه ریق" به جۆره با وه ریکی تر وه وه چووه ته سه ناو
 فه له سه فه ی سۆفیتی یه وه .

"حه‌ریق" مریدی یۆسف شه‌مه‌دین " شیخی بورها ن" بووه ،فه‌لسفه‌ی
 سۆفیه‌تی له‌گۆشه‌ی چاوی شه‌وه‌ده‌ربریوه ، له‌با وه‌ری شه‌وا " شیخی
 بورها ن" له‌عالمی مه‌عنه‌ویه‌تا به‌جۆریک به‌رزبوته‌وه‌شه‌گه‌ر شه‌وه‌که‌سه‌ی
 که‌ده‌یه‌وتی له‌ما ددیات دورکه‌وئیه‌وه‌بکه‌وئیه‌عالمی مه‌عنه‌ویا ته‌وه ،
 شه‌گه‌ر ده‌یه‌وئ شه‌وه‌که‌سه‌به‌رپا زی " شیخی بورها ن" دا نه‌روا ، شه‌وه
 ئاره‌زوئه‌ی که‌هه‌یه‌تی بۆی نا یه‌ته‌شه‌نجا موله‌غه‌یری ریگاکی شه‌وا ده‌ستی
 نا که‌وئ .

دیسان شه‌مه‌له‌ناخی مه‌عنه‌ویه‌تا به‌جۆریک رۆچوه‌که‌به‌ده‌ربری پینی
 فه‌لسفه‌ی سۆفیه‌تی ده‌یه‌وئ شه‌وه‌مه‌عنه‌ویا ته‌وه‌رگری ، به‌به‌لگه‌به‌و
 مونکیرا نی عالمی سۆفیه‌تی ئیسبا تی ده‌کا که‌هه‌ریون و نه‌بونیک له‌م
 که‌ونه‌دا هه‌یه هه‌موی په‌رده‌یه‌وه‌حقایق له‌ودیوی په‌رده‌که‌وه‌یه ،جا
 شه‌وانه‌ی که‌شه‌وه‌حقایقه‌یان ده‌وئ ده‌بی چاویان له‌م په‌رده‌ی ما ددیاته‌وه^{نه‌بی}
 چونکه‌ما ددیات و شه‌وه‌حقایقه‌مه‌عنه‌ویه که‌لئ دورن له‌یه‌ک .

گۆناری کۆری زانیاری کورد

به‌رگی شه‌شه‌م ، ١٩٧٨

لاپه‌ره‌ی ٦٢

حەریق

لەدیوانی "پاشا شەروک" ی

ما موستا "هیمن" دا

و لەلامیکی دوستانە

دوستیکێزان و وردو خوێندەوێستم کا رتیکێ بۆنا ردو مونسوپیوەتی :

ئەم غەزەلە جوانە بە شیعەرە تەرپونا سکە دەس پێ دەکا ئێ کام شا عیری
کوردە ؟

هێندە بیزاری کەزانیم بەزاری نایەو

دور لە با لاکەت سەربینی نا هومیدیم نایەو

من هێندە بەهۆش و گۆش نیم هەر شیعەرتیکێ لێم بپرسنەو بەزانم ئێ کییە ؟
بەلام بەهەلکەوت خاوەنی ئەم شیعەرە دەناسم و تەنانەت دەزانم بە چ
بۆنەیە کەوێ کۆتێراو ، چونکە رەنگێی زۆر کەسی تریش بن نەزانن ئێ
کییە ؟ بەم وتارە جوابی دوستانەمان داوە ، تا هەم ئەووەلامی خۆی پێ بگاو
هەم خوێنەرانی ش کەلکێ لێوەربگرن .

ئەم غەزەلە بەهەلەدیوانی "نالی" دا چاپکراوە ، بەلام ئێ ئەم

شا عیرە بەرز و ناسک خەیاڵ و نەمرەنییە ، بەلکو ئێ شا عیری رەنجەر و
چارەپەش مەلەسێ حەریقە ، دیا رەشا عیری سەربەنەتەوێ بەش و زۆر
لێکراوەکان ، بەختەوێ روکا مەرەوانا بن ، هیچ شا عیرتیکێ کوردنا ناسین
ژیانی تیکێ خوش و باشی را بواردی ، بەلام لەهەموان چارەپەش تر ، لێ
قەوما و تر و هەژارتر " حەریق" بوو ، ئەم شا عیرە مەزنە کە شەگەردیوانەکی
بەرنیک و پێکی کۆکرا بایەو ، دەمانزانێ یەکیک لە شا عیرە هەرەبیا شە-
کانی کوردە ، ژبیا تیکێ زۆر تال و تفت و پەرلە کوێرەوێ را بواردووە ،
لەتەواوی ژبیا نەدا ئاھی خوشی لەدەستی نەگەراوە ، لەسائەکانی دوا یی
تەمەنی دا کوێر و کوێلەوا روگردە نشین بوو و بەدەس تەنگی و هەناسە ساردی

مردووه ، ته نا نه ت که مه ختی پاش مردنیش یه خهی بهر نه دا وه وبه —
 نه نا سراوی ما وه ته وه ، بهشی زۆری شیعه که کا نی فهوتا ون وه شه گهر
 نه فهوتا بن هیچ نه بی چا پ نه کرا ون ، شهوی چا پیش کرا ون پادا ریا ن به
 سه ربا دا ره وه نییه .

چه ندسا ل له وهی پیش لاویکی به زه وق وشیه ردۆست وزا نا بهشی زۆری
 شیعه که کا نی هه ریه قی کو کرد بووه ، ده تا نم بلیم ریک و پیک بون ویه کیک
 له شا گرده کا نی هه ره زانا ی هه ریه قیش که هیشتا ما بویا رمه تی دا بو ، منیش
 ته ما شا مکردولیی را زی بوم و هه ریه قیشم ناسی و پیموا بوبا شترین شا گردی
 "نالی"یه ، وه ک بزا نم نهیتوانی چا پی بکا ، به لکوله نیویش چووه ، —
 "هه ریه ق" نه ک هه ربا شترین شا گردی " نالی"بووه ، به لکوکوتا بخا نه ی
 "نالی" بردۆته موکریان و شا گردی باشی له ومه لبه نه ده ی کوردستان تی
 گه یا ندون ، "شه ده ب" ، "سه ییدره شید" ، "عه لی به گی هه یده ری ، و
 "سه یفی قازی" که خوی خا وه نی قوتا بخا نه یه کی شیعه ری یه ، هه مو
 شا گردی "هه ریه ق" بون ، ده لپن مشت نمونه ی خه روا ره شه وه له خواره وه
 چه ن شیعه ری به نمونه دینمه وه ، چا ده چه وه سه ربا سه که ی خۆم .

چا وه که مه مرۆله گولشه ن گول به عیشه خۆی نواند
 نه ک نه ک گیریم ، به مه رگی تۆقه سه مه یچه مه دواند

ستونی قامه تی را گرتووه بسۆخی شه وه تی دینم
 خودا بو تولی عومری شه وه ته نا فودا ره نه پسینی

یا :

به له ک بوکی و سه حرا وه کده له ک خۆی دزیه وه زستان
 زه یستان چون به ری خست ئیتفا قه هیزی پی ما بی
 "هه ریه ق" هه رله هه ره تی لاوه تی وه قییا به تی دا سۆزی سۆفیگه ری له
 دل دا هه بووه ، کا تی شا کا ره بی وینه که ی "نالی" بلا بو ته وه که ده لئ :

عیشقت که مه جا زی بئی خوا هیش مه که ئیلا کج

شیرین کج ولهیلا کج، سهلما کج وعه زرا کج

فه رقی کج وکوړ ره وشن، وهک فه رقی مه و میهره

ئه مه رقی شه وورژه وهک فه رقه له کوړ تا کج

فه قی سألحی لاجوا بی دا وه ته وه جوا بیکی وشکه سوڤیا نه که ته نیا
ره به نیکی دیرنشین ده توانی جوا به جهنگی ئه م شیعره ی "نالی" بکا که
له سه ربنا خه یه کی زانستی ره وان شناسی دا ندرا وه وه له سه فه یکی قوولی
تیدا گونجا وه، جگه له هونه روه نه ته شیعیه که ی که گه یا ندویه ته
شه و په ی .

من جوا بی فه قی سألح به درۆفریونا زانم، به لکه به ناسیا نه
ولوانه ی تیده گم، مۆف له سه رده می لوه تی وبی ئه زمونی دا زۆرپا
به ندی بیروبروای خۆیه تی با بیروبرواکه شی ده گه ل ئه قل وزانست و
فه له سه فه زۆریه ک نه گریته وه، وادیاره "هه ریق" له کاتی جوا به جهنگی
"نالی" دا زۆرله وه بئی ئه زمون بووه و به ته وای برپای به مقسانه هه بووه
که کردونی، به لāmکوتویا نه شانامه ئا خه که ی خۆشه، ئه وه قی سألحه به گز
ما مۆستایه کی زاننا و خا وین ئه زمونی وهک "نالی" داهاتۆته وه وکوتویه تی:
عیشقت که حه قیقی بئی، تالیب مه به ئیلا کوړ

هه مه زه روه تی له ولاکوړ، هه میۆسفی والا کوړ

عیشقی که به قوه ت بئی، ماییل به مرووه ت بئی

نه مدیوه که تالیب بئی، ئیلا که ته له بکا کوړ

سه ده یفی که تو "نالی" به م پیری یه مندا لی

به مه ترزه له عیشقت ئه دویتی زیبا کج و دیبا کوړ

*

به م بیروبروای وشکه سوڤیا نه وه خۆبندنی ته واکردوه وچۆته خانه قای

" شیخی بورها ن" و بۆته سالیک ، سالیک لهخا نهقا به وکەسا نهیا نهکوت که بۆهه میشه لهخا نهقا دا ده نیشتن و خه ریکی تا عدت و سلوک کیشا ن بون و دهستیا ن له دنیا هه لده گرت و ژنیا ن نه ده هینا و به ره به نی ده ما نه وه ، - ته نا نه ت ئی وا هه بون که دهستیا ن له ژن و ما ل وکەس و کاری خۆیا ن هه لده گرت و بۆهه میشه یا بۆ ما وه یه کی درێژ لهخا نهقا ده ما نه وه ، بۆکه سیکی وهک "حه ریق" که ته به یی ترین ههستی ئیسا نی به عه یب دا نا وه وخۆشه - ویستی کچی بۆپیا و یکی وهک " نا لئ" به کاری مندا لانه ژما ردوه جیگهی له وهی با شتر که قهت چا وی به چا وی کج نه که وئ، با شتر چۆن وه گیر که و - توه ؟.

"حه ریق" لهخا نهقا ما وه ته وه ، لهکن شیخ ما قول بووه ، خه لک ریژی لئ گرتووه ، تا بۆته ما مۆستای تا یبه تی کوره شیخه کا ن، به لام هه وه سی پیا وا نه وته به یی شا عیرا نه ی " حه ریق" ئوقره ی لئ برپوه ، نهیتوا نیوه وهک " سه ییدره شید" و "ما مۆسین" و "مه لا حوسین" و "ما مه عفر" و " بارمه مه د" و " کا کی شغه لئ" و "مه حمود دوشا و" وه ده یا ن تر تا مردن به ره به نی بژی و بی ژن وها و سه ره ه لکا ، به دزی شیخ ژنی هینا وه و ما لئ پیکه وه نا وه ، دوزما ن له هه موده و روزه ما نا ن دا هه ن ، نه مه به ره به گۆبی شیخ گه یشتووه و "حه ریقی" لهخا نهقا ده رکردووه ، سه ره تای چاره ره شی " حه ریق" به تا یبه تی له باری ما دی یه وه لی ره وه ده ست پئ ده کا ، له سه رکج توشی کویره وه ری و ده ره به ده ری ها تووه ، عیشقی مه جازی شه گهر بۆهیج کهس مو جازا تی نه بو پئ ، بۆئه وه هه یبووه ، له زما نسسی خۆی ده گیر نه وه که گۆتویه تی بۆپه یدا کردنی پا روه نا نیک هه مو شا رو گونده -

کا نی کوردستا نگه را و م جا نا زا نه سه رم به هه مو ما لئیک دا کردوه پا نا ؟

پاش ما وه یهک ده ره به ده ری ، پش نوژی مزگه وتی " حاجی حه سن" یا ن که شه و ده می له قه را غ شاری" سا بلاخ" و مزگه وتی هه ژارا ن بووه -

دا وه تێ، مزگه وتی نۆبورا وچ مه لای زانای پێ رازی نه بون، ئیستا ش ههر
کۆلکه مه لایه کی پێش نوێژی کوێره دییه کی بده نێ، پێش نۆوێژی ئهم
مزگه وته نا کا .

سه ره رای ئه مه مه موسکا یه تی پێکردنه "حه ریق" هه رسۆفی بـووه و
عه قیده ی به شیخی بورها ن هه رما وه ونه گۆرا وه ، بۆیه ئه مه غه زه له ی دانا وه
بۆ "سه ییدره شیدی" دۆستی گیا نی گیا نی وشا گردی خو ی وده مراستی شیخ
نا ردووه ، سه ییدره شیدیش له هه لیکی له باردا بۆشیخی خوینده وته وه شیخ
به زه یی به "حه ریق" دا ها تووه وه به خشیویه تی، به لام هه رگیز جیتی خو ی نهـ
گرتۆته وه ، ئه وه ش غه زه له که یه .

هینده بیزار ی کهزا نیومه به زاری نا یه وه

دور له با لاکهت سه رینی نا ئومیدیم نا یه وه

بۆپیا له ی مه یلی له یلاقه لی مه جنون قا بیه

شۆرش شیرین له نا له ی کۆهکه ن فا ما یه وه

حه یفی هیندۆت ده ره در کرد دۆل له ئیقلیمی ویسا ل

شیرێ مندا لیت به زه هری هه یجۆپێ هینا یه وه

بولبولتیکی خوش نه وا بوم بۆنه وای ده وری گۆلت

کۆ وه کو هود هود حیکا یا تی، سه با ی، گێپرا یه وه

بۆکه نا ری سه وه یی ده وری، گۆلی روت شین ده که م

خاکی کۆی عیشت به به یژنگی سه رم بیژا یه وه

که وته نۆخه رما نی عومرم ئا گری تولى ئه مه ل

سه د که ره ت با رانی وه عزی لیدرا نه کوژا یه وه

تیرێ موژگان ، شیرێ ئه برۆ، تا ق وجوت ده نوینێ پیم

تا بزا نه روخی شیرینت چـلـوـن کیشا یه وه

جیئ نەزەربو حاشییە زولفت لەسەر ئایا تی روت
 زۆرموتا لām کرد، وەکو دەوروو تەسەلسول مایە وە
 تا قی میحرا بی برۆت جیئ نا زەبو ئەهلی نییا ز
 سوڤی وە یزا نی کە چە، هیندکە ربو، خوێ گێرا یە وە
 شەمعی خوبا ن پرتە وێکی "شەمسی" روی توێ لئ کەوت
 هیندە حیا و شەرمی بە خوێ داها ت، بە جا ری توا یە وە
 گول بژێریکی زەریفم کرد لە نیوبا غی خەیا ل
 خۆزگە مەردیکی "رەشید" بو شێخی بخویندا یە وە
 هیوا دارم دۆستە کە م لئی رۆن بێتە وە ئە شیعەرە ئی حەر یقە و بە هەلە
 ئا وە کێ نبو دیوانی "نالی" بوو، دیا رەبو کە سێکی زۆرشا رەزای شیعری
 "نالی" نەبێ هەلە کە زۆر زەق نا یە تە بەر جا و چونکە وە ک گوتسم "حەریق"
 شا گردیکی زۆر باشی قوتا بخا نە ی "نالی" بوو، بە لām بە دا خە وە دە بێ ب لیم
 غەلە تێکی زۆر گەورە و دزیولە ئا خر شیعری غەزە لە کە دا کرا وە، " ئە کل
 و شور بێکی زەریفم کرد لە نیوبا غی خەیا ل " بە را ستی دە بێ پیا و چە ند بێ
 زەوق بێ تا توشی هەلە ی وا بێ، ئە ری ئە کل و شور بێ نیوبا غی خەیا ل دە بێ
 چ تا مێکی هە بێ؟.

جا ری ک " حەریق" هە جۆ یە کێ ک لە کورە کا نی شێخ عوسمانی تە وێلە ی
 کردوو، ئا غایە ک بە نێوی ئیھزا مول مولک " لە سەر ئە وە ریشی تا شیو،
 "حەریق" شکایە تی بردۆ تە کن " قا زی عە لی" مە لای ولات بە را بە ری قا زی
 خەریک بون ئا غا کە ی تە هێ بکە ن، لە و کا تە دا کورە کوردی ک لە دیتی
 " قە با غکە ندی" کچە ئەر مە نیدە کی هە لگرتوو هە کە با وکی پیا وی روسی -
 تە زا ری بوو، ئە م کا رە بچو کە زۆر گەورە بو تە وە و خەریک بوو هە شەری
 عوسمانی و روس و دە وڵ تە مە سیحی یە کا نی لئ پەیدا بێ، سالی کچی
 هەرمە نی ما دە تا ریخ بوو، مە سە لە کە ئە و نە دە گە و ربو، مە سە لە ی "حەریق"

له بیرجۆتهوه ، رۆژیک کا براهک له "هاریق" دهپرسی: ئه‌رێ مه‌سه‌له‌ی
 ریشه‌که‌ت چی لی به‌سه‌رها ت ؟ "هاریق" ده‌لی: با به‌لی ریشی من له
 هینه‌که‌ی کچه‌ئهرمه‌نی دا ون بوو .
 من خۆم کچی هه‌ریقه‌م دیبوکه‌ پیریزنیکی گۆج وئیفلیج بوله‌ی زانی
 "خانه‌قا" ده‌ژیا وه‌هه‌موبه‌تایه‌تی شیخ موحه‌مه‌دی کورێ شیخ و "سه‌بیید
 ره‌شید" زۆریا ن ریزی ده‌گرت و پیا ن ده‌کوت "دیده‌" .

حه‌ریق

له " باخچه‌ی شاعیران " دا

نوسراوی

عه‌بدول عه‌زیمما وه‌تی و عه‌بدول قاسالنج

حه‌ریق

۱۸۵۱ - ۱۹۰۷

"حه‌ریق" ناوی سالنج کورپی مه‌لانه‌سروولائی زیوه‌یی یه، زیو ئی‌گوندیکه به‌شاخی پیره‌مه‌گرونه‌وه‌له‌لیوای سوله‌یما نی، باوکی خه‌لقی گ‌وندی " کاشته‌ره " له‌نیوان ه‌دورا مان‌ی لوه‌ون وجوا نرووه، باوکی به‌فه‌قییه‌تی له‌ولاتی خو‌ی دورئه‌که‌وئیه‌وه‌وله " زیوئی " ئه‌گیرسیته‌وه‌وژن دینی، "حه‌ریق" له‌سال‌ی ۱۸۵۱ ی زایینی داله‌گوندی " زیوئی " ها توت‌ه‌جیها نه‌وه، لای باوکی سه‌ره‌تای خو‌یندن ده‌ست پئی ئه‌کا، له‌پاشان ئه‌جیته‌سوله‌یما نی، له‌ ویشه‌وه‌بو‌قه‌ره‌دا غوبیاره، "دوباره‌ئه‌گه‌رنیته‌وه‌بو‌سوله‌یما نی لای مه‌لا ئه‌و ره‌حمان‌ی پتینج‌وینی ماوه‌یه‌ک ده‌رس له‌و وه‌رئه‌گرئی وئه‌جی بو " موکریان " ماوه‌یه‌کی‌ش به‌ونا وه‌دا به‌فه‌قییه‌تی ئه‌سورئیه‌وه، له‌پاشاله خانه‌قای " شیخی بورهان " ئه‌که‌وئیه‌دا وی ته‌ریقه‌ته‌وه، وه‌له‌لای "یوسف شه‌مه‌ددین" ته‌ریقه‌ت وه‌رئه‌گرئی وله "سابلاخ" ئه‌بنی به‌موده‌رریسی - مزگه‌وتی " سه‌ییدحه‌سه‌ن " و هه‌رله‌وئی ژن ئه‌هتینی.

به‌م‌جو‌ره‌له‌وئی دوا روژانی ژیا نی به‌ده‌رس و تنه‌وه‌به‌مریدی له ده‌وری " شیخی بورهان " ئه‌باته‌سەر، تاله‌سال‌ی ۱۹۰۷ ی زایینی داله ته‌مه‌نی ۶۵ سال‌ی دا کوچی دوا یی ئه‌کا وله‌گورستان‌ی مه‌لاجامی له "سابلاخ" به‌خاک ئه‌سپیرئ، زوربه‌ی هو‌نرا وه‌کان‌ی "حه‌ریق" له‌باسی خو‌شه‌ویستی و غه‌زهل و دل‌داری دایه‌به‌شینویه‌کی ته‌روبه‌تا موبه‌نرخ، هه‌روه‌هاله‌باره‌ی

کۆمه لایه تیشه وه هه لبهستی نا یا بی ههیه ، جا رجا ریش به لای فلهسه فهدا
 رویشتووه ، شهوش نمونه ی هه لبهستی ؛
 چا وه که م شه مرۆله گولشن گول به عیشه خو ی نوواند
 نهک نهک گیریم به مهرگی تۆقه سمهیچ نه مد واندا
 گول به تۆزی پێته وه لاف و گه زافی لێ ده دا
 واشکور سوژه ی نه سیمت ها ت شهویشی لێ ستاندا
 نه شهری مۆزگا نی توها تۆته سه سه فحه ی دلیم
 هه ر خه تی بوغه ییری خه تی سه یزی توپا کی کراندا
 له شکری ئا هم له گه ل جه ییشی جه به ش ده عوا ده کا
 حیره تم ما وه که چۆن شه ودل به ره دل می رفا ند ؟
 بوگولی روت ما ته می په رچه م ده بی نی بویه وا
 ما هی نه ورۆزم به شیوه نه وهک مه ر م خو ی نوواندا
 توله ند وه ل گو ی وه فات هینا یه نیومهیدا نه وه
 ئیسته جه وگا نی خیلافت پشتی سه دوه عده ی شکاندا
 توخودا قهت غیره ته بو تۆته ری سه روی ره وان
 گول به بی توواله با غا خیه تی خو ی لێ چه قاندا ؟
 با وجود ئینسا ف بده م چا که گولیش موشتا قته
 هه رله شو قی تویه سه ریوش و گریبان ی دراندا
 هه رکه سی ما بیل به پیری که و ته ری قتیکی ههیه
 تۆبه شو عله ی غه م "حه ربقی" وا وه ج خه هه لگرا ند

بەسەرھاتی حەریق

بەقەڵەمی

محەممەد محەممەد رەشید

"حەریق" ناوی مەلا سەڵح بوو، لەساڵی ١٨٥١ ی زایینی دایەدیی "زێوی" کەگۆنەیکەلای "سورداش" لەلیوای سولەیمانی وپاڵی داوێ بەلای رۆژەهللاتی شاخی "پیرەمەگرون" هەو، لەدایک بوو، باوکی ناوی مەلا نەسرو لای بوو، بەفەقیەتی لەسنوری ئێرانەو هەتۆتەعیراق و لە پاشا بەمەلایەتی لەدی "زێوی" گیرساوێتەووزنی هینا و، "حەریق" پاش شەوی لەلای باوکی سەرھاتی خویندن دەست پێ ئەکات، رێبازی مەلاکانی کوردستان ئەگرێت و بۆزاخا و دانەوێ مێشکی بەسەرف و نەحۆی عەرەبی بە فەقیەتی زۆرجیگای کوردستان ئەگرێ، ئەچیتەسولەیمانی و لەمەزگەوتی شیخ محەممەدی بەرزنجی ئەبێ بەسوختە فەقیان، ئینجا ئەچیتەقەرە داخ، لەبیارەش کتیبی "منها جی نەوێ" لای شیخ حەدیدەرئەخوینی، سەریکی تر لەسولەیمانی ئەدا تەو، لەساڵی ١٨٨٤ دایە پێنجوین لەلای مەلا ئەو رەحمانی پێنجوینی کتیبی "گەلەنیەوی بورھان" کەعیلمی مەنتیقەئەخوینی و لەوێ ئەچیت بووموکران، لای شیخ یوسف شەمسەدین "شیخی بورھانی" کەخەلیفە شیخ وەسمانی تەوێلەبوو، تۆبەئەکا و تەریقەت وەرئەگرێ، لەپاشا لە "سابلەخ" ئەبێ بەمودەرریسی مەزگەوتی "سەبیدحەسن" وەرلەوێ ژنی هینا وەو کور و کچیک لای بوو، ئیتەر پاشا وەو ژینا لای ئەنزیکی شیخی بورھان بەسەرئەبات و تا مردن لەوێ ئەمینتەو.

لە "١٩٠٢" ی زایینی لەتەمەنی "٥٦" ساڵی داکوچی دوا بێ ئەکا و

لەگۆرستان "مەلاجی" لەسابلەخ" ئەنیزێ.

چۆنیهتی ژیا نی و خووره وشتی

"حەریق" پیا وێکی میا نەبا لۆگە نەمرەنگ بوو ، چاوەکا نی بچوک و بەقولاچوون ، رومەتی مەیلە و درێژبوو ، ریشی خروبهشی زۆری سپیی بوو ، مێزەریکی سپی سا بڵاخی یا نە ی لەسەرنا وە ، زما نی شیرین ولەسەر خۆقسە کردوو ، بەهەلبەستە نەروپا را وەکا نی هەموکۆریکی خۆش کردوو بەتا یبەت لەدوا د وای تەمەنی دا کە ئەهات بەسەریا وەکو بمریشکیە و بێ ما ندوون هەلبەستی هەل ئەرشت ، ژیا نی "حەریق" سۆفیا نەبوو ، نەمر نەزی ، زۆرجا ربی شیوسەری نا وەتەو ، بەشی زۆری ژیا نی بەدڵ تەنگی و خەمباری بردۆتەسەر .

هەلبەستی :

مەلەسەلح لەسەرەتا وەسۆزێکی دەوریشی تیا بوو ، ئەمۆزوو هەستە ی نا چا رێ کردوو بەخویندەوێ دیوانی شا عیرەکا ن ، بەتا یبەتی "مەولەوی" و " نالی" لەچاخی نا وەرستی فەقییەتی دا کە و تۆتەگروگا ل ، "حەریق" ی کردوو بەنا زنا وی هەلبەستی ، لەسەرەتا دا زۆرما ندو بوو بەهەلبەست و تەنەو و بەگرا نیوی ها توو ، بەلام لەدوا یی دا کە ئیلها می هەلبەستی خۆی ئەدۆزیتەو کە " شیخی بورها نە " سەرچا وە ی هەلبەستی وەکوکا نیا وی بەهار هەل ئەقوڵی ، سۆزی عەشقی شەمەددین وای لی ئەکا ت کنبە بە هەلبەست لەگەل خەلکا بدوی .

بەسێ زما ن هەلبەستی و توو ، بەگوردی وفارسی و عەرەبی ، وە لە گوردی دا توانیویەتی بەشیوێ هەورا میش هەلبەست بلی ، لەزما نی فارسی دا پروفیسوریک بوو و پۆخوی .

هەلبەستەکا نی ئا وێنە یەکن ، چۆنیەتی ژیا نمان پێشان ئەدا لەو سەردەمەدا .

زۆر حەزی بە جیناس و پرستە و وشەرە نگینی کردوو، کا تێ کەلە مەیدا نی
 ھەلبەست و تنای برۆای بە خۆی پەیا کردوو و ھەستی کردوو کە ھەلبەستە -
 کانی پاپە خیکیان ھەبە، ئیجگار بە شانازی یەو و وتووەتی :
 بێرە مەیدا نی فەسا حەت ئەسپی خۆت لینگ دە "حەریق"

تا بزانم کێ شیعرت سووحت ویا ری ئەکا ؟
 ئەمە پڕوا یەخۆ پەیا کردنە وای لێ کردوو کەلە گەڵ شا عیرەکانی تەرا
 بکە و پتە شەرە ھەلبەست و بەر پەرچ دانەو یان ، ئەبەینین بە ھەلبە -
 ستیکی دورودریژ رۆبەر پوی " نالی " ئەو ھەستی و پێی دەلێ :
 سەدە حەیفی کەتۆ " نالی " بە و پیری یە مندا لێ

بە مەترزە لە عیشق ئەدۆیی زیبا کچ و دیباکەر
 ئەمە ی بەرا مەربە و بێرە ھەلبەستە ی " نالی " و توو کە بە سەر کچا
 ھەلێ دا وە و سەرە تاکە ی دەلێ :

عیشقت کە مەجا زی بێ خوا ھیش مە کە ئیلا کچ
 شیرین کچولە یلا کچ ، سەلما کچ و عەزرا کچ
 شانی لە شانی مەولەویش دا وە ، کەچۆن مەولەوی پەروا نە ی شیخ
 عوسمانی سیرا جەدین بوو و بە بێرە ھەلبەستە کە بە :
 شیخی دەوڵە مەند بە ھەری سەر مەدی
 یا کە ی حەقیقەت جیلەو ی ئەحمەدی
 سەرە تاکە ی ئەکا تەو و سۆزی خۆی بەرا مەربە شیخی خۆی دەربەر یو ،
 ئەمیش بوو بە پە پەولە ی شیخ یوسف شەمسەدین و بە و بێرە ھەلبەستە شیو
 ھەورا می یە کە ی ، کە سەرە تایی ئەکا تەو دێ :

ج سوب سەحەردا دیم غونچە دەمێ
 نە پەردە ی عیسمەت نما نا چەمێ
 وەخۆشەو یستی خۆی بەرا مەربە شیخی خۆی دەر ئەبێ ، "حەریق" وەکو

له ههڵبەستە کە یا دەتێ، توای نوێیەتی لە زۆر لە مەیدا نەکا نی ههڵبەست دا
 ئەسپی خۆی لنگ دا ، دەبینین وە کوزۆرشا عێرەکا نی تردیتە مەیدا نی
 غەرا می یەو و بەو شەوی جوان و پەنگین ، هەست و سۆزی بەرا مەبەردلدا رە
 کە ی رۆن ئەکا تەو و پەیمان پەرەری خۆی پێ ئەسەلمێنێ، جا رێکی تر
 ئەبینین پەردە ی غەرا می دا ئەدا تەو و ئەکە و پێتە کۆری مە ی نوێشانی
 تەسەووف و فەلسەفە ی تەسەووفەو و پیتۆلی خۆی لە تیولۆژی دا نیشان
 ئەدا ت .

یا ئەبینین لە گەڵ ئەو شاکە خۆی بە پیا و پێکی رەند و پەلە بەندی
 تەریقەت هێنا وە تەنا وەو ، کەچی و یستوێەتی دا دوزا رێبەکی بە سۆزیش
 لە دەست جەوری رۆژگا رەهەڵ رێژی و خۆی بە پیا و پێکی سەمەدیدیە بیا تەرۆ .
 "حەریق" لە گەڵ ئەو شاکە عێرێکی غەرا می و لە پاشا تەسەووفی بوو
 لە بازاری نوکەتە جینی و جیناس پەرەریش دا چا لاکا نەها تۆتە مەیدا نەو .
 لە تافێ خۆی دا دا وای گوێزێژێک لە "مەلا ئەحمەدی لاسور" ئەکا ، ئەویش
 بەها نە ی بۆ دینێتەو و نا یدا ئێ ، ئەمیش دەتێ :
 لە عوزرا بو، مەلابۆیە جووای بی دا، کوتی نا دەم

و لاخ دەس نا کەوێ عەیبی نیە چشگە رمەنیش پەدا ؟
 بە مەدێرە هەڵبەستە ی جێنۆکی ئەدیبا نە ی پێ دا وە ، لە عوزرا بو هەل
 ئەگرێ بیا نو ی بۆ هێنا بێتەو ، هەلێش ئەگرێ ترو ی کردبێ ، واتە لە
 عوزری شەری دا بو ، ئینجا دەتێ : قیروسیا و لاخ نییە بەس نییە پیا دە
 ما و مەتەو ئەتوا نە بە پێی خۆم بڕۆم ؟ ئەو ش ئەگریتەو : ساخۆ و لاخە کە ی
 ئەدا مێ ، کەوا بو چاک وایە لە تۆکە ی ئەو دا پیا کێشم ! .

لە مەهەڵبەستە ی دا بێرێکی تا زە و جینا سێکی زۆرجوای پێک هێناو
 کە دەتێ :

تا ل و شیرین بێکەو نە مەدیو چا بێ ، چا نە بێ
 هەر کە سێکی هەم نشینی چا نە بێ ، پێت چا نە بێ

دهلێ نه م دیوه تا ل شیرین پیکه وه بگونجین "چایی" نه بی له گه ل
قه نندا ، هه رکه س ها و پیا له ی چایی نه بو به لات ه وه چاک نه بی ، ئه وه
پیا و یکی با ش نییه .

له پیش مردنی دا به ما وه یه کی که م شه مه ل به سته ریک ئه خا ت که وه کو
ئیلها م وایه به نزیک بونه وه ی مردنی :

له خه رما نی ئه مه ل میرو ی عه مه ل جهزی نه کرد دا نی
له زه یقه ت خا نه دا ترسم هه یه ئا خر سه ری دان نی
ده لێن جه رده ی ئه جه ل ریکا به کا روا نی نه فه س ده گری

شه قا می سینه ده بری بۆمه تا عی دید ه ده روا نی
له هه ل به ست دا ئا رزه وی جینا سی هه بو وه ، له گه ل ئه وه شا ره و ان وسا ده و
ما نا شی به هیزه ، به م جو ره توا نیویه تی شوینی خۆی له ریزی شا عیره کا نی
پیش شه م جه ر خه دا ته رخا ن بکا و پیش گه لێکنیشیا ن بکه وی و چه پکه گو لێ
هه مه ره نگه ی بۆن دا ری خۆی پیشکesh به گو لدا نی ویزگ کوردی بکا ت .

* * *

مەزبەن

لە "ژێنا وەری زانیایانی کورد" دا

١٨٥١ - ١٩٠٧ زایینی

گۆلی نەزا کاوی نەنا سراوی وێژا وەرا ن، سوتاوی بەلای بەژن -
زراوان، گۆلی نیوگولالان لەمانگی گولان، زمان تەر و پاراوی پەر وەران،
سۆفی شیخی سەر بەرمان لێ پەر وەرا ندانی وانا، وانا ئی زۆر بەتەم
پروا تەبە، دڵ و دەروونی تەژیە لە قەسە و وانا، سینهی ئەنجن ئەنجن و بێرێانە
لە دەس جەوری زەمانە، بەلام شیعی "حەریق" بۆ دڵ بێرێندا ران خۆی باشتێر
دەرمانە، هۆنەر و خودان هونەرە.

دڵ و دەروون سوتاوی ئەم جارە مان ناوی "سالح" و کۆری مەلانی سەر و لالی
"زێوی" یە کە گوندیکە سەر بە "سورداش" لە ئوستانی سولەیمانی، پاللی
دا وە بەلای خۆرەلاتی جییای "پیرە مەگروئەو"، مەلانی سەر و لالی با وکی لە
ئای "کاشتەر" لە دایک بوو، لۆن و کاشتەر دوگوندن لە دایک و پێندە
"شاھۆ" دان، وە کە و توند تەھەورا مانی لەھۆن و جوا نرۆو، لای باشوور وە
ئەلکێ بەماهی دەشتەو، مامۆستا عەلانە دین سەجادی زانی نا و داری -
کورد لە پەراوی مێژوی ئەدەبی کوردی دا نوسیویەتی: مەلانی سەر و لالا بە
فەقییەتی بۆ بە دەس هێنا نێ عیلموزا نێست بە کوردستان بە مەفێرگە بۆئە
فێرگە و بۆ فێربوون ئەگەر ئێ و ئا وەرە گوندوشاران و هەندەران ئەبێ، لە
پاشان بە مەلانی ئەگوندی "زێوی" یە دەگێرێت وەژن دینێت.

بولبولی گۆلزاری گۆلی وێژە و وێژەوانی نا و کوردەواری "سالح
حەریق" لە ساڵی ١٨٥١ ی زایینی لە گوندی "زێوی" یە لە دایک بوو، سەرەتا
کتێبە وردیلەکان لای مەلانی سەر و لالی با وکی ئەخوینی، دوا ی ما وە یە
ئەچێتە شاری سولەیمانی و لە فێرگە ی شیخ محەممەد بێرزنجی ئەبێتە
سوختە ی نا و فەقیحان و چووە تەقەرە دا غیش، لە بیارە مەبەستی "نیکاح"

له پەراوی " مینهاج " ی " نه وه وی " لای " شیخ حەیدەر " ئە خوینی، جارێ -
 تریش ئە گەریتەوه شاری سولهیما نی، " حەریق " لە ساڵی ١٨٨٤ ی زایینی
 لەشارە خونجیلانەکی " پێنجوین " بورهانی گەلەنبهوی " لەزانستی
 مەنتیق دالە فیرگهی مەلائه وره حمانی پێنجوینی ئەوزا ناگه وره ئە خوینی
 وله وێه ئە چۆ بۆموکریا ن، پاش ما وه یەک ئە چۆتە خانەقای بورهانی وله
 سەردەستی شیخ یوسف شەمسەدین " شیخی بورهانی " تەریقەت وەرئەگرێ و
 ئەوسا ئە چۆتە " سابلّاغ " " مەهاباد " و ئە بۆتە مودەر یسی فیرگهی مزگوتی
 " سەبیدحەسن " وله شاری مەهاباد ئن دینێ، خواکچیکێ پێ دەدا ، -
 " حەریق " لە تەمەنی ٥٦ ساڵی دالە ساڵی " ١٩٠٧ " ی زایینی بەره ولای خوا
 بارگهی تیکنا وه وله گۆرستانێ زانای ناودار " مەلاجامی " نێژرا وه ،
 " حەریق " زۆر ئوگری خویندنه وه ی شیعویدیوانی " موله وی " و " نالی "
 بووه و ئە مدوزا نایه زۆریان شوین لەسەر " حەریق " دانا وه ، " حەریق " لە
 بەرسۆزی دلێ سوتا وک " حەریق " ی بۆنا زنا وی خویدا نا وه ، وه زۆری حەزلە
 جیناس و بۆژهی رەنگین کردووه و ویستویه تی شیعرەکانی کۆلکە زێرینە
 بن و جارجا ریش زۆر شانازی بە شیعی خۆی کردووه ، ههروه کوفەر مویه تی:
 بۆرە مەیدانی فەساحت ئە سپی خۆت لینگ دە " حەریق "

تا بزانم کێ بە شیعر ت سوحبەت ویا ری دەکا ؟

جارجا ریش بە گۆ " نالی " داها تووه و فەر مویه تی :

سەحە یفی کەتو " نالی " به و پیری یه مندالی

بە مەترزە لە عیشق ئە دویتی زیبا کچ و دیبا کور

" حەریق " شانێ لەشانی موله ویش دا وه :

شیخی دەوله ندیبه هری سەرمەدی یا گهی حەقیقەت جیلوه ی ئەحمەد

حەریقیش فە مویه تی :

چ سوب سەحەردا دیم غونچە دەمی نەپەردە ی عیسمەت نما نا چەمی

ئەمەش " گۆلشەنی حەریق "

چاوەکەم ئەمرۆ لەگۆلشەن گۆل بەعیشوێ خۆی نواند
 نەک نەمەک گیریم بە مەرگی تۆ قسەم هیچ نەم دوواند
 د محەمەد صالح ئیبراھیمی محەمەدی (شە پـۆل)
 ژیناوەری زانایانی کورد لە جیھانی ئیسلامەتی، یا گنجینە
 فەرھەنگ و زانست لاپەرەیی ٧٨٨ تا ٧٩٥- چاپی گۆلانی ھەزارو
 سیست و شەست و چوار، چاپخانەیی مەھارەت لاسەتاران.

حەریقی

لە " گۆوازی بەیان " دا

" ئەدەب و تەسەووف "

تەسەووف وە کوپا پۆریکە بە دەریای شەریعەتی ئیسلامەتی دا ئەر و او
لە مەزھەبە مەزھەبە مەزھەبە پەڕیشتە و ئەو بەر ، شا عیڕە کوردە کلاسیکی یەکان
هەرکات نەیان تۆا نیوە بەبێ تەریقەت بژین ، هەمیشە حەزیا ن بەسەر
گەرمی مەعنەوی و مەستی دەرونی و حالەتی جۆنبۆش و جەزبە کردوو و -
هەمیشە خۆیان کردوو بە خەز مەتکا رۆبە نە و غولامی پیری تەریقەتەکیان ،
زانایەکی و شا عیڕیکی وەک مەولەوی بوو بە پەروا نە شیخی سیرا جەدیدی
یەکم .

" حەریقی " مەلا سالحی زیوی " ١٨٥١ - ١٩٠٧ " ی . زانیی ئاگەر
دەست کەوتیکی رۆحی و مەعنەوی نەبووی و لە مەخانی مەدی فرۆشان
و بەدەنۆشانی دەرگای ئە حەدییدە دا سەر مەست نەبووی ، نە ئاگەر
پەروا نە شیخی یوسف شەمسەدین کە خەلیفە شیخی عوسمان بوو کە وەکو
کانیاوی بەهارەل قولاو هەروەک ئەللیت :

عیشقت کە حەقیقی بێ تالب مەبە ئیلا کور
هەم حەزەتی لەولا کور هەم یوسفی والا کور
هەر عیشقی حەقیقی بێ ، وەک عیشقی " حەریقی " بێ
مەیلی بەدەقیقی بێ ، بۆمە عریفە تولا کور

ژمارە ٥١ تەشرینی یەکمەمی سالی ١٩٧٨

لەپەرە ٢٢ - جەمال موحەممەد

هه‌ریق

و

گوارى کاروان

هۆنه‌رونوسه‌رى پا‌یه‌به‌رزوبه‌هه‌مه‌ندى كوردما مۆستا كا كه‌ى فەللا‌ح
له‌گۆ‌وا‌رى كا‌روا‌ن ژماره‌ى چۆ‌لى ما‌نگى كا‌نونى دو‌هه‌مى ١٩٨٦ سا‌لى
چوا‌ره‌م نوسرا‌وه‌مه‌به‌ستىكى بۆ‌وكردۆ‌ ته‌وه‌له‌ژىرسه‌ردى‌ئى "چه‌ند
شيعه‌ىكى بۆ‌ونه‌كرا‌وه‌ى نا‌رى" وه‌م نوسرا‌وبه‌دا يه‌ك‌ي‌كه‌ له‌غه‌زه‌له‌كا‌نى
هه‌رىقى به‌نا‌وى هۆ‌نه‌رى زا‌نا‌وبه‌هه‌مه‌ندى كوردخوا‌لى خۆ‌ش بو‌ما‌مۆ‌ستا
مه‌لا كا‌كه‌حه‌مه‌ى "نا‌رى" يه‌وه‌ بۆ‌وكردۆ‌ته‌وه‌ورا‌ى گه‌يا‌ندوه‌كه‌ما‌مۆ‌ستا
مه‌لا كا‌كه‌حه‌مه‌مه‌غه‌زه‌له‌ى بۆ‌ئا‌يه‌ربه‌گى وه‌سما‌ن پا‌شا‌وتوه‌ .
سه‌ردى‌رودوا‌يين دى‌ئى غه‌زه‌كه‌ش له‌نوسرا‌وه‌كه‌ى ما‌مۆ‌ستا كا‌كه‌ى
فەللا‌ح دا‌به‌م‌جۆ‌ره‌يه‌ :

حوزنى من با حوسنى تۆ‌ئىشكا‌له‌تا‌ئا‌خرنه‌فه‌س

چون زه‌كا‌تى حوسنى تۆ‌يا‌حوزنى من نا‌گابه‌كه‌س

خالى سه‌وزه‌ ، دا‌خى سه‌وزه‌ ، به‌حسى نا‌سۆ‌رى‌مه‌كه‌ن

نا‌زه‌ده‌ى تۆ‌بۆ‌ئىكه‌ "نا‌رى" قه‌ت شى‌فا‌ى نا‌يه‌به‌كه‌س

به‌لام‌ه‌را‌ستى دا‌ئوه‌ى شا‌يا‌نى با‌س بۆ‌ ئه‌وه‌يه‌كه‌شه‌م‌هۆ‌نرا‌وه‌يه‌

يه‌ك‌ي‌كه‌ له‌غه‌زه‌له‌هه‌ربه‌رزوجا‌نه‌كا‌نى مه‌لا‌سا‌لحى هه‌رىقه‌وله‌ زۆ‌ربه‌ى

كه‌شكۆ‌ل و‌ده‌ست‌نوس‌وبه‌يا‌زه‌كان‌دا‌وته‌نا‌نه‌ت له‌ده‌ست‌نوس‌به‌نا‌وبا‌نگه‌

كه‌ى "مى‌رزا‌عه‌بدو‌للى شا‌به‌نده‌ریش" دا‌هه‌ربه‌نا‌وى هه‌رىقه‌وه‌نوسرا‌وه‌

تۆ‌ما‌ركرا‌وه‌ .

جگه‌له‌وه‌ش "هه‌رىق" له‌هۆ‌نینه‌وه‌ى هه‌لبه‌ست‌و‌غه‌زه‌ل دا‌شى‌وه‌

شێ‌وا‌زىكى تا‌يبه‌ت‌به‌خۆ‌ى هه‌يه‌ و‌شه‌م‌ غه‌زه‌له‌ش له‌با‌رى مه‌به‌ست‌و‌مه‌عنا

ولێ‌كچون‌ و‌ورده‌كا‌رى و‌جوا‌نكا‌رى و‌خۆ‌شخوا‌نشه‌وه‌هه‌رله‌غه‌زه‌ل و

هونرا وهكا نى "هريق" دهچيت وهيج گوما نيكى لى ناكريت ههروهكو
 شه هونه ره بهه ره مه ندوكا را مهيله دوايين ديري غه زه له كه دانان زانا وى
 خوى زورشا عيرا نه وشاره زايا نه هينا وهوكوتويه تى :

حوزنى من با حوسنى توئيشكاله تا ئاخرنه فەس

بۆچ زهكا تى حوسنى تويا حوزنى من ناگا بهكهس؟

خالى سهوزه، داخى سهوزه، باسى ناسورى مهكه ن

تا زه دهى ئه و بى "هريقى" قهت شىفاى نايه بهكهس

* * *

هه‌ریق

له‌گوواری "سروه" دا

نوسراوی

ما موستا : "هیمین"

"هه‌ریق" شه‌وشا عیره مه‌زنه‌یه‌که مه‌کته‌بی شیعری "نالی" هینا موکریان وله‌ومه‌ل‌به‌نده هه‌رکه‌ش شیعری کوردی کوتووه، یا ده‌ل‌لی، بستی شه‌م لاوئه‌ولا له‌وی فی‌ربووه، نه‌که‌م؟ تا ئیستا چی وی نوسراوه و کوتراوه به‌که‌لک نه‌بی؟ من بوخوم له‌سه‌ر شه‌وشا عیره‌که‌وره‌یه‌که‌غه‌زه‌لی وه‌ک :

هینده‌ب‌یزاری، که‌زا نیومه‌به‌زاری نایه‌وه

دورله‌بالا که‌ت سه‌رینی نا ئوم‌یدیم نایه‌وه

یا

چا وه‌که‌مه‌مرۆله‌گولشه‌ن گول به‌عیشه‌خۆی نووا ند

نه‌ک نه‌که‌گیربم، به‌مه‌رگی تۆه‌سه‌مه‌یچه‌نه‌م‌دووا

کوتووه، هه‌ر شه‌وه‌نده‌ده‌زانم، ناوی مه‌لا سالح بووه، نزیکه‌یه‌چه‌رخ‌تیک له‌وه‌ی پێش له‌ودیوراها تۆته‌شه‌مدیوه‌وله‌خا نه‌قای لوسا وکان یا خا نه‌قای شیخی بورها ن گیرسا وه‌ته‌وه‌وزۆری‌عا قیده‌به‌شیخ بووه .

نا زانم له‌کوێ به‌لام له‌سه‌رشیع‌ریک "شیعرا مول مولک" فیئودالی مه‌شه‌ورریشی لوس تا شیوه، شه‌وه‌بوته‌هۆی شه‌وه‌بیته‌"سا بلاغ" و بیته‌مه‌لای مزگه‌وتی حاجی سه‌یید هه‌سه‌ن خزمی‌خۆم، شه‌وه‌که‌سا نه‌ی چل په‌نج‌سا ساڵ له‌وه‌ی پێش چاویان به‌و مزگه‌وته‌که‌وتنه‌ی، ده‌که‌ل‌من شه‌گه‌به‌ر بلیم برسا به‌تی وه‌ه‌زاری ونا چاری نه‌بو‌یا هیچ کۆلکه‌مه‌لایه‌کیش به‌پێش‌نوێژی شه‌م مزگه‌وته‌ رازی نه‌ده‌بود، ره‌نگه‌ی پێش‌سالی ١٣٢٨ ی کۆچی که‌سالی

وه فاتی شیخه ، مردبێ وله گوڕستا نی " مه لاجا می " نیژرا وه وهه رخوا
دهزا نی ئیستا گوره کهی بنا خه ی خا نوی کا م موسولما ن بی، خوا بکسه م
لای سه روی ها ل یا میوا ن خا نه ی بی ونه کرا بیته حه ما م وشتی وا .

* * *

حەریق

و

بۆنە ی شیعەرەکانی

حەریق وەکو شاغیرێکی نۆیە دەره وەونا سەراوی کوردیو گەلی مناسەت
واتە بەبەونە گەلی شتە وەشیعی کۆتووە و ئەوەی لەدیوا نەکە ی دات
را دەیهک سەرنج را کێشە ئەوە یە بۆنە وەوێ کۆتنی بەشێک لەهۆنراوەکانی
دەزانری ، و لەخوا رەوێ چەندوێنە یەک لەهۆنرا وانی کە لەکاتی خۆی
دا کۆتوێتێ پێشکەشتانی دەکەین :

میرزا لەتیی قازی کۆری میرزا ئەحمەدی کۆری میرزا مسەحمودی
خوایخوش بوقازی لەتیی مەها بەدی کە پیاویکی زۆرزان و زیرەک و بە
هۆش بوو لەدی " گردی یاقوب " ی ناوچە ی شاریرویانێ مەها بەدقازی
شەرع بوو ، ئەم غەزە لەپەرلەهەست و سۆزی بۆمەلانی "حەریق" نوسیوە
و بۆی نارەدوو ، بۆ ئەوە ی پێکەوێچن بۆزیا رەتی شێخی بورهان .

ماهی تەما مە ماہی تەما مە نەدیو مە
ئێستا تەما مە ، حەیفێ کە جێگام نەدیو مە
بۆ رۆزی عاریزی رۆژت گەلی گەرام

شەمس جیہان بەتەلەتێ تۆم قەت نەدیو مە
کەرچی خەزانە بۆو رەقی سەبزی سەررەزان
زانیم کە حوجرە ساردە تفاقم کریو مە
حەریقیش بەهۆننە وە ی غەزە لێکی ئاگراوی و حەریفا نەهەرلەسەر
ئەم شێو و شێوا زەوێ لای میرزا لەتیی دەدا تەو و غەزە لەکە ی ئەو نەدە
بەسۆز و کاریگەرە ، تین و تەوژم بەزەوق و خەیاڵ دا دینیت .

لەو وەختە وە لەخەمتی تۆبێم بیریو مە
وێک میهری تۆبە شەتی رەنگم پیریو مە

فەسلێ خەزانە ، وەقتی خزانە لە سەر زان
 سەرما یی سەرد میهریی یارم چەشیووە من
 هەر وەک برۆی هیلالی لە بەر جەوری پەرچەمی
 چاوی دەزانێ شاییدە قەدەم چەمیووە من
 لە علی یەمان و حوققەیی مەر جانی با عیسە
 ئەشکی لوئالی مەردومی دیدەم چەکیووە من
 خاڵی نییە دەمێکی خەیاڵم لە خاڵی وێ
 مەنعمە کە پەردەیی عارم درێووە من
 من پەردە کەم تەنوری مەحەببەت لە ناری شوق
 تۆش شاشی لێ بنی کە دڵم دە پەرپووە من
 فەر مووهرە کە فەرشی غەزەل را دە خەم لە پەیت
 جەرگ و دڵم بە ناری مەحەببەت کۆلیووە من
 لە سالی ١٢٩٦ کۆچی مانگی کە حەزەرەتی شیخ لە سەفەری حەج دە گە-
 رێتەووە حەریق بە بۆنەی ها تەووە و گەرا نەوی ئەم پیرەروناک دڵە کە
 سەفەرە کە ما وە ی سالیکی خایا ندووە غەزەلێکی زۆر نا سک و بە سۆزو
 جوانی هۆنیووە ئەو کە ئەوا چەند شیرێکی لێ دە نوسین .
 مۆژدە بێ بۆ بۆلیولی دڵ گۆل لە باغان ها تەووە
 قومری عومری خۆی سەرف کا سەروی بوستان ها تەووە
 شاسواری عەرسەیی مەیدانی مەردان ها تەووە
 دڵبەری جانا ن لە خەمەت جانی جانا ن ها تەووە
 پیری رەوشەن دڵ وە کوخو رشیدی تابان ها تەووە
 نا بیبی عوسمانی سانی خوش بە سامان ها تەووە
 حەریق ئە چا مەشی لە دوا یین سەلەکانی ژیا نی دا کە بە هۆی نەخۆشی
 و نا سازی یەووە لە جیگە دا کە و تەووە ، بۆ خوالێ خوش بوسە ییدرە شید نوسووە

که شهوا چه ندشیریکی لښده نوسین :

شە جەنا بی سەیی دی عالی نەسەب کە ی پرەهرەوئ

عەزەرە و دەردی دەوا موبئی دەوا مدینیتە وئ

بوخوڕوری پیری کا میل عاریفی دا نا بی راز

شە مەسی شە فلاکی هیدا یەت نە جمی ریی هەرشە برەوئ

خۆموسەللەم گەر لە غایب دەستی پیر کوتا نییە

کە ی دەبی دەست و دلی پیری لە بوئن ریی کەوئ

حەریق جگە لە وهە موگیر و گرفتە نە ی کە تو شیا ن بوو لە دوا بین سألە

کا نی ژیا نی دا چا وە کا نی خۆی لە دەست دا وە و ئەم دەردەش بوو بە

سەرباری هەمو دەردەکا نی تری، ئەم رودا وە ناخۆش و دلتەزینە پوچنە ی

هیوا و ئاوا تی بە یە کجاری لەرو بە ستوو و تو شێ خەم و خەفە تیکی زووری -

کردوو، لە نا مە یە ک دا کە بو سە ییدرە شید دە نوسیت سکا لا لە ژیا نی

ناخۆش و پر لە رەنج و ئا زا رو ئیشا رە بو کو یز بونی چا وە کا نی خۆی دەکا و

ولە چا مە یە ک دا دە لئ:

روژ و شەو غەرقی خەیا لێم بی ئە نیس و بی نە دیم

چا و نە ما وە تا بلێم قەت خەولە چا و م نا کەوئ

خەلکی گەردەستی برا من چا وی ریی دەستم برا

نەوئ

یە عنی چا و مە برە لە دەست کەس ر سقی دەست و پیت

لە غەزە لکی تریش دا دیسا ن هە ر ئیشا رە بو کو یز بونی خۆی دەکا و دە لئ:

کە سئ" سألح" بی بو زیکر و دوعا گو ییت بە بی چا وی

هەزا ر چا و سا غی وادینئ بە چا و زیندوبە دل مە یە

حەریق لە نا مە و نا مە کا ریش دا هە می شە پە نا ی بر دوو و بو مرخ و قە سە ریحە ی

شا عیرا نە ی خۆی و نا مە ی خەلکی شێ هە ربە شیعروە لآم دا وە تە وە ، بە

تا یبە ت هە ر نا مە یە کی کە بو سە ییدرە شید ی، شا عیر و شا گەردی پێ شوی

نوسپوهه تی له گه‌ل ئه‌م نا مه‌شا غه‌زه‌ل و چا مه‌یه‌کی بۆنا ردووه‌که‌له‌و
 غه‌زه‌ل و چا مه‌دا دا وای یا رمه‌تی له‌حه‌زه‌ره‌تی شیخ کردووه‌وتکا ی له‌سه‌پید
 ره‌شید کردووه‌که‌چا مه‌که‌بو‌حه‌زه‌ره‌تی شیخ بخوینیته‌وه‌وزۆربه‌ی ئه‌م غه‌زه‌ل و
 چا مانه‌ی که‌مه‌لا سال‌جی هه‌ریق نوسپوهه‌تی هه‌رله‌ور‌یگه‌وه‌ به‌گ‌و‌یی
 شیخ که‌ه‌شته‌وه‌وبۆی خویندراوه‌ته‌وه‌، هه‌روه‌کوله‌ غه‌زه‌لیک داکوتویه‌تی:
 گول بژی‌ریکی زه‌ریفم کردله‌ نیوبا‌غی خه‌یا ل

خۆزگه‌مه‌ردی‌کی "ره‌شید" بۆ "شیخی" بخویندا یه‌وه
 هه‌ریق کتیبی "گه‌له‌نبه‌وی" له‌مه‌لاع‌ه‌زیز ی مفتی سوله‌یمان ی وه‌ر
 ده‌گر ی، هه‌رچه‌نده‌مه‌لاع‌ه‌زیز دا وای ده‌کا ته‌وه‌، ئه‌وه‌ه‌رنا ییدا ته‌وه‌ و له‌ه
 ئه‌نجا مه‌دا "هه‌ریق" به‌زما نی مه‌لا نه‌سرول‌لای با وکیه‌وه‌ئه‌مچوا ربه‌نه‌یه‌ی
 دا ناوه‌:

بها بی کور‌یکی بو، چه‌کور، ئه‌ر با بی مه‌عنه‌وی
 ده‌یکوت له‌روی نه‌سیحه‌ته‌وه‌ دا ییمه‌ن به‌ه‌وی
 وه‌ که‌ جه‌رده‌بی، ده‌رۆ له‌ه‌عومری منت که‌وی
 نه‌یده‌یته‌وه‌ به‌مفتی ئه‌فه‌ندی گه‌له‌نبه‌وی
 هه‌ریق، غه‌زه‌لیکی به‌سه‌ردی‌ره‌وه‌ بۆچه‌نا بی سه‌یدره‌شیدنا ردووه‌ و به‌ه
 ئا شکرانا وی هه‌نا وه‌.

له‌لام وا بوکه‌تۆسه‌یدره‌شیدیا ری له‌بۆیا ری
 له‌م‌لکی مه‌ه‌ره‌با نی دا له‌یا رانی وه‌فا دا ری
 هه‌ریق غه‌زه‌لیکی به‌م سه‌ردی‌ره‌ له‌وه‌لامی ما مۆستا مه‌لا حه‌سه‌نی
 قازی "سيف القضا ت" دا نوسپوه‌ که‌دا وای له‌مه‌لا سال‌ج کردووه‌کتیبی
 قازی ولاری بۆبنی‌رتیت که‌یه‌کیک له‌کتیبه‌ فله‌سه‌فی یه‌کۆنه‌کا نه‌وه‌هه‌ریق
 له‌م غه‌زه‌له‌ دا ئیشاره‌ی بۆدوکتیبی "ئیشارات" و "شیفای" ی ئه‌به‌و
 عه‌لی سینا کردووه‌که‌به‌بۆنه‌ی مه‌به‌ست و نا وه‌روکه‌وه‌به‌ته‌لمی‌حیکی جوا ن و

دَلْرِفَن ئیشا ره ی پئی کردون.

له خزمهت قازیا لاریم نییه بۆسهرچ جای مالم

چه حکمهت بوئیشا راتی نه فەرمو بوشیفای حالَم

مەلا ئەحمەدی ره ببا نی که به مه لای لاسورنا سراوه ، مه لایه کی زاناو

به نایا و با ننگ بووه ، له گه ل ئەوهش به هۆی شان و قوڵی خۆیه وه زییا وه وهیچ

ئا تا جیکی به نانی مه لایه تی نه بووه ، روژیک ئەمه لای ئەحمەدی لاسور

کا ریکی به حەریق ده بی ، به کیک ده نیری بۆلای که کا ره که ی بۆجی به جی

بکا و با نگیشتنیشی بکا بۆلای خۆی ، له سه ره ی ئەوهشا نه دا که ده یدا تی کاله

کیشی بدا تی ، چوکه مه لای لاسور بئیتا نه کاله کیک نی یا بی هه بووه ، جا

کاله ک بی وهی موکریان بی و مه لای لاسور کرد بئیتی ده بی چۆن بی ؟ به لام

حه ریق که دیت مه لاکاله که که ی نا دا تی ، حه ریقیش ئەم چا رینه ی بۆ

ده نوسیت :

مه لای وه عده ی به کاله ک دا ، شکا ندی خه یالکی له دل دا بوگه یا ندی

شه گه رده مزانی کاری تو یه لاسور به لای ره شتا به سوکی .....

حه ریق روژیک ده چیت بۆمالی خوالی خوش بوقازی مونعیمی با وکی

قازی که ریم وله مالێ وانا دوپشکیک پیوه ی ده دا ، ئەویش هه ر به مه یوه وه

شه چا رینه ی هۆنیوه ته وه :

به پشکی رازی یه قازی له هه رمالی که دو ، پشکه

له مالێ خۆی له بۆخه لکی هه میشه چیه دوپشکه

به لێ "مونعیم" ده بی وای خا کا مالی ئاوا بی

نه وه ک خه لکی که مالی ن زه هری مارونیشی دوپشکه

حه ریق غه زه لکی فارسی به سه ردی ره ی خواره وه بۆکوچی د وایی خوا

لی خوش بو مه لای وه سیمی سه رده شی دانا وه وشیه ون و لاوا ندنه وه یه کی زۆر

به کوکی بۆکردوه و مالی کوچی دیاری کردوه .

ایک دریغا چشم علم زدوریت بی نورشد

نور علمت در بصیرت طالبان را دورشد

جا ریکیا ن سئ کەس ویستویا نه بچن بۆزیا ره تی شیخی بورها ن لسه
دیئ شه ره فکەند وله پا شا ن هه ر سێکیا ن په شیما ن بونه ته وه ونه چون وله
رێگه دا گه را ونه ته وه ، مه لا سا لّحی هه ر یقیش که ئه مه ی بیستوته وه ئه مه
شیعهری له هه جويا ن دا ئانا وه .

سئ کەس به ته لّە ب بون له ته لّە ب چونه وه جا رئ

را بر دوه ته لّە ب بیئنه وه تا فه سّلی به هار ئ

* * *

چەند سەرگوزەشتەییەکی

حەریق

مەلەس لەحەریق و مەلەسەحمەدی لاسورپێکەوەرەفیق دەبن، جاریکیان مەلەسەحمەدەیندی هەنجیری پێ دەبێ و لەحەریقی دەشاریتەووەبەشی نادا، نزیکەی سالتیک بەسەرئەمەدا تێدەپەرئ، رۆژیک لەدیی مەرخوزی ناوچەی سەقزلەمەدرەسە فەقێکان دا هەموپێکەوەدا دەنیشن، یەکیەک لەفەقێکان تەفسیریکی "بیضاوی" دینی و قسەلەسورە "والتین" وە - دەکن، مەلەسەلح بیضاویەکەوەرەگرئ و سورەتەکەدەخوینئ و دەلئ: "الزیتون و طور سینین" مەلەسەحمەد دەلئ، کە ی وایەبا بە؟ سورەتەکە دەلئ:

"والتین والزیتون و طور سینین"، حەریقی دەلئ: ئاخرئەووەبەر پارتو "تین" کەت شارەووە، "تین" هەنجیره.

سالتیکی حەریق چاوی ئیشتا وەبوچا رەسەرکردنی ئەم چا و ئیشەییە جوووەبۆلای پزیشک وزا نا و شاعیری ئایین پەروەری مەها بەدی خوالئ خوش بوو جی مەلەسەبدوللای مەولەوی کەنا زناوی لەهۆنینەوێ هۆنرا وەدا - "شەکیب" بوو، بەلام بەداخووە چا و ئیشەکە ی چاری نەکرا وەو حەریق چا وەکانی کزوکە مینا بوو، رۆژیکیان یەکیەک لەدۆستان و ئاشنا یانی لیئ دەپرسئ و پێی دەلئ: ئەرئ مەلەسەلح چا وەکانت چۆن؟ حەریقی لەووەلام دەلئ: بەخوا کاکەجەنا بی مەولەوی دەلئ چا وەکانت چاکن. حەریق لەدوا سالتەکانی ژبیانی دا کەما وەیهک لەجێگەدا کەوتوو، برینێکی گەورە ی لەجەستەولەشی پەیدا بوو، دوکتور و ئێنەتان کەلمەو سەردەمەدا لەشاری مەها بەدنیشتەجئ بوو، ویستووەتی برینەکە ی دەرمان کا، لەکاتی مودا واکردنا پێی دەلئ: ما مۆستا بێژەحمەت

میتزوی ژیا نی عا رفی ره بها نی

شېخ " شه مسه دینسی بسورها نی "

خودا ناسی پا یه بهرزی باره گای سوبحانی
سهرقا فلهی عا بیدان وسوفیا نی روخا نی
له پا سما نی عیرفا نا خورتیکی تروسکه دا رونورا نی
بو یه نیوبا نگی ده رکردووه به "شه مسی بسورها نی"

خۆری تروسکه داری ئاسمانی ئایین و غیرفانی ئه و با سه مان نیئوی
یوسف و نیوی با وکی "محهممد" و نیوی دایکی " ئایشیه " با وکی له
تا بیفهی " ما وهت" و دایکی له هۆزی " که له ور "ه له سالی ٣٤٢ کۆچی مانگی
له دیی " سیلۆی" له ئا واییه کانی نا وچهی " لاجان" ها تۆته دنیا وه ، ههر
به مندا لی با وکی کۆچی دوا یی کردووه و دایکی چون ههر شه و کۆپه ی بووه ،
زۆری خوش و یستوووه به پیتی دا بونه ریتی شه و سه رده مه نا و یه ته بهر
خویندن و قورئانی پیرۆزی ته واکردووه و چه ندکتی بیککی خویندووه و بووه
به فه قی و هیندیک کتیبی نه حو سه رف و شه رعی خویندووه و شه و جا ربودریژه
دان به خویندن روی کردۆته شاری " مه ها باد " و له لای گه لی له زانایه
به رزه کانی شه و سه رده مه خویندویه تی، دایکی بو ئه وهی هه می شه چا وه دیری
وئا گا داری لی بکا ، مالی چو وه ته دیی" پا لۆه " که به ٣ کیلومیتز که و تۆته
رۆژه لاتێ شاری سابلّاخ" وهه ، شه و زا ته هه ر به مندا لی نیشا نه ی هوشیاری
و به خته وه ری و گه وه یی به نیوچا وانیه وه دیا ربووه و شیوه ی سألحان و
پیا وچا کانی به خۆیه وه گرتووه و له فه قیه تی دا زۆریش به خودا په رستی
یه وه خه ریک بووه و نوژی سوننه ت و شه و نوژی هه می شه کردووه وئا ره زوی
له سوفیه تی و سولوک بووه ، له سه ر شه وئا ره زو وه شه و یک خه وی به خودا ناسی
پا یه به رزو پیر و مورشیدی نیو به ده ره وهی ته ر یقه ت خودا لی خوش بو حه زره تی

شیخ عوسمان سیرا جەدینە وە دێوە و لە و خە وە دا حەزەرە تی شیخ بانگی کرد و وە
بۆ " تەوێڵە " .

لە وە دا مرکێ خەیاڵ لێم لادە گیا نەبۆدیتنی پیرئامادە
رۆژی تینی بەگەشە و زە نوێزە رۆژی دینی گەش و تیشک رێزە
شیخ یوسف شەمسەدین دواي چەندرۆژبیرکردنە وە هەوایی نییازی
سەفەری خۆی بۆ " تەوێڵە " لەنیوفەتیکان و هاوریان و دۆستەکانی دا
بلاو دەکا تەو و رۆژیک لەرۆژان لەشاری " مەها باد " وە بەرە و شار " سەر
دەشت " دەکەوێتەرێ و دواي چەندرۆژما نەو لە و شا رە لە گەڵ چەند کەسیک
لە دا نیشتووانی " سەردەشت " چوو بو (تەوێڵە " و بەخزمەتی بیرومورشی
خۆی شیخ سیرا جەدینی نەقشەندی گەیشتوو وەتکا لێکردوو و کەشیودی
تەریقەتی فێرکا ، حەزەرەتی شیخیش زۆری دلخۆشی دا وە تەو وە و بە و پەری
سەفا و ولوفتە وەتکا کە وەرگرتوو وە و شێوەی تەریقەتی نەقشەندی
فێرکردوو و نیشانی دا وە چون ویردو زیکری خۆی بە جێمینی و بە و جۆرە
بوو بە مریدی شیخ عوسمانی سیرا جەدین و ما وە ی پاز دە ساڵ لە دیتی
" تەوێڵە " ما وە تەو و لە و ما وە یە دا وە کومریدی بە سۆز خەریکی خودا
پەرستی و ریبایەت و تەزکیەیی نەفس و سولوک و بە جێ هینانی شێوەی
تەریقەت بوو و کاتی خۆی بە فێرونە دا وە و بە هەموو جۆریک بە شێوەی
تەسە و و فە وە خەریک بوو و رۆژبەرۆژ بوو بە جیگای تەو و جەو ها تی شیخ
و بەردە و املە بەرزبۆنە وە دا بوو .

گەرانی وێ " شیخی بورهان "

بۆنا و چە " موکریان "

شیخ یوسف شەمسەدین پاش تەوا و کردنی دە و رە ی سە یرو سولوک لـ
سە فەرێک دا کە لە گەڵ حەزەرەتی شیخ عوسمان سیرا جەدین دە چیت بۆ شاری

"سولهیما نی" به فرما نی شیخ له خا نه قای خودا ناس و مورشیدی نیو
 به ده ره وهی ته ریقه ت خودا لی خوش بوجه زه تهی "مهولا نا خا لیدی"
 نه قشبه ندی حا زرده بی و شیخ عوسمان ئیجا زهی خه لافه ت و ئیرشادی ده -
 دا تی و بیی ده فرمو ی که بگه ریته وه بونا و چهی موکریان و دهس بکا به
 ریگا پشان دا نی شهوا نهی به دوا ی ریگای خودا ناسی دا ده گهرین، شیخ
 یوسفیش ئا ما دهیی خوی بو به جی هینا نی فرما نهکا نی شیخ عوسمان
 پشان ده دا، پاش شهوه "شیخ یوسف" ده که ویتهری و ده گه ریته وه بونا و چهی
 "موکریان" ما وه یه که له گه ل دا یکی له دیی" پا لوهی سه ری" دا ده نیشی
 وله ویشه وه ده چیتته ئا وایی "عیسا که ند" و ما وهی دوسا لیش له و ی
 ده مینیتته وه وله پاشا ن کوچ دهکا و ده چیتته ئا وایی "بورها ن" هه رله وشوینه
 شیخ یوسف که له دیی" بورها ن" نیشته جی ده بی ده ست دهکا به سولوک
 کردن و به جی هینا نی شیوهی ته ریقه ت و ریئوینی کردنی موسولمانان
 به بیی دا ب و نه ریتهی ته ریقه تهی نه قشبه ندی و خا نه قای یه کی گه وه له دیی
 "بورها ن" دروست دهکا و شه و خا نه قای یه هه رله وکا ته وه به خا نه قای "شیخی
 بورها ن" نا و بانگی ده رکرد وه و ما ل و مولککی زوری له سه ره و قف دهکا و
 زانایان وه شه هلی ته ریقه ت له هه مولایه که وه روی تیده که ن، شیخ له و ما وه یه
 دا که دهس دهکا به ئیرشادی ته ریقه تهی نه قشبه ندی خه لکیکی زور له زانایان
 و روحانیان و دا خوا زانی سولوک له هه مولایه که وه دین بوخزمه تی و ته ریقه ت
 له سه رده ستی و هه رده گرن و نیوبا نگ و شوژه تی به هه مولایه که دا بلا و ده بیتته وه
 و مریدومه نسوب له هه مولایه که وه دا ده بارین به سه ری دا، وه که لی پیسا وی
 گه وه و کهسانی یا به به رزی وهک مه ولانا "مه مه دسا دق میرزنگ" خودا
 ناس و عاریفی به نیوبا نگ حا جی سه ییه 'مه مه دسه عیدی نورا نی" هونه ری
 هونه رمه ندوبه هه رمه ندخوا لی خوش بوما موسا مه لا سه ییدره شید "کا که ره ش"
 و کهسانی دی له سه رده ستی شیخ یوسف دا سولوکیان کرد وه و ته ربیه تهی

رۆجی و سوفیا نهیا ن وه رگرتووه .

" سه فدهری جهج "

هه رله و ما وه یه دا " شیخی بورها نی " و یستویه تی بجیت بـوـجـه ج
 وفه رزی جهج به جی بی نی، هه موشتیگ ئا ما ده کرا وه وچه ندکەس له مریده -
 کانی که یه کیگ له وانی نا و شاعیری ئا یین پهروه و سوفسی سه یید
 محه مده سه عیدی نورا نی که له سه ییده کانی " کولیجه " بووه له گه ل شیخی
 بورها نی له ریتی ولاتی عوسمانی و میسه وه چون بو مالی خودا و له ریتی
 ' دیمیشق' و " به غدا " و " هه ولیر " وه ها تونه وه بو ولاتی خویا ن، هیشتا
 شیخ یوسف له سه فدهری حیجا زنه گه را وه ته وه که زانی خودا ئاس مه ولانسا
 " محه مده سا قی مه رزنگ " مریدی دلسوز و دروستکار به یار مه تی مرید
 و مه نسوبه کانی تر دودا نگی دیی " شه رف که ند " ی کرپوه که به سی و پینج
 کیلومیتر که وتۆته رۆژئا وای شاری " بوکان " و شیخ یوسف دوا ی گه رانه وه
 له و دییه دا نیشته جی بووه و خا نه قا وچه نده و ده یه کی له و ئی دروست کرد و وه
 چون نیوبا نگ و شو ره تی شه و زات له ئا وایی " شه رف که ند " وه به هه مو
 لایه ک دا بلا و ده بێته وه مریدا ن و مه نسوبا ن به تا بیته زانیان و رۆحانیان
 له زۆربه ی نا وچه کانی کوردستان وه دا ده بارین به سه ری دا ، هه ر شه وه
 ده بێته هوی شه وه که له دیی " شه رف که ند " نه مینیتته وه ، هه ر به وه و یه وه
 له پا رچه وه یه ک دا که به سولاوکا ن به نیوبا نگه و به دو کیلومیتر که وتۆته
 رۆژئا وای " شه رف که ند " وه خا نه قا یه ک وچه نده و جره و خا نوی ئی دروست
 کرد و وه و شه و شو ئینه هه رله و سه رده مه وه به " خا نه قا " نیوبا نگی ده رکرد و وه
 شیخ یوسف " شه مه دین " ما وه ی هه زده سال له " خا نه قا " ده مینیتته وه ،
 شه وه ی شایانی با س بی شه وه یه که دوا ی چه ند سال نیشته جی بون له
 " خا نه قا " ئا وایی " ئا تا بلاغی " کرپوه که به ده کیلومیتر ی که وتۆته
 رۆژئا وای شاری " بوکان " و روبه روی دیی " حایه ک " ی شاری برا نه

وئەودیبەشی وەقفی " خانەقا " کردوووە .

شیخووی شیخ یوسف

شیخ یوسف شەمسەدین بیا وێکی جوان چاک و باڵا بەرزو سورکارە و ریشکی تەنکی بوو و روخساری وای نیشان دا وەک لە پێش دا قەیا فەیدەکی بەهیزی بوو ، بەلام عیبا دەت ورتیا زەت و نوێژکردن و روژوگرتن و چلە نشینی و نەفس کوژی و سالانی سەردەمی سولوک و هەلگرتنی باری قورس و گرانێ ئیرشا دەرستی بڕیوە و جەستە و ئەندامی کزوبی هێز کردوو ، شیخ یوسف بیا وێکی قەزانی و رەوا نییە زورا کێشەر بوو و لە گەڵ خەلکی ئاسایی دا بەزمانی خۆیان قەسە کردوو و لە خۆنوا نەن و خۆبەزل زانی و فیزو دەعیە بێزار بوو و زۆر هێمن و لە سەرە خۆ قەسە کردوو ، کاتێ کە بێزە و زەر دەخەندە ها تۆتە سەر لێوی پەشتی دەستی لە سەردەمی دا نا وەهیچ کاتێ بە قاقا بێنە کە نیووە .

خیزانی و مندالەکانی

شیخ یوسف هەرکە چوووە بۆ دینی " بورهان " بەکە مژنی هینا وە و خیزانی بەکەمی کەژنێکی زۆر پاک و پارتیزگار بوو و نیوی " خانس خاتون " بوو و ئەو ژنە دواي ماوەیەک بەبێ ئەوەی مندالێکی ببێ کۆچی دواي کردوو ، خیزانی دوووەمی کچیک بوو و لە سەیدەکانی " کولێجە " و نیوی سەیدزادە " مروت " بوو و لە و خیزانە سێ کۆر و سێ کچی بوو ، کۆرەکانی نیتویان شیخ عەبدوڕەحمان " و شیخ " ئەحمەد " و شیخ " عەبدوڕەحیم " بوو و کچەکانیش " زینەب خاتون " و " خەدیجە خاتون " و " فاتیمە خاتون " بون ، خیزانی سێیەمی نیوی " یاسەمەن خاتون " بوو و لە و ژنە چوار کۆر و کچیک بوو ، کۆرەکانی نیتویان " شیخ عەبدوللّ " و " شیخ ئیبراھیم " و " شیخ محەممەد " و " شیخ عەبدولقادر " و کچەکانی نیوی " ئامینە خاتون " بوو

خیزانی چوارەمی بێوه ژنیک بووه بێوی "سەیدزا دەئا مین" کەلەپیشدا
ژنی خودا ناسی بایە بلندخواڵی خوش بوحا جی "سەبیدمە مەد سەعیادی
نورانی" خەلیفە و مەریدی دروستکاری بووه کەدوای وەفاتی ئەو پیاو
گەرە و بەرێزە لە ساڵی ١٣٠٦ی کۆچی مانگی، بۆ ئەوەی منداڵەکانی بێ-
سەرپەرست نە میننە و ئەو ژنەشی مەرە کردوو و لەوخیزا نەشی چوارە رکسور
کچیکی بووه، کورەکانی نیویان "شیخ سەلح" و "شیخ حەسەن" و "شیخ
عەلی" و "شیخ حوسەین" و کچە کەشی نیوی "مەریەم خاتون" بووه.

کوچی دوا یی شیخ یوسف

ئەو پیرە بەبیر و ژیرە سەرەنجام لەشەوی بەک شەممەدی یار دەدی مانگی
دووەمی ساڵی ١٣٢٨ کۆچی مانگی لەتەمەنی هەشتا دوشەش ساڵی دا کوچی
دوا یی کردوو و پاش شۆشتن و کفن کردنی، ژمارە یەکی زۆر لە خەلیفە و
مەرید و مەنسوبەکانی لە هەڵگرتنی جەنا زەکەیی دا بەشداریا نکر دوو وەلە
پێنج سەد مەتری رۆژئاوای "خانەقا" وە لەسەر تەپۆلکە یەک بەخاکیان
ئەسپاردوو، ئەوەی شایانی باسە ئەوە یە کە دوا وەفاتی شیخ، مەولانا
مەمەد سا دقە مەرزنگ کە خەلیفە یەکی شایان و لایەتیی شیخ "شەمسە
دین" بوو لەسەر "خانەقا" ماوە ئەوە و سەرپەرستی کاروباری دینی و
دنیا یی "خانەقا" شی کردوو وە لە هەمە مۆلایە کە وە خەلک رۆیان تیکردوو و-
هەمیشە "خانەقا" پیر بوو لە مەرید و مەنسوب کە لە زۆر لای کوردستانە و-
ها ئون، "مەولانا" پیاویکی هوشیار و زانا و شارەزای ئوسولی دین و تەریقەت
و مەلایەکی باش بوو و بوکا رۆباری دنیا یی خانەقا شەهروالییە تو بوو
سەرەنجام ئەویش تا ئەو رۆژە کۆچی دوا یی دەکا بە ئێرشارا دکردن و ریتنو-
ینی موسولمانان و خزمەت کردنی ئەوە خەریک دەبێ وداخوازانێ زۆری-
تەریقەت لە هەمە مۆلایە کە وە لای کۆدە بنەو، ساڵوی خودا بە سەرگلکۆکیان
دا برژی وەک بارانی "بەهار".

یادی

"شێخی بۆرھان"

لە "یادی مەردا ن" دا

ئەمزا تەنا وی یوسف ولە قەبیلی شەمسو ددین و خەلکی دیی "بۆرھان" ولەھۆزی "بەلباس" بوو، پاش ئەوێ لەخویندن دا ئەگا تەپلەو پاییە بەکی بەرز، ئەروا بۆھەورا ما ن ولەسەردەستی شێخ عوسمان سیراجو ددین دا تەمەسوک ئەکا و خەریکی ئا دا بی تەریقەت ئەبی، تا پاش ما وەیسەک ئیجا زەھێ خەلاقەت وەرئەگرێ و ئەگەرئیتە وەبۆلاتی موکریان و دەست ئەکا بەئا مۆژگاری کردن وری پێشا ندا نی موسولمانان، ئەمزا تەپەکەمجا رلە دیی "بۆرھان" و پاشان لە "شەرەفکەند" و ئەوجا ئە "سولافکان" "ئیرشا د" کردوو، لەمەوی دوا یی یا ن دا خانەقایی دروست کردوو، ئەمزا تەگەلنی سیفەتی پیا وانی تیدا بوو وەک ئەو کە:

(۱) لەسەرھەموو موریدیکی پتووست کردوو ئەگەر نەخویندە واریبێ دەرسی قورئان بخوینێ بەتەجەیدە وەھەموو رۆژی بەگوێرەیی توانا دەوری هەندیکی بکا تەو.

(۲) ئەھمیت دا نی بەسۆننەتی پێخەمبەر درودی خوای لێ بی، بەتا یبەتی لەئا دا بی دەس نوێژو رۆژ و مەنا سیکی حج دا.

(۳) بیریاری دا وە لەسەرھەموو مەنسوبیکی کەنا نی کاسیی وەرەنجی شانی خۆی بخوا، مەگەر تەووشی دەدێکی وایبوو بێ کەرێگی کاسیی کردنی لێ گرتبێ، ئەو ئەتوانی دا نیشی و خەلک خزمەتی بکەن.

(۴) خوێشی بەخۆی کاسیی کردوو و ئا نی خانەقایی لەکەسبێ دەستی خۆی دا وەوسا لائەئەو نەبەر و بووی کاسیی و کشت و کالی بوو زەکا تی مائی بەگەلنی کەسی هەژا روکە مەدەسەلات دا وەودیی "ئالبلەغ"ی کزێو و وەقفی کردوو بەھەژا را ن و کەسا نی عیبا دەت کا رو ریبوا را نی خانەقاکی.

٥) كهله سالى ١٣٢٨ كوچى مانگى دا نه خوش كهوتوو وهه رله وسا له دا بهونه خوشى يه كوچى دواى كردوو، وه سيه تى كردوو له كورا نى كه سى ن جى نه گريته وه، چونكه كه سى ن سولوكى ته ريقه تى نه بو وه شاپا نى شيرشا دكردن نه بوون.

كارى واله هه موو كه سيك نا وه شيته وه ونيشا نهى پله يه كى بهه رزى راستگووى يه له گه ل خودا وخو خه لك دا، بو سه ربه رشتى كردنى كارو بارى شه وقافى خانه قا كه شى ناوى دوا زده كه سى به ريزه ينا وه، هه روا برپارى دا وه پاش مردنى شه ودوا زده كه سه هه مويا ن شه هلى خانه قا خويا ن يه كيك هه لى بژيرن و بيه كن به سه ربه رشتى كه رى كاروبارى خانه قا و شه وقافى خانه قا، له شه نجا مى شه ره وشته به رزا نه يه وه بووه، شيخ موحه ممه دى كوريشى وا پهروه رده بووه كه واله گه ل شه وه يش كه مه لايه كى زانا وپا يه بلن دبووه نهى هيشتوو به ناوى شيخيه تى يه وه كه س ده ستى ماچ كات، شيخى بورهان به سه رته پۆلكه يه كى به رزه وه له نزيكى خانه قا كه يا به خاك سپى را وه.

يادى مهردان: بهرگى دوهه م

لاپه رهى ٥٠٣ - ٥٠٤

نوسراوى: ما موستا مه لاعه بدولكه ريمى موده رريس بياره

شێخی بورها ن

له " رشتەى مروارى " دا

بورها ن گوندیکە لە ولاتی موکریا ن ، شێخیکى لى بوو بە ناوى شێخى
 بورها نەو بە ناوى دەرکردوو ، ناو ئەسڵیەکەى " یوسف " ولە قەبى شەمسە
 دین بوو ، سەردەمى ژیا نى سەردەمى نۆز دەهەم بوو ، شێخى بورها ن یەکیک
 بوو لە شێخە پا یە بەرزەکانى سەربەبەنا لەى شێخا نى تەویڵە کە کۆرى
 ئا کردا نى مەولانا خالیدی نەقشەبەندى ، پا یەى شێخى بورها ن شێخى راستەم
 قینەبوو ، خۆى پیا وێکى دەوڵە مەندى بەرسانى دەوڵە مەندىبوو ، دۆلەتە
 کەى لەکۆششى خۆى ولە میراتى با ووبا پیریەو بەو ما وەتەو ، چاوى لـ
 دەستى خەلک نەبوو ، نا نى دا وەبەخەلک نا نى کەسى وەرنەگرتوو ، لـ
 مالى تا یبەتى خۆى " ۳۰ " مانگا ، پێنج جووتەگا و دە ئیستى تەرخان
 کردوو بەو خانقا ، گاوان و جووتیا رودا رکیشى بۆرا گرتون ، شیرى ئەم
 مانگا یا نەبۆما ست و دۆى ئا وەن ورەو نى مریدانى خانقا ، بەرەهەمى
 جووتەکانیش بۆنانى خانقا ، ئیستەرەکانیش هەموو ژۆى نیرراون بۆدا
 و سوتەمەنى خانقا ، ئەو عەلەمەلە دوور و نزیکەو هەتاوون نا و شوربا و
 هەمووشتا زەربوو ، چەندە لەوێ ما بیستەو بەزیکر و فیکرەو راپا ننبواردوو
 ئەگەر مریدەکانیش شتیا ن هینا بێ پیاوى تا یبەتى هەبەلێتى وەر -
 گرتوون هەر لە خانقا دا عەمارە بوە برا وەتەو و و دەرخوار دى مریدا ن
 درا وەبەبێ ئەو ئیکە لاوبە مالى شێخ کرابێ ، را بوار دنى خویشى و ابو ،
 گویدریژیکى هەبوو هەموو ژۆسوارى بوو چوو بەسەر رەزوزەوى وزارى -
 خۆى ، خۆى بەدەستى خۆى یزارى رەزى کردوو ، بێلکا رى کردوو ، بەدەستى
 خۆى گەنمى وەشاندوو ، ئاوى داو و دروویەتەو ، تەن و بای کردوو ،
 بەردوویەتە ئاشا رپویتی ، لەو لەمەلەو نا نى بۆدروست کراو ، وەکوو
 بلیت دا ئیما لەرپا زەت و چەوسا نەو هەى نەفس دا بوو ، زۆر ترخواردنى لە

ونا ن وشوربا یه بووه که خوئی بدهستی خوئی هیئا ویه تدهست، میوهی
 نه خوار دئه ویش هه رله وه که خوئی بدهستی خوئی لهره زه کا نا ئه یه ئنا یه
 نه نجام، هه موده م دهرزی وده زوی پی بووه جله کا نی خوئی پی دروه وه،
 به هیچ جوژ ته رکی نه ئه خسته سه رکه س له کوژی مرا قبه ی سوفیه کا نا ئه چوو
 سه ری ئه نا به سنگیا نه وه مرا قبه ی ئه کردن، هه مو سا لیکیش چله ی ئه کیشا
 ئه مه بوو شیخی بورها ن.

رشته ی مرواری: بهرگی هه وته م

ما مۆستا عه لازه دین سه جا دی : لاپه ره ی ١٦٢ - ١٦١

خووره وشتی

شیخی بورهان

خوالی خوش بوو " شیخی بورهان " پیا ویکى خودا ناس و خویا ریـزو
 شیوه جوان وله خودا ترس وئا یین پهروهه بووه و دلی بدنوری خودا ناسی
 روناک بووه وئا مۆزگاری ورینوینی موسولما نانی کردووه ، ههـرلهـ
 مندالی یه وه نیشانهی ریرهکی ورێزو خووره وشتی بهرزوپیرۆزلـهـ نیو
 چاوانی دا دهـرکهـوتوو ، بۆیهـ زوربهـی شاعیرانی کورد بهـ کوردی وفا رسی
 لهـ وهـ سف و ستایشی داشعیرانی گوتوو ، ههـروهـکو بهـکوچی دوا یشی شیاوی
 کهوتۆته نیودل و دهـرونی بهـشیکێ زولهـ شاعیرانی و گهـلی کهـس لهـ هونهـرانی
 سهـردهـمی خۆی بۆلوا ندهـ وهـ وکوچی دوا یی شهـوپیرهـ پیرۆزهـ هۆنرا وهـ یان
 هۆنیوهـ تهـوهـ و شینیا ن بۆ کردووهـ وهـ هـستی جوان و بهـکولیا ن دهـر بهـریوهـ
 کهـشهـوا هـستی ههـندێ لهـ هونهـرانی بهـرا مهـ بهـشیخ دهـهـنهرهـو ، وهـ چـهـنهـند
 پا رچهـیهـکی کوردی یان لی ههـل دهـبۆیرین .

یوسفی میسر

ئهی عهـزیزی ههـزهـتی پهـروهـردگاری بهـرهـفیهـ
 قوتبی عالم ، پیری دانا ، یوسفی میسری تهـهـریق
 خوسرهـوی دهـرویش کیسهـوت سهـروهـری قهـیسهـر غولام
 تهـفسهـری شاهانی عالم مورشیدی خا قان رهـفیهـ
 دین نهـ ما بوبی وجودت دینهـ تهـوهـ نهـ قشی بهـست
 دین نگین ، تۆبوی بهـخا تهـم ، شهـو مهـسهـهـ عتۆ عهـقیق
 ههـر غهـریقی یا دی تۆی بی غیرهـ تهـت مهـللاهـهـ بـۆی
 گو مهـهـی سا حیل نشین بی یا دوزیکری تۆ غهـریق

حەنرە لە بێ شەربەتی میهرت لە مینۆ سەلسەبیل
 سەلسەبیلە بێ مەزە ی قەرەت لە مینا دا رەحیق
 فەیزی تۆبارا ن و مونکیر کوێر و خوێسی دڵ قورا و
 هەل خلیسکی پیتی ئەگەر مەسموعە پێم عوزری زەلیق
 دین و ئیرشا دو تر یقەت هەربە تۆشا یستەبە
 وەک بەشا نی حەزەرەتی سەبید، ریسالەت بو حەقیق
 کە دەگا قوربا ن بە پایە ی عولی کاخی هیممەت
 وە هەم فوکی هەردو عالا مگەر ببیتە مەنجه نیق
 وەسفی نوری عەرش گیرت دیتە تەشریح و بەیان
 گەر لەها وەن دا بە سەنعت پەرتەوی مەبێ سەحیق
 نەقشەندی بێ میسال و قادی قودرت بەدیع
 تۆی لە سەر پەردە ی بەقا کیشا بە ئەخلاق ی خەلیق
 ساجیی خولقی جەمیل و دا وەری حوسن و جەمال
 میهرەبا ن و خوش زبا ن ورەحم کردا روشە فیق
 کە مەتە کە ببور، بەهەوێس، خاڵی لە نو قسا ن، پرکە مال
 دڵ قەوی، مونکیر نەوی، فیتەرە عولا، فیکرە تەدە قیق
 گەوهری زات سەنای نایە بە دەریای فیکرە تم
 فکری من غەو و اسی نادا ن بە حری جودی توعە میق
 دە مەدە مەشا دا ن و خو رە مبی، ئیلاهی بێ مەلال
 وەک لە ئەبری بە هەمەنی خەندا نە نەسرین و شەقیق
 دوکە سن قوربا ن لە مەحشەر ببیە شا فیعیا ن ئەگەر
 یەک "ئەدەب" بە نەدە ی قەدیم و یەک سەنا خلانت "خەریق"

قوتبی ئیرشا د

خودا تۆبەلە دەس ئەودل بەرە شوخە ، چ خوین رۆژوچ سەفا کە
 دەگەڵ تیپی موحیببانی چ بێ رهحموچ بێ با کە
 دڵ و جانی بە غارەت بردم ورەحمی نەکرد جاری
 لە مەشقی دلبەری یارەب چ مەزبوتە ، چ چا لاکە
 لە جەرگە ئەولییایا تاقە ، وەکو خورشیدی ئافاقە
 شەهیدی عیشقی مەولایە موحیببانی شاھی لەولاکە
 دەزانێ فەردی ئەوتادە ، کەسێکی ساجیی زەوقە
 دەزانێ قوتبی ئیرشا دە ، کەسێکی ئەهلی ئیدراکە
 ئەگەر حەققت دەوێ ئەلحق ویلا یەت خاسە بۆزاتە
 ئەگەر راست دەوێ ئوستادی کا میل مورشیدی چاکە
 لەمن بۆتووە سییەت بێ لەهیچ لا ، لامە دەئسە دڵ
 بە جلدی و چابوکی بۆزیا رەتی خاکی برۆ ، راکە
 هەتا هەم " حەیدەری " کە مەرغولامیکم لە بەردەرکی
 هەتا هەم خادیم و جارو کەشم لەومەر قەدە پا کە

عەلی بەگی سالار سەعید

(حەیدەری)

شێعری دوّما نه

په‌رگه‌ما ی قه‌لبم به‌رشته‌ی میه‌ری مه‌ولا روّنه‌را
 ئیدی غه‌منا خۆم که‌مشته‌ی غه‌م په‌روّی دلّمی کوتا
 خولخوله‌ی قه‌لبم که‌سه‌رگه‌ردا نی‌غه‌م بوئه‌مه‌له
 چاک له‌سه‌حرای عیشتی مه‌ولاه‌درو‌ه‌کوم‌م‌ز،ه‌چه‌قا
 که‌دریشه‌ی غه‌مدلّم‌کون کاج باکیکم ده‌بی
 تیره‌یی عیشتی ده‌کیشی پیکه‌وه‌چه‌سپی ده‌دا
 به‌ومیساله‌ی گه‌ر له‌خه‌رمان تا وه‌کو‌خه‌رمانیدی
 سه‌عیی لی بکه‌د‌پ‌روی غه‌م‌کا ریکی هه‌رگیزلّنه‌کا
 هه‌رچی ده‌شوی "ما‌سواک"ه‌بو‌به‌ش‌فره‌ی پیری خۆم
 وابهلوسی را‌م‌پ‌ری ئه‌سله‌ن سه‌ری تاری نه‌ما
 قه‌لبی کونکون وه‌ک که‌وم‌قه‌ت‌ئا‌وی غه‌م‌را نا‌گرێ
 چونکه‌سیرمه‌ی تا‌رو‌پ‌ۆی وێ تونده‌به‌دولایی ته‌نا
 ئاسمان بیژینگ وه‌یله‌گ بوله‌بو‌یه‌فه‌یزی حه‌ق
 بو‌مریدی" شێخی بو‌رها‌نی به‌باران‌رو‌زا
 با‌حه‌واله‌ی پاشی مونکیربی سه‌ری نوکی که‌لاش
 چونکه‌عه‌وه‌و واله‌شوینی پا‌د‌شا‌هی دین ده‌کا
 شێعری دوّما نه‌ی "سه‌عیدی"هیچ عه‌بی‌تکی نی‌هه
 چونکه‌دوّمی ده‌رکی مه‌ولای من ده‌بن هه‌رپا‌د‌شا

حاجی سه‌ییدمه‌مه‌د سه‌عیدی کولیجی

"نورانی"

گهراوی داو

من له گولزاری ئەزەل گهراوی داوی زولفی تۆم
 بهس بده چه رخم له سەر، بازمکه تهیری رسته بۆم
 دڵ له بۆئاوی به قای تۆکه و ته نیو زولما تهوه
 دهستی من دا ما نی زولفت پیم بۆ بۆکۆی بۆم؟
 قهوه تی قهلبم که تویی وقوتی رۆحم عیشقته
 بۆچ ده بی باکم له ما سیوا بی، غەم بۆچ بخۆم؟
 بۆسفی میسری ویلایهت ئەی خه لیلی با غی قودس
 نا ری نمروده ده رۆن، بی تۆدوچا وم بونه چۆم
 من به سه رکه و تومه بهر پیتی زولفی وه که چه و گانی تۆ
 هه رله تفلای من ئەسیری لوعبه تی چه و گان و گۆم
 بوته وافی که به یی کۆی "شه می دینه" و "حه سه ن"
 ههروه کومه زه رق به هه رمه رزودییا ری خول ده خۆم

شه مسسه دین

یا رکه دیته سه رگۆل و ئەستێره	سهیری ئەوده که ن مانگ و ئەستێره
ئه گه رده ته وێ دونیا وقییا مهت	روی خۆت له و ده رکه قهت و هه رمه گێره
هه رکه س ده په نای شێخیدا نه بی	حیزی نه فسی به، شهیتان پی فییره
ها تنی ئەوده رکهت قهت له ده س مه ده	سهرو مانی خۆت بییره بسپییره
نیوی شه مسه دین رۆژه که هه لدی	ههروه که چه که که هه لدی ئەوکۆیره
فه یز و بهر کهت وه که با ران ده رزا	هه رکه س به را ست بی تا خه به خیره

* * *

ما مۆستا : " سيف القضاات "

غونچه‌ی گولستان

عاشقی غونچه‌ی گولستانم ئە من بۆیەوێک بولبول غەزەڵخوا ئەم ئە من
 دیدەوودل سا عەتیی ئاسودە نیین چاوەڕپیی دیداری یارایانم ئە من
 بەلکە بەحری رەحمەتی تووبێتە جۆش هەربەئومێدە وروبایانم ئە من
 کەمترین بەندەم لە دەرکی "شەمسە دین" هەر غولامی "شیخی عوسمان" ئە من
 موخلیسی سەبید، موخییی "ساقم" جان فیدا کە عەبدی رەحانم ئە من
 غەیری شەڕخێر لە عومری خۆم نەبو. لەو شەڕە یارەت پەشیما ئە من
 "حەیدەری" قەت نا مەوئێشان و مەقام
 بەسمە بەندە "شەمسە بورهانم ئە من

بۆسلی عۆم

خەستەیی تیری نیگای چاوی جانانم ئە من
 عاشقی شەوقی جەمالی ما هی تابانم ئە من
 پیری کەنعا ن نیم بلایۆیۆسفی خۆم رۆژووشەو
 گریه‌وزا ریمە هەروەک پیری کەنعا ئە من
 عاشقت باکی لە تەهیدیدی قیامەت هەم نییە
 عاشقی بێ تەز و خەو فەرمەردی مەیدانم ئە من
 بە عەدە ها جەو جەلالم "حەیدەری" بەس بۆچیە
 هەر غولامی ئاستانی "شەمسە بورهانم ئە من

عەلی بەگی سەلار سەعید

"حەیدەری"

پیری بورهان

گیان لهری چۆنی بهله زده مدها ن
 كهوته بهركنشهري "پیری بورهان"
 مانگه زهردبۆیهوه؟ رۆژت دیوه؟
 دیاره تۆ بهرله منست ناسیوه
 دلده مرکێ خهیاڵ لیم لاره
 گیانه بۆدیتنی پیرئا ماده
 گومبزی سپه وه کوروی چاکان
 پاکه وهک گیان ودلی دڵ پاکان
 سهده فهوگه وههري بهکتای تیدا
 بارگا هیکه شههه نشای تیدا
 مالی سهرخیلی خودا ناسانه
 بیره دا چونه بهههشت هاسانه
 لیتره کهشکۆلی ههزاری تزی به
 ههرچی گێرهی ههیه چاوی لهچی به؟
 رۆژی تینی بهگهشه وتیرێژه
 رۆژی دینی گهش وتیشک رێژه
 تیشکی شهوکاری بهخۆل و خاکه
 شۆقی شهم گیان له بهری روناکه
 گیانه تاههل ههیه لهوچی گهوره
 بده ههوجاری وهکو ججه دهوره
 لینی بهاریوه نزاله خواکا
 باگریی کاری ههزاران پاکا
 ما مۆستاعه بدوره حمانی شههه فکهندی
 "ههزار"

پیری مە ی نوڤان

چەندین پیری ژیر ، چەندین شوڤه لاو
 بەتین و تاقەت ، بەنا و بانگ و نا و
 سینەیان جیگە ی حوببی مەولابو
 لەدو نیا سا ردوگنەرمی ئەولا بو
 وەک سەبید مەشهور "سەبیدنورا نی"
 "موحەممەد سادق" ، "مەولانای " سانی
 سەیدی با جەوہەند "رەحیم" نامی بو
 لەنا و سالیکان ئیحتیرامی بو
 ما مۆستەلی بەلەک قورڤان خوینی چاک
 سەبیدی بەرزنجی، شیخی ئەمین پاک
 سەزدەستە ی مەستان مەستی بی بە دە
 مەلانسە جەمەدین خلیفەزادە
 "شیخ موحەممەد" یش دەلێم لەم رەدە
 گولی شەو بو بو ئەولالە قەدە
 جەنابی "مەلا حوسین" سەقزی
 شوغلی شەش سالی چو؟ نان پەسەزی
 "حاجی شیخ عوزا" وەلی خاموش بو
 خاموشی خو ی بوکەفەرە موش بو
 سەلام دەنیڤرم لەبۆ "مام سەلام"
 ئەگەر لایق بی سەلامی غولام
 قەلەم لەدەستم بەشکایەتە
 دەلێ هەتا کە ی ئەم حیکایەتە

سەفی سالیکان سەفی بی حەدە
 گەرتۆبزانێ یەکی لەسەدە
 شیخیان " شەمس" بو، مانگ و ئەستێرە
 تالیبوللەکان کۆتەرا ن تائێرە

* * *

"شەمسەددین" جان بوبەجانە مەست
 پیری مەنۆشان پەیمانە بەدەست
 ڕۆحۆللاهی بولەنا و ئەشباحا
 نورووسەماوات لەنا و میسباحا
 دنیای سەرمەشقی دنیا داران بو
 هەوری کەرم بو، رەحمەت باران بو
 ئاوەلادڵ و دەست و دەروازە-
 ئیمان و دینی موحەممەد تازە
 ئەهل و عەیال و مەریدە پاکی
 مومتازی زەمان بەچاکە و چاکی
 باری دودنیای لەسەر شان داننا
 بەتەوفیقی خەق بردی " مەولانا"
 قیامەت و دنیاکاری لەپیش بو
 بەهیمەت شا بوبەدڵ دەرویش بو

* * *

بوخۆم نەخشینم و شیعرم نەخشینە
 بەنورشان ئەچم وەختی بەخشینە
 عەرزودادی خۆم هەربەتۆدەلیم
 ئەتۆدەرم کەبی جان بۆکۆی هەلیم

نه ههنگی ده ریا ی مه ووا جی ته و حید
 هومیدم به ته و مه مکه نا هومید
 ره و زه ی پیغه مبه رخ و گلا و نا که م
 خه تاله پیشگای شه و بلا و نا که م
 خودا په سهندن هه موکاری تو
 له هه ر مه قامی خا تر داری تو
 ده ست و دا مینم په نام هی نا وه
 ته و ده رم مکه قوریا ن قه و ما وه
 ریسوا و روسیام به دل و اهاتم
 فکریکی بکه بووری نه جاتم
 هه زاری وه که من ده بی رزگاری
 شه گه ر جاریکی بدوی لکه کاری
 هه رچیکی کردم زولم و زولمهت بو
 هه لی که سبی خیر هه لم هه لمهت بو
 هه رچیکی کردم کردم ده گه ل خوم
 هومیدی شه وه که من سهروه تو م
 مه خلوق به زا هیر من به دل به دم
 هه رخواد هه زانی به دی بی حه دم
 " میرزا ئیبرا هیمی فازیلی "

خانەقا

هەرکەس بەتەمای دین و دنیا بێ
 دەبێ لەو دەرکە خاکی دەرگا بێ
 قیبلە یە بۆ مەزۆر لە میژ سالا
 ڕوی لێ وەرگیرین نوێژمان بەتالە
 دل وەک ئاویێنە جەلای هەڵدینێ
 ژەنگی گوناوێ زاری نا مینێ
 جیگا و خانەقای " شەمسی بورهانه "

شەیتان وەک شیتان لێ سەرگەردا نه

ما مۆستا "سيفُ الْقِضَات"

شېخ یوسف
شمس الدین برهانی
درتاریخ مشاهیر کرد
تالیف : بابا مردوخ رۆحانی

شیخ یوسف ملقب به شمس الدین، به سال ۱۳۴۵ یا ۱۲۴۶ هـ ق در آبادی "ماوهت" از قرای شارباژێر کردستان عراق تولد یافت، پدرش زارع بود و او ذرا غا زکودکی تا اوایل جوانی در کارهای کشاورزی یا روهمکار پدر بود، تا جائیکه در امور روستایی بصیرت و مهارت درخوری پیدا کرد. پس از آن برادر ذوق و استعداد ذاتی دنبال کسب دانش رفت و در سلک طلاب به مدارس عدیده‌ای راه یافت و معلومات ارزنده‌ای اندوخت، بعد از خاتمه تحصیل به آبادی "طویلّه" روی نهاد و به قطب الطریقه شیخ عثمان نقشبندی گروید، پس از تمسک، ضمن انجام آداب طریقه، مدتی در خانقاه آنجا به منظور تزکیه نفس به کارآبکشی و رفت و روی خانقاه مشغول بود، تا اینکه اندک اندک مدارج عالی را طی کرد و با اخذ جازه و احراز مقام خلافت به دستور شیخ مرشد به جانب مکرری روانه شد و در آبادی "برهان" اقامت گزید، و بر تعلیم طریقه نقشبندی و خدمت به مسلمانان از راه مربیه معروف و نهی از منکر همت گماشت.

شیخ یوسف اندیشمندی نیک سیرت و عارفی ستوده سرپرت بوده است، مردم را به اطاعت خدا و انجام اوامر و مردینی دعوت کرده و از بی‌کاری و تظا هر و برای کشف و کرامات و قبول کمک مالی از مریدان و منسوبان ابداشته است، خود سخا در همان آبادی به امر کشاورزی پرداخته و از مردم خواسته است که در این کار او را یاری کنند.

او از مالکان آبادی زمین را اجاره می‌کرد و به همراهی مردم به زراعت

می پرداخت ، و با کدیمین و عرق جبین معاش و مخارج زندگی خود و زیاران
و مهمانان را فراهم می آورد که این خود درسی بود برای همه؛ مردم آن سالان
که از تنبلی و تن آسایی و زندگی اتکالی بپرهیزند و با سعی و تلاش و رعایت
مقررات و آداب دینی از دسترنج خود ارتزاق کنند .

سرا نجا مبعدا ز مدتی از بهرهٔ محصول فلاحت سرمایه‌ای جهت خانقاه
فراهم آمد که از آن روستایی به نام " شرفکند " خریداری شد و در محلی از حومه
آنجا به نام " سولوکا ن " خانقاهی بنا شد که شیخ بعدها آن را به دیگری را به
نام " آتا بلاغی " خریداری کرد و آن را موقوفهٔ خانقاه قرار داد .

عزت نفس و همت بلند و تقوای شیخ یوسف موجب شد که مردمان زهر طرّف
به خانقاه وی روی نهاده و خود را تسلیم تعلیم و تلقین طریقه کرده اند ، حتی
بسیاری از علما و ادبای طراز اول مکرّی و شکاک نیز سرسپرده و از مریدان او
بوده اند ، از قبیل : سید محمد سعید کلیجی ، ملا محمد و سیم مشهور به " ملای
گورومری " ، ملا سراچالدین شکاک ، ملا حمدیایالی ، سید رشید ، ملا محمد
صادق مرزنیگه مصباح‌الدیوان ، سیف‌القضاة مکرّی ، حیدری مهسا بادی
" سالر سعید " و ...

انبوه مردمی که شبانه روز در خانقاه شیخ یوسف جمع شده اند شبها
سرگرم تهجد و تلاوت قرآن و ذکر و فکر و ختم مرسوم طریقه بوده و روزها بیهکار
فلاحت و امور خانقاه پرداخته اند .

شیخ یوسف با رها تا کید و توصیه کرده بود که مشیخت ارشی نیست و بعد از من
هیچیک از اولاد او حق مسخت ندانند و نباید مریدان کسی را از آنان
به عنوان شیخ بپذیرند و اگر چه دارای فرزندان متعدد و شایسته‌ای بود ، -
بعد از وفات خود و هیچیک از آنها بر مسند ارشاد و مشیخت قرار نگرفت ، اما
خانقاه تا این اواخر همچنان دایر بوده و زوار و مستمندان از موقوفه آن -
پذیرایی می شده اند .

شیخ یوسف به سال ١٣٢٨ هـ ق وفات یافت و برتبه بلندی در نزدیکی خانقاه به خاک سپرده شد، مقبره اش هم اکنون مظافزایران است، این عبارت قرآنی: "واجعله رب رضا" به حساب ابجد برابر با سال و ثقل شیخ یوسف است.

مستفاد از یادداشت استاد شرفکندی "هزار"

یادی مردان، بهرگی دوم

مەن و دیوانی

حەریق

مەن هەرلە مندا لێهه وه سه ودا سهروشهیدا ی شیعره بیدرز و جوان و ئا گرا -
 ویهکانی " حەریق " بوم و ئا رزه و م ده کرد درۆژیک ب توانم با سیک له سه ر
 ژیا ن و شیعره کانی بنوسم و پێشکەش به میژوی شه ده بی کوردی بکه م .
 له سه ره تانی سالی ١٣٥٥ ی هه تانی که نییا زها ته سه ر لیکۆلینه وه وله
 سه رنوسین و کۆکردنه وه ی سه رجه می شیعره کانی " حەریق " کاتی خۆی
 دیوانیکی ده ست خه تی شیعره کانی ، به خه تیکنی زۆر خوش که وه ک ده لێن
 ده ست خه تی خوش نوسی نیۆبه ده ره وه خوا لێ خوش بومیرزا " مه حمودی شا -
 به ندر " ی مه ها با دی به ، که و ته بو وه ده ست دۆستی به ریزم جه نه با بی کا ک
 ده رویش مه مه ده دی کۆری خوا لێ خوش بو حاجی شیخ عه بدۆلانی شه مه ده یی
 وه بو شه و مه به سه ته له ها وینی هه مان سالی دا جه نجا ریک و یستم شه و دیوانه
 ده ست خه ته م چنگ بکه و ئی ، چون شه و دیوانه سه ر چا وه یه کی زۆر باش بو
 بو شه وه ی به ئیتمینا ن و دلنیا یی یه وه له به ر رونا کایی دا دیوانیکی
 ریک و پێک و چا کی له به ر بنوس رێته وه .

شه وه ی راستی بی زۆر به په رۆش بوم بو هینا نه دی شه و ئا و ته به ر زو
 که وه ره یه م ، که نه ک ته نیا هه ر ئا واتی من بو ، به لکوا ره زوی هه زارا ن -
 که سی دیکه ش بو که پێتیا ن خوش بو رۆژیک له رۆژا ن زو ته ردیوانه که ی ما مۆستا
 مه لا سالی " حەریق " بکه و یته ده ست خه لک و بۆلۆبێته وه ، شه وه بو رۆژ به
 رۆژ پتر هه ست و ویزدان و ئا ره زوی دلم هانی ده دام و پالی پێوه ده نام
 به را په را نندی شه و ئه رکه به نه رخ و پیرۆزه به وه ی که ده بی دیوانه که ی له
 فه و ئا ن وله نا و چون رزگا ریکه م و به چا پی بکه یه نم ، به خه وه را نه به ختم
 یا ربو وه شه و ئا و ته مه ده دی ها ت و دۆستی به ریز جه نه با بی کا ک " ده رویش
 مه مه ده " له و رووه وه زۆر دل سوژا نه و به سه فا وه تیکی ته و وه وه ده ستی

یا رمه تی بۆدریز کردمو دهست نوسه که ی میرزا " مهحمودی شا بهنده ر" ی بۆ هینا م ، بیجگه له و دهست خه ته ی که به شه سل دا منا سودم له چه ندبسه یا زو که شکۆل و دهست نوسی دیکه ش وه رگرتوو وه وه که سه رجا وه پشتم پی به ستون وشیعرم لیوه رگرتون.

ئه مجا رکه وتمه پشکنینی شه وکتیب وگووا رونوسرا وا نه ی که شیعو به سه رها تی ژیا نی حه ریقیا ن تیدا بلاوکرا وه ته وه ، زۆربه ی شه و دیوا نه م له بهر رونا کا یی شیعی نیۆکه شکۆل و به یا زه کوئه کا ن و به تا ی به ت چه ند دیوا نی ده ست خه ت دا نوسیوه ته وه ، که دوا ی لیۆکۆلینه وه وگه را نیکی پشو دریز و زۆرو به را ورد کردنیا ن له گه ل دیوا نه بچو که بلاوکرا وه که ی ، شه و دیوا نه م دوا ی جه ندسا ل کا رکردن ولیۆکۆلینه وه وتۆیزینه وه پیک هینا و ئا ما ده مکرد . به دا خه وه له کا تیخۆی دا مه لسا لحي "حه ریق" نه خۆی و نه که سیک ی دی شیعه رکا نی کوئه کردوه ته وه ، به لکو هه رشیعه ر ی که وتۆته لای یه کیک و یا له پشتی کتیبیک و به یا زیک و ده فته ریک و لا په ره کا غه زیک دا نوسرا وه ، ههروه ها " حه ریق " له وه ختی خۆی دا سه ردیرو سه ربا سی بۆ هونرا وه کا نی خۆی دا نه نا وه ومن خۆم دوا ی خۆپنده نه وه وتیگه یشتن له نا وه روک و مه به ستی هونرا وه کا ن و ده رکه وتنی مه به ست که نیو و سه ردیر م بو دا نا ون ، شه وه ی شا یا نی با سی به ی شه وه یه زو ربه ی شه وشیعرو به یا زا نه به خه تی نه سه علیق و خه تی شه سه تی فاه سی کو ن نوسرا ون ومنیش به پیی توانا یخۆم هه مویا نه م گو رپوه ته سه رشیوه ورینوسی کوردی شه مرو ، وه به پیی توانا ش چا مه و غه زه ل و چوا رینه و تا که کا ن و به شی ئا یینی وعیرفا نی وفه لسه فه و کوئه لایه تی و به ها روسروشت وشین ولا وا ندنه وه وه موچۆریشم جودا کردۆته وه یۆشه وه ی خۆینه ری خۆشه ویست زیبا تر تا موچیزی لای وه رگری.

به وچۆره دوا ی تیکۆشا نیکی جه ندسا له و زۆر ، توانیم شه و دیوا نه به و شیوه یه به خه مه به ر ده ستی خۆپنده وا را نی خۆشه ویست و به ریز ، هیوا دا م — دیوا نه که ی "حه ریق" جیی خۆی له دل یا ن دا بکا ته وه ومنیش به وکا ره چکۆ — له یه م خزمه تیک ی وێژه و شه ده یی کوردیم کردیبت .

ناوی گهسان

ئەبوسوفا : خوالی خوش بو حاجی شیخ عەبدوڕەحمانی کوری
 شیخ عوسمانی سیرا جەدینە ، لەو ەرزى بەها رلە پینجى موحەرپرە می ١٢٥٣
 کوچی لەدا یک بوو و لەسالی ١٢٨٥ لەدو نیا دەرجوو ، ئەوزا تەلە نیو
 چوار کوپرە ئیرشا دکەرە کەى شیخ عوسمان سیرا جەدین دا کوپی دوو هە میانه ،
 حاجی شیخ عەبدوڕەحمان شا عیروئە دیبیکى ناسک خەیا ل ویا یە بەرزى
 چەرخى خۆی بوو و دیوا نیکى شیعرى بەفارسى لەپاش بەجی ما وەوبەشیکى
 چاپ کرا وە .

" ئەدەب " : نازناوی شاعیری گەورە و پا یە بەرزى کورد عەبدوڵلا
 بەگى کوری ئەحمەد بەگى برا یم بەگى رۆستە مەگى کوری سەیفەدینە ، لە
 سالی ١٨٥٩ زایینی لەگوندی " نەرمەنى بلاغی " ها تۆتەدو نیا وە ، وە لە
 سالی ١٩١٢ لەتەمەنى ٥٣ سالی دا دو نیا ی بەجی هیشتوو ، .

سیرا جەدین : نیا زەحەزەتى شیخ عوسمانی کوری خالیدئاغای
 کوری عەبدوڵلا ئاغای کوری سەیدمەحمەمەدی کوری سەبید دەرویشە ، لە
 سالی ١١٩٥ کوچی لەئا وایی " تەوێلە " لەقەزای هەلەبجەها تۆتەدو نیا وە
 و لەشەوی سێ شەمەدی سێزەدی شەشەلانی ١٢٨٣ لەتەمەنى هەشتا دوو هەشت
 سالی دا کوچی دوا یی کردو وە لەدا وینی دیی " تەوێلە " وەنزیک بەو
 خانەقا یە کەخۆی دروستی کردو وە بەخاک سپێرا وە .

سەبیدرەشید : زانا و هونەری بەهەست و قسەخۆشی بەنا و بانگ لە
 هونرا وە یەک دا کە لەتاریفی " شێخی بورهان " دا کوتو یەتى نازناوی
 " چا وەش " بوو و لەشیعرى تریش دا نازناوی " شەهیدى " بووخۆی
 هەلبژاردو وە .

" سەیفول قوززات " : شاعیری زانا و بەهرەوەری کورد مامۆستا
 مەلاحەسەنى سەیفول قوززات لەسالی ١٢٥٥ هەتاوی لەشارى " مەهاباد "

ها تۆته دونيا وه ، كۆرى زانا و پيشه وای ئایینی نا و چهی " مه هاباد " میرزا قاسمی قازی یه و له رۆژی هه و ته می رتبه ندانی سالی ١٣٢٢ هه تا وی دا کۆچی دوا یی کرد و وه و له خا نه قای " شیخی بورها ن " به خا کسپی درازه .

فه خرول عوله ما : مه به ست حاجی مه لانه مه مه ده سه عیدی ته و حیدی کۆزی خوالی خوش بومه لا شه حمه دی ته و حیدی سورنجدا غی و برای بچوکتری مه لا سالی سه درول عوله ما یه ، له سالی ١٣٤١ هه تا وی له شار ی " مه ها باد " ها تۆته دونيا وه ، وه له سالی ١٣١٨ کۆچی مانگی له لایه ن " ولیعه دالمکه " وه له قه بی سه درول عوله ما ی درا وه تی وزا نا یه کی پایه به رزو ئا یین به روه ر بووه و چه ن دین سال له مزگه وته کا نی " حاجی شه حمه د " و " عه با س ئا غا " و " حاجی سه یید پاییز " ی مه ها باد ما مؤستای ئایینی وموده -

رریس بووه و چه ند سا لێکیش ره ئیسی شه و قا ف و به رتیه به ری سولحیه بووه هه ر له وشا ره دا ، تا کوله سالی ١٣١٦ ی هه تا وی هه ر شار ی " مه ها باد " کۆچی دوا یی کرد و وه .

زییا شه د دین : له قه بی هه زره تی شیخ عومه ری بیاره و کۆری شیخ عوسمانی سیرا جه دینه ، له شه وی دوشه ممه ی بیست و شه شی جوما ده ل ئولای ١٢٥٥ دا له دیی بیاره له دا یک بووه و له شه وی دوشه ممه ی شه و والی ١٣١٨ دا کۆچی دوا یی کرد و وه ، شا عیرونو سه رێکی گه و ره بووه و گه لێ شیعو په خشان ی به رزی له پاش به جیما وه و نا زنا وی له هۆنرا وه هۆنینه وه دا " قه وزی " بووه حاجی با به شیخ : حاجی " سه یید با به شیخ " ی سه یاده ت زانا ی پایه به رزو شا عیری ئایین به روه ری کورد کۆری خوالی خوش بو قوتبول عارفین هه زره تی سه ییده بدولکه ریمی زه نبیله و له سالی ١٢٦٤ هه تا وی چاوی به رونا کا یی ژیا ن پشکو تووه و له ١٣٣٨/٧/٣٠ هه تا وی له ئا وایی تورجا ن کۆچی دوا یی کرد و وه و بۆه می شه ما لۆا یی له ژیا ن کرد و وه .

مه ولانا : مه به ست له مه ولانا مه مه ده سا دق ی وانی سو فی و خلیفه و

جی نشینی خوالی خوش بو "شیخی بورها ن" بووه ، مهولانا محهمه دسادیق لهزا نستهکانی ئا بیینی و خوتیندن قورثانی پیروژدا زۆرشا رهزا و چا زان وکارا مهبووه و سهربه رشتی کهری کاروباری خانقا و شهوقافی خانقا بووه ، بهئیش و کاری شهریعت و نه ریه تیش را که یشتوو و تۆبه و تهلقینی مریدومه نوب و سوفیهکانی دادا وه وه مورۆژی دهرسی قورثانی به تهجود و تهفسیره وه بهشا گردهکانی کوتوو و دهوری بهی کسرد و نه وه و چندی ههزار کس له خزمهت ئه م ما مؤستازا نا و دین پهروه دا فیبری قورثان خوتیندن بون ، مهولانا خالی باوکی ما مؤستا "ههزار" شاعیری زانا و نارداری کورده و پردی "قهه قشلاغ" و "قهلاتا سیان" و "رێگهی بهسری" ئه و دروستی کردوو .

میرزا لهتیفی قازی : کۆری میرزا ئهحمه دی کۆری میرزا محمودی کۆری خوالی خوش بوقازی لهتیفه ، پیا و یکی زانا وزیره ک و بههوش بووه و لهدی "گردی یاقوب"ی نا و چهی شارو پیرانی "سابلّاغ" قازی شههه بووه ، لهجهنگی بهکه می جیهانی لهگهڵ خوالی خوش بووان قازی "مونعیم" و "سالاری میرزا فهتاح" بهدهستی سهربازهکانی روسی بهدیل گیرا وه و بر دویا نه بوو لاتی روسی به و ما وهی حهوت سال لهیه کتیک له شارهکانی ئهمولاته زیندان بووه و لهپاشان لهسالی ١٣٤٠ کۆچی مانگی لهشاری "مههاباد" شههیدکرا وه و میرزا کهریمی کۆری تهرمه کهی بر دۆته وه بوو خانقا شیخی بورهان بورهان و لهوێ بهخساکیان ئهسپاردوو .

مهلائهحمه دی لاسور : خوالی خوش بومهلائهحمه دی رهبابانی کۆری مهلا خوسره وه لهسالی ١٢٨٥ مانگی لهگوندی "پیریونس" له دایک بووه و بهکتیک لهمهلا زاناکانی نا و چهی موگریان بووه و بهمهلالی لاسورنا و بهانگی دهه کردوو و کۆبه و پهرا و تیزی لهسهه زۆر کتیب ههیه و زانایهکی قسه خوش و حازر جهوا ب بووه و لهتهمهنی ههفتا سالی داله ١٣٥٩ی مانگی

له‌دبی "مەرخوز" ی نا وچه‌ی بۆکا ن کۆچی دوا یی کردوو ه .
 شیخ ئەحمەد : مەبەست لەشیخ ئەحمەد کۆری پێنجەمی خۆالی خوشبو
 شیخی بوره‌ها نه .
 نورانی : مەبەست له " نورانی" حاجی سه‌ییدمه‌مه‌ده‌سه‌ عیدی
 کولیچی غاریف وخوا ناسی زانا ونا عیری ناسک خه‌یالی کورده‌ و ما می
 دایکی شاعیری به‌هره‌مه‌ندی کورده‌ما مۆستا "هه‌زاره‌" .

رێترو سوپاس

له پێوه ندى له گهڵ ئەدیوا نه دا به رله هه موشتیک ده مه وێ لسه خواى
 گه وره و بێ وینه به رتیه وه ره حمه تی بێ سۆز و بێ پا یا نی خوێ بریژی
 به سه ر گه لکۆی ما مۆستا یا نی زا نا و ئا یین به روه رى کورد خوا لێ خوش بو
 ما مۆستا مه لاه بدو لکۆ موده ر ریسى مه لاه موده ر ریس و پێش نوێژی مژگه وتی
 " روسته مه گ" ی مه ها با دو مه رحومى ما مۆستا حا جی مه لا شه حمه دی -
 وه لزی مه لا و پێش نوێژو ده رس وێژی مژگه وتی (مه وله وى) مه ها با دکه به
 سه خا وه تیکى شه وا و له پێک هێنا ن و ئا ما ده کردنى شه و دیوا نه دا پارمه تی -
 یا ن دا م ورینوێنى یا ن کردم، خوالێیا ن خوش بێت و گیا نی پا کیا ن به
 به هه شتى به رین شا دبکا وه هزا ر درو دوسلا و له مه زا ریا ن بێت .

هه ر وه ها له قولایی دله وه سوپاسی دۆستا نی به رتیزه نا بی ما مۆستا
 مه لا ئیسما عیلی شه مه دینی و کا ک مه لا" شه بو به کری سپێهره دین" ده که م
 که له نو سینى ژیا ننا مه و به سه رها تی خوالێ خوش بو " شیخی بو رها ن" دا
 یا رمه تی یا ن دا م .

هیوا ی سه رکه وتن و به خته وه رى و شه مه ن درێژی بۆ دۆستی زۆر خوشه -
 ویست و نیگا رکیشی به هره مه ند و هونه ر مه ندو که م وینه ی کا ک مه مه دی -
 که ریمی ئا لبلاغی ده که م که وینه یه کی حه ریقی بۆ شه م دیوا نه بۆکیشا م
 به لām به دا خه وه نه ما نتوا نی چا پی بکه یین .

له خوا ی گه وره دا وا ده که م که وینه شه م جۆره که سا نه بۆ خمه ت کردن
 به وێژه و شه ده بی کوردی به تریکا .

بسم الله الرحمن الرحيم

"خوف و رهجا"

خۆفم له خودا چونكه له بهر غهبرى خودا يه
 نه منم به درۆ، سوپه تى وهك خهوف و رجا يه
 پاللى رهحه تى دا وه ته وه نهفسى خه سىسم
 يا نه منى غهنا، يا نه سهرى يهئس و ههوا يه
 گهر تالبي بو "يوسفى" خۆت نهفسى عه جوزه
 زوبينه، ده زوبينه ده ئين شهلى وه فايه
 ئينكارى سيرا يهت مه كه ئهى مونكىرى موفلىس
 بى سهرى قه مەرکهج به شوق و به زيبا يه
 مونكىر به مه سهل شه به ره بى نورى هيدا يهت
 خۆى تالبي زولمهت بو خودا، نورى نه دايه
 هه رمه زبه له، هه رمه شه له، جى پرتوى "شه مسه"
 يهك جىگه بى فوزله، يهك جىگه بى فوزه لايه
 تىفكره له شه جزا بى عهنا سىر به ته بىعهت
 يهك ما بىلى مەرکهز، يهك ما بىل به ههوا يه
 بارانى به رهحه تى له ته ره ف مه بده ئى فه بياز
 قه ترى شه سهرى سونبول ويهك چقل و گىيا يه
 نو قمان له ته ره ف قا بيله، نهك فا عىلى كامىل
 شه قه ولى منه ره ئى جهمىعى حو كه ما يه
 بو رها نه له سه ره هلى عه دو "شه مسى" حه قىقهت
 تالبع بووه، شه شهحه قه جۆيا بى چرا يه
 چاوى به ته مه پىر بووه، قه لبى به حه سا دهت
 هك تا بى به ها بىم رهحه تى، هه ر له شهوا يه
 هيندونييه ئا بىنى له ئا و ئينه ته عن دا
 ئا و ئينه چ سوچى هه يه شه ورو بى سىيا يه؟
 په روا نه بى هه رجه معى نه بى چا كه "حه رىقى"
 خۆت بىنه ره نىوز و مره بى شه شه مسى هو دا يه

" نوری موحه مەد "

بە ونۆره کهزا هیربولە سەررویی موحه مەد
 عا لە مەموئا شوفتە بوو هک مویی موحه مەد
 مەخجول و سەرئەفکە نە یە نە سیرین و وە نە وشە
 بو مویی سە مە ن بوئی دوگی سویی موحه مەد
 مە جزو بە هە موکە س بەرە موزو بە ئیشا رە
 مە جیورە لە دە س سا عیدو با زویی موحه مەد
 سەروی چە مە نیش پیتی لە گۆل و خاری غە مایە
 لەرزا نە لە حە سەرەت قەدی دلجۆیی موحه مەد
 لالەش وە کومەن سینهیی پەر حە سۆرەت و دا خە
 تا دیو یەتی روخا رەیی گۆل بوئی موحه مەد
 "بۆرە نە" لە سەر نە فیی مونا فاتی شەو و زۆر
 مویی کە پەر ئیشا نە لە سەر روویی موحه مەد
 عا لە م وە کومەن جەرگی بێا وە بە نیگا هـ
 رە مکردن و ئیستا دەنی ئا هۆیی موحه مەد
 رۆج و دل و دینت هە یە هە رسیکی " حە ریقی "
 سەرفی کە لە ریتی وە سف و سە نا جۆیی موحه مەد

* * *

ئاگرى دورى

تەماشاى بەقايەى فەناخاکی بەباداوم
 کەیارم ئاگرى دورى لە پێستی چەستە بەرداوم
 بەقوربانەت بەمەى ساقى بەدە پێمرا حەتى رۆحم
 بەبێ ئاوى حەياتى تۆ جگەر سوتنا ووبەر ئاوم
 بەشەوقى شەوجرای کۆلەت فریوت دا کە مورغى دڵ
 بەشیخەى زولفە کەت زانیم کە من گەرۆدە یی داوم
 کە دیتەم شەمعى رۆخا رت بە پەروا نەى دڵی خۆم کۆت
 لە نێوچاوانى خۆم نوسێوە هەر بەوشە مەسو تاوم
 تەماشاى چاوە کە مکردی برۆت فەر موی تە من تا قەم
 بەشۆخى زولفى لالوت دەویژێ هەر تە من لاوم
 دەلێن وای جێزنى نەورۆزە، دڵم پێتا تەش و سۆزە
 وەرە بۆ جێز نە پیرۆزە بەدە مەرۆحم، بەسەر چاوم
 وەرە سەچاوە یی چاوم دەلێی دەریا یی عەمما نە
 تەماشاى ئەشکى گولنار مەلەسایەى چاوى خۆیناوم
 هەموکەس مەستی با دەى کە یف و شەوقى بەزمى چا نا نە
 بەتەنیا هەر تە من ئە مەرۆلە خاکی مەینەتا ماوم
 تەماشاى چاوی نیرگس کە بە مەستورى چ مەخمورە
 تەماشاى پێکە نینى گۆل تە ئەحوالى پەشیتاوم
 دیبارە ساقى بێ باقى، نییە مەیلی بە دلداری
 دەلێمها نە قەدى چان و دڵ، دەلێ لاچولە بەرچاوم
 دەواى هێجرا نی گۆل ئەى دڵ لە "شێخ ئەحمەد" تە مەننا کە
 بێت ئە مەرۆبەنا حەق نە ونە ما مى جەرگی پێکاووم
 حەقەم بستی نە ئەى نە خلی برا دوسەر و ئازادەم
 وەکو عەرەب دەخلیلت بمزەلێل و زارودا ماوم
 "حەریقى" ناری هێجرا ن و غەریقى ئەشکى حیرما نم
 لە خاک و بادى غەلە مەدا ئە نیسی ئاگر و تاوم

تا وی گریان

له ئەم عیدە بە عیدم من لە دیداری ره فیکانم
 خودا سا تۆ قهریبم که ی له خوانی وه سلی یا رانم
 له لایینی عیشرهت و شادی، له لایینی گهردن ئا زادی
 ئه من که وتومه نیتودا وی حهریقی نا ری هیجرا نم
 سه رم قوربانته ئه ی سا قی که تۆ سا ده ی ، و ره ، سا ، ده ی
 فیدا تم ده ست و بر دج که ته جه ل نه ک بێ به میوانم
 دایم که وتۆ ته زوآمان و ده لێ پێم خۆ شه تاریکی
 به تاریکی سه ری زوآمان هومێدم ما وه وه بزانه
 خودا عومرت بدا باقی، و ره سا قی سه ده را قی
 که تۆ هه مرزا می مه ی بێ نه بو ده درما نی ده دردا نم
 هه تا کوفری سه ری زوآمان ببینم و له نیتو کوفرام
 که دیتمه شه معی روخسار ت ده لێم ئۆ خه ی موسوآمانم
 به ره نگی ئه شککی خۆینیم که رو سو ره له قا پی حه ق
 له فه یزی تۆ و به سا قی به جۆ شه تا وی گریانم
 به خۆینا وی دلی زارم و ره که کۆل حه نا بی که
 مه لێ را وه سه ته تا قوربان، له عیده ی نا به قوربانم
 له نیتوآ ته شه که ده ی غه م دا که با بی دل شه و ا برزا
 شه را ب بێ نه به په یما نه ته و ا وه عه ده و په یما نم
 شکور وه سله مه یه شه مرۆ له گه ل په یکان و تیغی تۆ
 که کوشته ی تیری موژگانم، که چا کی تیغی حیرمانم
 کوته دا نه ی خه یالته بێ نه ره نیتودا وی زوآمانم
 شه گه ر ده یکه مه ره ریشا نم، شه گه ر نه یکه مه شه یمانم
 سه فی تا بوری موژگانته له قه له ده ی دل که جی گیربو
 هه تیوی دل نه ما جیگه ی، له بوکۆی رویتی نا زانم
 "حه ریقی" ته رککی یا رنا که سه رم بێرن شه گه فه رزه ن
 نییه با که له به رته عه ی مریدی پیری ره ندا نم

گولسی شادی

بۆجه معی غه موشادی نه بورۆژی محه پرهم
 روت بهرگی گۆلی شادی وزولفت شهوی ما ته م
 به ووه جهه ده لێن مه سحف و به وتو قته ده لێن ده م
 به وزولفته ده لێن قه ید و به شه و حاشیه بهر چه م
 ته فسیری شهوی وه سل و غه می رۆژی فیراقه
 مه شهوره له دنیا به به هشت و به جه هه ننه م
 ته قسیمی نه زهل و ابو له دوا یی من و یسارم
 بۆ سه یری نه من سه یدوره قیب که لبی موعه لله م
 ته سبیحی سه نای زولفی خه یا ته وله بی مهر جان
 سه ر پشته یی ئیمه ی ده و ئی بۆ عیقدی مونه ززه م
 شادی نه سه ری مه ستی یه بی شه رت و وه فنا یه
 بۆ فرسه تی ته نگا نه غه مه مونیس و مه حیره م
 عومری که شه سا سی هه وه سی با زی نه فس بی
 قا بیل نییه بۆ خێوی وی شادی و نه له م و غه م
 بی سی به روسه بروگره شه و قیکمه مودا را
 نه م دیوه له گه رما وله سه رما دلکی خو پرهم
 بۆ دل به ری مه عنی له حه ره فخانیه یی به سه رار
 خۆی و قه له می ما وه "حه ریق" ئیسته به مه حیره م

* * *

مہدوری خدمت

هه‌وری خه‌فته به‌فری غمی داوه به‌سهرما
 یا سه‌رسهری دوریته‌که‌لیی کردمه سه‌رما
 گاهێ به‌شهراره‌ی غم و گه‌ سه‌رسهری هه‌جران
 خوشی نه‌بوو من نه‌به‌گهرما، نه‌ به‌سه‌رما
 که‌وتۆ ته‌سه‌رم شه‌شک و غوبا ری ئه‌له‌می دڵ
 به‌عنی: که‌قورێ می‌چنه‌ته کردومه به‌سه‌رما
 گهرده‌چمه‌وه "سا حه‌یب" نه‌یه هه‌چ مونیس و سا حه‌یب
 گهر ده‌چه "سه‌قز" ناری سه‌قه‌ر و له‌جگهرما
 شاهه‌یدمه‌ده‌وا سم که‌سه‌که مه‌چنه‌ده‌که‌سا سم
 به‌خودا نه‌یه‌غیره‌ت له‌خه‌یا ل و له‌نه‌زه‌رما
 هه‌رچه‌نده‌به‌جیسمانی که‌دوم له‌جو‌زورت
 رۆحا نه‌یه‌ت سه‌به‌ته‌له‌نیت و دی‌ده‌یی ته‌رما
 تۆفانی سه‌رشک چووه‌سه‌ر "جودی" و جو‌ودم
 که‌شتی ته‌نی قوم کردونه‌نوح و نه‌به‌سه‌رما
 له‌وسا وه که‌ته‌وروتیی دڵم رۆیی به‌دوتنا
 هه‌یلانه‌یی ته‌ن هه‌ره‌و کو مه‌ئا یی سه‌قه‌رما
 بێ فه‌وجی وه‌فا که‌ت که‌جه‌فا یه‌، وه‌ره‌شه‌شه‌و
 ئه‌م له‌شکری شاهێ منه‌بێ فه‌ته‌جوزه‌فه‌رما
 له‌م قه‌سه‌وته‌دا نه‌وه‌که‌ی په‌رده‌یی زوڵمه‌ت
 به‌رجا وی دڵم بگرێ، ده‌سا بێ به‌گوزه‌رما
 ئا وینه‌یی دڵ ژه‌نگی قه‌سا وه‌ت روخی پۆشی
 خا که‌سته‌ری دڵ سوخته‌یی بێنه‌به‌سه‌رما
 مه‌نواره به‌زا هه‌رکه‌به‌بێ قوتم و پوتم
 روت قوت و خه‌یا لته‌ غه‌زه‌لی چا که‌له‌به‌رما
 سه‌رما یه‌یی ئه‌م مَلکی خه‌یا لته‌ "هه‌ریقی"
 ده‌یفێ که‌ ته‌له‌ف بو، به‌هه‌ده‌رچو، به‌زه‌ره‌رما

گولشی گولشەن

چاوه که مئه مرۆله گولشەن گول به عیشوه خۆی نوواند
 نهک نهک گیر به به مهرگی تۆقه سه هیچ نه مدوواند
 گول به تۆزی پیتسه وه لاف و گه زافی لێ ده دا
 واشکور سوژهی نه سیم هات و شه ویشی لێ ستا ند
 نه شتەری موژگا نی تۆها تۆته سه سه فحه ی دلم
 هه رخه تی بو، غهیری خه تی سه وزی توپاکی کراند
 له لشکری ئا هم له گه ل جهیشی جه به ش ده عوا ده کا
 حیره تم ما وه که چون شه ودل به ره دلمی رفا ند؟
 بوگولی روت ما ته می په رچه م ده بیننی بو یه وا
 ما هی نه ورۆز م به شیوه ن وه ک مه رزه م خۆی نوواند
 تۆله شه وه ل گۆی وه فات هی نا به ن یو مه یدا نه سه وه
 ئیسته چه وگا نی خیاقت پشتی سه دوه عده ی شکا ند
 تۆخودا قه ت غیره ته بو تۆته ری سه روی روان -
 گول به تی تۆواله با غا خیه ته تی خوی لێ چه قا ند؟
 با وجود ئینسا ف بده م چا که گولیش موشتا قته
 هه رله شه وقی تۆیه سه رپۆش و گرێبا نی دراند
 هه رکه سی ما بیل به پیریکه و ته ری قیکه ی هه یه
 تۆبه شوعله ی غه م "حه ری قی" وا وه جا خت هه لگرا ند

فەرشی غەزەل

ئەي دڵ وەرەشادی کەلەبۆبەزمی ویسالت
 وادیومەتەو دڵبەرەکی تازەنیھالت
 موددیکە کەئەي بولبولی گوشتی قەفسی غەم
 فەسالت بوو لەم گۆل بەدەمەي نەوخت و خالت
 خا مۆش و نەمدپۆش و موحەرپرەلەعەلایساق
 نەم بیستوو ئەوازی دەمی تفلێ مەقالت
 سا، هەلە لەشوکرا نەیی ئەم موژ دەبەئەي دڵ
 ئەما دەکە ئەسبابی تەرەب و یسەتی خالت
 فەرشی غەزەلت راخە لە نێو حوجرەیی دڵدا
 " فەخرول عولەما " بێنەرەدیوا نێخە یالت
 بۆپیشکەشی ریتی عەدیکە ئەوسا فی جەمیلی
 خەرچی کەلەریتی دەعوەتی ئەودا سەر و مالت
 حەدەم چیه عەدی بکەم ئەوسا فی جەمیلی
 مردوت مرئ کرما جی لەبوعەقل و کەمالت
 زاتیکە موبەرپرایە لەئەنوا عی نەقاس
 ئیتەر چ دەلتی دەرحەقی، مەفقودە مەجالت
 پیتی بێژە لەبۆشەو کەتی تۆفەخری زەمانە
 پا بووستە ئەرزوفە لەکیش چەتری جەلالت
 شایستەیی شانت کە "رەئیسول عولەما یە"
 رێم نا کەوتی حەدەم نییە تەعدا دی خیسالت
 تا رۆژی قیامەت لەجەلالابی، جەلالی
 نەي بینی ئیلاهی چ بەشەر رۆژی زەوالست
 پەرەوازی نییە بولبولی دڵ بەتەرەفی گۆل
 تا دیو بەتی پەرەوا نەسەفەت شەمعی جەمالت
 مەقبولە لەلای فەخری زەمان شیعری "خەریقی"
 چت پتی هەبە ئەي موددەعی بێ بیکە سوئالت

جێژنا نهی رۆج

قوربان وهره قوربان نه ، سا بيمكه به قوربان
 رهنگين كه به خوينا وه كا كۆلى پهريشانت
 ئازادى يه شه پرۆژه ، سافهرمو به ئازانه
 تيرت له كه مانت خه بۆقه تللى شه هيدانت
 جێژنا نه يى مه رۆحه كردومه به قوربان
 تۆش ما چى كه ره م فه موله وسپۆى زه نه خدا
 تفللى دللى بێچاره مودديكه گرفتاره
 غه مخواري دل ئازاره بۆ ناوكى موژگان
 رۆج و دل و دين هه رستى مه جموع به يهك ده فعه
 قوربانى سه عا تىكى له على له بى مهرجانت
 مه قسودى من ئيزه هاره بۆ نه مسيله يى مه دحت
 بۆ توحفه يى شه وسافى شه زه هارى گولستان
 شهى خوسره وى په رويزم ، شيرينى شه كه رريزم
 فه رها دى دللى كوشتم چا وى ره شى فه تانت
 مومكين نييه ته قسيمى زه ربى عه ده دى زه خمت
 مينها كه له ته قسيم دا ، زه ربى خه مى چه و گانت
 دل تالبي روخسارت ، جان تالبي گوفتسارت
 فره ندى خيره د روپى بۆ له على به ده خشان
 بۆ ستانه كنارى دل بۆ نه خلى قه دت قوربان
 ديدهم وه كوروباره بۆ سه روى خه را مانست
 قه لعه ي دل كه م قوربان نيشا نه يه بۆ تيرت
 سينه م وه كوسه حرايه ، بۆ جيلوه يى مه يدانت
 بۆ وچا وه كه وا مه سته ، دل سته سه رم مه سته
 شه م شه پرۆوه په يوه سته ، بۆقه تللى موحيبانت
 ته نها كه "هه ريقم" من بۆ شه معى شه بو ستانت
 مه مكوژه وهره تۆخوا ، ساتۆ ، به ره قيبانت

کەواى غەزەل

هەموکەس با بزا نۆ من کەسەوداى زولفى دواتەم
 لەخا نەى کولمدا کۆلەم بەفەرزی شای روخت ماتەم
 ئەگەرچی ساکینی مەلکی عەجەم بوم دور لەرۆم کەوتەم
 لەسایەى پەرچەمى تۆوێ ره ئیسی مەلکی شا ماتەم
 دڵم هەروەک ره عییهت خوێش نشینی مەلکی ئەعزاتە
 لەهەر جۆی دا دەنیشی لیتی گەرۆ قوربانى با لاتەم
 مولاتى حاشییهى زولفت لەسەر سەفەحەى روخت سەعبە
 لەبۆم چا بوبە منداڵى لەدەر سى عیشق راها تەم
 ئەگەر راست دەوێ سەروى بڵەندبا لا درۆنا کەم
 لەپاش فەوتى حەیا تیشم بەئوممیدی مولا قاتەم
 نەواى نالەى حەزینم راستەو هەک قافلەى حیا زى دۆ
 وەرە سەرسەیری بەزم و سۆزش و شورى مەقا ماتەم
 دەلێن فەمویەیا رەبێتە مولاتى خەتتى ره یحانى
 بڵێن با شەمعی روخسارى هەلایسینی ئەواها تەم
 بەشیرینی مەزەى لێووخەتى سەبەز دڵم خوێشە
 لەمە یحانەى غەمى عیشقت کەواسەزمەستى سەهباتەم
 بەیا دی مەدرەسەى عیشقت گەلێ عیلم کەسب کردن
 ئەو بێستاکەش لەبەرچاوت شەراب خوێخەرا با تەم
 قرائى عاشقانە کەس نەما دەرچیت و سەر دەرکا
 مەگەر بۆ موفلیسى وەک من کەبێ قرائ و پەمنا باتەم
 کەوا پارچەى غەزەل دەبێ "حەریق" ئەمرۆ لەدیوانت
 دەلێ هەرچا وەر بێ دەستەخیا تەى زولفى تا تەم

دَلّی فافل

خه یالت مونه سیر بوئە دَلّی غافل لهدنیا یه
 نه دا مه ت بونه تیجه ی ئا خری شه مشورو غه و غا یه
 شه و لازم بوسه رخۆشی، له تۆشه ی دَلّ که سه رخۆشی
 به با ده ی غافل ی بێ هۆشی ده ردت قه ت شفای نا یه
 عه جه ب بۆت بۆته زستان زه مههریری بهاری عیسیانت
 که شک نا به ی چه رما یه ، ده لێتی وه به وه ی چه رما یه
 به ده سته دیتوی نه فسم دَلّ وه کومورغی بێ په ر، وا یه
 وه کو په روا نه بۆشه معی ته له سمی شه، بێ په روا یه
 که تفلّی عیشقی بێ مه شقم له نێوبا زاری سه ودا یه
 به شه و سه ودا یه سه رخۆشه ده لّی کا رم له سه ودا یه
 هه تا شه ی تا ن موده ببیر بێ، موئه ددی ب نه فسی ژالم بێ
 عه جه ب که وتۆته ده ست زالم ئومورت عه ی نێو لّما یه
 خودا ره ببی نه جا ته ده ی له ده س شه مدیتوی بێ، ره حمه
 که وا وه ک دوژمنی خوینی به دا ییم لیم به دا وا یه
 خه یا لانت هه موبه شمه وه کوریس و گوریس وا یه
 هه چی ده ی که ی ده لّین هه هه ی فلانی چه تده ریسوا یه
 که خا لّی بێ دَلّی عاشق له با ده ی حوببی مه عشوقی
 به خۆرا ییت نه و ئی چا که وه کوشیده ی شکا ووا یه
 مه به تا لب به زولفه یینی به میسل ی شکلی لاوا یه
 شه گه رله ولایه خۆت لاده ی له لام ته حقیقه شه ولایه
 له قا پی ئا ستا نه ی مورشیدی شه رشه د "عه لی عا لی"
 له و ئی رۆحت فیدا که تۆنه جا تت هه رله و ئی دا یه
 وه کو په روا نه بۆشه معی جه ما لّی شه که موشتا قم
 به ته سویری "حه ر یقم" هینده سوژی شه وله دَلّ دا یه

گهوهه‌ری مه‌عنی

به‌خه‌یا لێ شه‌وی وه‌سلت‌خه‌وی هه‌جرا نهم‌دی
 به‌شه‌میمی نه‌فه‌ست سروه‌یی حه‌رما نهم‌دی
 چا‌وی به‌مارت ئه‌شا را‌تی شفا ده‌نوێنێتی
 له‌خه‌تی مه‌سه‌فه‌ی روت‌ئا یه‌تی لوقما نهم‌دی
 سه‌یری زولفت‌که‌له‌سه‌رئا گری پوت‌وێستا وه
 حه‌یی به‌تی جا نه‌له‌به‌رچا ووبه‌ په‌یمان‌دی
 به‌هه‌وا‌ی عه‌ره‌ری قه‌د‌د‌ت له‌خه‌یا با نه‌ی‌خه‌یا ل
 شه‌یری به‌رجه‌سته‌وه‌که‌وسه‌روی خه‌را ما نهم‌دی
 پو‌خی نه‌و‌رۆزی نه‌بو، خه‌زی خه‌تی ما ته‌می گرت
 رۆژی شه‌م‌سا‌ک وشه‌وی قه‌د‌ری حه‌ب‌ب‌یا نهم‌دی
 گه‌وه‌ه‌ری مه‌ع‌نی له‌ده‌ریا چه‌یی د‌ل د‌ینه‌ده‌ر
 تا له‌ه‌و‌قه‌یی ده‌ه‌نت له‌علی به‌ده‌خ‌شا نهم‌دی
 هه‌ربه‌ئا و‌دا چ‌وسه‌ف‌ینه‌غه‌زه‌لی به‌ح‌ری خه‌یا ل
 له‌ج‌ب‌یا ت‌سو‌دی مه‌تا عم‌زه‌ره‌رو‌ز‌یا نهم‌دی
 له‌گه‌نی د‌یده، فت‌یله‌ی مو‌ژه‌و‌وره‌و‌غه‌نی ئا‌ه
 به‌ۆشه‌وی وه‌سل‌ی له‌سه‌د‌لا‌وه‌ چ‌را خا‌ن‌هم‌دی
 له‌نه‌وا‌ی ته‌غ‌ن‌یه‌یی بو‌لب‌ول‌یه‌و‌ری گو‌ل‌یه‌ی پوت
 له‌هه‌مو‌ور‌غ‌ی چ‌ه‌مه‌ن نا‌له‌و‌و‌شه‌ف‌نا نهم‌دی
 گه‌وه‌ه‌ری نه‌زم و‌د‌و‌ری مه‌ع‌نی وه‌فه‌زی سه‌ده‌ف‌م
 به‌رده‌با‌زاری نه‌زه‌ر مو‌شته‌ری نا‌دا نهم‌دی
 له‌قه‌با‌له‌ی که‌ره‌مه‌ه‌لی ه‌ونه‌رت‌ف‌کر‌یم
 وه‌که‌و‌شه‌ع‌اری "ه‌ره‌یقی" خه‌تی بو‌ت‌لان‌هم‌دی

لەرمەتسکی نەدا مەت

کە ی دێیەوێ سەرپەحمی دڵی زارونەزارم؟
 کە ی دێ قەدەمی خێرت لەسەر خاکی مەزارم؟
 تا کە ی لەتەوای حەرەمی قیبلەیی ئەبرۆت
 وەک پەرچەمی پێشا نی سەر ئەفکەندەو و خوازم؟
 جارێ نەبوجاری نەبێ فرمەتسکی نەدا مەت
 بارێ نەبو بارێ نەیهنێ بۆ دڵی زارم
 قوربەت سەبەبی بوعدە لە یار و لە دیارم
 ڕازیم بە جەفا گەر بەوفا بیت لە دیارم
 بۆ لەزەتی عەفوت کە جەرێم لە مەعاسی
 مەدرێنە دەخیل پەردەیی ڕوخسارەیی کارم
 چەت دا وە لە ڕۆتشی و سەرکە ی دەمی ئەغیار
 قەندە ی لەبی شیرین بە دەمی تالی خومارم
 ئە ی عەرەری بوستانێ هیدایەت وەرەباغان
 داغانێ قییا مەت کە قەدە ی سەر و چنارم
 گۆی مەگرە لە ئیھارو لە ئیسراری رەقیبان
 مەن سەدغەزەبەت بێ لە عەفوت چاوە نووارم
 تا دیو مەلەنێو مەسحەفی رۆت سورەیی "یوسف"
 بۆ ئایەتی حوسنت لە هەموو رەسمێ کە نارم
 تا ووس کە لە سەرزینەتی بالی، سەری داننا
 ئەمەنیش بە پەری فەرەو وەبێ سەبر و قەرارم
 پەر وای نەیی شەوقەت مەخەرە ئاگری میخەت
 شەمعی دڵە کەت هەلکە لە بۆ بەزمی نیگارم
 مۆرە ی دلی برد و لفسی لە بۆتەختەیی سینە
 لەم نەردە مەلین وای مەیه، دیم فیروم مارم
 گەر باڵ و پەری بەخت نەسوتایە "حەریقی"
 بۆ سەیدی مەعاسی بە مەسەل بازی شکارم

پرتەوی شەمس

ھێندە بێزاری کەزانیم بەزاری نا یەو
 دورلە با لاگەت سەربینی نا ئومێدیم نا یەو
 بولبولیکی خوش نەوا بوم بۆ نەوای دەوری گولت
 کێ وەکو ھودھود حیکا یا تی سەبای گێرا یەو
 بۆ پیاڵە مەیلی لەیلا قەلبی مەجنون قا بیلە
 شۆرشێ شیرین لە ناڵە کۆھکەن فا ما یەو
 ھەیفێ ھێندەت دەربەدەر کرددڵ لە ئیقلیمی ویسا
 شیرێ مندا لیت بەزەھری ھیجر پێ ھینا یەو
 بۆکە نا ری سەوزەیی دەوری گولێ روت شین دەکەم
 خاکی کوێ عیشقت بە بێژنگی سەرم بێژا یەو
 کەوتە سەر خەمانی عومرم ئاگری تولی ئەمەل
 سەدکەرەت بارانی وەعزی لێدرا نەکوژا یەو
 شیرێ ئەبرۆ، تیری موزگان، تاق و جوت دەنوینێ پێم
 تا بزانم رۆحی شیرینت چلۆن کێشا یەو
 جیتی نەزەربو حاشییە زولفت لە سەر ئا یا تی روت
 زۆر مۆتا لاکردووە کودە و روتە سەلسول ما یەو
 تاقی میحرا بی برۆت جیتی نا زەبۆ ئەھلی نییا ز
 سووفی وەیزانی کەچە، ھێندکەر بوخۆی گێرا یەو
 شەمعی خو بان پرتەویکی شەمسی رۆی توێ لێکەوت
 ھێندەحەیا و شەرمی بەخۆی دا ھا ت بە جارێ توایەو
 گۆل بۆ ئیریکی زەرەفم کرد لە نێو باغی خەیا ل
 خۆزگە مەردیکی "رەشید" بۆ "شێخی" بخویندا یەو

ئەسراى سوبحانى

لەگۆشەى گۆلخەنى تەن تا بەکەى ئیما نى حیسبانی
 بەئیما نى شەودى بێزەنیۆ ئەسراى سوبحانى
 مەلێ تا ریکەرێگەم پەرچەمى پێرە مەبەستێ ئێم
 شوکروەک رۆژى رونا کەسفیدەى سوبحى پێشانى
 دەمێکە هەر وەکو بۆلبۆل لەسەرچۆل، سەرچۆل و شیتىسى
 زەما نیکیش وەرە سەیری نەما مى با غى عۆسەلانى
 خوتورت ریبى خوروى بەستووى بۆمە جلیسى باقى
 دەترسم قەت نەبى لاى کەوا تا قى، دلەى فانی
 هەتا کەى تۆلە غەفلەت دا دەنوێشێ ژەهرى خا مۆشى
 ئەگەر عەقڵت هەبێ بەسێ زەمانى جەهل و نادانى
 وەکو شائەهەتا جەمە خەیاڵت بۆ پەرێشانى
 بەدیدارت قەسم ئاخر پەرێشان و پەشیمانى
 دەبێم هەرکەسێ توحفەى خولوسیەت لەگەڵ تا عەت
 دەبا بۆخزمەتى مورشید بەقەلبى پاکی ئورانى
 منیش بارى خەجائەت و لەسەرشانم کەنا تەوانم
 لەژێر پاپێ لەبەر پێ نێم خودا هەر تۆکەرەحمانى
 خەتابانى بەجە دەل ئەمرۆ بەقینە سەفسەتەى مەحزە
 نەتیجەى ئەووەلى فکرم قیاسى کەوتە "بۆرهانى"
 دەلێن ها تۆتە وەشە خستى سەمییى ئەشەرەفى عالىم
 جەنابى سەیدى ئەکرەم، شەفیعی قاسى پودانى
 لەکە عەبەى عاریفان ئەمرۆ لەبۆز و مەرى مریدانى
 فیوزاتى نەسیبى عالىمى موشتا قى خۆى هانى
 بچین بۆخزمەتى چاکە بەئیخلاسیکی مەردانە
 دوعا مان بۆبکا بەلکە لەشەر پێ نەفسى زولمانى
 وەکو پەر و نەهەر لەحزە "حەریقى شەمعی جەمعیکم
 خوداکەى بى مۆنە وەر بەم بەنورى ما هەتا بانی؟

غونچه‌ی مه‌قسوود

موزده‌بێ بۆبولبولی دل گۆل له‌با غا ن ها ته‌وه
 قومری عومری خۆی سەرف‌کا سەرووی بۆستان ها ته‌وه
 شاسواری عەرسەیی مەیدانی مەردا ن ها ته‌وه
 دل‌بەری جانا ن لەخەمەت جانی جانا ن ها ته‌وه
 پیری رەوشەن دل وەکو خورشیدی تا با ن ها ته‌وه
 نا ییبی عوسمانی سانی خۆش بەسا مان ها ته‌وه
 واموعەتتەر بوو مەغی ئەهلی نەیسەت هەردە‌لێ
 نەیسەتی پیرا هەنی یوسف بەکەنعان ها ته‌وه
 بۆئەفادە و نەشری فەیز و لوتف و بۆئەشرا دی دین
 والەقەسری عاریفان یەنەبوعی عیرفان ها ته‌وه
 غونچە سەرپۆشی لەڕولادا بەعەز می دیدەنی
 بۆبولبولی تەبەعی منیش بۆیە غەزەل خوا ن ها ته‌وه
 سەرخۆشی کەئەسول کەرەم سەرمەستی سەهبا یی قیدەم
 بەشکووە و باحەشەم، مەجزوبی رەحمان ها ته‌وه
 موددەتێ بوئەم هەوارەبێ سەدا و هاوار بـوو
 تا بەجەزبەیی حق بەسایێ نەیی بەئەفغان ها ته‌وه
 خاتری موخلیس بەدیدارت وەکو تەبەعی "حەریق"
 غونچه‌ی مه‌قسوودی بێ شکوت و بێ خەندەن ها ته‌وه

خوسره‌وی خوبان

ئەم خوسره‌وی خوبا نه‌که‌وا دێته‌نه‌زارت
 شیرینه‌ ته‌گه‌ر دڵ برفیتنی به‌ئیشاره‌ت
 ئیسیمکی شه‌ریفی هه‌یه‌ مه‌نه‌له‌ته‌سه‌رپروف
 جیسیمکی له‌تیدی هه‌یه‌ لاییق به‌سه‌داره‌ت
 نه‌قدی دڵو‌روحم هه‌یه‌ بۆ‌مو‌ژده‌سه‌رئ دا
 زۆرلاییق وشا بستمه‌یه‌بیده‌م به‌به‌شاره‌ت
 میوه‌ی ئەمه‌لم کاله‌به‌دو‌چا‌وه‌یی کالی
 کالایی خه‌یاڵم هه‌مو‌رۆ‌ییوه‌به‌غاره‌ت
 له‌وه‌خته‌وه‌، ته‌خفیف‌کرا ئیسیمی شه‌ریفه‌ت
 من سوکی له‌لام بۆ‌ته‌نیها یا‌تی زو‌ه‌زاره‌ت
 نو‌قته‌ده‌هه‌نت‌وا دڵی هه‌نا و مه‌ته‌نگی
 جیگا‌یی خه‌یا‌لی نییه‌بۆ‌فکری به‌کاره‌ت
 تو‌سا‌حتیبه‌ی ئەم چا‌هی زه‌نه‌خدا نه‌بی قوربا‌ن
 سه‌دی‌ۆسفی که‌نه‌انی ده‌بی بێ‌ته‌زبیا‌ره‌ت
 با‌کم نییه‌ له‌وه‌خه‌نجه‌ره‌ده‌یکه‌ی به‌که‌مه‌ردا
 شمشیری به‌رۆت‌جه‌رگی به‌ریوم به‌ئیشاره‌ت
 شه‌یتانی ره‌قیب‌دو‌شمه‌نه‌بو‌یه‌ که‌ره‌حمان
 ره‌حمی نییه‌ بۆ‌حالی دڵی به‌رله‌مه‌رداره‌ت

گهنجی فکەر

بولبولی دهووری گول و توتیی شهککه پرشکه نم
 قومریی سهروی خهرا مان و تهزه روی چه مه نم
 بی نهوا و سا حیتی ئا وازی ههزینم به نهوا
 شه معی ههزجه معم و پهر وانهیی ههزئه نجومه نم
 سو حبه تی قودسی و سهیری مهله کو تیم دا نا
 به علاقی ئه م و نه وه مه ده می زا غ و زه غه نم
 له زه ته تی جه نه ته تی روم دا وه به دا نه ی خالی
 ئه مه ئیری پسه ریمه به پسه ری پتی ده که نه نم
 مَلکی ته جریدی به جتی هیش و به هه شتی دا نا
 ئیسته گیرۆده یی خا رو خه س و دا رو ده وه نه نم
 به هه وای ئاوی حه یای ته ده هه ن و نۆشی له بیی
 خدری زینده یی سه رچا وه یی چا هی زه قه نم
 ها و سه ری مو شکی سه ری زولفه قه تاری نه فه سم
 ما لیک ی قافلّه یی جینی خه تا ووخو ته نم
 مه جمه عی سینه ووفینجا نی مه مو شه ربه تی ده م
 خه له ته تی پا ره که زا نیویه غه ری بی وه ته نم
 قه ندی لیوی ته له بی چا بییه ، سا ، سه رکه مه که
 نه ک به تالی بدو ئی خو سه روی شیرین سو خه نم
 وه جدی مه جنون له پییا له ی غه می له یلادا یه
 به خه یالی له بی شیرین ، بیستون هه ل ده که نم
 شادی بیگانه یه ، خزم غه مه گه ر مر دیشم
 نه وه واریس له حیا بی حه ق وگۆرو که فه نم
 گهنجی فیکری که له نیوکونجی غه ما دیوه ته وه
 مَلکی شا دیم هه یه تا سا کینی به ی توله زه نم
 تیره که ی به خه ته ره یاری که ما ن شه برۆ "هه ریق"
 که رچی شه ورۆشته مه شه له حه ق شه منیش رۆ بیته نم

ماران گهسته

له قهیددی زهیدوعه مرا نیم ودل یا بهسته یی تویه
 له ههروهختی رهها بئی پئی دهزا نهرسته یی تویه
 ده بیهته ئیفتیرا و بوختا ن ئه گهر نیسه بهت وه غهیری ده م
 بهها ژهی زولفه کهت زا نیم که ماران گهسته یی تویه
 سهرا سهروه خنه یی چا و مینشا نهی تیری موژگان ه
 له لای خوی چه شمه سا روسه بزه یی نه ورهسته یی تویه
 حوبا بی ئه شکی هه سه رهت بوته فنجانی سهرو سینم
 له جیتی دهسته گولئی لیده ن ده لئین گول دسته یی تویه
 گلئی بئینی به سهرما کهی، گولئی بئینی به سهرما کهی
 غه موشادی سهرا پا ههرچی بئی وا بهسته یی تویه
 دلمشیشهی سهرا بی روته سرکهی غهیری گهرتیکه م
 گولایش به گلاوبئی، شیشه چۆن بهر بهسته یی تویه
 شکهستهی دهست بهسته چا وه که م جهیری له لای تویه
 مه لئی که سه ره به شا نم چون شکهسته و بهسته یی تویه
 ته نا فی زولفه کهت لاده، خهیا با نی خهیا لمر است
 به با لئی سهروی مهوزون وقه دی به جهسته یی تویه
 ئه تیبا جه بیان مه سموم ودا نهی جه بیان پوچه
 ئه وه مه غزیکه بئی ئه مروده ها نی بهسته یی تویه
 به ئوممیدی دهوا بوله زه تهی دهردی، دلّم دهردی
 دهزا نم چون گوسهستهی توهه مو په یوهسته یی تویه
 ئه گهر دهردت نه با یه نیسه بهت چون ده بوه دهرما نم
 که هه رکهس دی ده لئی قوربان "هه ریقی" خهسته یی تویه

دهری ره حمەت

له ئا ده مەتا بەخا تە جوملە عا لە مپرسە دا وسەیتە
 بە عیشقی جەزەرتی لە ولەک ئەوی زیندوونە بێ مەیتە
 تەتیممە هەرسەلات و خاتیمە جەمدووتە حییەتی حق
 سەنا بۆ ئا ل و بەیتە، باقی هەرسە فسا نەو بەیتە
 لە پاش سیفە تەرازی و ئایەتی تەتھیری سەحەب و ئا ل
 بەقوربان مەدحییان نا بە جە جوملە زەیتە و کەیتە
 کەتۆش لە ونەسلەیی جەددت رەزا بێ شێر بەگۆی دەگری
 وە کورێوی زەلیلی گورگی نەفسم، سەلە بوکەیتە ؟
 لەخوت و جەددی خۆت ونەسلێ پا کت چا وەریتی لوتفم
 لەریتی حەق دا موعینم بن لە غوغای رۆژی یالەیتە
 بە شا هیدەن سەگی قافلە تەریقی ئا ل و ئەسحایم
 هەمیشە گۆی قولاغی ناکی هەیی هەیم وسە دا ی هەیتە
 بە ئیستیمدا دولوتفی "با بە شێخ" و هیممەتی کاکی
 گروگا ئێ دە کە مەتا بێن لە چا و کوێر و شەلان پەیتە
 کە سێ "سەلح" بێ بۆزیکر و دوعا گۆییت بە بێ چاوی
 هەزا رچا و ساغی وادیتی بە چا و زیندووبە دڵ مەیتە
 لە بۆتە شریفی رێی مێعرا جی جەددت بو، نیدای هاتیف
 "تعالی یا حبیب الله تممن ما تمنیست"
 دهری ره حمەت گۆشا دوبا بی تۆبە و ریتی ره جا وای سەع
 دەسا تۆش هیممەتی کە جە عفەری تۆر و کنتی ئەو بێنە

خه رمانی شه مهل

له خه رمانی شه مهل میروی عه مهل جه زبێ نه کرددا نئ
 له زه یقته خا نه دا ترسم ههیه ئا خرسه ری دا نئ
 ده لئین جه رده ی شه جهل رینگا به کا روا نی نه فەس ده گری
 شه قا می سینده ده بری بۆمه تا عی دیده ده روا نئ
 ته ریده ی نه فس وشه ی تا ن قافلێ تا عاتی غا ر هت کرد
 شه گه رجا سوسی ئیما نی نه بی ده رنا چی ئینسانئ
 ته را زوی تا عه تت له نگه هه تا که ی شه مه رئه وسه رته ؟
 به پا رسهنگی حه ییا ده س هه لبره بهنوا ره میزا نئ
 به سی بی تا عه تی روکش مه له ک سه رپا فی شه عماله
 موحه سیل نه قدی قه لب ونا ره وانا با ته دیوا نئ
 شه واهه ردی شه جهل هات وله شوشه ی عومری دا سا قی
 به قوربا نی بهیا له ی چا وه که ت بهم تیکه فینجا نئ
 حه یات خوچوله نیو جا مه ی حه یات ی عا رییه ت بهی عا ر
 شه وه دا وای ده که ن چبکه م "حه ریق" رینگه ی رجا کوانئ؟

رازی عشق

حوزنی من با حوسنی تۆئیشکا له تا ئا خر نه فهس
 چون زه کا تی حوسنی تۆیا حوزنی من نا گا به کهس
 زا هیهره ن فهرموته وه ختی مردنی حا زرده بسم
 واله خوشی مردم ده مر م، ده سا ئینسا فه بهس
 چۆن ده کهی مه نعی دلی من تۆله شه هدی لیوی خۆت ؟
 لیوی تو وه که شه کهه رستا نه ودلی من وه که مه کهس
 چا وه که م له وبا غی حوسنه مه نعی چا وی من مه که
 لازمه بوپا سه وان ی با غه کهت جۆتی عه سهس
 تا زه فهرموته له لای کهس رازی عیشقی من مه لی
 نه ت ده زان ئیدل که کون بوده نگه لی دی وه که جهره س؟
 پپی بلین زا هیدبه خیری خۆی له وه غری من که ری
 عیشقی من شوعله و بلیسه ، وه عزی شه وه که خاروخهس
 خالی سه وزه ، دا غی سه وزه ، با سی نا سۆری مه که ن
 تا زه ده تی شه ویی "حه ریقی" قهت شفا ی نا یه به کهس

پا رسه نگی حه پیا

خودا تۆبه له دهس شوخی کهوه ختی عیشو ده نۆینتی
 سه ری تۆبه ی مه لوزا هیده جیلوه ده شکینتی
 ستونی قا مه تت را گرتوو به یۆخیه تی دینم
 خودا بۆتولی عومرت ته و ته نا ف و دا ره نه پستینی
 له ره مزا حیکمه تول عه ینی ئیشا ره ی چاوی بيمارت
 به قا نونی ته ده بئا به ی شفا بۆ ئیمه ده خوینتی
 نه خوشی ده ردی هیجوا نم ویسالی تۆیه ده رما نم
 شفا مئا به مه گهر پینتی نه سیمی به رچه مت بپینتی
 خه یالی نه و به ها روه بیر گولزاری عه زیزا نم
 که هتی بۆروی گول وگا هتی له بوسه بزه ی خه تم دپینتی
 زری زولفت و موژه ی تیرو برۆی شمشیری را کیشا
 له زومره ی عا شقانی خوین به هلی روه خاری ده ستینتی
 له ریتی با ده ی پتیا له ی چا ووشیشه ی گهر دنی ساقی
 که ستی گهر ئا برۆی بی ره نگه جامی عه یشی برۆینتی
 ده زانی بۆته را زوی زولفی سه رنا کا له هیچ لوه ؟
 به پا رسه نگی حه یا ده دستی له میزا نا ده بزوتینتی
 "حه ریقی" نا ری هیجرا ن و غه ریقی شه شکی حیرمانم
 شه گهر شه و بی ده خنکینتی، شه گهر شه مبی ده سوتینتی

گهوهەر فرۆش

عاشقی سه‌روی قه‌دت قومی سیه‌ت زاری ده‌کا
 روی گۆلی تۆبولبولی دڵ فی‌ری‌غه‌مخواری ده‌کا
 خۆت وه‌کوسوڵتا ن وچاوت حا‌کم‌وئه‌برۆته‌شیر
 تیری موژگان‌ت وه‌زیره‌مه‌شقی خونخواری ده‌کا
 که‌وته‌نی‌وزولما تی زولفانت دڵی شه‌که‌نده‌رم
 خدری زینده‌ی ماچی لی‌وت، که‌یدی رزگاری ده‌کا
 من به‌میزانی ته‌بی‌عه‌ت گه‌وه‌ره‌فرۆشم، دلم
 واله‌شامی زولفی تۆدا که‌سبی عه‌تتاری ده‌کا
 مه‌یخه‌ره‌ژیربیته‌وه‌که‌رحه‌زده‌کی ژیربیته‌وه
 دڵ که‌مندا له‌شه‌که‌رخه‌نده‌ی له‌بت جاری ده‌کا
 مورغی دڵ برژاله‌به‌رقچه‌هه‌تاوی فی‌رقه‌تت
 تا به‌که‌ی داوی سه‌ری زولفت‌گرفتاری ده‌کا
 توتی دوکانی حوسنت بولبولی ته‌بعی منی
 خسته‌نی‌وبه‌ندی ته‌ماع وفی‌ری با‌زاری ده‌کا
 مه‌ستی با‌ده‌ی چاوی شه‌وم وپیم‌ده‌لی مه‌ستی مه‌یه
 سه‌یری که‌ن بوختانی نا‌هه‌ق‌چۆن به‌له‌بجاری ده‌کا
 بی‌ره‌مه‌یدانی فه‌ساحت شه‌سپی خۆت لینگ ده‌"ه‌ریق"
 تا بزا‌نم‌کتی به‌شیرت سو‌حبه‌ت وپاری ده‌کا

وړپښه‌ی حال

وه‌فای من بڼی به‌ها بوبوړه‌وا جی‌ما مه‌ل‌ی یاری
 ره‌زا می‌ارم که‌شه‌ودا ویده‌چینی فیتی با‌زاری
 له‌سه‌ودا‌دا "ره‌شیده" تال‌بی قازا‌نجی شه‌شیا‌یه
 هه‌تا زوترله‌نا وچ‌ی چا‌که شه‌جنا‌سی وه‌فا‌دا‌ری
 مه‌تا‌عی مه‌عرفیت‌جین‌سی وه‌فا، فسه‌ل‌ی نه‌ما، فه‌وتا
 شه‌من نا‌بودی شه‌وبوم نا‌به‌له‌دبومه‌خرین‌دا‌ری
 ره‌وا‌جی نه‌قدی عه‌هدی سک‌ه‌بی دیر‌ینه‌فه‌وتا‌وه
 به‌شه‌سک‌ینا سه‌شه‌ستا‌ما مه‌ل‌ی با‌زاری مه‌ک‌کا‌ری
 بینای‌خان‌ی وه‌فا‌وه‌ک‌تا‌قی ک‌ب‌سرا‌کون‌گره‌ی رو‌خا
 شه‌من تا‌زه‌ته‌نافی جوت‌ده‌که‌م به‌ته‌رحی‌می‌عما‌ری
 قسه‌ی ترش‌وقسه‌ی خوش‌م وړپښه‌ی حال‌نا‌خوشه
 به‌بڼی که‌ب‌فی که‌له‌زور‌وکه‌م‌خه‌به‌ردا رنیه‌له‌می‌قدار
 له‌ده‌س‌گای نه‌گ‌به‌تا‌هه‌ر‌ک‌ه‌س‌چو‌وه سه‌ر‌ته‌ختی به‌د‌به‌ختی
 نه‌د‌یم‌شی‌قبالی نا‌کا‌بو‌وه‌زا ر‌ه‌ت به‌سیه‌شید‌با‌ری
 شه‌وا‌نه‌لازم‌ی ته‌شریفی مه‌نزل‌بو‌که‌سا‌نیک‌ه
 خه‌ریکی‌شی‌سترا‌حت‌بن به‌نا‌زون‌یعمه‌تی سا‌ری
 هه‌زا‌رحه‌یف‌ی "حه‌ریقی" قه‌ت به‌زه‌وقی خوم‌نه‌ب‌وجا‌ر‌ی
 بل‌ی‌ی به‌خوا‌زه‌ری‌فت‌کوت به‌مه‌ستی‌یا به‌هوشیا‌ری

بێ چاوه‌ری

له‌لام‌وا بوکه‌تۆ "سه‌ییدره‌شید" یاری له‌بۆیاری
 له‌م‌لکی میهره‌بانێ داله‌یارانی وفا دیاری
 له‌گه‌ڵ هه‌رزهره‌یه‌ بۆجیلوه‌ی جه‌لای میهری جیهانی ئارا
 له‌شوقی موشته‌ری، نوری قه‌مه‌روه‌ک زوهره‌سه‌ییاری
 جیواری ره‌حمه‌ت و ده‌ستگا ھوپیشگای عه‌دل و ئینسانای
 له‌ده‌رباره‌ی ره‌ی‌قه‌قیرائی راست شه‌مینی شه‌هلی‌ده‌رباری
 له‌زومره‌ی چاوه‌شانی "باره‌گای باری سه‌لای عامی
 له‌حه‌لقه‌ی مه‌هوه‌شانی سه‌رخۆشی وه‌هرمه‌ست وه‌وشیار
 ته‌لیعه‌ی فه‌وجی شه‌وج ویا وه‌ری سوڵتانی سه‌ره‌هنگی
 له‌سه‌ربازانی مومتازی، له‌سه‌ره‌سکه‌رقوما نداری
 چ خێربوده‌وری به‌زمت بێ سه‌دای شاباشی "چاوه‌ش"‌چو
 نه‌وای تارتجه‌نه‌ی تازیو ده‌می پیکسار نه‌هات باری
 نه‌وه‌ک مه‌دوره‌ری بێ چاوه‌ری ماوم له‌به‌رچاوان
 له‌ده‌س چوموله‌پتی که‌وتم، به‌سه‌رزیندوم به‌بیماری
 نه‌قورعه‌ی من له‌جیبی جامه‌خانه‌ی مه‌رجه‌مه‌ت ده‌ره‌ات
 نه‌روقه‌ی تۆبه‌ره‌سمی توحفه‌دیاری بووه‌دیاری
 که‌تۆش هه‌یج‌بوی، وه‌کو، من با له‌مه‌ولا، پوله‌مه‌ولا که‌م
 به‌خوا غه‌یری من وتووه‌ک من وتۆبۆمه‌ده‌دککاری

ئاگرى فەم

تەعاروفى بەسەفەر، شیعارى ئەهلى کوبار
 سەبیلی عەدەتى مەسدودە بو. رووا جی سەفەر
 لەقاوەی قاوەچی هەرکەس کە مەشرەبی چا بێتی
 بەدودی قەننەقەنەت دەکا فەقیر و هەزار
 میزا جی ئادەمی خاکی هەوا بەئاویا دا
 عینا نی سەبۆبە دەس باگە بێشتە کورەى نار
 بەملکی وەحدەت ئەگەر ئاشنا بێتی مونکیری حال
 دەزانێ عومری عەبەس بولە کەسەرەتى ئەغیار
 زەرەرى نەبێتی سەمەریکی نییە درەختی غەیر
 ئەگەر بەبەردو پیلار سەرچلی بخەیتە خوار
 دەرەختی ملکی دڵم میوه ییکی کالێ هەیه
 خودا بکا بەتەحەممول بکا بەسەبەرو قەرار
 بەداغ و حەسرەت و غەم دەچمە حەلقەیی ماتەم
 سەفایەکی نەبوسە عییم لەتەوفی کۆی نیگار
 لەوەختی عەلەمی ئەروا حەوە هەتا ئێستە
 سەفەردە کەم نەگەیشتم بە منە نزلی دڵدار
 فیدای زیندە دڵانی تەریقی خوبانم
 هەمیشە تازە دڵن وەک گۆلی هەمیشە بەهار
 لەچەشمە ساری مەعاریف کەسێ نەسیبی نەبێتی
 هەمیشە چاوی تەرە، زاری وشکە، لیئوی بەبار
 " حەریقی" ئاگری غەم سیخی عومری سوتاند
 کەبابی سینە بەنا پوختەها تەمە جلیسی یار

دلی قەریب

دەرجونی گەلی موشکیله، دەرجونی قەریبه
 رۆحم، دلەکم ما وەبەتەنیا، وەرەبیه
 قوربانی وێسالت بێ ئەوا کوشمی هێجیرت
 خۆت واریس وەقەدارمی قاتل کەرەقیبه
 خۆت دیوتە لە نێو میسری مەلاحەت ج غەریبی
 سا، رەحمتی بەحالی دەلەکم، کە، کە غەریبه
 هەر دوکەلی زولف و رۆخی نارت سەبەبه، و
 ئەشکم کە پەیا پەیا پەیا، دەروم بەلەهیه
 رەبیبی بەخەدەنگی غەمی دوری دلی کون بێ
 هەرکەس لە نیگا هت کە بە ئارام و شەکیبه
 وازەن مەبەگیان سەخت و سەمەرگم کە نەمەردم
 ئوممیدی وێسالت وەکول و قمانی تەبیه
 تا بوری موژەت چەندە بە تەرتیب و نێزا مە
 بۆسە فەشکەنی دل ج سوپا هێکی مەهیه
 وەلەشکری ئاھم چوو سەرکافری زولفت
 گەر شاھی روخت لێ بگەڕێ سەیری عەجیبه
 بۆ موشکی خەتا چۆبە خەتا کەوتە ئەنێ و چێن
 لەو بۆنە وە هەرزولمەت شامی بەنەسیبه
 قوربانی وجو و ئومەنای شاھی روخت بێ
 هەر یەکە لە جینی خۆی ج ئەمیرێکی ئەهینه
 ئەسکینی دلەتا توو و ئۆخە کە " حەریقی "
 یارت کە بەخۆینی جگەر تەفەفی خەزیبه
 * * *

نیممه تی وه سـلـ

به زاهیرگه رله نه سبا بی سرور و سووری تۆدۆرم
 به شوکری نیممه تی وه سـلـت لده شاری دام وه سرورم
 له بوک و پتیه سوو به ربوک و پۆپ چه ر مک ، نه بوم شه مما
 دوعا گوئی ده لیله شه لبه ته له وز و مره مه حشورم
 له خه بیهی سا حی بی سه یف و قه لـم وه زعی علیم چا بو
 سه دای ته پـلـی به شاره ت بو ، به لـتـی فه تحیم ومه نسور
 به نه قدی گه رحه یا تی عا ریهه ت قا بیل به ته قدیمه
 نیساری فرموتا بیلـتـیم شکور بـۆـپـا ره مه نزورم
 له سۆزی سینه بی عودمه جمه ری به زمی مو حیببا نم
 له گه ل شه فسورده بیش بۆگه رمی مه جلیس شاگری سورم
 وجودم گه رخه را به ، ره نه جه دـلـ ، هه ر مه خزه نی گه نه
 بۆسه یرا نیش له لای شه هلی ده رون ئاباد و مه عموم
 قوتابی نیم له هه ولـی نا ن وشه کرو لوقمه قازی بم
 له شه هلی تایی بی ته حسیل وزیکرو ویردی مه ئسورم
 له ده عوا دا یه دی به یزا و عه سای موسات له ده ستا بو
 ئیجا زهی ماری خۆشت پـتـی نه ما فرموته مه سحورم

دهردی گران

بهشی ناسینی نا مهردی لهکەس دا مهردی نا بینم
 له لاییکی که پروگهرمی نه بێ دڵ سهردی نا بینم
 چ روسپیهک به روسوری له بۆتهی ئیمتیحان دورچو
 درۆنا کهم به وهجهی راستی روزهردی نا بینم
 له که ندورهندی عا له مقهت مه پرسه گهرخیره دمهندی
 خودا هه لئاگرێ پهندم نه دیوه کهندی نا بینم
 له کهس وردیم نه دیوه تا درشتی پێ نما یا ن بـ
 کهسێ برویش دهکا ولافی ده قیقه وردی نا بینم
 گه لێ کهس دهستی چا ده روا وه کوچا ئا بروی روویی
 به لām بو دین وه کودونیا به دهست و بردی نا بینم
 ئه وهی عا ریف بو ده یزانی ئه من چم ده کوت و لام باشه
 ده لێم زا هیدبه دا را چێ ئه من وهک به ردی نا بینم
 " حه ریق" ده ردی گرا نه ده ردی بێ ها و ده ردیه تی وا
 له ها و ده ردی گه را و مه هیقی هه یچ ها وه ردی نا بینم

موحتا جه به مه ودا یی ده می تیغی برۆت دل
 بیهنی له ملم شهرت بی که ئا ییم نه بی ئیستی
 نه غیارو ره قیب شا دو ئه من هه مه ده می فهریا د
 یا ره به بی خودا گهی بی که وه ختی هه لی من بی؟
 زۆرم ده کوت ئهی دل مه به سه رکه س له خزوری
 زۆرموسته حه قی خۆیری، ده با واته به سه ربی
 تۆبی و سه ری خۆت عه بدیکی زۆرجا که "حه ریقی"
 ئا زادی مه که ئا خری بۆتۆ به عه مه ل دی

* * *

وردو هه راش

عالمه مێکه پر شه رو شو و نه یزاع و ئه یر ته به اش
 رۆژگا رێکه سه را سه رمیحه نه و پر ئیفتیشا ش
 که س نه یه بۆ ئیسترا حه ت سه رب نه یته سه سه ره یین
 که س نه یه ئا سو ده بی پالۆی له خا ری ئی فیه ترا ش
 تالبی ئی مه سا کی ده رخست پو به رو ها تو ته پێش
 سا حه تبی عی رفان ودا نیش سه ربه زا نو چۆ ته پاش
 بو سلو کی ریتی مه عا ریف پالو وانیش نا ته وان
 بۆ ته ریقی جه زبی جیغه وه ک یه که وردو هه راش
 نان وئا وی ئه هلی دل هه رغو سه یه و خۆینی جگه ر
 ده سته به ردا وه له عورزه تالبی نا نی به لاش
 هه رکه سی دا نگێ شعوری بی شه عی ریکی هه به
 نه به له بی ده نگ بۆ ته سا حه تب مَلکی شه ش دانگو مه عاش
 که ره به تیلۆ زۆر نه بی رۆزی وه ده س که س نا که وێ
 شا هی ده بۆ و مود ده عا به حو کم قازی و .....

دین بهزایع چومد گه ربووی ریک که وێ پیا و نا گه ها ن
 وهک که لیمول لاخودا کردیه ده لیلی سەنگ تراش
 نهک وه کو قازی زهروری وهک مه لای نا خوینده وار
 یا خه لیغه کۆله تاش ومورشیدی خۆهه ل تراش
 یا وه کومن بهخت تالیع یا وه رویارم نه بو
 جیتی مونا لاو نوۆره ده رسم بو به ده وری نو به شاش
 وهک شه ره ستوبم، جیها نگیرم سکه نده ربی، نییه
 جارێ "بابا" یه رفیقم بی وه کو ویلدا شی باش

شامالی ره قیب

موعتادی فه لهک دا ییمه هه رجه و روجه فایه
 خۆخا سه له گه ل شه هلی زه کا یا ن بی وه فایه
 یا ره بی ره قیب توشی به لۆده ردو غه می بی
 به دوده رده بنا لێنی هه تا رۆژی جه زایه
 به وریشه وه ئیستا که ره ئیستکه له لای خسو
 ته زکیری که ته زویره، له سه دا می خه تایه
 بو ما چی ده می سالتیکه سوفی له ره هن دا
 ئیما نی بهخت کردوشکورما چی نه دا یه
 زا هیسمه که مه نعم که ده که م وه سفی گولی خۆم
 گول غونچه بی من لایقه موشته ق له سه نایه
 هه رجه نده به سین تغلی، شکور عا قلی قوربان
 بیی هه لده به شه ق شه وکه ره هه ره عینی به لایه
 هه رشو کوری خودا بینه به جی تۆکه "هه ریقی"
 شه مالی ره قییت که هه موجه و روجه فایه

دوگا نی حوسن

به قوربان ئیسته هیجرا نت ده ناسم
 که نا ری فیرقه تت بوته لیبا سم
 به بی دوگا نی حوسن مودده تیگسه
 له بازاری ره و اجا من که سا سم
 موشه ووهش بووه کوکا کوکله که ی تو
 له ف و نه شری خه یا لانی قیا سم
 به ثا پوری بلوکی نوکی موژگان
 شکا ته رتیب ونیزامی حه واسم
 به تیریکت که جه رگت پاره کردم
 مه که به و باره هه رمن بوخه لاسم
 که خالی له علی لیوت ره هه ر م بی
 له خدری زینده نا بی شیلتیما سم
 که شک نا به مگوئی روی لاله وه نگت
 شه واموحتا جی روی لاله عه با سم
 له به رته عه ی عه وام شه ندیشه نا کم
 که من عاشق به گول غونچه ی خه و اسم
 به شه معی جه معی روخا رت "جه ر یقم"
 نه سیمی شیلتیفا تی تو ده ناسم

شیمیری ئاودار

بێینه سەرباسی نیکاری گۆل عوزار
 شۆخ و شەنگ و لاله رەنگ و چا خوما ر
 چاوی مەخموری کە هەڵ بێتێ بێناز
 دڵ لەلای نامێنی ئا رام و قەرار
 پەرچەم و کاکۆلی داوی دین و دل
 گۆشەیی چاوی فریوی رۆژگار
 دلبەر و خورسەند و شیرین و لەتیف
 نیم نیکاهێ شیبهیی ئا هویی تەتار
 لێوی لەعلی و ادلی خستۆمەخۆین
 جۆگەلە خۆینین لە دیدەم دیتەخوا ر
 رۆژ و شەو هەردو مونا فین بێکەو
 یاری مەن جەمەلەلای لەیل و نەهار
 سینە پێر سۆزە بەروی ئارینسی ئار
 وەک تەنوری پێر لەسۆز و پێر شەپار
 تەرفی ئەم شارە چ خۆشە بۆبەهار
 لایێ گۆل غونجە لەلایێ لالەزار
 بێ وەفایی هەر لەبۆیا رما یەو
 ئاخیری هەربێ وەفایی کردە کار
 کەس وە کۆمەن بێ بەش و مەئوس نییە
 باغ وە کۆمەن زەرد نییە و بێ ژومار
 ئافەرین بۆتەبەیی سافت ئەبی "حەریق"
 بێ غەل و غەش ئێژی شیمیری ئاودار

بە باغی خەیاڵ

کە قەتلی خۆینی من زوڵفی کەچی کرد
 نەبە داخە ئیتیززوڵفی کە ، چي کرد
 خەیاڵم کرد لەباغی خاڵی فەرەموی
 هەتیولاچۆ خەباڵی خۆت لەچی کرد؟
 لەخەزەت ئاسمانی حوسنی روی تۆ
 سەماکە و تەسەما گەردن کەچی کرد
 بەتیری غەمزە جەرگت پەرا گەردم
 تەماشای تیری موژگانت کەچی کرد
 ئەگەر وەسف تە " مَا هَذَا بَشَرٌ " کەم
 پەشیمانم دەلێم وەسفم بەچی کرد؟
 خەیاڵتی شەو و روژم لەشام و
 نەهار و زوڵف و روی تۆبو هەچی کرد
 " حەریق " سینە ی کە پەردو خانە غەمبو
 لەداغی " ئەحمەدی دوخانە چی " کرد

* * *

مەرواری سرشک

وەکو کاکۆلی سەریشانی عەزیزم
 پەراکەندە و پەڕیشانی عەزیزم
 دوجاوم پەڕلە مەرواری سرشکە
 لەبۆلە علی بەدەخشانە عەزیزم
 لەتەندوری دڵم بۆی وەک تەنورە
 جگەر سوتانوی هێجرا نی عەزیزم

هه مورۆژی له بۆته سلیمی رۆحم
 وه کو قوربانی قوربانی عهزیزم
 مه ئێن کوشتهی خه ده نگهیا نه خه نچه ر
 شه هیدی تیری موژگانی عهزیزم
 به داییم مهست و مه خوره له بادهی
 پێیا لهی چاوی فهتتانی عهزیزم
 له فهتتی دلبهری یو دل روبا یی
 نییه ئه مه سال و ئه قه رانی عهزیزم
 هیلالی نه و، نه حیفی گو شه گیره
 له حه سه رت ما هی تا بان ی عهزیزم
 وه کوشا هی جیهانم تا " حه ریقی"
 که دای ده رمالی ده ربانی عهزیزم

* * *

چامه کان

دلبه‌ری فکـر

قەمەرکەوتۆتەمیزانی خەیاڵم موشتەری با بێتی
 لە عێقدی نەزمو نەسرم تا لێی عێقدی سۆرە بیا بێتی
 جەمالی دلبه‌ری فکرم لە خەڵوەت دا بو تا ئیستە
 بێلا با دلبه‌ر ئا را بێتی، قەبوڵی ئەهلی ئا را بێتی
 لە دوکانی خەیاڵم بو عروسی دڵ غەزەل دێنم
 گرا نجانێ بەکارنا یە کەسێ سەودای لە سەردا بێتی
 لە موژدەیی نەوبەها روغولغولی بولبول لە دەووری گۆل
 وە کو قومی دە بێتی تۆقی وە فای سەروم لە مل دا بێتی
 نەفس دەم، دیدە پێتا ووسە ما وەرسینە جەرگ ئا تەش
 کەلام قەندە گەرسا قی لە گەل من ئا رۆزوی چا بێتی
 سەرم سەمتوروسینە سا زوئە شکم تا رەبە و شەرتە
 بەدا سا قی مەیی نا بێتی بێتی مۆتربب بێتی نا بێتی
 لەدا مێنی خەیاڵم دا مەنی گۆل بچنە ئەی شا هید
 بە شەرتی شاهی "شەمسەددین" لە دڵما جیلو ئە را بێتی
 لە گەرمی لوتفی "مەولاو" نێیە سەردی لە مەولاو
 بە سەرما رۆییو سەرما، نێیە باکم بە سەرما بێتی
 خەلاتی شاهی نەو رۆزی نیشا نەیی ئا تەش ئە فرۆزی
 نەسیم هێنای بە دڵسۆزی دڵی سۆزی جەفا نا بێتی
 رەئیسە هەو روتۆچی رەعدو تۆپ بەرق و نیشام باران
 نەسیم پێشەرەو، تەلیعە تەر زە، فەرزا شی دە بێتی بابێتی
 شەمال سەرتیبی تەرتیبی غولاما نەیی غولاما نە
 جنوبی یا وەری فەوجی شەدە و دەسمالی والابێتی

به لێک بوکتێ و سه حرا وهک ده لێک خۆی دزیه وه زستان
 زه بیستان شیتتیفاقه ن چون بهری خست هیزی پیتی بێ
 له دهنگی ره عدو پهنگی بهرق و ناله ی هه وروگر مه ی با
 که روکویر به فری ئاییین مه ره نا سه سه ردی پیتی مابی
 له شهوقی گول، له زهوقی مول، عه جه ب سه رخۆشن شه هلی دل
 ده و یژن تاییفه ی خوبا نه که ره نه نه ت به دنیا بی
 حه جه ره ره وهک شه جه ر نا تیق به سه رپری قودره تی حه ق بو
 که سێ حالی بهی حالی ده بی که ره شه هلی بی نا بی
 نیشا نه ی نیعمه تی عوقبا له دنیا دا هو وه ی دا بو
 که سێ با وه ر به من نا کاله رهنگی سه وه زه جو یا بی
 عه تای مو تله ق به غهیری خالیقی حه ق بو دره ختی ره ق
 به کتی ده که رتی هه موسا لتی شکوفه ی سه بزی پیتی بی ؟
 نه با تا تی زه مین نه و خیز و جا می که یفی گول له بریز
 له خه و بیتی ریونه رگس ها ت به خیر بی مالی ئا وایی
 به عه زمی ده ست بو سی ده ده سه ده سه ها ته خزه مه ت شا
 هه مو مه خموری نی سه به ت وهک که سێ سه ره سته ی سه هبا بی
 وه نه وه شه بو غولامی خالی خوبا ن که ردنی که چ کورد
 به وه جه وه جه ی وهک مو ثمین له به سو جده به سی ما بی
 سه فینه ی فیکره تم رو چو ده فینه ی حیکمه تی توش بو
 سه له فحیرزی خه له فه ره ره که سه ده ف بو دور مو هه ییا بی
 نمونه ی شینقی ا دوسه رکه شی بو سه ردی و که رمی
 که مو خلیس حالی که رم و مونکیریش دل سه رده تا ما بی
 " سیردا جه ددین " به نوری حه ق به هه ره شه خسی به های دا بی
 به شه مسی روی " حیسا مه ددین " وه فا کا بی " زیبا " تاب بی

به سه رخا کی وجودی نالینا ن ئیکسیری ئه لئافت
 مسیقه ئه بێ قه ئه لب خالیس ده کا گه ره کسی تیدا بێ
 (له دیبا چه ی کتێبی حوسنی عاله مه ره ره ق لاده م
 ده بینم مه بچه سی وه سفته له هه رفه سل وله هه ربایێ
 له گه ل نه فسی یه زیده هه ر دلی بۆتۆ
 مو تیع وه هل ودا نا بێ، سه ری ته سلیمی دا نا بێ
 به نه حوی سه رفی دل تا زولفه قارت گرتنه نیو چه نگت
 وه کو "حه یده ر" له فته تحه یه به را شم شیرێ کیشا بێ
 به عیثقی شای "سیرا جه ددین" وه وقی "بولوه فا" جا نا
 که ره م فه رمو وه کو دیزن نه زا نستم به زا نا بێ
 "حه ریقی" ریشه یی جانت فته ی شه معی جانا نه
 له به زمی پیری مه یخا نه کزه ی دل بی مه زه نا بێ

* * *

هه‌ودا به‌کی خاوه

به‌نی ئا ده‌م‌خودا وای کردووه‌رۆژێکی ئا ماوه
 سه‌را سه‌ر‌عومری سه‌رفی سه‌رف و نه‌حوی زه‌رفی "تامابه"
 مه‌دا ری تولى ئوممێدم خه‌یالی گه‌ردن وزولفه
 به‌لێ سه‌ودا سه‌ری عاشق له‌سه‌ره‌ودا به‌کی خاوه
 به‌ساتی په‌رجه‌می ئا شوفته‌سه‌رگوردا ن و ژولیده
 به‌میسلی زولفی سونبول دل هه‌هیشه‌حالی شێواوه
 هه‌وای نافه‌ی غه‌زاله‌ی ریتی خوته‌ن توشی خه‌تای کردم
 به‌یا دی میشکی زولفی پوم له‌ "چینی" په‌رجه‌می ناوه
 چراغی عومری عاشق بای فه‌نای هه‌جرا نی له‌هه‌لبو
 له‌فا نوسی "ئه‌ده‌ب" دا حیفزی که‌یه‌ک دونه‌فه‌س ما وه
 ده‌میکه‌چا وه‌ریی سورمه‌ی غوباری مه‌قده‌می ییا رم
 له‌کووی خوبا نه‌وه‌ئه‌مرۆنه‌سیم تۆزێکی هه‌ینا وه
 کتێبی عیشقی مه‌جنون ئا یه‌تی روخساری له‌یلايه
 له‌سوهری یوسفه‌ده‌رسی جنونی ئیمه‌نوسرا وه
 سه‌رم کاسی شه‌رابی سوچه‌تی کاسه‌ی دلێ غه‌یره
 له‌ده‌ردی دوردی ئه‌م‌جا مه‌په‌نا م‌پۆسا قی هه‌ینا وه
 که‌سێ فییره‌ت بێلندبێ بۆ ره‌وا جی سککه‌یی دینی
 خه‌راجی میسری قه‌لبی خۆی به‌حوسنی "یۆسفی" دله
 له‌سه‌ره‌ودای قوما ری شاه‌ی خوبان "پیری بوهره‌نی"
 به‌چه‌وگا نی ئیرا ده‌ت‌گۆی سه‌رم بۆبازی دا نا وه
 نما ی رۆح وحه‌یاتی من به‌جیلوه‌ی ساقی یه‌با قی
 نه‌وه‌ک وه‌ک سه‌له‌بۆ سفره‌له‌دوی نان، چاوی پێواوه

به قوربا ننت به مئهی پیری خه را با تی جیهان ئا باد
 به شاهید به که و ارۆحم له ره هنی قوربی تۆنا وه
 شههی مَلکی یه قین شاهه نشههی دین پیری با ته مکین
 ره ئیسی شه ولیا ره حمی هه تا دل ریئ شه به سرا وه
 له دا رول حوزنی میحنهت نا جی به وهک پیری که نهانی
 به بهۆ پیرا هه نی یوسف که سی چا وی هه ئینا وه
 حوزوی تۆ به هه شه ئا ده م دل وئه هلی هه ده شهیتان
 به بهۆ دا نهی ته مه عکیشا ویه نا ودا وی دونیا وه
 شه را بی سوحیه تت ئیکسیری خاکی مه عده نی رۆحه
 له کا رخانیه سه عا ده ت لوقمه یی لوقما نی هینا وه
 عه دو با هه روه کوعه قره ب به کلکی نیشی خۆی دا نی
 شو کرتۆزئ حه یلی بووا به چا ویا دیا ره دا ینا وه
 هه تا گوئی پتوه بومونکیر له زه لکا وی هه سا ده ت دا
 هه زا ری کلکی بگری که لکی نا گری تا زه خنکا وه
 وه کو به روا نه به شه معی جه مالی تو "حه ریق" شه مه وه
 چرای شوقی به کبریتی ته بیعهت خوش هه لایسا وه

* * *

عیشقی حەقیقی

عیشقت کە حەقیقی بێ تالیب مەبە ئیلا کور
 ھەم ھەزرەتی لەولا کور، ھەم یوسفی والا، کور
 ئەو نۆرە کە مەنشە بو، بۆ عاشقی مەبدە بو
 تیکفرە لە ئەو نۆرە مەعلوم و ھوویندا، کور
 عیشقی کە بە قووەت بێ ما ییل بە مرووەت بێ
 نەم دیو کە تالیب بێ ئیلا کە تەلەب کا، کور
 عیشقی کە بە غەوگا بوو کە عیشقی زولە یخا بو
 سەرگەشتە و وریسوا بو یوسفی والا، کور
 شیرین کە شە کەر زیزبو، بۆ کۆی بودل ئا ویزبو
 بۆ خوسرەوی پەر ویزبو، فەرھا دی ھەوا خوا، کور
 کچ ما ییلی والایە وەک دامی بەلا وایە
 کور وەک کۆری شا وایە بی خەوف و موخا با، کور
 کچ تەبەعی کەچ و نا قیس، کور تەبەعی تەرو خالیس
 ھەم سوحبەت و ھەم جالیس خۆش مە نزور و سیما، کور
 کچ زولفی پەریشا نە، کور پەرچەمی ئەفشا نە
 کا کۆلی بە جەمعیەت ھەم شانی کچە، یا، کور
 کچ سا جیبی لەرزانە، کور مەردە لە مەیدا نە
 کور ھەم دەمی ئینسانە، خۆش مە شەرب و گۆیا، کور
 ھەر کەس بە تەبەعیەت بێ، ئەربا بی مرووەت بێ
 لەم نوقتە تەماشا کا، خانم کچ و ئاغا، کور
 قەمەت کە وە کونە ی بێ، کۆی دیوید لە گەڵ بەی بێ
 ئەم نەیسبەتی ئەخلاقە دەرحەق بە کچە، یا، کور

سه ده یفتی که تو " نالی" به مپیری یه مندالی
 سه م تهرزه له عیشق شه دویی، زیبا کج و دیبا، کور
 موئی که له روی کور بی، رتیا نه یی نیوبا غه
 سه ده رگی له بو دا غه، سا حیب خهت و شینشا، کور
 بو خه له وه تی ته نیا یی فیلوا قیعه کج چا که
 شه ماما که له عیشق به دویی، شه دنا کج و شه علا، کور
 بو خه له وه تی ته نیا کج بو به زمی ته ماما، کور
 بو فا سقی ریسوا کج، بو عا شقی سه ودا، کور
 کج وه ختی شکا سه ددی، نا مینتی چ سه ره ددی
 نه قسی نییه تی عه ددی، مه حفوز و موبه ررا، کور
 له م ته بی که چه لاده، عومرت هه موبه ربا ده
 خوی ساقی یوچا و با ده، مه زبوت و موهه ییا، کور
 شه م عیشقه مه جازاته، شه نجامی موجازاته
 غه ووا سی حه قیقه ت به، دوردا نه یی ده ریا، کور
 هه ره عیشقی حه قیقی بی، وهک عیشقی "حه ریقی" بی
 مه یلی به ده قیقی بی، بو مه عریفه توللا، کور

مه دینه‌ی شه مه‌ل

تا ریکه دڵم ره وشه نیی شه می هیدا یهت
 نووخته‌ی دله که مه‌به‌ه‌ئی ها توته نیها یهت
 روژم وه کو شه ووا یه به به بی شه معی جه مالت
 سووچی شه مه‌لم چا وه نووا ره له عینا یهت
 نامی عه مه‌لم روژه شه، وهک سه فحه‌یی قه‌لبم
 غه‌بری ره‌شی ره‌نگی نییه خوش حال و حیکا یهت
 ئا هیکه جگه‌رسۆزو نیگا هیکه دڵ نه‌فروز
 بابی له ته‌ره‌ف تووه به ته‌سیروسیه‌را یهت
 به‌رقی به‌رقی دوژمنی دین، مونکیری به‌دین
 که‌ی دیته‌سه‌ر خه‌رمه‌نی هه‌ستیم به‌ریعا یهت
 عیسا ن به‌ئیزا عه‌ی دڵ ونیسا ن به‌ئیتا عه‌ت
 وه‌ک جوته‌برا سووچه‌تییا ن گه‌یر ه‌ته‌غا یهت
 "سه‌یید" سه‌نه‌ده، شاهیدی "سا دیقمه" مه‌مه‌د
 بی سه‌یقه‌لی تو‌د‌ل نییه‌تی ده‌رک و دیرا یهت
 ئه‌ی پا دشه‌هی مَلکی ویلا یه‌ت به‌عه‌دا لته‌ت
 مه‌زَلومی شه‌ری نه‌فسم وها تومه‌شکا یه‌ت
 که‌و تومه‌ته‌ژیر ده‌ستی شه‌یا تینی نفوسم
 ده‌ستی به‌ده‌ره ده‌ستی شه‌ستم به‌عینا یه‌ت
 قوربا ن به‌فیدای قاپی سه‌گی قاپی یه‌که‌تیم
 وه‌بزا نه‌سه‌گم را مگره‌بو حیفزو حیما یه‌ت
 وه‌ک تا زی له‌دوی سه‌یده‌وه‌من ده‌جه‌توفه‌یلی
 به‌و شه‌رته‌که‌وا په‌س نیگه‌ریت بی به‌عینا یه‌ت

دهیغه سهگی قاپیه ته زیبا نا، بیتی زما نی
 بیتی باکم ته گه رنا له هه زار جورم وجینا یه ت
 بیتی تۆشه م وها تومه شه ده رمالی که ریمان
 هه رجا ره به بیتی تۆشه ده چن ته هلی ویلا یه ت
 " بورهان " وه کو " که نعان " و " شه ره فکه ند " که میسربو
 کردت به مه دینه شه مه ل و که عبه یی غایه ت
 هه م شه می به ئیسنا دی وه م قوتبی به ئیرشا د
 شه و خه رقه به سه بونه زه ری ته هلی کیفایه ت
 هه م حازروه م غاییب وه م جه م و په ریشان
 شه م جه م نه قیزه نیه له تۆبوه ر یوا یه ت
 بو به حسی سفا ت ج جه لالی ج جه مالی
 هه ره قلی که کول بو هه مو کول بوله بیدا یه ت
 سه ده ره وه کو " مه نسور " وه زاری وه کو " شلی
 جار و که شی ده رکن به هه وای ده رک و دیه ر یه ت
 سه ردا نی له مه بیدا نی مریدا نی " حه ریقی
 بو گوویی شه قین چا که خوشت کوت به کینا یه ت

* * *

خزری رښگه

ئه‌ی خزری ره‌هی زولمه‌تی نیوئا وی حدیا تم
 بیی شه‌می روخت سا کینی قه‌ری زولوما تم
 شه‌سورده‌یی سه‌رما یی حوزوزو شه‌هه‌واتم
 رنجیده‌ووئا زورده‌یی ده‌ستی خه‌ته‌را تم
 دل بوته‌پییا ده‌ جله‌وی ئه‌سپی هه‌نا سم
 بو‌ده‌وری روخی شاهی جیهان به‌یده‌قیما تم
 هه‌رچه‌ند که‌هه‌لاتم وه‌کوبوم‌شومی ولاتم
 هه‌رچا وه‌نووا ری که‌ره‌می پی‌ری هی‌را تم
 که‌رچی وه‌کوسه‌رده‌فت‌ه‌ر وسا لاری عوسا تم
 له‌م خاکی ده‌ری ره‌حه‌ته مه‌موله‌نه‌جا تم
 قوربان‌ی سه‌کت بم شه‌هی مه‌یدا نی هیدا په‌ت
 وه‌ک سالیکی بی مه‌سه‌کی ری‌تی هات ونه‌ها تم
 زه‌نگی خه‌ته‌رووه‌سوه‌سه‌واقه‌لبی قه‌لب‌ک‌کرد
 هه‌رمونته‌زیری گو‌شه‌یی میراث‌تی‌جه‌لاتم
 حه‌یران وسه‌راسیمه وه‌کوبولبولی بی گول
 ئاشوفته‌ووگیرۆده‌یی خاری وکه‌نا تم
 ته‌عمیری دلی با غی له‌با غ‌چا‌تره‌قوربان
 له‌م چا وه‌منیش مونته‌زیری مائی فورا تم
 تا مه‌تله‌عی که‌نعانی په‌ نه‌چو‌جاهی زه‌می‌رم
 سه‌نگین به‌سه‌با ده‌ت بو‌ته‌را زویکی نیشا تم
 بو‌دیده‌یی په‌عقوبی خیره‌دیه‌ک نه‌زه‌ری‌تۆ
 خا‌سیبه‌تی پی‌را هه‌نی کردوه‌به‌خه‌لاتم

زا نیومە کە سوێنی ئەدەبە شیکوولسە ئەوال

چیکەم دەسلاتەم نییه بێ سەبر و سوباتم

تۆ "شەمس" و منیش زەررەیی بێ خیلووە قوربان

نیسبەت هەیه عەیبی چیه جۆیا یی بەراتم؟

باوەسفی هەموزیللەت و ئەحوالی پەزێلم

چون مۆنکیوی تۆنیم وە کوسولتانێ ولاتەم

بەم تەبلەیی عەتتاری خەیا لاتە "حەریقی"

هەربا نگ کە وەرە موشتەری بۆشە هەدوونە باتم

* * *

عهسری غهزه ف

ئهی تۆبه له دهس رۆژی فیراق وشهوی هیجران
وهی روله ههرا و کهشه کهشی سا عهتی حیرمان
ههرخۆزگه به پارم له فیراقی غهمی یارم
هههرا وه نووایم له نیگای دیده غهزه لان
جاران بوکه، که مالم ده چوباقی بو "که مالم"
ئهم جاره به جارێ سهروما لم چوبه تالان
تاسونبولی زولفت بووه بهرژینی گولی پوت
نهم دیوه له دوریشهوه عیشهوی خهت و خالان
بۆسه بهزی نهوخیزی خهتی لاله پوخا نم
ههوری خهفهتم حازره بۆدیده بیگریان
غوچهی ئهمهلم چونکه نه بشکوتوه ئهم سال
بولبول به دلم دیتۆی که سه د خۆزگه به سالان
تۆتاری سهری زولف و منیش ئهشکی به سه سه رت
خۆش دین له یهک ئه وریشه و ئه ودا نه بی مه رجان
قه تره ی عه ره قی شه ونمی بهرگی گولی پوتبو
وه مزانی که مه رجان له سه ره له علی به ده خشان
تاریشه بی زولفت بووه دا می دلی مه یلم
مه جنونی دوجه یلم له هه موقه ومی هه را سان
جه رگم به ده می تیغی برۆت بیره به شه رتنی
به دروی به ته لی زولف و به تای سوزه نی موژگان
له وچا که که ودا دیومه که ودا چاکی دوگیرفان
گیرفانی دهرونم به خه یال پریوله عیرفان

دَل بۆیه سه‌وادی بووه‌وه زوله‌خه‌تی تو
 مندا ل بۆکه‌فیتر بوله‌خه‌تی له‌و حه‌یی‌جا نا ن
 تا ئا یه‌تی حوسنی له‌خه‌تی مه‌سحه‌فی روت خۆپند
 سا حه‌یی سه‌وا دوخه‌ته‌نا نیک بۆبه‌قور ئا ن
 ته‌شریحی خه‌یالی فه‌له‌کول شه‌عه‌می وه‌جه‌ت
 ته‌سویری به‌هێ گۆی زه‌قه‌نت نا به‌ته‌ویجدان
 خاڵت له‌روخت نوقته‌یه‌بۆمه‌رکه‌زی عا له‌م
 زولفی وه‌کو قه‌تره‌ت به‌که‌شش ها تنه‌جه‌ولان
 بۆمه‌تله‌عی بۆرجی قه‌مه‌ر وشه‌می جه‌مالست
 که‌وتومه‌ره‌سه‌دخا نه‌یی نیوچا هی زه‌نه‌خدا ن
 وه‌ک مه‌نعی منی کردله‌ته‌وافی حه‌ره‌می روت
 سا ، په‌به‌یی له‌ئیما نی که‌سه‌ردا ری له‌ئیما ن
 بازاری جه‌هل گه‌رم وه‌ونه‌ر سه‌رده‌ ره‌واجی
 عه‌سری خه‌زه‌فه‌حه‌یفه‌گوه‌ره‌بتینییه‌ مه‌یدان
 هه‌یه‌ک په‌لی فره‌زندێ ده‌ژی شیعری "حه‌ریقی"
 تو بۆچی له‌کیس خۆتی ده‌ده‌ی موشته‌ری نا دا ن

* * *

کهوای غەزەل

تال و شیرینی زەمانە بەمەزاق تابی
 چانییە ساقی بدا بە دەوتۆبلیتی نا بی
 بەزوخالی جگەر و دودکەشی ئاهی سینەت
 هەربەجۆشی دەبوچا بیت و دەمی کیشا بی
 ساقی جانی کەرەم و دەوری عەتای شیرینە
 بەبەتالیشی بدا، رووح لەهلات بیجاسا بی
 پیری مەخانی دەهەلتی نەزم و مەقامت ئەمە بی
 هەرکەسێ دوردی نەبی ساف و گەوارا نا بی
 نەخشی نامە قەلەمی قودرەتی ئیبدای وجود
 زشتی تیدا نییە گەرتۆ نەزەرت زییاسا بی
 بەکەمەندی غەمی دونیا کەسێ خۆی پێچا بی
 مۆتەقی قەیدی تەکالیفە کە خۆی پێ چا بی
 جیلووی ساقی بونەشە می ولەهجە میوترب
 فەرخی مەجلیسە تا جانی ئەدەب نەزەرتا بی
 سەرخۆشی چاوی ئەوی مەکرە لەسرکە ئەبەرۆی
 قەندی لای مەزە یە مەشرەبی تۆگەر چا بی
 مەن لەبەرچاوی کوتم بۆمەزە چا بولیتوت
 ئەودەلتی جانی مەیه، چانییە بۆتۆنا بی
 بی نەواکە بەسەدای کردوگوتی گۆیا بی
 بەرەزای پیری موغان موتریب ئەگەر گۆیا بی
 ئەوی خانی ئەمە کە و تۆتە حەلتی جاوی
 چۆن لەبەررێس و گوریسی لە غەزەل گۆیا بی

حیکمه ته شیعرى من و ده وڵه تی نه هلی ئیمساک
 وهک ته له سمیکه که ریی مه سه رفی بو نه شکا بی
 گهرچی ده ردی سه ری یه تولى که لاسی خه لکی
 من " که وا " بی غه زه لم چاکه که سه رتا پا بی
 بو که سی چاکه سه فینه ی غه زه لی به حری " حه ریق"
 که وهه ری نه شکى هه مو ره شکى دلی ده ریا بی

* * *

بێ وه فای گۆل

عیلاجی دهردی بێ ده رمانی من هه رلوتفی جانانه
 به لێ ئه و خۆی هه کیمه لوتفه که ی ده رمانی ده ردانه
 مه لول و زا رو بيمارم به سه دعیله ت گرفتارم
 خودا ره حمی به حا مکه ، که عه یشم عه یینی نو قسانه
 عه جا بیب مه جمه ری سینه مه سوز و تا بش و تا به
 وه کو قومی ده نالێنی دله ی مه حزون و دیوانه
 له لای خۆم ته بعی عا لیم بو ، له لای خۆم فکری "نا لیم" بو
 نه
 ئه میستا شیعی بێ مه عنا مه ده لێ وه کجیسمی بێ جا
 له لام بێ سا قیی سا ده که پیتی بێ سا غری با ده
 که گو شه ی چا وه که ی با دا دلم دینێ ته جو لانه
 کووا نێ مو تریبی خوشگو ، کووا نێ سا قیی دلجو
 به بێ نه ی نه زمه که مسسته ، به بێ مه ی دل که هه یرا نه
 ده نالێنم وه کو بولبول له دا غی بێ وه فای گۆل
 ره وانه نه زمی وه ک دولدول وه لێ خا تر په رتشانه
 به مه جموعی وه ره سا قی بنیشین پیکه وه سا تی
 دلێ زارم په رتشانه وه کوزولفت که په خشانه
 وه گو شه عری له ف و نه شرت هه مو شیعرم مو شه و وه ش بون
 هه تا بێم و دو ستی شیعی بێم بێم بێم مه جا نا با نه
 دلّا تا که ی به بێ هو شی ده نو شی مه ی به خا مو شی
 له گو شه ی غم. هه لسته وه ختی سه یرا نی خه یا با نه
 عه جا بیب مه دره سه ی ئیمه به به زم و ره زم و ئا هه نگه
 ئیلاهی به رقه را ری که ی تو ئه مه زمی فه قتیانه

جەنا بی زاتی "مولانا" فەریدی دەهرە ماشەللا

وەحیدی عەسرە لەم عەسرە بە عەینی عەینی نووما نە

لەهە یەتە دا ، لەحیکمەت دا ، لەئا دا بی تەریقەت دا

لەئەحکا می شەریعەت دا ، لەمە ننتیق دادور شەفشانە

جەنا بی ئەم زهوری بو ، زەهاوی ناویش ون بو

نەزیر و شیبهی "مەعدومە" میسالی غەیرە ئیمکانە

زبانێ من کلێلە بۆ کلێلی بابی ئەم مەدحە

ئەگەرچی فێلمەسێ ل فەتتا حیا بی علیم و عیرفا نە

"حەریقی" شیعەرەکانی تۆهە مووەک مورغی بێ باڵن

لەعیشقا باڵیان سوتا بە میسلی باڵی پەروا نە

* * *

چا وه پیتی مسوژده

چا وه پیتی موژده ی نه سیم تاله گولشن دیته وه
 به لکه فه رما بش بکا گول، بولبولم بسا بیته وه
 وا وه عیدی به فیری زستانه فیراقت کهوتنه دل
 مه ربه با یوه عده یوسیا لت کیتی دل رهش بیته وه
 میروه حه ی زولفت لهده وری ژا تهشی روت بی، چلون
 ئاگری عیشت به ئاوی چاوی من ده کوژیته وه؟
 سوچی زولفت بوکه په روا نه ی دل مپروی کرده روت
 ئاگری وه سلی شه مپه روا نه شه وده گریته وه
 حه مت وموری زولف و خالت حوجه تی ملکی دل
 نه قشی شه وموره به ئاوی "خورخوره" نا چیته وه
 دل له ترسی چا وه که ت روی کرده میحرا بی برۆت
 ئیتسه بیستومه له چینی زولف جیتی نا بیته وه
 کیئوی هیجرت خسته سه رشا نی دل مپیتی خستوه
 تانه گاهه سستی به زولفت زه حه ته هه ستیته وه
 سه دکه ره ت خستمه گیزومه هله که ی به حری فیرا ق
 ئاخری موژگا نی قوللابت ده رم دینیته وه
 مه زره عی میهرومه حه به ت ئوخمی وه سلی شین نه کرد
 گول به شادی داده چیتم خاری غم ده روتیته وه
 خوت ده زانی مودده تیکه گهردی پا مالی جفام
 که ی وه کونه قشی قه ده م سه ردینمه ژیر بیته وه
 دل شه واکه وتوته زیندا نی غه مت قوربا نتم
 تابه کی زولفت بننیره به لکه بوم ده ربیته وه

تۆخودا تا که ی له تاریکی شهوی هيجرا نی تۆ
 دهسته وئەژنودا بنشیم، ڕه ببی که ی رۆژ بێته وه
 بێ ئیشا ره ی حیکه تول عهینی شیفات نا بێ شیفام
 خۆت ده زانی زامی دوری سهخته خوۆش نا بێته وه
 فکری من چونکه ده قیقه عاشقی قه ددی ئسه وه
 موله موگیرا وه چکه ملیک جو ی نا بێته وه
 زه خمی دل بێ مهره می وه سلی به نا سۆرکه و تو وه
 ئه ی "حه ریق" با سی مه که تو خوا بۆ نه کولیتسه وه

* * *

هه‌زبانى ناسازى

ئه‌ى جه‌نا بى سه‌يىدى عالى نه‌سه‌بكه‌ى په‌هره‌وئ
 عه‌رزه‌وده‌ردى ده‌وام وبى ده‌وام دىنئته‌وئ
 بو‌حزورى پىرى كامل عارىفى دانايى راز
 شه‌مى شه‌فلاكى هيدا يه‌ت نه‌جمى رپئى هه‌رشه‌به‌ره‌وئ
 خو‌مه‌سه‌للهم گه‌رله‌ غايىب ده‌ستى پىركو‌تا نىيه
 كه‌ى ده‌بئ ده‌ست و دلى پىرى له‌بو‌من رئ كه‌وئ
 رو‌ژوشه‌و غه‌رقى خه‌يا لىم بئى شه‌نيس وبئى نه‌دويم
 چا ونه‌ما وه‌تا بلىم قه‌ت خه‌وله‌چا وم ناكه‌وئ
 خه‌لكى گه‌رده ستى برا من چا وى رپئى ده‌ستم برا
 وئ
 يه‌عنى چا ومه‌به‌ره‌له‌ده‌ست كه‌س زرقى ده‌ست و پىت نه
 گه‌ره‌زا رپئى بئى وه‌زا رچا وبئى به‌قووه‌ى بازوى
 غه‌يرى مه‌قسومى نه‌سىبى كه‌س وه‌ده‌ست كه‌س ناكه‌وئ
 وه‌مه‌ده‌زانى تو‌له‌خزمه‌ت شىخ وقا زى لىتيره‌دا
 مه‌لجه‌شه‌بو‌موسته‌مه‌مندى ده‌ربه‌ده‌ر لىتيره‌وله‌وئ
 بو‌قه‌زاي حاجه‌ت له‌ته‌نگا نه‌ى زه‌رورى به‌وكه‌ئى
 لىتى بقه‌ومئ ئىوه‌دا لىده‌ن گه‌رزه‌رورى هه‌لكه‌وئ
 ئىسته‌وه‌ك زانوىمه‌هه‌ركه‌س روله‌دا لىده‌ئى ئىوه‌كا
 خه‌رمه‌نى هه‌ستى به‌با چوربو‌ئى سه‌دا لىه‌ى ده‌وئ
 پا رله "پشته‌پ" واشه‌كى بو‌ده‌فعى سه‌دوه‌همى ده‌كرد
 زه‌ئنى شه‌وسال به‌يه‌قين چوره‌فعى شه‌ككىش بوله‌وئ
 پا رو‌پئىرا ربه‌حسى فىتيره‌ى به‌رده‌سپا نىا نه‌كرد
 به‌قسه‌را به‌ردو‌قسه‌ش مه‌علوم زه‌كا تى نسا كه‌وئ

تا "مهلاحوسین" بوخه یالی پشکه لیکم لیتی ده کرد
 نه مده زانی ده وله مه ندبوشیا که رۆحی ناسره وی
 ئیسته که رموللامه مجید سوربا شه له وده وروبهره
 وهک ده لێن بێ ده وله ته شه وپشکه لی پێ نا که وی
 ره سمی نا سا زی وه یه هه زیانی نا سا زی هه یه
 که ره بێ تا میله تا مچووی قسه ت دل هه لگووی
 سا ئیلی لامه زه بهی بێ رێ قسه ی جێ ده کا
 وهک شه میرفه رموی زبانی بیره تاله زیان که ی
 نوخته یی شهک بۆ به یا نی پشکه لی موللا حوسین
 چونکه ئیشکا له به شه مه هوا به کوشتی ده رکه وی

* * *

لاله عوزا ران

ئەم تاقمە شیرینە لە مەکتەب کە دییارن
 جەللادی دڵی عالەم و ئاشوبی دییارن
 شیرین سەنەم و دڵبەر و فەتەن و عەیارن
 خائلی لە خەلەل جوولە وە کونە قەدی عەیارن
 شوخن، هەموشەنگن، هەموگۆل ئاتەشی پەنگن
 ئاما دەیی جەنگن، هەمو سەییادی شکارن
 ئا هورەوش و مەهووش و شیرین حەرە کاتن
 ناسک بە دەن و سیم تەن و لالە عوزا ران
 گاهێ دەبنە رەزەنی ئیمان و دڵ و دیارن
 گاهێ وە کوسوفی هەمو ما یل بە کەنارن
 گاهێ دە نوینن روخ و روناک دە کەن رۆژ
 گاهێ بەدو زولفەینی سییا وە ک شەوی تارن
 زولف و روخ و پەرچەم لە گەڵ ئە گریجە و کا کۆل
 ئیعلانی حەرە بیانە کە ئیسلام و کوفارن
 خال و خەتی بێ حەد کە هەمو جەمە لە سەر خەد
 وە ک زەنگی لە گەڵ حور و وە ک بو زاغ و عوقارن
 کێ حەددی هەیه تالیبی گەنجی روخیان بێ
 بەک بەک کە هەمو سەحیبی زولفی وە کوما ران
 مومتازی جیها نەن هەمو هەم مونتە خەبی شار
 ئا غالە روبە گزادە و ئە سنا ف و کوبارن
 وەختی کە دە کەن جیلو لە میدانی حوسن دا
 وە ک کە بکی خەرا مان و وە ک ئا هویی تەتارن

مهوزون وله تیف و خوش و خور سه ندوسه عیدن
 مه تبوع وره شیدن به ئوسول و به و یقارن
 وهک موعجیزه یی موسته فدهوی وانه له لای من
 به و له علی نهک ریژه که و شه که ره بارن
 هر شه حمه دومه حموده خه یالی شه و و رۆژم
 له م مه کته بی روشدی به که و پرله نیگارن
 هر چه نه ده که سولتانی جیهانن له حوسن دا
 بۆشبری ره قییم حه سن و حوسینی هه ژارن
 به م هه یه ته تی ده رۆشی به رازیم وره قیبان
 دهستم له یه خه ناکه نه وه چه نه شه پاران
 عاریز بوله سر عاریزییان زولفی پهریشان
 بی عینی ده لیلی حال و مه حهل له بیل ونه هارن
 به دیوهسته وه کوده سه گوکی با غی جیهانن
 وهک غونچه یی نه شکوفته یی نه ورۆژ و به هارن
 شه ماله که ل شه حوسنه نییه حوسنی وه فایان
 حه یفی که له سه ره نجی دلی عاشقی زارن
 پاره ی جگهرم کرده که باب و مه زه بۆیان
 تا دیومه که و ساحیبی دوچاوی خومان
 له وحی دلییان سادله مبه روله وه فایه
 بی مبه رومه حه ببه ت هه موبتی شهرت و قدرارن
 هر چه نه ده که بی تابع و به دبه خته " حه ریقی"
 شه شعاری به ئیشعاری عه جب پرله شیعارن

مەسنەوی بەکان بەرەگەیی پورھان

پیربوم و زیڕنەبوم بۆتەجرەبەیی کا ران
 بارانی فرمێسکەم باراندا لهدوی یاران
 سەر تا پام شین کرد بۆسەوزەیی روی گۆلزاری
 ئاوی چاوم سوربو، بۆسەروی جۆباری
 لەخەوی غەفلەتاها تەمەو بەتەداری
 دیسان وا چومەسەر شیوەن و سەرزاری
 تۆ وەتۆشی سوحبەت و رازی شەوی وەسلەت
 تو وەنتیش فیرقەت و زاری رۆژی فەسلەت
 بەپەیکانی موزەت چەند جارت پێکاوم؟
 لەمیحرابی ئەبزووت بەستیم و گێراوم؟
 تۆ ئەگرێجیی خاوت، تۆ زوڵفی لاوالت
 بەبێ دانەبێی خالەت مەمخەرە نیۆدات
 بەپەرژینی زوڵفت روی گۆلەت شاردەو
 دڵم نارد بەدیاری، تۆبۆجیەت ناردەو؟
 یا خودایێ قەزابی، لوتفی تۆ هەروایە؟
 درێڤم لێ دەکەیی بۆتاقە هەودایە؟
 تۆ جامی لیۆرێژت، تۆ وەمەزی خۆین رێژت
 تۆ وەست پا رێژت با بەس بێ گسورێژت
 تۆ وریزەکەیی رازت، تۆ و چاوەکەیی بازت
 تۆ و تیرەکەیی نازت، بەس بێ گێروگازت
 لەبەر جیلووت مەرم نیکا بێی روت لادە
 لەبەر عیشووت مەرم چا و پیا لایە بەدە

ئا ورێکم لێ وەدە ، حەیاتم تازە کە
 جەرگت پێرە کردم بەوتیرە تازە کە
 بەو مەدە ی خێلا فت گۆی سەرت شکاندم
 بە چەوگانێ زوڵفت دلت لستێ رفائەم
 تۆ تاریکە شەو ، هێجرا نی چەند سائەم
 تۆ رۆژی روناک ، کۆچی مائە و مائەم
 تۆبائێ عەرپ عەرت ، زوڵفت لاولاو کە
 تۆ نیگای دلپەرت جا رێکی لیم لاکە
 تۆ دەرونی گەرم و تۆو هەناسە ی سەردەم
 تۆ دلە ی پێردەردو تۆ روخا ریی زەردەم
 لە سەر شانێ دلەم باری غەم خوا رمە کە
 تۆ راستی بالاکەت ، شەدە کەت لار مە کە
 ئەمجا نۆبە ی عەکسی تەجەللای سەفائە
 ئەمجا نۆبە ی جیلووی جامی خوێش سەفائە
 وەک خەتی میشکینت تاکە ی پەریشانی ؟
 وەک پەرگاری زوڵفت تاکە ی سەرگەردانی ؟
 رۆزەردی ئیشراقی خورشیدی جەمائەم
 شەرمەندە ی بارەگای زوڵف و خەت و خائەم
 ئا واری وەتەن و غەریبی کۆی پێرم
 میحسەت زەدە ی دەستی رەقیب و ئەغیارم
 تۆ کەعبە ی مرادت ، قیبلە ی دنیا و دینم
 جارێ دەرکەو ، بابالاکەت ببینم
 مەقامی عاشقان سەدای قەد قەمەتە
 بە ئەوای حەزینم راستی قیامەتە

به‌شێوه‌ی شیرینت سه‌د فه‌رها دڵ که‌یله
هه‌زار مه‌جنون سه‌ودای زوڵفیی له‌یله
بوچ هه‌رمه‌ن مه‌خموری با ده‌ی دیده‌ی مه‌ستم
یا هه‌رمه‌ن سه‌رمه‌ستی جا مه‌که‌ی ئه‌له‌ستم
له‌لای خوێ " هه‌ریقی " شه‌معی روی خو به‌نا نم
گیرۆده‌ی زنجیری " پیره‌که‌ی بو رها نم "

* * *

شیخوہی مسدود را می

شای شهره فکيه نمد

چه سوب سه حه ردا ديم غونچه ده مي
 شه پهرده ي عيسيه ت نما نا چه مي
 وه سد نه زا كه ت ده هن واز مه كه رد
 وه يه ك ناز ئيزه ار سد نياز مه كه رد
 ده ما غ نيسيه ت موعه تته ر كه رد
 گرد وه جهه توغرايي موعته به به رده
 گول چون سا حيب دل گردين ديهار بي
 وه هه واي فه يزش نه ئينيتزار بي
 لا چه مي كه مي وه لالو مه كه ردي
 نه جام گول دا گولو مه كه ردي
 به ي غونچه غونچه ي شه ونا زك نه و گول
 گيان نشت نه عازا و، دل شين سر چل
 وه سر به نجه ي ناز نيكا و هه لدا وه
 ئا هري نه ته وي جهرگه مه و ردا وه
 شيم وه خزمه تش و روي شه رمه وه
 وه دوعا و سه لام له فز نه رمه وه
 جه روي ئياتيفات جوا و سه نده وه
 دل نه داغ و دهر د هيجرا ن سه نده وه
 وه ديده ي ته حقيق چون تا مول كه رد
 جه و بو جه و نيسيه ت ته حقيق ئا وه رد

تۆمەر یەنیشان بۆی کۆی کەنەنەن
 نەسیم ئاوەردی " پیربۆرەنەن "
 بەبۆی پیراھەن یۆسف نەژادەن
 پەریو چەم کوران کەعبەى مورا دەن
 ئەوبۆ موخلیسان یەعقوب ئا کەرد
 مونکیران گردین دەس وەدوعا کەرد
 سەفایى پەى دڵ ، زییایى پەى دین
 ئەربۆھا جەلای شاھ شەمسەددین
 دەک نەسیم فیدای سۆزەى راھت بام
 یاپیر تویج وەفیدای سۆز راھت بام
 قووەى بیناییم وەگەرد پاتەن
 دیدە و بیناییم سەر گەرد راتەن
 ددان جە سوحبەت ئەغیاران کەندەم
 چون وەدڵ دڵبەند شای " شەرەفکەندەم "
 بەشق " بولوەفا " شای وەفا داران
 سەر حەلقەى گردین نازک نازداران
 رەحمى چەنیم کەر جەھەر حالەتێ
 نەگێج عیسیان ، ھەر جەھالەتێ
 ھەر رەحمى نەکەى وە جەستەو حائى
 وەداغ عیسیان دەرون زوغلایم
 چون پیرداننا " مەعدوم " مەحروم
 فەرمايش کەردەن فەردى خوش مەفھوم
 " ساقى ئامانەن نەشو جەوپەرت "
 " فەریاد رەسیم کەر تۆ بەشقى پیرت "

بێر رهوشه ن دڵ منیج ده خیلیم
 راگه گوم کهرده و ویل و زه لیلیم
 ئیسته وه هههه حال پرخه جالتهه
 خاکم وه سه ربو پهی قییا مهتم
 پهی دڵ وهشی ویم گاگاموا جوم
 شهه سهه ره نهه روم سهگی قافلای توم
 "حهریق" کافیین پهی دنیاودینم
 سهگی ئاستانهی شای "شهسهه ددینم"

* * *

چواریننهگان

*****

سهودا بههکی سهقمونییا

عیلمی جهلب وکەسبی دونیا بوته شه جزای کیمیا
 بوئمنی سهودا زده سهودا به کی سهقمونییا
 ها و دهرس بوم من له گهڵ زا هید له دیبا جهی کتیب
 من نه گهیمه فهسلێ شه زویر شه و چوبو بای ریا

*

نا بهیا وی خه لکی

عهزیزم تۆده زانی من له بهر چا وت که روگیتزم
 له بهر نا بهیا وی خه لکی تینه گه ی موحتا جی گۆی دیزم
 سوار نیم و بییا ده مچرن ده بی وه سل و مولاها تم
 ولاغ ده س نا که وێ هه ربو ته بهر روک خوی سه رئا و یزم

*

بهردی زهلام

چۆن به سه ره که مزه رفی شه و قه و مه دلم به سوێ نه یه
 جانی عه یشی شه کل وشور بی پا کییا ن به سوێ نه یه
 خوی له قورنی هه ره که سی شه مروله نیو قوردا نه بی
 ده س له خوی بهردا که سی بهردی زهلامی پی نه یه

*

مانگی موبارهک

له گهڵ مانگی موبارهک بی قه زانی سازیشم نا بی
 له ته کلیدی شه دای بی موله تی گونجا یشم نا بی
 حکیمان ه قه راری چا نه فهرجوی گهر به شیرینی
 شه وه نداده م تاله قه ت روژی شه من ئا سا یشم نا بی

با دا نهوه

کا غهزی وا زۆر ده ها تن زو له هه ورا ما نهوه
وهک گه لا تاڵو هه موما ن خسته شاگر دا نهوه

دوینێ ده تکوت یۆسفی سدیدی میسری دین شهوه
ئه مرۆ بات داوه ، چ عه بیکی هه یه با دا نهوه ؟

*

کاکی سهردهشتی

ههروه کو بیستومه بهینیکه له ئهم بهر ئهم بهری
بۆمه لای "مزه وتی سور" واکه تۆبی له و بهری
پێ له حاشا بو له گه ل من مه حکمه ی قازی ده چو
کاکی سهردهشتی به ته ره هستی وه سه رجیگا په ری

*

دو پشک

به پشکێ رازی یه قازی له هه رمالێ که دو ، پشکه
له مالی خۆی له بو خه لکی هه میسه حیسسه دو پشکه
به لێ "مونهیم" ده بی وای خودا کا مالی ئاوا بی
نهوک خه لکی که مالی ن زه هری مارو نیشی دو پشکه

*

ئه ربابی مه عنهوی

بابێ کوریکێ بو ، چ کوڕ ، ئه ربابی مه عنهوی
ده یکوت له روی نه سیحه ته وه دا ییمه ن به وی
وهک جه رده بی ، ده پۆله له عه مری منت که وه ی
نه ی ده پته وه به مفتی ئه فهن دی گه له نبه وی

*****

تا گه گان

تا ل وشیرین بیکه وه نه مدیوه چا بی، چا، نه بی
هه رکه سیکه هه منشین چا نه بی، پیت چا، نه بی

*

کوتم بۆسه مده وێ روی خۆم به تا وی روت گولاو، نا که م
کوتم بۆسه ت ده وێ شیته منیش روی خۆم گلاو، نا که م

*

له عوزا را بومه لا بۆیه جووایی دا کۆتی نا ده م
ولاغ ده س نا که وێ عه بیی نیه چیش گه ر منیش پیا ده م

*

سوواری مه رکه بی فکرم له ده وری مَلکی مه حال
سوواری ته وه س نهی هیممه ت نه ما "قَحَطُ الرِّجَال"

*

هه ربه ده ستوری مه لای لاسور، وه ها که وتۆته سور
وهی ده زانی لێ ده خه م گه ر بجمه سه ر "مژگه وتی سور"

*

ئهیحتیا جیم که وته "سۆما" چومه وێ هه تتا ئه ویش
رێی نه دا م و جیی نه کردم ئه ی خودا "أَيُّنَ الْمَقَرَّ؟"

*

موجازی کرد، مه جازی کرد، جه به ی کرد و جه به ی لی کرد
قه با لێ ئه سل وه ره ی خۆینده با بیل تاب لێ چینه

*

سێ که س به ته له ب یون، له ته له ب چونه وه جا ری
را بورد وه ته له ب بێ نه وه تا فه سلێ به ها ری

*

ای کاش هه ردوگوش من احوال بودی چو چشم
تا هه رچه گه فتی از تو مکرر شنیدمی

حریق

درتا ریخ مشا هیرکرد

تالیف : بابا مردوخ رۆحانی

"شیرا"

ملاصآح متخلص به " حریق " فرزند ملانصرالله به سال ۱۲۷۱ هـ ق در دهکده زیویه زنوا حی سورداش تابع لوای سلیمانیه عراق تولد یافته است .

پدرش ملانصرالله اهل روستای کاشتر زدهات بیلوارکردستان بوده است که پس از خاتمه تحصیل در مناطق کردنشین ایران و عراق، در زیویه اقامت گزیده و هما نجا تاهل کرده است .

حریق ابتدا نزد پدرش مقدماتی را فرا می گیرد و پس از آن مدتی ده قره داغ و ایامی در پنجوبین و بیاره و سلیمانیه درس می خوانده ، پس از آن راهی سا بلاغ می شود و در آنجا تحصیلات خود را به پایان می رساند ، آنگاه به خدمت شیخ یوسف " شمس الدین بوها ن " مشرف می شود و بعد از تمسک به طریقه نقشبندیه و یک مدت سیروسلوک ، به سا بلاغ برگشته تا همل می کند و در یکی از مدارس آنجا به تدریس می پردازد و عاقبت در اوایل ۱۳۲۶ یا ۱۳۲۷ هـ ق ، در سن ۵۶ سالگی هما نجا به دنیا رآخرت می پیوندد .

حریق از شعرای خوش ذوق و بلیغ کردی سورانی است ، اشعارش بیشتر تغزل و غرامی و مملو از صنایع و محسنات لفظی و معنوی است . به فارسی و عربی نیز شعر گفته و دیوانش به سال ۱۹۳۸ م در بغداد به چاپ رسیده است .
واینک اشعاری از حریق .

جام زر

خیزای زیبا پسردسته به جام زرزنیم
 بی تا مل جام زربرفتوی آزر زنیم
 جام برکف، کام دربر، شوردرسریکهره
 بیخود از عالم ره آن عالم دیگرزنیم
 گر حریفان را به مسجدره نماید شیخ شهر
 ماکه در میخانه را هش در سر کوثر زنیم
 اوبه تهدیدات مبهم را میما در می زند
 ما به تمهیدات محکم را هش از کوثر زنیم
 قطره سان بی پا و سر رواجانب دریا نهیم
 غوطه ور گردا باندر پای پهنارزنیم
 قطره مشتق آمد از دریا به وصف قطرگی
 وصف بردا ریم مشتق را و در مصدر زنیم
 در مقام لی مع الله در حریم کبریا
 دست رد بر سینه هر که ترو مهتر زنیم
 رخت را جایی فراداریم کآنجا جبرئیل
 گرزند پرا تشش یکبار ره بر شهپور زنیم
 پای عزت بر فرا زعرش و آتسو تر نهیم
 سربه سنگ آستان پاک پیغمبر زنیم

تاریخ وفات استاد فاضل مرحوم "ملاوسیم" سردشتی " گنج مستور "

ای دریغا چشم علم از دوریت بسی نور شد
نور علم در بصیرت طالبان را دور شد
گنج را رسمت زیر خاک تنوی گل رود
ای دریغا گنج علمت در نظر مستور شد
گوهر دریای علمت جمله چون دریتیم
عقد جان بودا زدست اجل منشور شد
خانه دین از فوات علم میگردد خراب
خانه جهل از وفات عالمان معمور شد
مرده دل زنده را گلها بسر گلها بود
خاک بر سر زنده دل ، مرده گرمغرور شد
پرتو "شمس الیقین" نازم بهرجائی که تافت
ز آن تجلی موسیان را کوه دل چون طور شد
آری آری هر "وسیمی" را نسیم از قبله یافت
از صفای صدق نیت سعی او مشکور شد
از فیل خرق عادت جانش از مهر وطن
در صفر عزم سفر کرد و زن مهجور شد
مسئله کردم زها تفحال آن مرحوم را
زد بشارت بر ملاتاریخ او "مغفور" شد

۱۳۲۶ هجری قمری

ئ = فەرھەنگی دیوانی جەربق

ئادەم: ئینسان یەکم ، باوکی نەوێ مرۆفە ، بەپێی
بەرورای ئایین خۆدالە سەرشیوەی خۆی دروستی کردولەبەهەشتی
دان ، حەوای لەپەراسوی ئادەم دەرھێنا و کردی بەژنی ، بەلام
ھەردوکیان فەرمانی خۆدایان بەجێ نەھێنا لەبەرئەو لەبەھەشت
دەرکران "٢" ئینسان ، مرۆف ، کەس ، نەوێ ئادەم .

ئایین: دین ، مەزھەب ، شیوە ورەوشت ، دەستور ، یاور .

ئاوی بەلا: ئاوی حەیات ، ئاوی زیان ، لەزاراوی -
سوفیایەتی داسەرچاوەییکە لەتاریکی دا کەھەرکەس لێی بخوا تەو
ژیانی ھەمیشەیی دەس دەکەوێ ولەزاراوی سالیکان داسەرچاوەی
ئەوین و خۆشەویستی یە ، کە ھەرکەس لێی بخوا تەو ھەرگیزنا مەریت
ولە بەین ناچیت .

ئاوئەنە: نەینوک ، پارچە شوشەیکە پشەکی بەجیو
سواغ دراو ، رەنگی ھەموشتیک دەدا تەو .

ئاتەشکەدە: ئاگردان ، شوینی ئاگرەلیگرساندن ، ئەوشوینی
پەیرەوانی دینی زەردوشت ئاگریان تیدا دەکردەو ، جیگای بەجی
گەیانندی رێ و شوینی ئایینی دینی زەردوشت ، ئاتەشگە .

ئایەت: "١" نیشان ، بەلگە ، ئەلامەت "٢" ھەریەکیک
لە رستەکانی قورئان ، پیاوی گەورە ، شتی سەیر .

ئال و بەیت: مەبەس بەمالە و خانەدان و کەس و کاروونەو
ئالی پیغەمبەر ، خا و خوێزان و بنەمالە پیغەمبەری ئیسلام .

ئاشوب: ئازاوە ، پەشیوی ، شۆرش ، فیتنە ، ھەراو ھوریا ،
کاری بەگژیەکا چون وتیک بەربونی خەلک ، حالەتی تیکچوونی
ئاسایشت .

شاشوفته : شیاو ، پهریشان ، خه مگین ، ژیا نی سهخت
وتال .

شاستانه : دهرمال ، قاپی گه وره ، مالان ، خبوی خسته
شاستانه که .

شاهوی ته تار : شاسکی تاتار ، مامزی ته تار ، مامزی ولاتی
تاتارستان .

شامال : شامانج ، شابات ، هیوا ، ئاره زوه .

شاهش شه فرور : شاهره لگیرسین .

شازورده : ئازاردراو ، ئیش پیگه پشتو ، رهنج دیتو ، رنجاو ،
دل تهنگ ، توراو .

شەرواح : کوی روحه ، (١) رهوان ، گیان (٢) فەرمانی
خودا ، وه حی خودا ، فریشته .

شەسباب "اسباب" کوی "سەبەب = سبب" ه (١) هو ،
به لگه ، عیلهت ، وه سیله ، ریگه ، شامزان (٢) پیوهندی نسزیکی و
خزمایهتی ، (٣) زارا وه بیکی زانستی عهروزه .

شەسکه ندهر : لهواژهی ئوروپایی ئەلیکساندره وه وه رگیرا وه
کوری فیلیپۆسی ئیمپراتۆری مەقدونی بووه ، به له شکریکی چلهزار
که سییه وه هیرشی برده سهرده ولەتی داراله ٣٣١ ی پیش زاییین ،
له شهری "گوگامیل" له نزیک "ههولیر" سهرکهوت وده ولسه تی
ئیرانی روخاندو ئاگری له ئیسته خر بهردا ، به سهره موروزهمه لاتیی
کۆن دا زال بوئا که یشته روبا ری سەندله هیندوستان ، ئه ره ستو
ما موستای بووه ، ئەسکه ندهری عالم گیروزولقه رنه نیشی پی ده لین
شەسەست "الست" : ئایا نیم؟ واته روژی ئەزەل وزه مانی
که سهره تای نیه ، ده لین ئەو که خوا روی قسه ی له ته وه ی ئاده بو

فهرموی : " الست بربکم ؟ " واتە ئایا من پەرۆهردگای ئیوه نیم؟.

ئەجناس : کوی " جنس " ه (۱) ئەوشتەیه کە لە چە نندجۆره شتیک پیک ها تبی، وه کوجنسی گیا ندا رکە بریتی یە لە ئادە میزاد وهه موخا وهن گیا نیک . (۲) لە زارا وهی زانستی مهشتق دا جنس ئەوه یه کە لە " ئەنواع = انواع " پیک ها تووه ، وه نهوع لـــــــه ئەسناف = اصناف " پیک ها تووه ، وه سنف له " ئەفراد - افراد "، پیک ها تووه ، (۲) کەل و پەل ، کالە ، نا و مال ، جنیو .

ئەسرار " اسرار " : کسوی " سره " : نهیانی، شتی دا پوشارا و نه بیزا و ، راز .

ئەفسانە : حکایەت ، داستان ، چیرۆکی رۆدا وی کۆنی وا بگیریته وه نه چیتە میشکە وه وعەقل وه ری نه گری، نهقل، سەر – گوزەشت .

ئەفشان : بلاو کردنه وه ، رژاندن ، پەراکەندە کسردن ، شاکراکردن .

ئەلەم : " الم " : ئازار ، دەرد ، ژان ، رەنج ، ئیش .

ئەنجومەن : دەسته ، کور ، دەزگا یهکی هه میشه یی یه کە لە چەند کەس پیک ها تبی بو هه لسورانی کا روبا رونا و بەنا و کۆببیتە و بوته کبیرکردن ، مالی کومەل ، خانوی جەما عەت .

ئەسناف " اصناف " کۆمەلی کاسب و ورده سه نهتکار ، تاجر ، بازرگان ، دوکانداران .

ئەحزان " احزان " : کوی " حوزن = حزن " ه ، خەم و خەفەت پەژارە و دل تەنگی ، دژی خوشی .

ئەشک : فرمیسک ، پاوی چا و ، ئەسرین .

شەهل "اهل" : (۱) شایان ، خاوەن ، پەسپۆر ، (۲) بنەمالە ،
خیزان ، خانەوادە ،

شادابی تەریقەت : ری و رەوشتی سوفیایەتی، ری و شوینی
دەرویشی .

شایات "آیات" : کوی ئایەت = آیت "ه" ، ئایەت :
بەلگە ، نیشان .

شەجەل "اجل" : ئاکام ، وەعدە ی مردن ، ئەودەمە ی
ژیانی کەسێک تێیدا تەوا و دەبێ ، وەختی شتیک .

شەمەل "امل" : ئاوات ، هیوا ، ئامانج ، ئارەزو ،
شەرەد "ارشاد" : ئازاتر ، گەورەتر ، بالاتر ، ئەوکەسە ی
کە لە ناو هاوکاران و هاوڕییانی خۆی دا پلەییکی بەرزتری هەبێ .
ئەوکەسە ی بەرێی راست دا دە روا ، بێگەشتوتر ، بەتەمەن تر ،
گەورە و سەرکەردە ی دەستەبەک .

شەسەر "اشر" : شوین ، نیشان ، شوینی پێ ، گیرانەو ،
هەموشتیکی کەوینە ی مابیتەو ، نیشانە و بەلگە یەکی بونی شتیک
لەوختیکالە شوینیک پیشان بەدات .

شەساس "اساس" : بناخە ، پایه ، بنچینه .

شەملا "اعلى" : بەرز ، بالا ، بلند ، "مەعنەوی" خدا -
دەرەجە ی ئەعلا کا .

شەحکام "احکام" : کوی "حوکم" = حکم "ه" ، فەرمان ،
هەمو فەمانیکی کە لە دا دگا دەردە کەری بۆ کارەسات و رودا و یک .

شەشیا "اشياء" : کوی "شیئی" شت ، شتومەک ، کەل و پەل
شەشرەف "اشرف" : گەورەتر ، مەزەنتەر ، بەرێزتر ، شەشرەفی
عالم : بەرێزتر و شەریفتر لە هەمو عالم نیا زەجرەتی موحەممەد

پهغه مبهري خوايه .

شهفان " افغان " : شاه و ناله گريان و شيوهن ، بانگ و
هاوار ، فهريادوزاري .

شهوهستو " ارسطو " : حكيم وزاناي نيوبهدهروهه كسسه
ما مۆستاي شهسكندهرى مهقدونى بووه .

شهزهار " ازهار " : كوى " زههر - زهر "ه گول ، شكوفه ،
پشكوتنى خونچهوگول .

شهجرا " اجزاء " : كوى " جوزئ = جزء "ه ، بهش ، پارچه
لهشتيك ، بهشيك لهشتيك .

شهمبر " امير " : فهرياد نرهوا ، فهريادنده ، مير .

شهشعار " اشعار " : كوى " شيعر = شعر "ه ، چامه ، هونراوه .
شهزهل " ازل " : هه ، يشهپى ، شهوى سهره تاودوايى نيهه ،
ههر بووه وهه رده پى .

شهقوال " اقوال " : كوى " قهول = قول "ه ، قسه ، وتار .
شهگل " اگل : خواردن .

شهفسورده " افسرده " : ژاكاو ، خه مگين ، دل تهنگ ، دل -
سارده .

شهمن " امن " : بيباكي ، دلنيايى ، بى ترسى ، هيمنايه تى
دل ، ئاسايش ، دژى خوڤ .

شهخلاف " اخلاف " : كوى " خهلف = خلف "ه ، جى نشينان ،
لهپاش بهجيماوان ، داها تووان .

شهنبس " انبس " : هاودهه ، شهوى دل ده داتهوه ، شهوى -
ده بيه تهمايه خوشى بوويه كيكي تهنيا وگوشه گير .

شهوليا " اولياء " : كوى وهلى ، " اولياء الله " : دوستانى

خودا ، بهنده گانی نزیکی ده رگای خودا ، له زاراوه ی خواناسان
وعارفان دا ئه ولایا له دوی ئه بنیا و پهنه مبه رانن که که را مه تیان
هه یه و ده توانن نه یه نه گان ئا شکران بکن ، بیا و چاک ، شیخی دین .
ئەوساف " اوصاف " : کوی " وصف = وهسف "ه چلونا یه تی
شیتی، ئه ونیشا نا نه ی شتیک یا که سیکیان پی ده نا سریتوه ، په سند ،
وه سب .

شیکسیر: (١) زاراوه ییکی زانستی کیمیا یه ، به تا یه ته تی
له لایه ن کیمیا گه رانی کۆن به کا رده هیئرا ، ئه و جه وه ره یه که بنیا دو
نه ژادی شت ده گۆری، بو به لگه مس بکا به زێر و ئالتون، ده رمانی که
به بیروبا وه ری پشینیان چاره ی هه مونه خوژی یه کی کردوه . بیرو
با وه ری مورشیدی ته و او که چونایه تی خه لک بگۆری ، (٢) شتی به کجار
به که لک وسود ، (٣) هه رشتیکی که مده ست که و ی .

ئیسلام " اسلام " : ئایینی موسولمانان له ده ور وه ری سالی
٦١١ زایینی به هو ی حه زره تی موحه ممه دی کوری عه بدوللا بلا بووه
وه ، له پشانا له نا وه ره ب ، ئینجا له نا وه نه دی نه ته وه ی تریش .
(٢) چونه نا و ئاشتی یه وه ، خودا ن به ده ده سته وه ، موسولمان بون .
ئیشعار " اشعار " : ئاگا دا رکردن، خه به ردا ن به که سیک، زانا
کردنی که سیک به کا ریک ، فیڕکردن ، پی را گه یانندن .

ئیمکان " امکان " : (١) ری تیچون ، توانایی به را مبه ر
به کا ریک ، ریگه خوش کردن ، (٢) له زاراوه ی زانستی فه لسه فه دا
ئه وشته یه که بون و نه بونی وه کویه که و پیویست نیه ، وه کوئینسان ،
جانه وه ر، کشت و کال ، بی گیان ، به را مبه رته وه " وجوب " هه یه که
بون ی پیویسته وه کو " واجب الوجود " ئه مه کو مه لی ئینسان و جانه وه
رو کشت و کال و بی گیه نه .

شیره م: (١) ناوی با خیکه گویا شه دداد دروستی کرد به ناوی
 شهوی بپیته بهشتی سر زهوی ، له بهر شهوه به ههشتی شه دادیشی
 په دهلین (٢) ناوی عه شیره تیکه له هوزی "عاد" خودا غه زه بی لی -
 گرتن له بهر گونا هی زوریان ، شه دودا وانه له قورثانی پیروژدا
 باس کراوه .

شیشراق " اشراق " : (١) روناک بون ، پرته وه ، دره وشانهوه
 تروسکه وروناکی خۆر ، رۆژ ههلاتن . (٢) ئیلها م وه رگرتن .
 شینسان " انسان " : ئادلامزاد ، خه لک ، به شهر ، بیل بیلای
 چاو .

شولفەت " الفیت " : (١) خووره وشت گرتن ، دوستایه تی ،
 فیربون ، ها وده می ، راهاتن ، هۆگری ، په یوه ندی و دوستایه تی
 ده گهل که سیک یا شتیک ، هه زله شتیک یا کایک ریک کردن .

شیداع " ابداع " : په یدا کردن ، به دی هینانی شتیک جوا ن
 وتازه ، کردنی کایکی تازه ، له زاراوه ی زانستی به دیع دا شه وه یه
 که شا عیر شیعریک بلی . که چنه ندسه نعت له سه نعت هکانی به دیعییه ی
 تیدا بی .

شهره ار " اظهار " : ده رخستن ، ئا شکر کردن ، رون کردن شه وه
 ده بربرینی قسه یه ک .

شیشارات " اشارات " : کوی ئیشاره یه ، (١) پیشان دانسی
 شتیک به هی بزو تنه وه ی چا ویا قامک ، به ده ست وچا ویا برو قسه کردن
 ده گهل که سیک ، قسه کردن به ره مز ، قسه کردن به کینایه ت ، (٢) له
 زاراوه ی به دیع دا ئیشاره شه وه یه که شا عیر به واژه وینه زوردروست
 بکا .

شینشا " انشاء " : دروست کردن ، داهینان ، نویسنه وه ی قسه ی

جوان ، و تخی قسە ی جوان ، لە خووەشت دا هێنان ک نا مە ی ئەدیبا نه ،
ریکخستن و را زا نندنه وه ی قسە به نوسین .

شیرتیهاش " ارتهاش " : ده سه برین ، فروفیل .
ئیرس " ارث " : میراث وه رگرتن ، بهشداربون له میراث ،
سهروهت و سامان وه درشتیکی که له کهسیکی مردوبوبنه ماله و خانه -
واده و خیزانی به جی ده مینی .

ئیمتیحان " امتحان " : تاقی کردنه وه ، تاقیکاری ، ئەزمون .
ئەسناد " اسناد " : گهرا نه وه ی شتیک بۆ سه رشتیکی تـر ،
کهرا نه وه ی قسە بۆ ئەو که سه ی که کردبیتی ، گهرا نه وه ی هه دیسـ
بو پیغه مبه ر .

ئەتتفاق " اتفاق " : ریکهوت ، دوداو ، کاره سات ، هه دیسه
ئیکمال " اکمال " : تهوا و کردن ، گهیا ندن بـه ئا و ات
و ئا مانج .

ئەفتیرا " افتراء " به درو تا وان بو که سیک دروست بکری ،
تا وان هه له بهستن .

ئەهلاهی : خودایا ، ئە ی خودا ، خودایی ، زانستی هه را وی -
خو اناسی .

ئەقبایل " اقبال " : (١) پێشوازی کردن ، رودان ، (٢) -
بهخت ، چاره نوس ، تالیع .

ئەمر " امر " : فلارمان ، بریار ، شتی بهرز ، رودا وی -
گه وره .

ئەهلا ده : ده عیه ، فیز ، ته که ببور ، (٢) هه موئهو وه لاما نه ی
که سیک ده رباره ی مه سه له ییک له پرسیا رو وه لامیکی ره سمی دا -
ده یا ندا ته وه .

شینکار "انگار": حاشا کردن ، که سیک قسهی که سی به
گوپی دا نه چی ، له سهر قسهی خوی سوربی ، شینکار کردن : پاشه
که زبونه له قسهیهک پاله کاریک .

شهرادهت " ارادت ": دلسوژی و شیکلاس له دوستایهتی دا ، -
دوستایهتی راست تیکهل به خو به که مگرتن و بچوکایهتی .
شهرار " اصرار ": له سهر رویشان ، پی داگرتن ، سوربون ،
له سهر کاریک یا شتیک .

شیتهمداد " استمداد ": یا رمهتی ویستن ، کومهک خواستن ،
شیرشاد " ارشاد ": ری نشان دان ، رینوینی کردن بسو
ری راست ، رتبهری کردن ، رینمایی .

شیم " اسم ": ناو .
شیتادهن : راوهستان .

شیکلاس " اخلاص ": دلپاکی و دلسوژی له دوستایهتیدا ، راستی
و جگر سوزی له کارو کرده دا .

شیرامه " امانه ": زایع کردن ، به فیرودان ، به هدهر
دان ، له دهست دانی شتیک به خورایی ، (٢) زوربونی ناوو زه مینی
که سیک .

شیمرا " امضاء ": نیشانه ییکه له دواپی نامو نو سراوه -
دا ده ندیری ، نویینی ناوی نو سهری نامه به شیوه ییکی تایبه تسی
له پای کا غمزو نو سراوه دا به شهوهی بزنان کئ نوییویهتی .
شهله " اهله ": بی عقل ، تی نه گهیشو ، نه زان ، گیز ،
عقل سوک ، ده بنگ ، نه فام ، حوّل .

شیتلیفات : چاوله که سیک کردن له روی خوشه ویستی و میهره -
با نیهوه ، زوانین له که سیک له چاوی خوشه ویستی بهوه ، چاکه و

میهره با نی کردن لهگهل کهسیک ، به نه رمی جولانه وه لهگهل کهسیک .
 شیتیماس " التماس " : دا وا کردنی شتیک له کهسیک . شت
 ویستن له کهسیک ، خوبه که مگرتن ، پا را نه وه .

شینقیاد " انقیاد " : وه شهستوگرتن ، رامبون ، فسرمان
 وه رگرتن ، خوبه که مگرتن .

شیملان " اعلان " : را گهیا نندن ، ئاشکرا کردن ، ده رختن ،
 نوسرا وه یا لاپه ره ییکی چا پ کرا و که به هو ی شه وه وه . مه به ستییک
 به خه لک را بگه یه ندر ی بو ئا گا دا ری .

شه هلی نیسبهت : شه و که سه ی په یوه ندی ونزیکا یه تی له
 گهل خوا ناسان وپیا وچا کا نا هه یه .

شه هلی کیبار : پیا وانی گه وه ره ، شه و که سانه ی مه زن و-
 به ریزن .

شه رباب " ارباب " : کوی " رب - ره ب " ه : خا وهن ، بار-
 هینه ر ، جوامیر ، خان ، خا وهن پاره وده وله مه ند .
 شه تیببا " اطباء " : کوی " طبیب - ته بیب " ه : هه کیسم ،
 پزشک ، دوکتور .

ئیقلیم " اقلیم " : هه رییم ، مه لبه ند ، نا وچه ، پا رچه یه ک
 لهزه وی که له با ری ئا و وه هوا و وه زعی سروشتی لهگهل پا رچه کانی ترا
 جیا وازی هه بی وه له بزا رده وچا تری شه وانی تربی .

شیتتفاق " اتفاق " : به یه که وه بون ، چهنده کهسیک که بیرو
 را و قسه یان ده کهن به یه ک . ها ورپی ، ها وکاری ، یه کیه تی ، ها و-
 په یمان ، (٢) رودا و ، کاره سات ، پیشهات .

شه دنا " ادنی " : نزم تر ، زه بیوتر ، به ست تر ، نزیکتر .
 شه مساک " امساک " : ده سه پیوه گرتن ، خودور خسته وه له سه

خواردەمەنی (٢) بەخیل ، چا و چنۆک ، رژد .

شەفتیراش " افتراش " : دەستکردن بەسەرین ، هەردو باسک
کردن بەسەرین .

شەفتیشاش " اغتشاش " : پەیدا بون و دەرهکەوتنی غەل و غەش
و ئالودەیی کە لە سیکانیا لەشتیکا ، شیواوی ، سورش .

ئومەنا " امنا " : کوی " امین = ئەمین " هە دروستکار ،
راست و دروست ، دەس پاک ، ئەوەکەسە کە خەڵک با وەری پێ بکا ،
حالی ئەوشوینە پیا و ترسی ئەوەی نەبێ لەوێ شتیکی بەسەری یا
توشی بەلاییک ببێ .

شەدبار " ادبار " : رووەرگیران ، پشتکردنەو ، وەرگەڕانی
بەخت ، بەدبەختی ، چارەرەشی .

ئوسول " اصول " : کوی " اصل = ئەسل " هە ، بناغە، بنیاد
بەنج ، قانون ، دەستور ، سەرەتاکان ، مەبەدی سیاسی ، داب و دەدستۆر
کە و مەلایەتی .

= ب

باقی : (١) نەمر، ھەرمان، بەردەوام، پایدەر، ئەوێ
ماوە، ئەوێ لەجیگە یەکی تەردەمێنیتەو، (٢) ماوەی شتیک کە
لەشتیکی تەردەردەھینری .

بارەگاہ : کۆشک، کاخ، قەسری پادشایان، ئەو شوینە ی کە
فرەمانرەوایان ئیجازە ی خەلک دەدەن بۆ ئەوێ پخشی بولایان .
باب : (١) باوک، (٢) دەرگا، دەرکە، دەروازە، بەشیک
لەکتیب .

باغی : لەخوانەترس، زۆردار، سەرکیش، گەردن کەش .
بایەزید "بایەزید" : بایەزیدی بەستامی عارف و
خواناسی گەورە ی سەدە ی دوھەم و سێھەمی کۆچی یەکە عارفان و زانیان
و شا عیرانی ئیرانی و ئیسلامی، "سلطان العارفین" "برھان الموحیدین"
"مراد السالکین"، "برھان المحققین" "حجە الخلیق" "مرشد
السالکین" نیان ناونا و لەئەستێرە ھەرە پەرسنگدا رەکانسی
عیرفانە، ناوی ئەبویەزید ئەیسوری کوری عیسا ی کوری سروشانی
بەستامی یە، لەبنەمالە یکی زەرەتە زشتی بوکە لە پاشان موسلمان
بو، شاری بەستام لەتەنیششتا رەکانی سەمان و دامەغای ئیستای
ئیرانە .

بەشارەت "بشارت" : مزگینی، موژدە، خەبەری شادی، ھەوالی
خۆش .

بەقلا "بقاء" : مانەو، ھەمیشەیی، تیک نەچون، نەمردن،
ھەرمان .

بەنی ئادەم : ئادەمزا د، ئەوێ ئادەم، خەلک، ئینسان
مرو .

بههت " بهت " : (١) مال، خانو، خانه، جیگهی زیان
وحسانهوه، (٢) مالی خودا، کابه، کهعبه، (٣) دیری شیر کهله
دونیوه دیر شیریا میسراع پیک هاتووه، چیرۆک، داستان، بههت
وبا ووکه له پوری نه ده بی .

بهسیرهت " بهسیرت " : بینایی، زانایی، روناک بینایی،
زیرهکی، وشیری، بهقین، رهوشه ن دلی، عقل، (٢) بریتی بهله
هیژی قهلی که به نوری پیروز روناک بی و بهم هیژه ئینسان حهقیقهت
وبا تینی شتهکان ببینی، هه به و جوهری که نه فس به هوئی چا و وینه
وشیوه وروالهتی شتهکان دهبینی، زانایان و پیشینیان " بهسیرهت"
به هیژی پیروژ، واته " قوهی قودسیه" نا و ده بهن .
به رهسته : وه سه ره که وتو، که سیک به نا و بانک و گه وه، -

چاک، ههلبزیردارو، بهرز، جوست و چالاک .

به پتوله زهه " بهت الحزن " : (١) زوری خه مخه فته ،
مال و مهلبه ندی خه ونا سور، هه موجیگه ییکی که خه مخه فته لی بی ،
(٢) نه و ژۆرهیه که یه عقوب تییدا ده ژیا وله دوری یوسفی کوری ده تلایه وه
ولهشین ونا سور ووا وه یلادا بو، " بیت الاحزان" و کولبهیی شه خرانیشی
بی ده لین .

به بهدهق : ریگانه ئیشاندوری سه فەر، رابهری سه فەر، (٢)
نا وئ یه کیک له بهردهکانی شه تره نهجه، (٣) سه بازی پیاده .

بهینا : بهینەر، وشیار، زیرهک، ئاگادار، بههوش .

بههزم : جهژن وئا ههنگ، کوپونهوی خوش را بواردن، کۆری
خواردنه وه و سه ره خوشی .

بهکارهت (بکارت " : ژنی نه سمراو، ژنی کون نه کراو،
کچینی، (٢) نۆبه ره، سه ره تا ویه کمی هه موشتیک، تازه بون،

در پینیی پهردهی کجینی .

به هاییم " بهائم " : کوی " بهیمه = بههیمه "یه : -

هویان چوار بییان ، پاتال ، ئا ژال .

به عید " بهید " : دور

بیمار : نهخۆش ، ناساغ ، کهسیکی تهن دورستی بکهویتیته

مهترسی یه .

بورج : (١) ههریهکیک له دوا زده بهشی فهلهک کهزهوی له

دهوری یا نه سوریتیهوه ، ههرکا تیک کهزهوییهکیکیان ده بیئری

مانگیکی خورشیدی تهوا وه ده بیی ، بهم پییه بورجهکان دوا زدهن -

بهرا مبهردوا زده مانگ ، بهرخ ، گا ، دوپهیکه ، قرژال ، شیئر ،

گولهگهنم ، تهرازو ، دوپشک ، کهوان ، کار ، دهولک ، نهههنگ ،

(٢) کوشک ، قلا ، بینای بلندی خر ، یا جزا رگۆشی که بو پاسهوانی

بهکار ده هیئری ، هیلانه کوتر .

بوسه : ماچ .

بوختان : درو ، بوختان ، بهدرو ههلبهستنی قسهیه زمانی

یهکیکی ترهوه .

بوریا : ههسیر ، ههمورا یهخیکی له قامیش ولقی دارخورما

دروست کرابی .

بورهان : رون کردن ، بهلگه ، دهلیل ، حوجهته (٢)

ناوی گوندیکی سهربه ناوچهی مهها باده .

بوعد " بعد " : دوری ، دوربونهوه ، دورکهوتنهوه .

= پ

پا بوس : پى ماچ كەر .

پەرچەم : كا كۆل ، قزى سەرنىوچا وان (٢) دروشم ، شەو-
قوما شەپە كەبدارەو دەكرى و دروشم و نىشانەى ولاتىك يا رىكخرا-
وېكە ، (٣) ەوجىيە لەگول داكەتووى لىيە .

پەرتەو : تىشك ، تەرىفە ، تەرسكە ، پەشەنگ ، روناكايى ،
شۆق .

پەسر : بەسا لاچو ، بەتەمن گەورە ، كۆنەسال ، شىخ ، شىخى
خانەقا ، پەيرى مەى فرۆش ، پەيرى تەرىقەت ، مورشیدورا بنەرى -
دەرویشى .

پەيرى مەراپات : پەيرى مەىخانە ، پەيرى مەى فرۆش ،
لەزاراوەى سوفىزەم دا ئىنسانى پۆخت و شارەزا ، رەبەرومورشیدی
" كامىل " كەمردان بورىي ەزارى وسوفيا يەتى رىنوینى دەگاە .
پەيرى مەىگەدە : پەيرى مەىخانە لەزاراوەى وسوفيا يەتى دا
ئىنسانى وخت و كامىل ، رەبەرى رۆحانى ، رەبەرومورشید ، پەيرى
تەرىقەت ، بەسا لاچوى با دەفرۆش .

پەيرى كەنەئانى : نياز ، يا قوب پەىغەمبەرە .

پەيرى موفان : سەروك و گەورەى موغەكان كە پەىشەوايانى

ئايىنى زەردەوشتى بون .

پەيراھەنى يوسف : كراسى يوسف كورى يە عقوبە ، دەلىن
رۆژىك ەردوا زەدە كورى يە عقوب دەچن بۆسەيران ، يوسف خوشەويست
تەرىنپان دەبى لای با وكى ، براكانى يوسف دەخەنە پەيرىكەو ، لە
ئەنجامى ئەرودا وەىە عقوب لەخەفە تا كوێردەبى ، لەپاشا كەراسە -
كەى يوسفى بۆدینن يە عقوب بۆنى پەيوەدەكا وچاوى چادەبیتەو

بىناى ورونا كاي پيشوى دهست دهكه ويته وه .

بوخته : خوارده مهنى پيگه ييو ، دژى خا و ، ئينسانى كارامه
وزانا و خاوهن تاقي كردنه وه .

پوپ چهرك : ريش سپى ،

پهيمانه : جام ، پياله ، ئه و قاپديه كه شه راب ومه تيدا
ده خورپته وه ، كاسه پيكه كه دانه ويله وشتى ترى پى ده پيون .

پهيكان : تير ، سه ره تير ، هه موئاسنىكى نوک تيز .

پهيوهسته : پيوه ند ، بهيه كترى بهستن ، بهيه ك گه يشتن ،

هه ميشه .

پدهر : باوك ، باب .

پهور : كور ، ئه ولادى نيرينه .

ت =

تالبع : (١) بهخت ، چاره‌نوس ، (٢) ده‌رکه‌وتن، دياربون
 هه‌لاتنى رۆژومانگ و ئه‌ستیره ، دياربونی دل‌به‌روخۆشه‌ويست .
 تالهب "طالب" : (١) داخواز ، ئه‌وه‌که‌سه‌ی دا‌وا‌ی شتيک
 ده‌کا تالبيان : ئه‌وه‌که‌سانه‌ی دا‌وا‌ی شتيک ده‌که‌ن، قوتابيان ، -
 داخوازان .

تاوس : بالنده‌يیکى جوانه ، نيرپينه‌ی توک و په‌رى ره‌نگا و
 ره‌نگى هه‌يه ، توکی له‌سه‌ره‌تای هاوین دا فری ده‌دا و دو‌باره‌ه‌ی تازه
 ده‌رويته‌وه ، به‌زۆرى له‌خوا‌رو‌ی ئاسيا وه‌یندوستان دا ده‌ژى ، له
 سه‌ده‌کانى تا وه‌راست دا ده‌وله‌مه‌ندانى ئوروپا گوشتى تاوسيان بو
 ريزگرتن له‌پيش‌ميوان دا ده‌نا ، له‌گه‌ل، ئه‌وه‌ی وه‌نه‌بى گوشتيشی
 خوش بى ، لای هيندى که‌س ره‌مزی ئاله‌بارى يه ، ده‌لين تاوس بووه
 هو‌ی ده‌ربه‌ده‌رى ئاده‌م وحه‌وواله‌به‌هه‌شت ، رۆيشتنى به‌نازوخان
 و خه‌رمانى کچى جوان له‌نا و کورده‌واری دا له‌گه‌ل ره‌وتى تباوس
 به‌را‌واردو به‌رامبه‌رده‌کرى .

تابور "طابور" : له‌شکر، تيب ، ريز ، فيرقه .
 تازی : تاژى ، تانجى ، تاجى ، جو‌ره‌سه‌گيکى را‌وو شکاره .
 ته‌به‌هه‌ت : سروشت ، خو‌وره‌وشت (٢) روى زه‌وى ، جيهان ،
 دونيا ، هه‌موگوران و دروست‌کردنىکى که‌ده‌ستى ئاده‌ميزادى تيدا
 نه‌بى .

تارىخ : مي‌ژو ، ديارکردنى کا‌ته‌هه‌رشتيک ، ديارى کردنى
 ئه‌وسه‌رده‌مه‌ی که‌رودا‌وى گه‌وره‌ی تيدا‌بووه ، ليکدا‌نه‌وى رودا و وه
 سه‌رها تى پيشينيان .

تاقى کسيرا : ئه‌يوانى کسيرا ، مه‌دايين ، به‌با‌وبا‌نگه‌رين

کۆشک و باله خانەییکه شاهه نشاها نی ساسانی دروستیان کردووه، له پیشانان و ههوان ویهکی بوله خوشترینی قهسروب له خانەکانی جیهان، ئیسا که که لاوهیه، هیندی له تاق و دیوارهکانی ماوه، به پیتی افسانهی ئایینی نا و کورده واری گویا تاقه که له حهژمهت پهیدا بونی ئایینی پیروزی ئیسلام درزی بردووه، چونکه ره مزی سهرده می گاه وری و بوت په رستی بووه.

تابان : دره و شه در، شهوی روناکی ده دا .

تابش : (١) دره و شاهوی، پرشه و دان ، روشنایی و گهرمایی رۆژ و ههتا و وئاگر (٢) سورکردنه و هی ئاسن به ئاگر .

تاری زولف : رهشی مو، تال، تالی مو، داوی مو .

تاعهت " طاعت " : پهیره و ی کردن، ئیتاعت کردن.

تاماو : تاویک که خوێ و ئاردی ده کهن و دهیدهن به ئاژهل و

پاتال .

تهطبع " طبع " : خووره وشت . سروشت .

تهجه لالا " تجلی " : رون بون ، روناک بون، دیاربون،

تیشک ، کینا یه ته به چونی روحی خودا بونا و دلی سۆفی و دهرویش ،

شهوی دهگا ته پاپه " فناء فی الله " : ههروه ها کینا یه تیشه بسو

دیاربونی نوری خودا له کیوی تور، شهوی موسای بی هوش و مهدهوش

کرد .

تهجرید " تجرید " : (١) روت کردنه و هه، جیا کردنه و هی -

شتیک له هه موشتیکی که له بنج داله نه ژادی شه و نه بی، پیسته له دار -

کردنه و هه (٢) شیروخه نه ره له کالان ده رهینان (٣) ته نیایی،

کوشه گیری .

تهسبیح " تسبیح " : شه و که سهی ده لی " سبحان الله " ، به

پاکی یا دکردنی خودا (٢) ئه ورسته ورده شتهیه که له موروده کا وله کاتی ته سبیا ت دا له ده ست ده گیری.

ته سوپر "تهویر": دروست کردنی وینه ی که سیک یا شتیک گرتنی وینه ی که سیک یا شتیک ، نه خش کردنی شیوه ی که سیک یا شتیک وینه گرتن .

ته شریح " تشریح": پا رچه پا رچه کردن، برینی ئه ندا می له ش ، (٢) رون کردنه وه .

ته ربق " طریق": (١) ریکه ، ری، شه قام (٢) شه رمزار بون.

ته شریف " تشریف": گه وره خویشان دان ، خوده رخستن وه کپیا به رزوما قول .

ته ره ب "طرب": هه لپهرین و سه ما له ئه نجامی شادی دا ، - شادبون ، خوشی ئا ههنگ و را بواردن .

ته ره ف " طرف": که نار ، دوا یی شت ، لاجیکه .

ته رح " طرح": دانا ن ، نه خشه کیشان .

ته ریده: جه رده ، دز ، ریکر ، چته .

ته غلیف " تغلیف": سوک کردن ، کورت کردنه وه .

ته عنه " طعنه": شیونی نیزه له له ش دا ، قسه ی سوک به

یه کیک وتن . ده رخستنی که م و کوری که سیک ، سه رزه نشت کردن.

ته عمیر " تعمیر": ئا واکردن، ئا وه دان کردن، چاک

کردنه وه ی خانوی روخا و ، چاک کردنه وه ی هه موشتیکی کۆن که که م و کوری هه بی ، تیپه کردنی زیانی زۆر .

ته عداد: ژماره کردن، حساب کردن، ئه ژماردن.

ته حسیل " تحصیل": وه ده ست خستن ، وه ده ست هینان.

- پهیدا کردن ، وهرگرتنی زانستی .
- تهحه ممول " تحمل " : خۆراگرتن ، له بهر هه مونا خوشی
یهک ، ئارا مگرتن ، هیزوتوانا نواندن.
- تهفسیر " تفسیر " : (١) رون کردنه وهی مانا ومه بهستی
قهسیک ، ئاشکرا کردنی مانا ومه بهستی رسته ییک . (٢) رون -
کردنه وهی مانای ئایه تی قورئان .
- تهزه رو (تذرو " : چور) ناوی بالنده ییکه گوشتی ده خوری ،
نیرینه ی پهرو بالی جوانی ههیه ، لهنا وجهنگه ل وکیلگه گان دا -
دهژی .
- تهلسم " طلسم " : پارچه کا غه زیان مه عده نیکه جادو گهرو
فالچی یان جهد وهلی له سهرده کیشن ونوسینی له سهرده نوسن ، با وه -
ریان له سهرده وهیه که ته مه پارێزگا ری خه لکی ده کا وئا زا رو خرا په -
یان لی دوره خا ته وه .
- تهلف " تلف " : لهنا وچون ، لهنا وبردن ، نه مان ،
فهوتان ، .
- تهلیمه " ظلیمه " : پێشدهنگ ، پێشروه ، سهرده نای لهشکر ،
دیاری دان ، ده رکهوتن .
- تهماروف " تعارف " : یه کترناسین ، به خیره یانی یه کیگ
پێشکەش کردنی شتیک به که سیک .
- تهسه رروف " تصرف " : به ده سگرتن ، داگیر کردن ، -
دهست بردن بۆکا ریک یا شتیک ، گوڕییینی کا ریک به مایل وئا رهزو ،
شو که سه ی ده بی به خا وه نی شتیک .
- تهحقیق " تحقیق " : پێ راگه یشتن ، لیگۆلینه وه بـو
رون کردنه وهی کا ریک یا شتیک ، راستی ودروستی .

تهقسیم " تقسیم": بلاوکردن، بهش کردن، دا به شینه وه .
 تهقدیم "تقدیم": وه پیش خستن ، پیشکesh کردن.
 تهزویر " تزویر": فریو، دورویی، ریاکاری، فیصل،
 دهغەلی ، فیل کردن له کڕین و فروشتن دا .
 تهتیممه " تتمه": دوايي، پايان ، دوايي شت ،ئاخري .
 تهغنبه "تغنبه": گۆرانی وتن ، ئاواز ده رخستن.
 تهئسیر "تائیر": کار تیکردن، کارلی کردن، ده سه لات
 به سه ردا سه پانندن.
 تههارهت " طهارت": پاکی، پاک و خا وینی .
 تههمع " طمع": ئارهزو، ویستنی زۆر.
 تهزکیر (تذکیر": یاد کردن، وه بیرهینانه وه، ئامۆزگاری
 کردن .
 تهوشه: تویشو، ئه وخوا رده مه نهیه ی کاتی سه فه رریبواران -
 له گه ل خۆیان هه لێ ده گرن ، خوا رده مه نه ی بۆکاتی پیو یستی ،،
 تهگالیف " تکالیف": کاری قورس و گران ، کاریک له
 توانای ئاده میزادانه یی، ئهرکی سه خت و گران .
 تهوaf " طواف": گه ران به ده وه ری شتیک دا ، گه رانی
 شت ، سورانه وه به ده وه ری که عبه دا .
 تههکین " تمکین": هیژوتوانا دان، ریگه خو ش کردن.
 تهه: (١) لهش، به ده دن ، جه سه (٢) ره شی مه نه جه ل .
 تهوaf " طوف": سوۆران له ده وه ری شت دا ، بیروانه ته وaf
 توفه یلی " طفیلی": نیسه ته به که سیک ناوی توفه یل
 بووه ، که به بی بانگ کردن به میوانی چوته سه رسفره ی خه لکی، میوانی
 بانگ نه کراو،،،

تفل "طفل" : مندال ، بچوکی ئاده میزا ، منالی ساواه .

توخم : توو ، دان ، دانه ، شهوهت .

توحفه " تحفه" : دیاری ، ئهرمه غان ، سهوقات ، هممو

شوینیکی بچوک و بهنرخ ، همموشتیکی بهنرخ .

تهتهیر " تطهیر" : پاککی

تههله " هله" : سندوقیکی بچوک یا کاسه یهک که له داریا

له شوشه دروست کرابی و عهتر فروش له ودا عهتری بون خوش را بگری .

جان : (١) گیان ، رهوان ، روح (٢) جنوکه ، جن ، نهجنده .
جانی جانان : گیانی گیانان .

جاسوس : نهوکهسهی دهنگ وباس وههوال دهگهیهنی ، نهو
کهسهی ههوالی نهیانی کهسیک یا ولاتیک کوّدهکا تهوهودیدابه لاییکی
تر .

جلال " جلال " : گهورهیی ، بلندی ، بهرزی ، شکوه .

جهننت " جهنت " : باخ ، بههشت ، فیردهوس .

جههر " جههر " : (١) بهستنی ئیسقانی شکا و ، نهندامیکی
که ئیسقانی شکا بئی ولهگهچ گیرایی ، (٢) ناوی کوّمه لسهییکی
فلسهفی یه ، جهبرییان پئی گتووه بیروریان نهوه بووه کهسه
تهواوی کردهوهی ئاده میزاد به فرمانی خودایه بهنده هیچ جوّره
ئیهختیاریکی نیه ، دژی " اختیار تفویض " ه (٣) جهبروموقا بهله
زانستی ییکی ماتیماتیکی یه که تییدا تیپ له باتی ژماره به کار
دههینری .

جههل " جهل " : بههوشی ، نهزانین ، نهخویندهواری ، دژی

زانستی .

جهلسوه : ئاشکرا کردن دیا ری دان ، خویشان دان به
کهسیک (٢) لهزاراوهی سوّفیا یهتی وعیرفان دا بریتی یه له دره و-
شانهوهی نوری خوایی لهنا و دلّی عارف و خواناس دابه جوّری کهسه
سهوداسهر وشهیدای بکا . (٣) نهودیا ری یهیه کهزاوالهکاتی بهیهک
کهیشتن دا پیشکesh بوکی دهکا .

جهینش " جنس " : نهوشتهیه که له چه ند جوّره شتیک پیک ها تبی ،
وهکو جنسی گیاندار که بریتی یه له ئاده میزاد وهه موخا وهن گیانیک .

(٢) لهزاراوهی زانستی مهنتیق دا جینس شهوهیه که له شه نواع پیک ها تووه ، (٣) که ل و به ل ، کالآ.

جهمع "جمع": هه موشتیکی بلاوو به را که نده کو بکریته وه ، - زاراوه ییکی زانستی دیعه ، شهوهیه که شاهیردوسیغهت یا زیا ترله یهک حالت دا کو بکا ته وه ، (٢) کو مه لیک ، تا قمیک ، کو مه لییک شاده میزاد .

جهمعییهت "جمعیت": (١) کو بونه وه ، یهک گرتن ، ته بایی له نا ویهک دا ، (٢) کو مه له که سیک ، خه لکیکی زورله شوپینیک دا کو ببینه وه .

جهلاد "جلاد": شه وکه سهی که کوشتنی مه حکومانی پیی ده سپرن ، شه وهی ئا زارو شه که نه کردنی خه لکی پیی شه سپرا وه ، میرغه زهب .

جهلا "جلاه": (١) رون و دیار ، ئا شکرابونی ههرشتیک ، (٢) مشت و مال کردنی ئا وینه وشیروخه نهجروشتی ترله ژهنگ و زارو- که راندنه وهی بریقه و تروسکهی ، (٣) دور که و تنه وه له مال و مه له بندو نیشتمان .

جهناپهت "جناپت": تا وان ، سوچ ، گونا هی گه و ره ، جهسته : لهش ، به دهن .

جیفه : که لاک ، لاشه ، مردار ، لهشی مردو که خراپ ده پیی و بوگهن ده کا .

جهنوب "جنوب": قبیله ، نیوه رو ، یه کی که له چوار لاکان بهرام بهر با کوره ، لای راستی که سیکه روبه روی رۆژه لات ، به وهستی جیهان ئارا : جیهان رازینه ره وه .

جیهانگیر: شه وکه سهی که نا و بانگی ده چی بو هه مو شوپینکی

ئەم جیهانە ، پادشایەکی کەولانی گەورە دەگری .

جەد "جەد" : باوکی باوک ، باوکی گەورە ، باوکی دایک .

جەسم "جەسم" : لەش ، بەدەن ، جەستە ، پەیکەر ، ھەرشتیکی .

جەری "جەری" : ئازا ، بیباک ، نەترس .

جەیش : لەشکر ، دەستە ، سپا .

جەرم "جەرم" : گوناھ ، تاوان ، خەتا .

جەولان : دەورلێدان ، ھێنان و بردنی ئەسپ بۆ ھەرلایەک ،

ھا تۆ چۆ کردنی ئەسپ بۆ ھەرلایەک .

جەدەل "جەدەل" : گفتوگۆی تیز ، دوژمنایەتی .

جەزب "جەزب" : کێشان ، ئەوێ کە سێک پانشتیک بۆ لای

خۆی دەکێشێ .

جەودی : ناوی کێبویکە لە نزیک شاری موسڵە و ھەیکەلێکی

لە شاڕەکاری کوردستانی عێراقە ، دەلێن کەشتی نوح پێغەمبەر

لە سەر ئەم کێوھە لەنگەری گرتووە .

جەزبە "جەزبە" : جەزبە "جەزبە" : جەزبە "جەزبە" :

= ج

چاک : (١) باش ، پهسند ، داوین پاک ، پیاوچاک .
 (٢) درز ، کون ، دراو ، بهروک ، کونیکی گه وره له جل و بهرگ دا ،
 بهخه ی کراس .

چاهی زه نه خدان : چالی چه نه . قولایی نا و چانه ی هه ندی

ژن .

چاه : چالۆ ، بیر .

چەمی : " هه ورامی " نیوه نیگایی ، نیوه پروانینی .

چین : ریژ ، ریژیک له شتیک (٢) ناوی ولاتیکی به ناو -

بانگه له روژه هه لات دا .

چهوگان : گوچان .

ح =

حاشیه : تهنیشت ، قهراغی جل و بهرگ یا کتیب ، شهرحیکی
له تهنیشت کتیب ده نو سۆ ، مه به ستیکی که له مه تن ، زیاد بکۆ .
مه بهش : (١) میلله تیکی پیست ره شه له شه فریقا داده ژێ ،
که سی پیست رهش ، (٢) کینا یه ته بورهنگی رهش ، (٣) ولاتی زنگبار
که خه لکی شه وێ رهنگیان ره شه ، له شیعر دا رهنگی رهش کینا یه ته
به شه وه .

مه زین " حزین " : خه مبار ، دلتهنگ ، گرژ ، غه مگین .
مه ربی " حریقی " : سوتا و ، شه و که سه ی به نا گرده سوتی ، ناگر
سوتاندن ، هالۆ ، کلپه . (٢) نا زنا وی خاوه نی شه مدیوا نه یه .
مه ره م " حرم " : ناوه وه ی خانو ، ناوه وه ی ژور ، (٢) مه ر-
جیگه پیکی که پیا و ده بی بیبار یژی ، شه و ژورو جیگه یه ی که زن و -
مندالی لی ده ژێ له مال دا (٣) نا و که عبه ، ده و روبه ری که عبه ،
مه ره مه یین : مه که و مه دینه .

مه قیقی " حقیقی " : راست و دروست ، ره سه ن ، نه زاده پاک .
مه قیقیت " حقیقت " : نه زادی شت ، بنج و بنا وانی شت ،
راستی و دروستی .
مه سه رت " حسرت " : داخ کیشان ، ناخ و داخ کیشان ، خه یف
دریغ .

مه سن " حسن " : چاکی ، باشی ، جوانی .
مه د " حد " : (١) شتیک بکه و پته نیوان دوش و له یه کتسری
جیا یان بکاته وه ، قهراغی هه موشتیک ، دوا یی و کوتا یی هه مو
شتیک ، سوز ، (٢) توندوتیژی ، تیژی خه نه ره و شیر ، (٣) جهزای
گونا هکار و تا و انبار له جه لده لی دان .

- حهزهت " حضرت ": (١) نزیکى، ده‌بار، (٢) واژه‌ییکه‌بو
ریزگرتن پيش‌ناوى که‌سى گه‌وره‌ومهن ده‌وترى وده‌نوسرى،حه‌زهره‌تى
له‌ولا: نيازه‌زهره‌تى موحه‌مه‌د پيغه‌مبه‌رى خوايت .
- هیکایات " حکایات ": کوى حکایه‌ته: داستان، سه‌ر
گوزه‌شته، سه‌روسه‌برده‌ی پيش‌نيان، گیرانه‌وه‌ی هه‌وال له‌بابه‌ت
هه‌رشتیکه‌وه بى .
- هیکمهت " حکمت ": فه‌لسفه، قسه‌ی به‌جى، راستى و
دروستى له‌هه‌موشتیک دا، دادپه‌روه‌رى، زانستى، ژیرى و دوربىنى،
په‌ندوئا موژگارى .
- هوکما " حکماء ": کوى هه‌کیمه، زانا، خاوه‌ن هیکمهت .
- هوجره " حجره ": (١) دوکانى به‌زاز، جیگه‌ی قوماش
فرۆشتن، (٢) ژور، (٣) هوجره‌ی مزگه‌وت وده‌رس خويندن، ژورى -
مه‌ده‌رسه یا کاروانسه‌را .
- هوقفه " حقه ": قتو، سندوقى بچوکى جوان که زیر و -
جه‌واهیرى له‌نیو‌دا ده‌پاریزى .
- هه‌جهر " حجر ": (١) سه‌نگ، به‌رد (٢) پیروز، یاقوت .
- هه‌ساده‌ت " حسادت ": ئه‌وه‌که‌سه‌یه‌که‌نه‌توانى ده‌وله‌مه‌ندى
وبه‌ختیارى خه‌لکى بربسینى وئاره‌زوى له‌نا وچونى بکا، هه‌سودى -
به‌خیلی .
- هه‌شه‌م " حشم ": خزمان و که‌سان، نوکه‌ران و خزمه‌تکارانى
پیاو، مه‌ره‌کان .
- هه‌رب " حرب ": جه‌نگ، شه‌ر، کیشه .
- هه‌ره‌مخانه " حرمخانه ": هه‌ره‌م سه‌را، ژوروسه‌راى -
گه‌وره‌کان که جیگه‌ی ژنانه، شوینی ژنان، .

هه‌مه‌د "حمه‌د": ستایش ، سپاس ، ستایش کردن ، شوکر کردن ، یاسا
کردن .

هه‌ره‌ز "هه‌ره‌ز": (١) جیگه‌ی قایم ، په‌نا و په‌سه‌یو ، شوپنی که
شتیکێ تیدا بپاریزن (٢) به‌هره ، نه‌سیب ، ئه‌ود و عایه‌ی له‌کسا غه‌ز
ده‌هینوسن و له‌گه‌ل خویان هه‌لی ده‌گرن.

هه‌ره‌مان "هه‌ره‌مان": نا‌هۆمیدی ، بێ به‌هره‌بون ، بێ به‌ش
کردن ،

هه‌مه‌یه‌ت "هه‌مه‌یه‌ت": ئاگاداری لێ کردن ، چاوه‌دیاری
کردن ، پارێزگاری کردن له‌شتیک یا له‌ که‌سێک ، پشتیوانی کردن ، -
پاسه‌وانی .

هه‌به‌به‌یان : خوشه‌ویستان ، دوستان .

هه‌به‌ز "هه‌به‌ز": پاراستین ، پارێزگاری کردن ، پاسه‌وانی ،
به‌رگری کردن له‌هه‌نا و چونی شتیک ، ئاگاداری کردن له‌شتیک تاتیک
نه‌جی ، له‌به‌کردنی شیعر یا هه‌رنوسین و قسه‌یه‌کی تر .

هه‌زور "هه‌زور": (١) ئاماده‌بون ، ئاماده‌کردن ، له‌نه‌زیك
که‌سێک دا‌بون (٢) واژه‌ی وشه‌ی ریزگرتنه‌له‌پیش ناوی که‌سی گه‌وره
ده‌وتری و ده‌نوسری .

هه‌به‌ب "هه‌به‌ب": هه‌ستی ، عیشق ، دلداری ، خوشه‌ویستی .
هه‌به‌به‌ب "هه‌به‌به‌ب": (١) یلقی ئاو ، گومبه‌زی ئاو (٢) رو-
پوشی پا‌وله‌شیشه‌یا بلور .

هه‌وزن "هه‌وزن": خه‌م و خه‌فه‌ت ، دله‌نگی ، که‌سه‌ره

هه‌وه‌جه‌ت "هه‌وه‌جه‌ت": به‌لگه ، ده‌لیل ، به‌ره‌هان .

هه‌هی "هه‌هی": زیندو ، گیاندار ، نه‌مر ، خودا (٢) مار (٣) -
کوند ، ئا‌وایی ، ئا‌وه‌دانی ، قه‌وم ، عه‌شیره‌ت .

هه‌به‌ده‌ر "هه‌به‌ده‌ر": (١) به‌کیگه‌له‌نا و هه‌کانی خه‌لیفه‌چوارمی
راشدین ، عه‌لی کوری ئه‌به‌تالیب (٢) شیر ، شیری قه‌دباریک .

= خ

خالیق "خالق": بهدی هینەر، دروستکەر، پهروهردگار، خوا، ئافه‌ریدگار، به‌کێک له‌ناوه‌کانی خواجه.

خاتهم "خاتم": (١) مور، نیشانه، دواایی هدرشتیـک، ئه‌نگوستیله، نقیم، (٢) زاری یار، ده‌می یار، شتیک که‌له‌عاجی فیل وئیسکی وشردروستی بکه‌ن وگۆل ووینه‌ی جو‌راجو‌ری له‌سه‌ر بکێشنه‌وه.

هاگستەر: خۆله‌می‌ش، مشک، ئه‌و‌خاکه‌یه‌که‌له‌ئه‌نجامی سوتانی داروده‌وه‌ن دروست‌ده‌بی و ره‌نگی بو‌ره.

خام: خاو، نه‌گه‌یشتو، نه‌گه‌ییو، هدرشتیکی که‌ده‌سکاری نه‌کرا‌بی‌وله‌سه‌ر ته‌بیعه‌تی خۆی مابێته‌وه، (٢) پیستی ده‌باغ‌نه‌کراو، (٣) که‌مه‌ند.

خاسه "خاصه": تایبه‌تی، هیزوتوانای تایبه‌تی ناوه‌وه‌ی که‌له‌شت‌دا‌هه‌یه، دژی گشتی.

خاتیمه "خاتمه": مس "خاتیم"ه، دواایی.

خار: درک، درو، چه‌قل، تیغی داروده‌وه‌ن، خاروخس:

درک و‌دال، خاری وه‌که‌نات: دروی و‌شترخۆر،

خه‌رابات "خرابات": مه‌یخانه، له‌بنج دابه‌عه‌ره‌بی

"خربات"ه، "کوی" حربه = خه‌ربه "یه‌واته ویرانه‌و‌کا‌ولگه،

له‌کون دابه‌وما‌لانیه‌ان ئه‌وت که‌شوینی مه‌ی نو‌شی و‌شه‌راب‌خواردنه‌وه. و‌دلداری کردن له‌گه‌ل که‌نیزه‌کان بو، له‌زارا‌وه‌ی سوفیا‌یه‌تی-

دا بریتی‌یه‌له‌پله‌وپایه‌ی خه‌رابی و‌له‌نا‌و‌چونی خو‌وره‌وشتی نه‌فسانی

و‌حه‌یوانی، وه‌جیگه‌ی ئاکا روره‌وشتی مه‌له‌کو‌تی و‌ئاسمانی، ئه‌و-

جییه‌ی که‌خواناسان و‌سالیکان له‌زن‌جیری خو‌وره‌وشت و‌حاله‌ته‌کانی

نه‌فسانی رزگارده‌بن و‌سه‌رمه‌ستی مه‌یی یه‌ک په‌وست‌واته "وه‌حه‌ده‌ت"

ده‌بن، وه‌خه‌راباتی به‌ ئینسانی پوخت و‌شاره‌زان‌ئه‌لین که‌گه‌یشتی‌بیته

پلهی بهرزی عیرفان وخواناسی وناسهوه ری .

خدری زیننده : خدرپیغه مبه ر ، ناوی یه کیگه له پیغه مبه ران ،
له سهرده می موسا پیغه مبه ردا زیاه وهاوری بووه ، له شه فسانه ی
سامی یان دا ناوی زیانی خواردوته وه هه تا هه تایه نامری ، لسه
کورد ه واری دا خدری زینده ی پی ده لین ، ناوی تالیا یا ، ئیلیا یوهن
بووه ، وه له بهر شه وهی هه می شه له جیگه ی ته وسه وزی دا دانیشته وه -
"خضر" یان پی وتوه ، هه روه ها ده لین له گه ل شه سکه نده ری گه وره له
ناوی ژبیان گه را وه خاکی زولمات دا سه رچا وهی شه وئا وهی دوزی -
یه وه ولیی خوارد وه ، پی مه گه ی شه ژبیانی نه مری وه هه می شه یی ، وه له
هه موده ورزه مانیک داله بیابان دا به هانای ونبووان و نیووان ده گا
و یارمه تی یان ده دات ، قورثانی پیروزبای کردووه ، له که ده رویش
وسفی یان دا پایه ییکی بلنده هیه .

خه رمان : به نا زویشتن ، به نا زوفیز به ریگا دارویشتن .

خه رقه : ئیلمه ، پارچه ی جل ، پارچه ییکی بچوک له قوماش
جلیک له پارچه ی بچوک بچوکی جوړا و جوړدروست کرابی ، جل و بهرگی
ده رویشان .

خه راج " خراج" : باج ، شه وما له یه که له باتی به کاره ی ناخی
زه وی له بهر هه می کشت وکال وشتی تروه رده گیری .

خه رقی عاده ت : پیچه وانیه ی خووره وشت ، لاچون له سه خوو
ره وشت ، زیاده له ره وشت .

خه ره ق " خرق" : کوی " خرقه = خه رقه (یه : پارچه ی جل ، -
جل و بهرگی ده رویشان .

خه رمه ت : کارکردن بوکه سیکی تر ، نوکهری ، خزمه تکاری .

خه سیس : چنوک ، چا وچنوک ، بهرچا و تهنگ ، له چهر ، نان -

نه خور ، نان نه ده ر .

خزان : چونه نا وشتیکی تهسک ، لهسهرنگ رویشتن، رویشتنی
چانهوه‌ری بی پی .

خه‌تا " خطا " : تاوان ، سوچ ، نادروست ، تاوان وگوناځیکي
به‌ئا نقه‌ست نه‌کرايی .

خه‌جاله‌ت : شهرمه‌زاری، حه‌یا ، شهرمنی .

خه‌تابات (خطابات) : وټوويز، قسه‌ی روبه‌روئه‌وقسانه‌ی
روبه‌روبوکه‌سیک ده‌وتري، نه‌و قه‌بانه‌ی که‌سیک به‌یه‌کیکی تربلی وټه‌و
وه‌لامی بدا‌ته‌وه .

خه‌تی بو‌تلان " خط بطلان " : خه‌تی ناراست ، دی‌تری
نا‌حه‌ق، خه‌تی پوچ ، نوسینی نا‌راست .

خه‌ندان : شکوفه‌ی گول ، خونچه‌ی گول ، ده‌مه‌پیکه‌نین،
خوش‌حال ، دل‌خوش .

خه‌له‌وت " خلوت " : ته‌نیايي هه‌لب‌زاردن، جی به‌تال ،
شوینی خه‌وتن (٢) خه‌زان ، گه‌ل‌ریزان، پاییز، یه‌کیکه‌له‌چوار -
که‌ژی سال ، سی مانگی پیش‌زستانه .

خه‌له‌ف " خلف " : نه‌وه ، نه‌وه‌ی چاک ، که‌سیکه‌له‌دوای که‌سیکی
تره‌وه‌بی، جی نشین ، نه‌ولادی دروست‌کاروشایان .

خه‌له‌یله : جی نشینی پیغه‌مبه‌ریا ئیمام ، نه‌وکه‌سه‌یه‌که‌له‌جی
که‌سیکی ترده‌ده‌نیشی، (٣) ناوی سه‌روکی ده‌وله‌ته‌ئیسلامی یه‌که‌ان
بوله‌پاش‌ه‌زهرتی موچه‌مه‌ده‌وه تاروخانی ده‌وله‌تی عوسمانی .

خلوسیه‌ت " خلوصیت " : پاکي، خاوینی، بی غه‌شی .

خوش‌مه‌نزه‌ر " خوش‌منظر " : خوش‌دیمه‌ن ، روح‌په‌روه‌ر، دیمه‌ن
جوان .

خوسره‌وی خوبان : فدرمانه‌روای جوانان ، پادشای جوانان،
خوسره‌وی په‌رویز، نه‌وه‌ی نه‌وشیروانی دادپه‌روه‌ره ، له‌سهرده‌می
نه‌ودا پیغه‌مبه‌ری موسولمانان موچه‌مه‌ده‌په‌یدا‌بو ، خوسره‌وپا‌دشاییکی

خاوهن شکوبو ، دهوله مهندي وگهنجینه کانی بون بهئهفسانه ، دلداري
لهگهل شیرین بووه ، بهسه رچاوهی چیروکی شیریله و یژه و شه ده بیات
دا .

خورشیدی تابان : روژی روناک ، خۆری تروسکه دار ، ،
خوسه سهند : خوش حال ، دلخوش ، شادمان ، قانیع بون ،
رازی بون .

خورهرم " خرم " : دلخوش ، شاد ، خوشحال ، (٢) ئه روتازه و -
نازدار .

خوبان : جوانان ، چاکان ، شوخان ، دلبران .
خه ده نگ : تیری راست و درێژ ، داریکی سهخت و قورس و پته و ،
تیرونیزه ی لی دروست ده کری (٢) دارگهز ، دره ختی گهز ،
خیره د " خرد " : عقل وهوش ، زانست ، خیره دمه ند : زانا ،
هوشیار ، بهنوش ، عاقل .

خوتور " خطور " : یاده ها تنه وه ، هاتنه وه بیر ، شتیک له بیر
کرا بی و یستوه یاد .

خه واس " خواص " : کوی " خاصه = خاصه " یه : خزمان ،
کهسان و نیزیکان ، کهوره کان و ههلبزار دراوانی قهوم (٢) سود و
قازانج ، خه واس بهرام بهری عهوام .

خومار " خمار " : نه وژانه سهروسه ر ئیشانه ی که دوا ی مه ی
خواردنه وه بهدی دی ، دهردی سهروستی بیکه دوا ی لهنا و چونی
نه شته ی شهرا ب له ئینسان دابه دی دی ، حاله تی دوا ی مهستی .
خوان : سفره ، نهو شته ی نابی له سهرده خوری .

خه لهل " خلل " : درز ، کون ، پهک کهوتنی کاریک ، کاریک
که چه تی تیکه و ی و پیک نه یهت ، زیان و لهنا و چونی کاریک ، شیواوی
بیرورا ، جیاوازی ، مهودای نیوان دوست .

خيسال " خصال " : كوى " خصلت = خيسلهت " ه : خووره وشت ،
عادهت .

خهه "خهه" : رومهت ، كولمه ، روخسار ، گونا .
خهتاوختنه : ناوى كوڤنى ناوچهكانى باكورى چينهكه
موشكى نهونا وهبهناوبانگ بووه .
خونكار : خوين ريژ ، نهوهى خوين دهريژى ، نهوهى كهسيك
دهكوژى .

خهپال : نهديشه ، وههم ، گومان .
خيلاف " خيلاف " : پيچهوانه .

= د

دانیش : زانست ، زانیاری ، عیلم ، دانایی .
 دانسی : نزیک ، نیزیک بو ، دژی "قاصی - قاسی".
 دارولحموزن (دارالحزن) : مالی خه وخهفت ، مال وشوینی
 کهدانیشتووانی توشی خه وخهفت بن .

دهرک : تیگه‌یشتن ، گه‌یشتن بهشتیک ، حالی بون .
 دهراپهت "دراپت" : تیگه‌یشتن، زانین ، ئاداربون، شاره‌زا
 بون .

ده‌لک : جانه‌وه‌ریکی گوشت خوره ، له‌سموره‌ده‌کاوه‌ینسده‌ی
 پشله‌یا توری گه‌وره‌تره ، پیی کورته ، پیستی یه‌کجارنه‌رمه ، ره‌نگی
 زه‌ردوقاوه‌یی هه‌یه ، ژیرگه‌ردن وسنگی سپی یه ، پیستی به‌نرخه ،
 له‌کوردستان دا به‌یداده‌یی .

ده‌لیل " دلایل " : به‌لکه ، ریبه‌ر ، پیر ، مورشید ، هه‌مو
 به‌لکه‌یه‌ک بورون کردنه‌وه‌ی شت ، حوججه‌ت .

دلجو : دلخواز ، شه‌وه‌ی دل په‌سندی ده‌کات .

دولدول : ژوشکی گه‌وره ، ژوشکی تیرهاوژ ، سیخور ، (٢) به
 مانای کاریکی گه‌وره ، (٣) ناوی ئیستریکه‌ده‌لین "مه‌قبوقیس
 فه‌رمانه‌وه‌ی میسر بو پیغه‌مبه‌ری ئیسلامی نارده‌بو به‌یداری و جه‌زه‌رتی
 علی کوری شه‌بوتالیب سواری ده‌بو ، هه‌ربه‌م هۆیه‌وه‌به‌جه‌زه‌رتی علی
 یان وتوو شه‌ی " دولدول سووار " .

ده‌قیق : باریک ، نه‌رم ، ورد ، (٢) ئارد (٣) کاریک پیساو
 سه‌ری لی‌ ده‌رنه‌کا ، کاری دا‌پو‌شرا و شه‌ستم ، نوکته‌ی باریک .
 دود : دوکمل .

ده‌ماغ : میشک ، شتیکی نه‌رم وره‌نگ بوری کاله‌نا و قاپی
 سه‌ر " جومجومه " دایه .

دههر "دهر": روژگار، زه مان، زه مانه، روژگاری بی پان.

دهقیقی: باریکی، نهرمی، وردی.

دهفینه: شاره، په نهان، پاره یاشتیکی ترکه له ژیرخاکا
شاردرا بیتهوه، گه نجینه، خه زینه.

دور: دور "در": مرواری درشت.

دورد: خلتیه.

دیبا: جوژه قوماشیکی ئا ویشمی یه، قوماشی ئا ویشمی

رنگا ورهنگ.

دیباچه: سه رته، سه رته ی مه به ست، شهرجی که له پیشه وه ی

کتیب دا بنوسری، (۲) روخسار، رو، به عه ره بی "دیباچه" ی پئی ئه لین.

دیپار: کوی دار، مال، شار، سه رزه مین، ههریم، -

مه لبه ند، ناوچه (۲) ئا شکرا، دیاری.

دهه من: زار، دهم

دیرینه: کوڤ، کوڤه، پیشینه، له میژینه، قه دیم بون، به

سا لاچو، پیری له کارکه وتو.

= ر

رهجا "رجا": تـکا کردن، تـو مـید کردن.

رهحمەت "رحمت": مـیـهـر بـانی چاکه کردن، بهخشین، بهزهیی.

رهئیس "رئیس": سەردار، سەروەر، سەردهسته، پیشەوا، گەورە ی میلەت.

رهشگ: غیرەت، حسادەت.

رەم "رم": (١) رام کردن، هەڵاتن، دورکەوتنەوه را کردن لـه ترسان، رهو، رهوینهوه (٢) بهلامار، هیزش، بهسەردادن، رهـمی ئاھو: سل کردنی مـاـمز.

رههن: بریتی یەلەوشتهی کەدەدریـتـه کەسـیک و پارە ی لـی قەرزەدەکرێ، نرخێ ئەوشته هیـندە ی پارکەبی، قەرزدار شتەکە ی وەر دەگریتە وەلەپاش ئەو ی قەرزە کە دادا تەو.

رهحمان "رحمان": بەخشەندە و میهرەبان، یەکیک لەناوـه کانی خوای گەورە یه.

رموز: کوی ره مزه: ئیشارەت، رازی نهیـنی دا پـوشـرا و، ئەو بزوتنە وە یه کە لە ئەنجامی دا ئادە میزا ددە رکی مەبەس دەکا.

روح: (١) گیان، رهوان، نهفس، جان، (٢) فەرمانی خودا وەحی خودا، فریشتە.

رهوغلەن: رون، شتیکی شل یا نەرم و چەورە لە کەرە یا دوکیا دەنکی با دام و گەرچەک وزەیتون وشتی تـرـدە رـدە هیـنـری.

روقعە "رقعه": نامە، نوسین، نوسراو، پارچە کاغەز یک بۆنوسین پا مادەبی (٢) جوړە خەتیکی نوسینه (٣) پارچە ی هەموشتیک (٤) پینه ی جل و بەرگ.

روخنه: کون، درز.

روباب: یەکیک لە ئاوازەکانی موسیقای کۆنە، وێنە ی

تارە بەلام کاسەکی بچوکترە و لە کونادوتەلی بوو و بەهۆی کەمانچە.

لیدراوه .

ریعایهت " رعایت " : لهوهراندنی مهرمولات ، لهوه -

راندنی ئاژهل وپاتالی گیاخورله لهوه رگادا ، (٢) راگه‌یشتن بـه
ئیش وکاری ره‌عیه‌تان ، (٣) راگرتن ریژوما فی که‌سیک، دلنه‌وایی و
میهره‌بانی، چاکه‌ویا رمه‌تی دان .

ریوایهت " روایت " : چیروک ، داستان ، گیرانه‌وه‌ی

مه‌به‌ست ، خه‌به‌ریا هه‌دیس .

روحانیه‌ت " روحانیت " : پاکی وپیروزی، پارێزگاری،

(٢) زانایان وپیشه‌وایانی ئایینی، کۆمه‌لی روحانیانی ئایینی ،
ئه‌وه‌که‌سانه‌ی پێیان وایه‌روح‌ماده‌نه‌یه .

روکن " رکن " : (١) به‌شی گه‌وره‌ترو به‌هێزتری هه‌رشتیک

ئه‌ندامی گه‌وره ، ئه‌وه‌ی که‌پێی به‌هێزبن وپالی وی ده‌ن (٢) پایه‌و
کۆله‌که (٣) گه‌وره‌وپیشه‌وای قه‌وم .

ریشه " ریشه " : رسته ، تال ، داو ، ریزیک‌شتی هونراوه‌ی -

وه‌کومرواری، ته‌ناف .

ره‌قیبان : ئه‌وه‌که‌سانه‌ی مه‌یلیان بۆشتیک یا که‌سیک هه‌بێ و

عاشقی بن ، هه‌ریه‌که‌یان ره‌قیبی ئه‌وی تریان ، ئه‌وانه‌ی قسه‌ و
کرده‌وه‌وبزوتنه‌وه‌ی خه‌لکی هه‌لده‌گرن یا توماری ده‌که‌ن .

رهبوا : بێ ئابرو، به‌دناو، بێ شهرم، شهرمه‌زاری به‌هوی

کاری ناحه‌زو خراپه‌وه ، ئه‌وه‌که‌سه‌ی که‌کاری خراب وناحه‌زی لێ‌ئاشکرا
بێ وله‌لای خه‌لک شهرمه‌زاروبێ ئابرویی .

ریا : به‌دروخ‌پیشان دان به‌که‌سیکی باش وداوین پاک ،

خو‌پیشان دان به‌خیرخوا وله‌راستیش داوا ته‌بی، دورویی .

ره‌زان : میو، داری تری.

ره‌زیل "رذیل" : ناکه‌س ، په‌ست ، نزم ، زه‌بون .

وهه عهه "رعهه": هه وه ره تریشهه، دهنگی هه وه .
ره سهه دهخانهه : شه وه مه ل وشوینهه ی که ئا مه رازو که ره سهه ی
شه سه ته ره نه سه ی ته ده اکوده به ته وه .

ز =

راهید "راهد": تۆبه کار، شهوکه سهی وازی له دونیا هینا بی
 و خه ریکی عیبادت بی، پارێزگار، پارسا .
 زات "ذات": خاوهن، خودا وهندی هه بون وجه وهه ری هه موشتیک
 نه فسی هه موشتیک، سرشت .

راهیر "ظاهر": ئاشکرا، دیار، پهیدا، نوێنراوه .
 زابع "ضایع": بی بههره، بی سود، بیکار، بهغیروچوو،
 وازلێهێنراو، ون بو، بزربو .
 زاغ: قهله ره شه، بالداریکی ره شه، له قهله سا بونه بچو کتره
 و ده نوک و پیی سوره، له هاوینا ده چیه کو یستان و شینی سارد .
 زانو: چوک، ئه ژنو .

زه میر "ضمیر": (١) ناوه وهی ئاده می زاد، ناخی دل، شه ندیشه
 و رازی ناو دل، نیهاد، دهرون، (٢) له ده ستوری زمان دا ئه وه -
 و شه یه ک جیگری ناوه و شه خس ده گه یینی، وه کومن، تو، ئه و، ئیمه،
 شه وان .

زه مه رهیر "زمهریر": زوړسارد، سه رمای سه خت، جیگه یی ه کجار
 سارد .

زه له یخا: ناوی ژنی پوتیفاری عه زیزی میسربو، شه وهی -
 هه زه ته ی یوسفی به پار ه کری، زوله یخا عاشقی یوسف بو به لام یوسف
 مه یلی بۆی نه بوله به ره شه وه لای پوتیفاری میردی بوختانی پی کسرد
 تا خستی یه زیندا نه وه، به لام له شه نجام دا، یوسف له زیندا ن رزگاری
 بو له وکا ته ی زوله یخا پیر بو بو، روژی له سه ره ریتی یوسف دا نیشه
 و به فرمیسک و پارا نه وه دا وایلی کرد که لی خوش بی و ئیما نیشی به
 پیغه مه را یه تی هینا، ئیتری یوسف دوعای بۆ کرد و گه نج بو وه و شوپان
 به یه کتری کرد، له قورئان دا با سی شه مرودا وانه کرا وه .

زوهره " زهره ": ناهید، وینوس، نزیکترینی ئەستیره -
 گەروکەکانە لە زەوی ئیلم، لە پێش روژەهەڵات و لە پاش روژئا و والە
 ئاسمان دادەبیزی، ماوەی بزوتنە وە لە دەوری روژدا " ٢٢٥ " روژه،
 دوو ئەوەندە لە عەتارید و هەندێ لە زەوی ئیلم بچوکتەر، گۆرانیی فیکر
 و سەماکەری چەرخ و فەلەکی پەدەلین .

زەوال " زوال ": لەناوچون، لەبەین چوون، دورکەوتنەو،
 پاک بوونەو.

زومره " زمهره ": دەستە، پۆل، کۆمەل، گروە.

زەرف " ظرف ": لەزانستی " سەرف = صرف " دا هەموشتیکێ
 کەشتیکێ تری تیڤایی، ئەوێ مانای " لە " تیڤایە، دۆبەشە، جێگە
 و کات، (٢) بلیمەتی، پسیوری (٣) قاپ، هەموشتیکێ کەشتیکێ
 تری بخریتەنا وەو، (٤) حال، وەزە.

زەکات " زکاه ": = زکوة: خوالاسە و هەلپژاردە ی شتیک بە
 شتیک لە مال کە بە دەست و فەرمانی شەرع لەرێی خودا بیدەن بـ
 فەقیرو هەژار، لەزارا وە " فیق - فیقە " دا بە شیکێ دیاری لـ
 ماله کە دەبێ بیدەن بە هەژاران و ئەوانە ی خیریان پێ دەشی .

زەرره " ذره ": (١) شتی یە کجاربچوک (٢) هەریەکیک لە و شتە
 بچوکانه ی لە هەوا دا بلاون و لە بەرتیشکی روژ دیاردەبن .

زهارهت " زهارت ": چوئەلای کەسی گەورە و پایە بە بلندبو
 دەست ماچ کردنی، چوئەلای شیخان و پیاوچاکان و خواناسان بو دەست
 ماچ کردنی، چوئە سەر ئارامگا و گۆری پیرانی پیرو زوپیا و چاکانی
 مردو.

زەنەت : جوان کردن، هەرشتیکێ کەشتیکێ تری پێ جوان -
 بکری، ئارایش .

زەنگ : (١) زەنگ، ئەو شتە یە کە لە ئەنجامی هەوا و تەراییی

لهسەرئاسن پهیدا ده بۆ ، کارکردنی ئولسپژین لهئاسن ، (٣) نیشکی مانگ وروژ ، (٣) کهسی خه لکی زهنگبار کهنا وی ولاتی که له شه فریقا دانیشتوانی ئه وی پیستیان ره شه ، (٤) زهنگوله .

زهنگی : نیسه ته بۆ زهنگ یا زهنگبار کهنا وی ولاتی که له شه فریقا و خه لکه که ی پیست ره شه ، له کونا به هه موره شکا نیا ن ده گوت زهنگی ، ره شی ، قوله ره شه .

زها "ضیا" : روژنایی ، روناکی ، تروسکایی ، تریفه .
زهغهن : بالداریکه له قه له ره شه ده چی و بچو کتره ، جانه وه ری بچوکی وه کو منتبک را و ده کا و چوله که ی ره شیشی پی ده لین .
زیکر " ذکر" : (١) ها تنه وه یاد ، وه بیرها تنه وه ، (٢) نا و - هینان (٣) ستایش و سپاس ، نوێژ ، وێژدودوعا .

زمیمه "ممیمه" : پیوه لکینه را و ، پیوه نوسا و ، پیوه چه سپا و .
زولفه قار " ذوالفقار" : ناوی شمیری هه زره تی عه لی کوری شه بوتالیبه .

زوله مات " ظلمات" : کوی " ظلمت = زولمهت "ه ، تاریکی دواکه وتویی ، نه وینه وهاری ، پشینیان وقه دیمیان بییان وابوکه زوله مات له ئاخری زه وی دایه وسه ره چا وه بیکی که هه رکه س ئاوی ئه م سه ره چا وه یه بخواته وه ژیا نی هه می شه یی ده ست ده که وی ، هه ربه م هو یه وه ئه م سه ره چا وه یان نا ونا وه ئا وی هیا ت وگوتوبا نه که ئه سکه نه ده ر چوبه شوین ئا وی هیا ت دا به لام نه یگه یشتی و خدر پیغه مبه رله ئا وی ئه م سه ره چا وه ی خواره وه وه ژیا نی هه می شه یی ده ست که وت ، جوغرافیا - نوسانی کون زوله ماتیان به قوتبی شیما ل دانا وه ، چون ما وه ی شه ش مانگ له سال داله وشوینه دا هه واتا ریکه وه به بیروبا وه ری ئه هلی ته سه ووف مه به ست له هه وای نه فسانی و خووره وشتی حیوانی به ،
زهفر " ظفر" : هیوا وئا مانج ها تنه دی ، به ئاوات گه یشتن ، به مه زار گه یشتن ، سه رکه وتن .

زەوق " ذوق " : (١) چیژ ، تام (٢) خوورەوشت (٣) خوشی ، -
دونیایی .

زەللەت " ذلت " : چارەرهشی ، بەدبەختی ، پەستی،گومرایی،
ریگەون کردن.

زەقەتەمانە "ذیقتغانە" : مالی تەنگ و تاریک .

زەشت : ناحەز ، ناجوان ، ناپەسند ، رونا حەز ، بەددیمەن .

زەستان : ژنی تازەزاو ،

زەبەبا : جوان ، روجوان ، دلّبەر ، دلّرفین ، شوخ .

زەقەن " ذقن " : چالی چەند .

= ژ

ژولبەدە : خەمگین ، پەریشان ، لیقەوماو ، سەراوژیـر .

لیقەوماو .

= س

ساقی : (١) ئەوکەسە ئاویا شەراب دەدا بەبەکیکی تر ،
ئەوێ لەکۆری مەنوشی دامە لەپیاڵە دەکا و دەیدا بە دەستی مە
نوشان ، (٢) لەزاراوەی سوفیایەتی دارا بەری راستە قینە ،
"مورشیدی حەقیقی" کە ئەمە خواخوێتی : وە کولە قورئان داها توو
"وسقا هم بهم شرابا طهورا" ، (٣) پیری پوخت و شاره زاکە فەزوبەهرە
بەمریدەکان دەگەیهێنێ .

سالیک " سالک " : رێبوار ، پەیرهو ، زاھید ، سۆفی ، دەرویش ،
ئەوکەسە دەروا ، ئەوکەسە رێبەک دەگریتە بەر و بەرێیە دا دەروا ،
لەزاراوەی سوفیزم دا ئەوکەسە کە بەرینوینی پیرومورشید بەری
خواناسی و پارێزگاری دا بروا و سلوک بەیتی یەلەگەران لەپەو
پایەیی وجود دا بۆ گەشتن بە راستی و دروستی ، لەمەر جەکانی ئەو
بریتی یەلەرەنج و زەحمەت و گۆشەگیری و عیبادەت و شەونەنوستن
و دورکەوتنەو لەهەوای نەفس ، بەسالیکان ئەهلی سلوک و ئەهلی
تەریقەتیشیان پێ دەلین .

سالح " صالح " : چاک ، دروستکار ، راست و کردەو و چاکە .
سامان : دەولەت و مال ، ئەسبابی دەولە مەندی ، (٢) رێک و
پێکی ، جوانی (٣) نیشانە و ئەندازە ، (٤) هێمنی و لەسەر خۆیی ،
(٥) هەمو بەرھەمیکی ئەدەبی و ھونەری (٦) ناوی کەسێک بۆ کەبنە
مالە پادشایانی سامانی دروست کرد .

سافەر : جام ، پیالە شەراب خواردنەو ، کاسە یەک
بۆمە خواردنەو کە لە بلوریا زێڕ و یۆشا شتیکی تر دروست کرا بێ ، لە
زاراوەی سوفیایەتی داشتێکی کە لەودا نوری غەیبی و نەھێنی ببینن
ولەواتا و مەعنەویات بگەن ، دلی خواناس و عارف .

ساری : (۱) کارکردن له شتیک به جوړیک که به هه مولاییک بللو
ببیته وه ، (۲) شه وی به شه وده روا ، شه وره و ، ده رچون له و دیو ، لسه
زاراوه ی پزشکی دانه خوښی یک له که سیکه وه به که سیکی تربکا .
سالار : سړوک ، سردار ، ره ئیس ، سړوکی میلله ته گه وره ی
قهوم ، گه وره وپیښره وی کاروان یا له شکر ، قافله سالار ، له زاراوه ی
کشت وکال دا وه زبیری ټاگا داروکارا مه که به کاروباری زه وی وټاو
داشتن و کشت وکال رابکا .
ساگین " ساگین " : ټارام گرتو ، بې بزوتنه وه ، نیښته جی ،
موقیم ، دانیشو .
سه بات " ثبات " : قایمی ، راست و دروستی ، نه گوریښ ،
بیروړانه گورین .
سهراف " صراف " : (۱) شه وکه سه ی که پاره ی ساغله پاره ی
قلع جیا ده کاته وه ، زیرناس ، (۲) شه وکه سه یه که پاره ده گوریته وه ،
شه وکه سه یه که با زرگانی وکړین و فروشتن به پاره ده کا .
سورف " صرف " : زانستی بیکه به با بهت پښتیا قی وشه ی
عمره بیه وه (۲) بلا وکر دنه وه ، خه رج کردن ، خه رج کردنی مال و پاره
(۳) دهره ټنانی شتیک یا که سیک له جیکه بییک .
سور " سر " : راز ، نه ټنی ، نه ټنی دهر وڼ ، شتی دا پوښرا وو
نه بیزاو .
سرمایه : پاره و پول و مالی با زرگانی ، شه وی ټالویری
بی ده کری .
سهر " سمر " : بهر ، میوه ، .
سفینه " سفینه " : که شتی ، پاپور .
سلات " صلاه " : نویژو پارانه وه له لایه ن بهنده وه له

خودا ، ره‌مه‌تی خوا به‌بهنده‌کانی .

سه‌لا " سه‌لا " : وشه‌یکه‌بو یا نگ کردنی خه‌لکی به‌کارده‌هینری ،
بانگ کردنی خه‌لک بو کاریک ، نویژکردن ، (٢) نان خواردن .

سه‌ررشته : سه‌ری هه‌وادا ، ریگهی کار ، سه‌رکه‌وتن وزا بنینی‌کار
شاره‌زایی وکارا مه‌یی له‌کاردا (٢) ده‌فته‌ری حیساب .

سه‌داره‌ت " سه‌دارت " : جیگهی به‌رز ، گه‌وره‌یی ، پله‌ی
سه‌روکی وه‌زیران ، سه‌وری شه‌زه‌م ، بالانشین .

سه‌لاح " سه‌لاح " : چه‌ک ، هه‌موئا له‌تیککی که‌له‌شه‌ردا به‌کار
به‌هینری ، ته‌قه‌مه‌نی ، .

سه‌لات " سه‌لات " : کوی " صفت = سیفەت " ه : چۆنیه‌تی شه‌و
شته‌یه‌که‌چۆنیه‌تی شتیک یا که‌سیک دیاری بکا .

سه‌جده " سه‌جده " : نیوچاوان گه‌یاننده‌سه‌رزه‌وی بومه‌به‌ستی
عیباده‌ت وخوبه‌چوک ونزم‌پیشان دان ، کرنوش بردن .

سه‌حه‌بت " سه‌حه‌بت " : هاوده‌می ، هاوریه‌تی ، وتووێژ ،
گوفتوگو .

سه‌بحان : به‌پاکی یادی خودا کردن ، سه‌زهرتی سه‌بحان :
خودای پاک وبی عه‌یب ، سه‌بحانی : خودایی ، ئیلاهی .

سه‌لوک " سه‌لوک " : گرتنی ریگه‌یی‌ک وله‌سه‌ری رو‌یشتن ، -
ره‌فتار ، ره‌وشت ، ریژه‌و ، بوته‌ریقه‌ت به‌کارده‌هینری ، .

سه‌ریشک : فرمیسک ، شه‌سین ، دلۆپه‌دلۆپه‌ی ئاوی چاوکه
له‌کاتی گریان داده‌ره‌ژێته‌خواره‌وه .

سه‌فی " سه‌فی " : ده‌رویش ، شیخ ، مرید ، شه‌که‌سه‌یه‌که
پره‌وی ته‌ریقه‌تی سه‌فی " سه‌فیزم " ده‌کا ، به‌شمینه‌پوش . یه‌که‌م
که‌سه‌که‌پێیان وتوو سه‌فی شه‌بو قاسمی سه‌فی بووه‌که‌له‌سالی ١٦٠
کوچی مانگی ، کوچی دواایی کردوو هیه‌که‌م که‌سه‌که‌واژه‌ی سه‌فی له‌

کتیبه‌کی خویا هینا وه عه مروپنی به‌حری جا حیزبووه که له نیوهی
یه‌که‌می سه‌دهی سیه‌می کوچی دا ژیا و...

سروروسور: کهیف وخوشی، شایی وزه‌ما وه‌ند، شادی وکا مه-
رانی، گوشادی و دلخوشی.

سوره: فەسل یا پارچه‌ییکی سه‌ربه‌خوله‌کتیب، به‌شیک یا
پارچه‌یه‌ک له‌قورئان، هه‌رکا له‌سه‌دو چارده‌فه‌سله‌کانی قورئانی
پیرۆز، سوره‌ی یوسف: پارچه‌وبه‌شیک له‌قورئان که‌باسی سه‌زهره‌تی
یوسف ده‌کا.

سه‌پهل "هیکل": مشت و مال کردنی شیروخه‌نجه‌ر، پاک
کردنه‌وه‌وتیز کردن و بریقهدان به‌شیروخه‌نجه‌ر.

سه‌فسه‌ته "سفینه": وه‌رگیرا و له‌یونانی، به‌لگه‌وقیاسی
باتل و نادرست بو‌پێچه‌وانه‌نیشان دانی راستی.

سيفه "صيفه": چور، ئه‌سل، شیوه‌ی هه‌رشتیک له‌قالبی
ریژراودا، له‌زاراوه‌ی سه‌رفی عه‌ره‌بی داشیوه‌وشکلێک که‌به‌که‌م
وزیادکردنی پیته‌کان یا گورانی هه‌ره‌که‌کان ده‌دری به‌واژه‌، وه‌کو
سیفه‌ی موفرده‌، سیفه‌ی ته‌سیه‌، له‌زاراوه‌ی فیک دا‌کاتی معامله‌ و
کرین و فروشتن و به‌ستنی نیکاح به‌سه‌رزمانی داده‌هینن وه‌، به‌لگه‌ی
رازی بونی هه‌ردولایه‌، (٢) ژنیکی که‌هه‌میشه‌یی نه‌بی، ژنیکی که‌ه
بو‌ما وه‌یه‌یکی که‌م و دیاری کراوله‌پیاویک ماره‌بکری.

سیفه‌ی ته‌رازی: چونیا یه‌تی رازی بونی ده‌که‌س.

سه‌ده‌ف "صدف": گیاندارێکی بچووکه‌له‌نیوئا و داده‌ژی، -
لاشه‌ی له‌نیو‌تویکلێک دایه‌پیی ده‌لین "سه‌ده‌ف" ئه‌و گیانداره‌چه‌ننه‌ند
جو‌ری هه‌یه‌، ئه‌و گیانداره‌چه‌ننه‌ند جو‌ری هه‌یه‌، به‌نا و بانگه‌رینیان
سه‌ده‌فی مرواری یه‌که‌ما یه‌که‌له‌نیوله‌شی خو‌ی دا دینیته‌به‌ره‌مه‌شه‌و
ما یه‌یه‌ورده‌ورده‌ره‌ق ده‌بی و مرواری لی پیک دی، بو‌دروست‌کردنسی

ئەنگوستیلەوزیو ڕوھەندی شتی جوان ورازاو لەستوویکلی ئەو
 گیاندارانە سودو ڕەدە گرن ، سەدەفی سەدو چا ڕەدە لیزگە کینا یەلە
 قورئانی پیروزە کە سەدو چا ڕەدە سورە ی هەیه ، سەدەفی ئاگرین کینا یە
 لەخو ڕە کە سەدەفی فەلەک و سەدەفی روژی شی پێ دەلین ، سەدەفی
 مرواری لەئیقیا نوسی گەو ڕە وئیقیا نوسی هیندو خەلیجی فسا رس دا -
 بەزوری هەیه .

سەمی پی " سمیی " : هاوناو ، هاوتا .

سەلەف " سلف " : را بردو ، لەرا بردودا ، هەرکەس کە پتر
 ژیا بێ لەبا و کان و خزمانی کە سیک .

سەدا و سەپتە " سدا و سیتە " : دەنگ و ئاواز ، بانگ و
 ئاوازی کە لەکیۆیا شوینیکی ترە و دەنگ دا تەو و دو بارە بییسر -
 یتەو .

شورمە : کل ، چەشنە خولیکی نەرم ورەش وور دەبۆرەش کردنی
 برژانگ و رشتنی چا و بەکار دەهینری .

سوبمی شەمەل " سبجەمل " : بەربەیانانی ئارەزو ، بەرە
 بەیانانی ئاوات .

سەپەد " سید " : راو ، شکار ، راووشکار ، نیچیر .
 سولتان " سلطان " : (١) فەرمانرەوا ، پادشا ، مەلیک ،
 (٢) بەلگە ، هیزوتوانا .

سەپپاد " سپاد " : راو کەر ، راوچی ، شکارچی .
 سەر شەفکە نەدە : شەرمەزار ، سەرئەوی .

سەمادەت : بەختیاری ، کامەرانی ، خوش بەختی ، دژی بەد
 بەختی .

سەفەر " ستر " : دوزەخ .

سهنا "هنا": ستایش، مه‌دج.
 سه‌بیار "سیار": گه‌روک، کاروان، قافله.
 سیم تهن: له‌شی سپی زیوین، به‌ده‌نی سپی وه‌ک زیو.
 سیمما: وینه، روخسار، نه‌قش، شیوه، شکل.
 سه‌بیل "سبیل": ریگه، ری، ریگه‌ی ئاشکرا.
 سه‌رچیل: (١) شیت‌وسه‌ره‌ری، (٢) سه‌رلق.
 سه‌راپه‌ت "سراپت": بروانه‌ساری.
 سه‌ها "هها": (١) بای شه‌مال، بایه‌ک که‌له‌روژه‌لاته‌وه
 شنه‌ی دی.
 سه‌فه‌ر "سفر": بریتی ریگه، له‌شاریک بو‌شاریک چون.
 سه‌ه‌نی "ه‌نی": (١) تیک‌وشان، کارکردن، (٢) چوون،
 رویشتن، (٣) شه‌ورا‌کردنه‌یه‌له‌کاتی ه‌ج دا له‌نیوان "سه‌ف‌او
 مه‌روه".
 سه‌نهم "هنم": بوت.
 سه‌ه‌ده‌ی سه‌وب‌ج: رونا‌کی به‌یانی، رونا‌کایی به‌ره‌به‌یان.
 سه‌ه‌و: گوزه.
 سه‌ه‌یفه "ه‌یفه": نامه، لاپه‌ره‌ی کتیب، کتیبی بچوک،
 گو‌فار، روژنامه.
 سه‌تون: کوله‌که.
 سه‌ه‌ب "ه‌ب": سه‌خت، کاری سه‌خت، شه‌وشته‌ی به‌سه‌ختی
 بیته‌ده‌ست.
 سه‌فا "ه‌فا": ساف‌بون، پاک‌وروناک، پاک‌ی و‌خا‌وینی،
 ره‌وشه‌نی، رونا‌کایی، به‌ره‌و، خوشی و‌شادی، یه‌ک ره‌نگی.

سههبا " سهبا " : پيالّه ، پيالّهی شهرا ب ، جام .
سهودا : رهشایی ، تاپۆ ، رهشایی خهّلك ، كهس ، رهشایی
شاریک كهله دور دیته بهر چا وه .

ش =

شاهید "شاهد": بوک کچی جوان ، مه عشوق ، دلبهر ،

(٢) گهواه ، شهوی روداوو کاره ساتیک به چاوی خوی ده بینیی و
گهواهی ده دا ، حازربون .

شام : (١) سه ره تای شو ، شه و کاتهی که تازه تاریکی ده ست
پئی ده کا ، کینایه ته بو ره شی و تاریکی (٢) خوارده مه نی ئیواره وشو
(٣) ولاتی سوریه ، شاری دیمه شق .

شامات : کوئی "شام" ه- بپروانه شام (٢) کوئی "شامه" یه
خال ، (٣) شامرد ، مردنی شا ، زاراوه ییکه له یاری شه تره نج به
کار ده هیئری ، (٤) ناوچه ییکه سه ره به مه ها باد .

شه راره : بلیسه ، پروشکه ، شهوی له ئاگره وه بو هه وابه رز-
ده بیته وه ، قرچه .

شمس "شمس": خۆر ، رۆژ ، شوعله ، بلیسه ، گر ، زمانه ی
ئاور .

شهوق "شوق": ئاره زو ، مهیل ، تاسه ، ئیشتیاق ، ره غبهت ،
بیرکردن ، یاد ، نیاز ، (٢) روناکی ، تیشک .

شعر "شعر": مو ، موی ئاده میزاد ، توک و موی ئاژال .
شهوی گه در: شهوی غیبا دهت و مانگی قه مه ری ، سی شهوی
دوایی مانگی قه مه ری که مانگ دیارنا بی ، شهوی که له مانگی ره مه زان
دا ، شهوی پارانه وه یه ، قورئانی پیروژ ، له وشه وه دا بو پیغه مبه ر
ها تۆته خواره وه .

شهریف "شریف": خاوه ن شه رف ، به ریزوبه حورمهت .
شه ره لیبایی : به خزمهت که سێکی گه وره گه یشتن .

شه کیب : سه بروئارام .

شېلى: نىسبەتەبەشېلە ، لەئاوايىهكانى"ما وراەلنەر".
 شورب " شۆزب ": خواردنەو، ئاوخواردنەو.
 شەجەر " شَجَر ": دار ، درەخت ،
 شەعیر " شعير ": جۆ ، شەبىهە ، وینە .
 شەلیع " شَلِيع ": تەکاكار .
 شەگۆه " شگوه ": گلهیى، سکاڵا کردن ، شکایەت (٢)جۆره
 نەخۆشى يیکە .
 شوهود "شهود": کۆی شاهیدە بروانەشاهید .
 شیعەر " شعر ": قسەى بەکێش وقافیەوهۆنراو، ئەوقسەبەى
 کێش وقافیەوخەيالى تێدايە .
 شەمار " شمار ": درۆشم ، وینە ، ئەلامەت
 شەهد " شهد ": هەتگۆین .

$$= \mathcal{E}$$

عالم "عالم": (۱) جهان، خالق، (۲) فلهک،
روژگار، دنیا و شهوی تیدایه.

مار: ننگ ، شهرم ، عہیب .

عاربز "عارِض": (۱) پيشان دان ، روداو ، سمرده ستمی
لهشکر، پمیدابون (۲) ږو، روخسار، ږومت، دهم وچاوه.

مذہب "عَبَث": کاری بی ہودہ، کاری بہ سود، گردنی
شتیک کہ سودی تیدا نہ بی.

عەسەس " عەسەس " : کۆی " عەسەس " (۱) پاسەوانی شەو، شەو
گەرد، شەوێ شەوێ گەردێ بە مەبەستی پاسەوانی، (۲) دز.

عيسمهت " عصمت " : خوږاراستن له گوناڼه، تاوان وگوناڼه نه کړدن، رڼ گرتن له خړاپه، پاکی .

عەسا " عەسا " : گۆچان ، ئەودا رەسەرخوا رەپە کەلە کاتى
 رۆيشتن دا بەدە ستەو دەهە گەرن ویا ریدەى رۆيشتن دەدا ، عەسای
 موسا : گۆچانی حەز رەتى موسا .

عيسيان "عصيان" : سردانه نواندن، يا خپون، به قسه نه كړدن ، فرمان نه هېنانه جې ، غوږين .

عەسر "عەر": (١) کاتی دواى نيوەرۆ تارۆژئاوا، (٢) رۆژگار، خول، چەرڤ، دەر، سەدە، دەر، (٣) گوشتى شتېک بـۆ مەبەستى ئەوەى ئاوياشىرەى دەرپەتەنرې .

موشرهٔ " عشرت " : دوستایه‌تی، تیگه‌ل بون، زیان له‌گه‌ل
یه‌کتری دا ، زیانی خوش ، زیانی په‌ختیاری.

عقار " عقار ": مال ، كهرهسي نامال (۲) ٲاوزهوي -
كشتوكال .

عوقار " عقار " : (۱) مال ، کدره سہی ناوماں ، مائی

ههلبژێردراو، (٢) شەراب، مەیی .

عەرەسە "عەرەسە": جەوشە، گۆرەپانی ناوخانو، گۆرەپانی
پیشقەسروبائەخانە، مەیدان .

مەقل "مەقل": ھۆش، ئەوھێزوھەستەیلە ئادەمیزادا کە
جوانی، ناشیرینی، کاری چاک و خراپ لەیەکتەری جودادەکا تەو،
عەقڵی کول: عەقڵی تەواو .

عینان "عینان": جڵەو، ئەو پەتەییە کە بە لفاوی ئەسپەوھییە
وسوار بە دەستی دەیگرێ .

عیناپەت "عیناپەت": ڕی پێشان دان، پاراستن، دەست
گرتنی یەکیەک لە پێناوی ئەوێ لە کاری داسەربکەوێ، وردی لە کار
کردن دا .

عەتتار "عطار": عەتەر فڕۆش، ئەو کەسە ی عەتروودەرمانی
بۆن خوش دەفڕۆشی .

عیقەد "عقد": (١) ملوانکە، گەردانە، گەردن بەند، عیقەدی
سورەبیا (عقدتاریا): چەند ئەستێرە ی روناک و تروسکە دارکە بە
شیوێ ملوانکە دیاری دەدەن و شیوێ گەردن بەند پێک دێن، پەورین
عیقەدی مۆنەزەم "عقدی مَنظَم": رستەریک و پێک، رستە مرواری ریتک
و پێک .

عیشو: کاری داپۆشراو، کاری نادیا ری، ناز، دلبەری، ناز
فروشتن .

عوقبا "عقبی": جەزا، سزای کردەو، دوا یی ھەرشتییک
دوا یی ھەر کاریک، ئاخیرەت، رۆژی دوا یی، رۆژی لێ پرسینەو،
دنیا ی دیکە .

عەد (عَدَّ): ژمارە کردن، بژاردن .

عوسات " عَصات " : كۆي " عاسي - عاصي " : گونا هكار ، -
تاوانبار ، خاوهن گونا ح .

عهدالەت " عدالت " : دادگەری ، بەئینساف بون .

عەقرب " عقرب " : دوپشك ، ناوی بورجی ههشتم لـه
دوازدەبورجەكانی ئا سمان .

عورزه " عرضہ " : لای ها تویی ، همیمەت ، هیزوتوانایی ، (٢)
مەكروفيـل .

عود : (١) دار ، لقیکی لەدرەخت جودا دەبێتەو ، (٢) ناوی
بەكێك لە ئامزارەكانی موسیقایە (٣) ناوی درەختێكە لە هێندو-
بیرمانی دەروێ ، دارەكە ی قاوویی پەنگ و بون خۆشە ، لە ئاوری -
داوین بۆ ئەوێ بونی خۆش بێت ، عودی قوما ری : جۆرە عودیكـە ،
نێسبەتە بۆ " قومار " یا " كوـمار " ناوی شارێكە لە ولاتی هێندوستان

عەجوز " عجوز " : پیریژن ، ژنی پیر ، ژنی بەسا لاچو .

عەلاق " علاق " : كۆی " علاقه . علاقه " بە هەموو شتیکی
پەيوەندی بە ئادەمیزادەو هەبێ وە کومال و مندال ، پێـوـهـنـدی
دۆستایەتی ، خۆشەویستی ، عیشق ، ئەوین .

عەفو " عفو " : لایخۆش بون ، لای بوردن ، بەخشین ، لەگناهی
بەكێك خۆش بون .

عەدو " عدو " : دوژمن .

عید : جەژن ، رۆژی جەژن ، هەر رۆژیکی کە دەبێتە مایە
خۆشی و شادی کۆمەڵە ، کەستیک . عیدەنیا : لە جەژنی ئێمە .

عیرفان " عرفان " : ناسین ، خواناسی ، ناسەو ، عیرفان
بە مانای گشتی شاوێزایی و ئاگاداری بون لە وردەکاری و نەهێنیەکانی
شتیکە ، بەرامبەری زانستی روالەتی و چینیەتی ، بەوێنە دەلیـن

فلان کەس پزەشکێکی عاریفە ، واتە هەر بەنوسراوە و خوێندنەوە رازی -
 نابێ ، یافلان عارف ، چازان و قەسەزانێکی عارفە ، واتە تەنیا بە
 لاسایی کردنەوەی رۆڵەتی قانێع نابێ ، جوانی و وردەکاری قەسە -
 زانی و چازانی فێربووە ، عێرفان بەمانای تایبەتی ، دوزینە وەوبە
 دەست هێنانی راستی شت ، بەشیوەی دیتن و دۆزینە وە ، وەبەم هۆیە وە
 سوفیایەتی واتە تەسە و وەف لە بنەر تا یەکیەک لە تروسکەکانی عێرفانە
 سوفیایەتی نەحەشیوە و رێگا و رێبازێکی کێردە وەیی یەکە سەرچاوەکەی
 لە عێرفانە وە ، بەلام عێرفان مانایەکی گشتی و تێکراییی تەرە ،
 کە بریتی یە لە سوفیایەتی و نەحەکانیش ، دەگرێتە وە ، بە عیبارە -
 تێکی ترنێسبەتی نیوان سوفیایەتی و عێرفان بە قەولی مەنتیقیا ن .
 بە مانایە بووی هەیه ئینسانێک و کەسێک عارف بێ بەلام سوفی نەبێ ،
 هەر وە کوبووی هەیه کەسێک بە رۆڵەت چو بێتە نا و رێگە و رێبازێ -
 تەسە و وەف وە ، بەلام لە عێرفان و خواناسی بە هەرەیهکی وەر نە گرتبێ ،
 جاری وایە دیومانە وازە ی عارفیان لە مەعنا دا بەرز تر و بەرز تر لە
 وازە ی دەرۆش و سوفی بەکار هێنا وە .

- عنا سیر "عنا سیر" : (١) ماک ، پەرە گەز ، ریشه ، بنەرەت -
 (٢) چوار عونسوری پێشینان ، بریتی یە لە ئا و ، با ، خاک ، ئاگر .

= غ

غایب " غائب " : نادیار ، دورله پش چا و ، له جیگه نه بون ،
نا پهیدا ، شه و که سهیه که تا ماده نیه وله جیه کی تره .

غافل " غافل " : بی ئاگا ، نا هوشیار ، شه وهی زوشتی لسه
بیرده چیتوه ، بی خه بهر ، فهرا موشکار ، شه وهی له گوئی گادا -
نوستوو ، وئاگای له خوئی نیه .

غار هت " غارت " : تالان کردن ، به تالان چون ، به سهردا دان ،
هیرش بردن .

غایهت " غایب " : دوایی ، دوایی هه رشتیک ، مه بهست ،
ئاوات ، ئامانج ، ئاره زو .

غه زهل " غزل " : جو ره شیعریکه له روی روخساره وه هه مو
دیتره کانی له سهریه ککشی عهروزی ویه ک قافیهیه ، ژماره ی دیتره -
کانی له حهوت که متهروله پا نزده زیا تر نیه ، به لام له روی نا وه روکه وه
باسی دل داری و عیش قبا زی یه له گهل ژنان دا (٢) . هه موقسه یکی جوانی
شه ده بی که بووسف و دل داری و شه وینداری له گهل ژنان دا داده نری ،
(٣) قوما شتی نه رمی ئا وریشمی یه حه ریق ده لئ :
که واپار چه ی غه زهل ده بری " حه ریق " شه متهروله دیوانت .
ده لئ هه رچا وه بری ده سته خه یا ته ی زولفی تا تا تم .

غه زال : مامز ، ئاسک .

غه وغا : (١) خه لککی زوری تیک چرزا و ، خه لکی په سستی

ئاژا وه چی ، ههرا وه هوریا ، دهنگ و سه دا له کاتی شوړش وجهنگ دا که
خه لکی به گزیه کدا ده چن .

غینا " غناء " : (١) گوژانی ، ئاوازی خو ش (٢) ده ولهمه -

ندی ، خاوه نی مال و سامان .

غه لئ هت " هلاکت " : فهرا موش کردن ، له یا دبیدن ، فهرا -
موشکاری ، بی خه بهری ، سستی و که متهر خه می ، بی موبالاتی .

غولغول " غلغل " : ناوی دهنگ دهنگ و سه‌دای بالداران،
 هه‌را وه‌ریای تیک چرزاو، دهنگی جۆشینی ئا و یا هه‌رشتیکی شل .
 هوسسه " غصه " : خه‌م و خه‌فه‌ت ، ئه‌وه‌فه‌ته‌ی گه‌روده‌گرێ،
 خه‌م و خه‌فه‌ت له‌دڵ دا را گرتن .

= ف

فانی: نه‌بون ، له‌ناوجو ، نابود ، به‌رامبه‌ری باقی (٢)
ناپایه‌دار ، بی ده‌وام ، شه‌وکه‌سه‌ی که‌له‌پیتی ناسینی خوا وگه‌یشتن
به‌دل و دلخوازله‌خۆی ببورئ وله مه‌عشوق دا فانی بی بی شه‌وه‌ی -
به‌قای ده‌ست که‌وئ ، پیری به‌سا لاجو ، پیری که‌وتو ، دنیا ی مادی
که‌نا په‌یدا رو بی ده‌وامه .

فاسیق " فاسق": گونا هکار ، تا وانبار ، کرده‌وه‌ی نارااست .
(٢) بیا ویک له‌گه‌ل زنی به‌می‌ردحه‌زلی کردن و دۆستایه‌تی بکا .

فانسۆس : چراییکه‌له‌مه‌عه‌دن وشیشه یا کاغه‌زیاشتی تو‌دروست
ده‌کرئ ، چراییکه‌بۆروناک کردنی ماوه‌ی زۆر له‌زۆرمناره‌یا چێ تر
دای ده‌مه‌زرتین .

فاعیل : به‌جێ هینەر ، کردنی کاریک ، که‌سیک که‌کاریک
شه‌نجام بدا ، فاعیلی موختار : به‌جێ هینەر و به‌ریوه‌به‌ری کاریک
که‌کاره‌که‌ی له‌ژێرده‌سه‌لات و شیراده‌ی خۆی دا بیت ، شه‌وکه‌سه‌ی کاریک
به‌ده‌مه‌لات و شیراده‌ی خۆی به‌ریوه‌ببا و شه‌گه‌رنه‌یه‌وئ شه‌نجامی نه‌دا .
له‌تح " فتح": کردنه‌وه ، رزگار کردن .

له‌ساعت " فضاحت": په‌وانبێژی ، ده‌مه‌وه‌ری ، زمانی تیز ،
زمانی گه‌رم ، له‌زانستی به‌دیج دامانای شه‌ومیه‌که‌سه‌له‌هه‌موکه‌م
وکوری ییک دور بی له‌روی سفتی وشه‌و به‌هێزی ته‌عبیره‌وه .

له‌تتاج " فتاح": شه‌وه‌ی یه‌کجار کاری خه‌لک ئاسان ده‌کا ،
شه‌وه‌ی خه‌لک سه‌رده‌خا (٢) یه‌کێکه‌له‌ناوه‌کانی خودا ، کارگوشا ،
یاریده‌ده‌ر ، حاکم ، داوهر .

له‌نا " فناء": نه‌بون ، نه‌بونی ، نابودی ، دزی بون .
له‌رهج " فرح": شادی ، شادمانی ، خوشی .

فیراق " فیراق": جودابونهوه بهیهکتری، جودایی، دوری ،
شهو فیراق ، شهو لهیهکتری جودابونهوه ، شهوشهوهی دلّسدارو
دلّبهریپکهوه نهبن .

فهل "فهل": (١) جوداکردنهوه ، پارچهکردن، برین
(٢) قهدهغهکردن لهنیوان دوش ، شهو جیهی دوئیسقان پیددا
دهگهنهیهکتری، (٣) بهشیک یا پارچهییکی سهربهخۆلهکتیب ، (٤) کهژ ،
وهرز ، یهکیک لهچواربهشهکی سالّ کهبههاروها وین وپایروزستانه.
فهلتن "هلتن": زۆرفیتنهئهنگیز ، زۆرجوان ودلّرفین
کهبهنازوجوانی روشیدابکا ، (٢) شهیتان(٣)دز ، ریگر .

فهلرته "فهلرته": سروش ، تهبیعهت ، خوهرهوشی سروشتی
ئادهمیزاد .

فهیز "فهیز": ئاوی زۆر ، لافاو،شتی زۆر،دیاری زۆر ، -
بههره .

فهپاز "فهپاز": (١) ئاودار ، سهرچاوهی پرلهئاو ، (٢)-
جهوانمهرد ، کهسێ چاوتیروسهخی تهبیعهت .
فرزهند "فرزند": مندالّ ، کورپاکجی پیاووژنیک که
لهمولهوبی .

فهرید "فهرید": یهکتا ، تنیا ، بیهاوتا ، بیوینه ،
گهوههری یهکتاوبهخر ، گهوههریک کهلهنا وگهردنبهندوملوانکهدا
جیی بکهنهوه .

فهلک "فلک": چهرخ ، گهردون ، مهرداری ئهستیرهکان ،
ئاسمان .

فهلگول "فهلگول": ئاسمانی گهوره .
فههجان : قاپیکی بچوکهلهجینی یا بللوردروست دهکری بۆ
خواردنهوهی چایی یا قا وه بهکاردههینری .

لهزله " فضله " : پاشماوه ، پاشماوهی شتیك ، پاشماوهی
 تهعاموخوارده،مهنی (٢) سهرنویلك ، سهرگین .
فوزهلا " فضله " : زانایان، دانیشمهندان ،هونهرمهندان.
لهوات " فوات " : مردن، مهرگ، نهمان، نهبون، تیپهر
 بونی وهختی کاریك ، رابردنی وهختی کاریك ، فرسهت ،دهرفهت .
لهوچ : دهستهدهسته ، پۆل پۆل ، گرۆگرۆ.
فیلواقیعه " فی الواقعه " : لهراستی دا .
فیوزات " فیوضات " : کوی " فیض = فهیزه " : بیروانه
 فهیز.

ق =

قاسی "قاسی" : دور ، دوربو ، دوربووه ، دژی دانی .

قامت "قامت" : بالا ، قەد ، بەژن ، ئەندام ، بێلندی

لەشی ئادەمیزاد (٢) تەکبیرۆشەها دەو هەمووئەووشەوتەعبیرانە . کە

لەپاش بانگی نوێژکردن و سەرەتای نوێژدادەوترین .

قافلە "قافلە" : قافل : کاروان ، کۆمەڵیک خەڵک

کەبەیه کەووەسەفەرکەن ، قافلە سالار ، سەر قافلە ، سەرۆکی کاروان .

قاپی : دەرگا ، بارگا .

قەسووت "قسووت" : سەختی ، پەقی ، دڵ پەق بون ، بەزەیی

نەها تنەو . . .

قوتب "قوتب" : (١) وەلی ، شیخ ، پیر ، سەرۆکی میلەت

(٢) لەزاراوەی جوغرافیا دا هەریەکێک لەدولاکەیی میحورەیی زەوی کە

قوتبی باکوری و قوتبی جنوبی پێ دەلێن (٣) ناوی ئەستێرەیی کە

لەنیوان جەدی و فەرەدەدان دایە ورا بەری قەبیلە .

قورب "قرب" : نزیک ، نزیک ، دژی دوری .

قوللاب "قلاّب" : چەنگاڵ ، ئالەتێکی مەعدەنی - سەر -

چەما وەیه بۆماسی گرتن بەکار دەهێنرێ .

قودسی "قودسی" : نەسبەتەبوقودس ، ناوی ئیسلامی شاری

ئورشەلیمە ، بەهەشتی ، پاک و پیرۆز ، قودسیان : کۆی قودسی ، فریشتە

کان ، دروستکاران ، راستان .

قومری : بالەندەیی کە لەکوێر بچوکتەر ، بەجوتەلەگەڵ یەکتەری

دا دەژین ، گوشتی زۆرخۆشە .

قوت : (١) خواردن ، خواردەمەنی ئەوشتە کە ئادەمیزاد

دەبخوا ، (٢) تاک .

قەدەم "قدم" : پێشینە ، کۆن ، دێرینە ، پێشینەلەکارێک دا ،

دژی "حدوس - حدوث" .

قیاس : ئەندازەگرتن ، بەرامبەرکردنی شتیک لەگەڵ شتیکی تر ، کەوێک یەک بچن ، بەراوردکردنی دوشت لەگەڵ یەکتر (٢)گومان .
قەناعەت " قناعهت " : رازی بون بەبەش ، رازی بون بە کەم ، بۆوێنەدەلێن فلان کەس قەناعەت دەکا ، واتەبەبەشی خۆی قانع و دلخۆش و رازی یە .

قەمەر " قمر " : مانگ ، روی مانگ

قورمە " قومه " : بەش ، بەهرە ، نەسیب ، بەخت ، پارچە
 یەک کاغەز یا ئیسک کە فالێ پێی دەگرێوەوە و بەش و بەهرەی کە سێکی پێی دیاری دەکەن .

قەید " قيد " : (١) بەند ، حبس ، زینداتی کردن (٢) ئەو پەتەیی کە دەست و پێی ئینسان یا حیوانی پێی دەبەستن (٣) شەرت و پەیمان (٤) ئەوداغی بەملی و شترێوە دەنێن ، (٥) بەش و ئەندازە ، (٦) جۆرە ئالەتییکی دار ، ئەو ئالەتەییە کە سەحافەکان دواى پەراویزلی نانی کتێب ، کتێبەکەى تێدارا دەگرن .

قەریب " قريب " : نزیک ، نێزیک .

قەمر " قمر " : بن ، قولایی .

قازی لاری : ناوی موسڵیحەدین لاری یە ، خەلکی ناوچەى لارستانە و پەراویزی لەسەر زۆرکتێبی عیلمی (دینی) هەیە .

ک =

کامیل " کامل": تهواو، بئ کهم وکه سری، خووره وشتی تهواو.

کاگۆل: موی سەر، دهسته مویکه له سه رکه به سه رنیچاوان دا شۆرده بیتهوه.
گالا: جل و بهرگ، کهل و پهل، کوتالی بازرگانی، مال و سامان.

کهعه " کهبه": کابه، خانویهکی چوارگۆشه یه له نا وه راستی شاری مهککه، بهردی رهش " حیرالاسود" له یهکێ له سوچهکانی یهتی، له سه رده می جاهیلی دا بوته خاندی بوته گه ورهکانی عه ره به لات و عوزا و مه نات و هو بیهل بو، بیری زه مزه م له نزیکی یه وه یه، هه زه ره تی موحه م مه د پهیام به ری ئیسلام بوته کانێ لهزا و برد و کردی به قیبله ی موسولمانان، مالی خوداشی پێ ده لێن، ئه م نا وه بۆ سه رده می جاهیلی و پاش ئیسلامیش ده شی.

کهلب " کلب": سه گ، کهلیی موعلله م: سه گی فیرکراو سه گی پهروه رده کراو، سه گی ده رس دا دراو.
کهمال " کمال": تهواو بو، کامل بو، به کهم و کوری، - خووره وشتی تهواو، عه قل، ژیری.

کهریمان: جوامیران، گه وره کان،
کهس " کاس": پیاله، جام، کاسه، پیاله یه که ئا و یا شه را بی تێداده خۆنه وه. " کهسولکه ره م " کاس الکرم": کاسه ی کهریمان، پیاله ی گه وره کان، جام و پیاله ی ئه وکه سانه ی گه وره و - خاوه ن که ره م و به خشه نده ن.

کهلیم " کلیم": ها و قسه، ها و سوچه ت، " کهلیموللا = کلیم الله": نازناوی هه زه ره تی موسایه، کهلیمی: پهیره ی -

حزرتی موسا ، یههودی .

ڪوليه " ڪليهه ": ڪوخ ، خانوي ههزاران ، خانوي بچوڪ ،
خانوي گوندوئا وائي.

گینایهت "گنایه": وشه یکه لهجیتی مانای راستی خوئی
به کارنا هینیری به لکوبۆمانا ومه به ستی تربه کارده هینیری .

گوئنگره: کۆر، شەنجومەن، کۆریک گەلەنوێنەرانی چەند دەوڵەت بۆبەریوەبردنی کاروباری سیاسی وکۆمەڵایەتی پێک بێ، کۆپی زانایان وشارەزایان وھونەرمەندان بۆباس ووتووئێژکردنی مەبەستەکانی زانستی .

گه شه گه ش: کيشه کيش، تيك هه لچون، بهيه کا چون،
گيره وکيشه، تنگ وچه له مه، بگړه و بهرده، گفټ وگووټا زاوه،
دوژمنايه تي ونا خوښي.

گولار "گلسار" : کوی کافر ، خوانه ناس ، بی ثیمان ، بی
 باوهر ، ناسوپاس .

کیفایت " کفایت " : بہس کردن ، بہس ہون ، کافی
ہون (۲) لیہاتویی .

گه نمان : ناوی جیگموشه وعه شیره تهیه که یه عقوب سه روکیان
بووه ، ناوی کونی فلهستین ، یا (شهزادی مه وعود " به لّینی
پیداو " .

که فلفی خه زیب " کفال عقیب " : دهستی به خه نه سورکرا و ، بهری دهستی خوینا وی. (۲) چنده شته ستیره ییکی بچوک و بهیه کده وه نوساون که شیوه دهستیکی له خه دراونیشان ددهن.

کۆ: کوچ، کۆلآن، گهرهک، ریی باریکی نا وشاروئا وایی .
کلپله: بهستراو.

= گ

گولنار: گولێ هەنار، گولێ سور، گولێ لەرەنگی ئاگر.
 گولخەن: ئاتەشخانە، ئاتەشخانە گەرماو، تونی حەمام.
 گولۆ: پێس بون، پێس بون لە ئەنجامی لەش بە لەشی سەگ
 یا بەرازی بکەوێ .
 گرێبان: بەرۆک، یەخە گەنج: خەزینە ی زیروزیو جەوا -
 هیرات و بەردی بە نرخی شاررا وە لە جێگەییکی نەهتینی دا .
 گردین: " هەورامی": هەمو، تیکراییی .
 گوسەستە: لێک هەلۆهشاو، لێک هەلپێچراو، لێک جودا بوووە
 گەج: " هەورامی": گێژ، گێژا و .

= ل

لاله: (١) گوللئهسوره، گولتيكي نيسان، گيبايكي بچوكه
كه به زوري له جيگه تهرونا وشاخ و قهراخ ئاوده پوي، كپوي و مائي
ههيه، ههروهاله پوي رهنگ و ژماره پهريه وه جوري زوره، كي سوي
يه كه پهنكي سوره له ژير پهره كانى داله كه يكي پهن ههيه (٢) جوړه
چرا دانتيكي به ليلوري يه مومي لهنا و داد نه نقي، لاله روخان، لاله پروان
لاله روخاران.

لاشيق " لاشي ": شايان، لي وه شاه وه.

لاف و گه زاف: خوه لکيشان، قسه کردني بي مانا، داوا کردني
زيادله راستي.

له علي به ده خشان: يه کتيكه له بهرده به نرخه كان و پهنكي
سوره وه كويا قوت، چه شنه ئوكسيدتيكي ئالوميني پهنكا و پهنگه له
تبعيعت پيدا ده بي، جوانتريني له علي به ده خشان، له علي
به ده خشان: كينا به ته بولتي سوره، ده مي يار، شهابي سوره، مه يي
رهنگ سوره.

له فف و نه شر " لف و نشر ": (١) پتچانه وه و بلا و کردنه وه
(٢) له زارا وه زانستي " نه ده ب " دا شه وه يه كه شا عير چه ندو شه ييك
يا چهندنا و يك له دير شه يريك دا بهيتي، وه له دير شه يري دا هاتودا
سيغت بو شه ووشا نه بهيتي، به و واژه و ناوانه ده لپن " له فف " وه به
سيغت به را ورده كانيشي ده لپن " نه شر " له فف و نه شرسي جوړه، (٢) -
له فف و نه شري موره تته ب: واته واژه يه كه مي نه شر پتو هندی به
واژه يه كه مي له فف وه ده بي، وه دوو هم به دوو هم و سيته به سيته م،
تا دوايي (٢) له فف و نه شري مه عكوس: واته وشي يه كه مي نه شر
پتو هندی به واژه يه دوايي له فف وه ده بي (٣) له فف و نه شري موشه و
وهش شه وه يه كه ته رتيب و ده ستوري تاي به تي ودياري كراوي نيه.

لهیلا " لیلی " : کچی مههدی عامیری یه ، ناوی ژنیکی
 عه‌ره‌ب بووه . به‌لام‌با وکی ویستویه‌تی بیدا به‌کا برایه‌ک ناوی ئیبین
 سه‌لام بووه ، به‌لام له‌یلاشوی پێ نه‌کردووه وله‌داخی دڵداری مه‌جنون
 مردووه . له‌پاش شه‌مه‌جنونیش کوچی دایی کردووه . نیزامی گه‌نجه‌وی
 شاعیری بڵندپایه‌له‌چیرۆکی شیعی " له‌یلا و مه‌جنون " شه‌رودا وانه‌ی
 کردووه به‌شه‌ده‌ب وه‌ونه‌ریکی یه‌که‌جا ربه‌رزونا یاب .
 له‌یل ونه‌هار " لیل ونهار " : شه‌و ورۆژ .

له‌تیف " لطیف " : نه‌رم ، ناسک ، جوان ، دڵسۆز ، میهره‌-
 بان ، خووره‌وشتی چاک .

لیقا " لقا " : (١) دیدارکردن ، دیتن ، دیتن و قسه‌کردن
 له‌گه‌ڵ که‌سیک ، (٢) ڕو ، روخسار .

له‌ولا " لولا " : وشه‌یکه‌تیکه‌لاو له‌له‌وولا له‌لولا : واته‌-
 شه‌گه‌رنا ، " له‌ولاک . لولاک " : واته‌شه‌گه‌رتۆنه‌بای ، ئیشاره‌ به‌-
 هه‌دیسی به‌ناوبانگی : " لولاک لما خلقت الافلاک " : که‌روی قسه‌ی
 له‌گه‌ڵ پێغه‌مبه‌ری ئیسلامه ، واته‌شه‌گه‌رتۆنه‌بای ئاسمانه‌که‌مانم
 دروست نه‌ده‌کرد .

لوئالی " لئالی " : کۆی " لوئلو " = لوئلو : دور ، -
 مرواری .

له‌هجه " لهجه " : زبان ، زبان و وشه‌یه‌ک که‌ئینسان قسه‌ی
 پێ ده‌کا ، شیوه‌ی قسه‌کردن .

= م

ماهی تابان : مانگی تریفه‌دار ، مانگی دره‌وشه‌دار ،
مانگی روناک .

ماتهم "ماتم" : پرسه ، تازیه .

ماشی فورات " ماء فورات " : ئاوی روباری "فورات" .
ماییل " مائل " : شه‌وی ئاره‌زوی شتیک ده‌کا ، شه‌وی به
شوین شتیک داده‌گه‌رئ ، لایه‌نگر .

مه‌جبور " مجبور " : ناچار ، بیچاره ، شه‌که‌سه‌ی کاری به
ده‌ست‌خۆی نه‌بئ ، شه‌و که‌سه‌ی به‌زۆرکا ریکی پئی بکری .

مه‌ئوا " ماوا = ماوی " : جیگه ، په‌ناکا ، مال ، هیلانه .

مه‌تاع " متاع " : کالā ، سامان ، هه‌موشتیکی سودی هه‌بئ ،
زیروزبو .

مه‌ئبوس " مابوس " : نا‌هومیڤ ، بئ هیوا ، بئ ئامانج ،
دل سارد ، ده‌ست‌شوشتن له‌شتیک .

مه‌حروم " محروم " : نا‌هومیڤ ، بئ به‌ش ، بئ به‌هره ، دورله
هه‌مو خیروخۆشی بیک .

مه‌حرم " محرم " : که‌س و کاری نزیک ، شه‌ندا مانی بنه
ماله ، شه‌وانه‌ی نابئ شوکردن له‌نتیوانیان دابیئ .

موحه‌رره‌م " محرم " : مانگی یه‌که‌م له‌سالی کۆچی مانگی ،
" شهرالحرام و محرم الحرام " یشی پئی ده‌لّین ، شه‌ومانگه‌بۆیه پئی
ده‌لّین موحه‌رره‌م چون عه‌به‌کان شه‌کردنیا ن له‌ومانگه‌دا به‌حه‌رام
زانیه .

مه‌سه‌گ " مسلک " : رئی ، رێباز ، رێگه ، ره‌وشت ، ته‌ریقه‌ت

مه‌شکور " مشكور " : شه‌و که‌سه‌ی سپاس ده‌کری ، شه‌و که‌سه‌ی

کا روکرده وهی ئەسندده کړی، سوپاس وتن .

مهـرور " مسرور " : شادمان ، شاد ، خوشحāl ، دلخۆش .

موبهـرا " مبهـری " : ئەو کەسە لەتاوان پاک و بهـدوره ، ئەو

کەسە یە کە لەدوای دا ئا شکراده بی کەتاوانی نەکردووه .

مهـرجان : بهـردیکی سوری مهـیله و پهـمهـیی بهـنرخهـلهـجۆره

چانهـوهـریکی دهـریایی دهـردهـهـینری ، ئەو چانهـوهـرهـلهـگیا دهـکا ، هـهـر

وهـکو شهـویش لهـزهـوی بن دهـریا چهـسپا وه ، لهـکۆن دا وایان دهـزانـی

کەیهـکی کهـلهـگیا کانی دهـریا ، جۆریکی مهـرجان لهـزهـرنهـگی دا بهـکار

دهـهـینری بۆدروست کردنی خـشـل و شتی تری هـونهـری بهـنرخ .

مهـجنون " مجنون " : (١) قهـیسی عامیری ، خهـلکی نهـجدبووه ،

لهـراستی داشیت نهـبووه ، بهـلکوپلهـی دلدارێ وخۆشهـویستی بهـرامبهـر

لهـیلا وای لی کردووه ، لهـگهـل لهـیلا دا ئا مۆزبون ، بهـلام کەهـویستی

لهـیلا بخوازی باوکی نهـیدایه ، سهـری خۆی ههـلگرت و رویی بۆبیا با نهـ

کانی شام ونهـجدوحیجا زوکهـوتهـشعروتن ، لهـگهـل کتیی یادان دهـبیرا

تا رۆژیک بهـمردویی لهـنا وکو مهـلهـبهـردیک دۆزرایهـوه ، ئەسمهـعی

دهـلی مهـجنون نهـبووه ، چا حیزیش دهـلی ههـرشا عیریکی نهـناسرا و

شعیریکی وتبی وناوی لهـیلا ی تیدا بوئی ، خرا وهـتهـپال مهـجنون ، گۆیا

لهـسالی ٦٨٨ زایینی دا مردووه ، (٢) شیت ، سهـرچل ، دیوانه .

موجـهـرهـرهـد " مجرد " : (١) روت ، بی جل و بهـرگ ، تاک وتهـنیا

پیاوی بی ژن (٢) لهـزارا وهـی زانستی حیکمهـت دا ئەویه کە دوربی لهـ

مادهـ وهـکو بیروگیان .

موتـلهـق " مطلق " : (١) ئازاد ، رزگار (٢) شهـلـبهـت ،

دیاره ، دهـبی ، بهـهـموجۆری .

موتـریـب " مطرب " : گۆرانی بیژ ، موسیقاژهن ، سهـماکهـر .

میـهـر " مهر " : (١) دلـسۆزی ، خۆشهـویستی ، دۆستی ، (٢) رۆژ ،

خۆر ، ههتا و ، (٣) لهپیش زه زدهشت دا ناوی یه کۆیک لهخودا کان بووه کهله روژدا خۆی نوواندووه ، (٤) مانگی ههوتهمی سالی ههچسری خورشیدی ئێرانی یه ، مانگی یه کهمی پاییزه ، (٥) ناوی رۆژی - شازده ههمی هه موما نگیکی خورشیدی یه (٦) جهژنیکه له کۆن دا. لسه رۆژی شازده ههمی مانگی میهربووه ، میهره گانیان پێ وتووه ، (٧) ناوی کچه .

موبارک " مبارک " : پیرۆز ، به پیت و به ره کهت .

موسحف " مسحف " : قورئان شه و کتێبه پیرۆزه ئاسمانیهی که بۆحه زه تهی موحه مده به دیاری هات .

مهجزوب " مجذوب " : راکێشراو ، شه و که سهی سه و داسهر و شهیدای عیشق بووه .

معارف " معارف " : (١) زانستی ، زانستی یه کان ، زانیاری (٢) خه لکی ناسراو ، زانا و شارهزا ، نزیک و ناسیاوتی .
مهرحمهت " مرحمت " : میهره بانی ، به زه یی پێدا هاتن لوتف و ره حمت .

مهحه بهت " محبت " : خۆشه ویستی ، دۆستی .

مهشعله " مشعل = مشعله " : ئاگری تێدا ده کرێته وه .
جرا دان ، قه ندیل ، شاپلیته .

مهشرب " مشرب " : (١) زه وق ، مه یل ، خه یال ، هه وای نه فس ، شێوه ی بیرکردنه وه ، (٢) جێی ئا و خوار د نه وه .
مهجمعه " مجمع " : زه مینیک که خه لک له وێ دا کۆبهنه وه ، بیا بانی بێ ئا و وگیا ، مه جمعه ، سینی گه و ره .

مجموع " مجموع " : کۆکرا وه ، ده فته ریک که مه باستی جۆرا و جۆری تێدا کۆکرا بێته وه ، وه کوشیعو نوسرا وه ی تر .

مجمرد " مجمر " : بخور دان ، (٢) ئاگردان ، شه وشته ی ئاگری تێدا ده کرێته وه .

موشتاق " مشتاق ": ئاره‌زو، ئاره‌زومه‌ند، تاسه‌خواز ، -
 ئه‌وه‌ی مه‌یل و ئا‌رزوی شتیک ده‌کا ، خاوه‌ن شه‌وق و ئاره‌زو .
موشتهق " مشتق ": جیا‌بونه‌وه ، شتیک له‌شتیکی تر جودا
 بوبێته‌وه ، وشه‌یه‌ک له‌وشه‌یه‌کی تروه‌رگیرایی و دروست‌کرا‌یی .
موشه‌وه‌ش " مشوش ": شی‌واو ، په‌شێو ، په‌رێشان ، تاریک .
مه‌سه‌له‌ت " مسئله . مساله ": دا‌وا‌کردن ، ویستن ، تکا
 کردن .
مه‌تله‌ع " مطلع ": (١) پێشه‌کی ، سه‌ره‌تای قسه ، یه‌که‌مین
 دێری غه‌زل یا قه‌سیده (٢) شه‌و جێ ولایه‌ی که‌روژوما‌نگ و شه‌ستیره -
 کانی له‌ هه‌لدێ .
مونه‌خه‌ب " منتخب ": تاییه‌تی هه‌لبژیرراو ، نوێشک .
مه‌عرفه‌ت " معرفت ": ناسینی شتیک ، زانسته‌زانیاری
 (مه‌عرفه‌توللا = معرفت‌الله ": خواناسی .
مه‌مشوق " معشوق ": یار ، خۆشه‌ویست ، دل‌به‌ر .
مه‌عدوم " معدوم ": له‌نا‌و‌چو ، تیا‌چو ، نه‌بون ، نه‌بو .
مه‌نزور " منظور ": ئه‌وه‌ی ده‌که‌وتیه‌ به‌ر‌چاو ، دیار ، بێ‌زاو ،
 ئه‌وه‌ی ده‌بیزێ .
مونه‌زیر " منتظر ": چا‌وه‌نور ، چا‌وه‌روان ، چا‌وه‌روانی .
مه‌نزل " منزل ": خانو ، شوێنی دا‌به‌زین ، شوێنی .
میعراج " معراج ": په‌یژه ، قالد‌رمه ، پێل‌کانه ، ئه‌وشته‌یه
 که‌ به‌هۆی ئه‌وه‌ وه‌ئاده‌میزاده‌توانی به‌رز‌بێته‌وه ، شه‌وی میعراج :
 ئه‌وشه‌وه‌یه که‌ جه‌زه‌رتی موحه‌ممهد به‌فه‌رمانی خودا به‌رز‌بووه‌ بۆ لای
 باره‌گای خودا و گه‌شته‌ مه‌قامی ئه‌و ، ئه‌وجیه‌ی که‌ سه‌نه‌یگه‌ش‌توتی .
مه‌دینه " المدينة ": (١) شارێکه‌ له‌ حیجا‌زه‌ل‌با‌کوری رۆژ
 ئا‌وای ولاتی عه‌ره‌بی سو‌عو‌دی ، له‌ خا‌کیکی پرله‌ئا و ومیوه‌دایه ، له‌

پیشا ناوی " یه سرب ، یثرب " بو ، هزاره تی موحه ممه د پیغه مبهری
 ئیسلام له ٦٢٢ ی زاینی هیجره تی کرده شهوی و له ٦٣٢ زاینی هزاره تی
 رهسول (د - خ) له ممدینه وهفاتی کرد و دواي شهو زاته ، هزاره تی
 شهویه کر و عومهر و عوسمان به دواي یه کدا بونه خهلیفه و جی نشینی
 پیغه مبهر ، مهقدی پیغه مبهر و سی کهس له خوله فای راشیدین: شهو -
 بهکر و عومهر و عوسمان (رض) له مزارو مزگهوتی نه بی شهکرم له
 ممدینه یه ، له سالی ٥١٧ زاینی ممدینه کهوته بن دهس تورکی
 عوسمانی وله سالی ١٩١٦ زاینی له دهست عوسمانی یهکان ده رچوو و
 له ١٩٢٤ ی زاینی کهوته بن دهستی عهره بی سعودی .

مهنتیق " منطق " : (١) قسه کردن، وتار، تهراروی قسه
 (٢) ناوی زانستی ییکه به هوی دهستوری شهو وه ئاده میزاده توانی
 خوی له هه له بار یزق له بیر کردنه وه یالیکدانه وه دا ، ده لی -
 ئه رسته ده ستوری ئهم زانستی یه ی دۆزیوه ته وه .

مه دار "مدار" : جیی سورانه وه و بزوتنه وه ، شهوشته یه که
 شتیک له چواره وری داده سورپته وه ، شهوجیه یه که شتیک ده وری -
 ده دا ، له زارا وه ی جوغرافیا دا بریتی یه له وخه ته ی که شهستیره
 گهره کهکان تییدا به ده وری رۆژدا ده سورپته وه ، دائیره ییکی نا -
 دیار له سه رزوی زهوی ، مووازی خه تی ئیستیوا یه .

مه ستور " مستور " : (١) داپوشرا و ، له پشت په رده (٢) دا وی -
 پاک ، به نا موس ، به حهیا (٣) شهندامی می ینیه ی ژن .
 مه سموم " مسموم " : ژهر خواردو ، که سیک که ژهر بچیتنه نا و
 له شه وه .

مه بهس " مبحث " : باس جیی لیکۆلینه وه که را ن به دواي
 شتیک دا .

مه سال " مثال " : کو ی " مه سل = مثل " : وه کو ، سیفه ت ،

قسهی نه‌ستەق ، قسهی دا‌هینراو .

موعه‌تەر "معطر": عه‌ترا وی، بۆنخۆش .

مهربد: خاوهن ئيراده، ئهوهی بیریاردهداله سهرکردنهی
 شتیک، ئهوهی ئاره زوی شتیک دهکا، ئهوکه سهی بێی به پهیرهوی
 پیریک وشێوه وره وستی تهریقتهی لی فی ربیی، مورشید، لهزاراوهی -
 سوفیایهتی دا بۆ لایهنگری تهریقتهی دهرویشی بهکاردههێنری (۲)
 بهکێک له سیفه تهکانی سبوتی خوا ی گهورهیه.

مەلەكوت " ملكوت ": گەورەیی، ھیزودەسەلاتی ئاسمانی،
دونیای فریشتەکان، مەلەكوتی: نەسبەتە بۆ مەلەكوت و اتە ئاسمانی
مەلایكەیی .

مهلول "ملول": په‌ښو، خه‌مگين، ښواو، دلته‌نگ .
ملکی وه‌جده‌ت (ملکی وحدت ": ملکی خوانا سي، ملکی -
په‌کتا په‌رستي .

مهراړهت " مړارت " : تال بون، تالی، رهڼ وسهختی،
ناخوشتی .

مهراق "مذاق": تام، چٲٲز، چهستن، زهوق، جٲٲگه‌ی
هٲٲنزی چهستن، ژٲٲزبان.

مورشید "مرشد": رینما، ریہر، ٹھوگہسی ریٹی راست
بہخہلک نیشان دہدا . .

مہدکٲٲہ " مکتب " : جیٲی نوسین ، جیٲی دہرس و تنسہ وہ ،
فیرگہ ، مہدرہ سہ .

مینا : شیشہ، بہلور، ٹاؤٹنہ، نہینوک (۲) ہموشتیکی
 بہلاجیوہر دوزیروزیو وبہردی بہنرخ نہخش کرابی (۳) جوہرہنگیکہ
 بٹکارہہینری، (۴) میناتور، وینہکیٹان، نہخش کردن بہلاجیوہر۔
 رد وژیروزیوٹا وورہنگ لہسہروی کاغز یا مہعدہن (۵) ہیستی سپی
 سہرددان (۶) ناوی بالندہیکہ، (۷) گولیکی جوانہنا وہراستی

خرو زه زه ده پهری سبی یاشینی کالی بوته وه (٧) جی بیکه له شاری مهککه وره بانی لی ده کرۆ، شه وه قوربا نییهی له وی ده کرۆ، " نه حری مینا " ی پی ده لێن .

مه ههیب " مه ههیب " : سا مناک ، به هه یبهت ، که سیک یاشتی یک که ئاده میزادلی بترسی .

مه هه لکه " مه لکه " : جی لێنا وچون، جی قه لچو بون، - مهیدانی جهنگ که خه لکی تیداده کوژی .

مه نشه " منشاء " : سه رچا وه ، شوینی پهیدا بون، شوینیسی دیاربون، جیگهی نه شوونما و پهروه ده بون.

مهروهت " مهروت " : پیا وهتی جوامیری، جهوانمه ردی، مه ر - دانهیی، دل ناسکی .

مه نسور " منصور " : یارمه تی دراو، یاریده دراو، سه ر - که وتو .

مه ولبیس " مه لیس " : دوستی پاک ، دوستی بی ریا و بی خوش شه و که سهی کاری بی ریا ده که یه نه ته شه ناجام .

مه حشور " محشور " : ها وری، ها ودهم، ها و نشین، ها و سو جهت له ده وری یهک کو بو .

مه حر " محض " : خالیس ، پاک ، هه رشتیکی خالیس که له گه ل شتیکی ترتیکه لانه کرابی .

مه و سه سیل " مه صل " : به ده ست هینهر، شه و که سهی شتی یک به ده س بیتی، ته حسیل دار، مه شموری وه سول، قوتابی، شاگردی مه درسه .

مه سحور " مسحور " : سحرلی کراو، جادولیکراو، فریودراو .

مه زاج : تیکه ل بون تیکه لکو بون ، شه وهی که شتیکی له گه ل تیکه ل بو بی، وه کو شیریا شه راب له گه ل ئاو (٢) سرشت ، خووره وشت ته بیعهت ، حالتهی سروشتی به ده ن .

مولاقات " ملاقات ": لهگهڵ كهسيك روبرو بون، روبرو-

بون لهگهڵ يهكتر، يهكتر ديتن .

مونافات " منافات ": يهكتر دهركردن، يهكتر دور -

خستنهوه، پيچهوانه يهكتر بون.

موحبيبان " محبان ": دوستان، خوشهويستان .

موشتهري " مشتری ": (١) كزيار، شهوكهسه كهشتييك

دهكري، (٢) شهستيره گهروكي بهرجيس، شهستيره هورمز، گهوره

تريني شهستيره گهروكهكاني بنهماله روزه، لهروي روانكيشهوه-

لهدواي زوهره، دوهمين شهستيره يهنيك به ١٢٣٠ بهرامبهري زهوي

يه ودوا زدهمانگي ههيه وههردوا زدهسال يهك دهو ربهدهوري خوڤدا-

دهگهري، قازي فهلهكيشي پي دهلئين .

موشك : مادده ييكي بون خوشه لهناووكي مامزي موشك ديتنه

دهري، مامزي موشك جوهره ئاسككه دوكه لبي دريژي ههيه وهكونابي

فيل، زووتر له شاههكاني هيماليي هيندوستان دهزي، لهژيرزكسي

كيسه ييكي بچوكيه كو دومه له ههيه مادده ييكي پهيتي تيداكو-

دهبيتتهوه ههركاتيكي كهكيسه كي پردهبي مامزكه ههست به ئازار و

خازشت دهكا، ناچار له بهردي دهخشيئي تادومه لهكه دهته قتي وئاوي

پورگه كه ده رژيته سهروي زهوي ووشك دهبيتتهوه، شهمه مادده ي موشكي

بون خوشه، مامزي تاتاروما مزي خهتاوما مزي موشكينيشي پي -

دهلئين .

موفليس " مفلس ": ههزار، بيچاره، بيتشت، بيت مال و

سامان، بيت پول، دهستكورت .

مودارا " مدارات = مدارا ": رهفطار كردن لهگهڵ كهسيك

بهروخوشي وميهره باني، روي خوش نيشان دان به كهسيك .

موهر " مهر ": (١) مور، ئاله تيكي مهعده ني ياپلاستيكي يه

ناوي كهسي له سه ره گه گه ندرتي، لهباتي ئيمزالهنا مهوپا كهت

وشتی تردا چا پده کړی، یا شتیک داده خړی بوښه وهی نه کړیته وه مۆری
لئ دده درئ، (٢) کیسه ی سهر به ستر او، کیسه ناکرا وه .

مونالی " منالی " : پیچه واننه ، پیچه واننه ی به کتر بون،
یه کتر ده رکردن ویه کتر دور خستنه وه .

موحابا " محاباه " : لاهیه ن گرتن، یاریده دان، لایه ن
گرتنی که سیک به یئ هه ق .

مودده سی " مدعی " : ئه وکه سه که دا وای لای یه کیکی تر
هده ، ئه وکه سه ی دا وای هه قی خۆی ده کا .

موئمین " موئمن " : به ئیمان ، موسولمان ، پیچه واننه ی -
کافر .

مهئمول " مامول " : ئاره زو کرا و، ئا واته خواز، تاسه بار.
موجاز " مجاز " : ئیجازه درا و، خاوه ن ئیجازه ، ئیزن درا و ،
ره وا .

مودده عا " مدعا " : بانک کرا و، دا واکرا و، ئاره زو .
موعتاد " معتاد " : خوگرتو ، ئه وکه سه ی به کا ریک یاب به
شتیک خو بگری .

مولا " مولا " : خاوه ن ، گه وره ، سه روره ، ئا غا ، خوشه ویست .
مهوزون " موزون " : کیشر او ، ئه وه ی قورسای هده ، ئه وه ی
قالب وئهن دازه ی خۆی گرتوه .

مول " مل " : شه راب ، مه ی
مونیس " مونیس " : ها وده م، ها ونشین، خو پی گرتو .
مونگیر " منکر " : بی با وهر ، ئه وکه سه ی با وهر ی به کا ریک
یا شتیک نه بی .

مبقدار " مقدار " : ئهن دازه ، پارچه یه ک له شتیک، ئه وه ی -
به هۆی ئه و ئهن دازه ی شتیک به ده دست بی .

مه‌نسور "منشور": پرزاو، په‌رت وېلاو، پراکهنده، (٢) -
په‌شان، نه‌سر.

مه‌هوش: جوان، دل‌بەر، مانگ‌روخسار، مه‌هوشان، نه‌و
که‌سانه‌ی روخساریان وه‌کومانگ‌جوانه، رویان ده‌للی مانگه.

مودده‌بیر "م‌بیر": راویژکەر، نه‌وکه‌سه‌ی بیرى پاشه
روژی هه‌یه، نه‌وه‌ی پاشه‌روژی له‌بارچاوه.

مون‌ه‌سیر "من‌ه‌سر": راوه‌ستاو له‌سه‌رشتیک.

مه‌لقود "م‌لقود": گوم‌بو، ون‌بو.

مه‌به‌ه "م‌به‌دا": سه‌ره‌تا، به‌ره‌ت، نه‌سل، هو.

مه‌تبوع "م‌تبوع": په‌یره‌وی کراو.

مه‌حفوز "م‌حفوز": پارێزراو، راگیراو.

م‌وعین "م‌عین": یاریده‌ده‌ر، یارمه‌تی ده‌ر، یاوه‌ر، یار.

مه‌نع "م‌نع": راگرتن، وه‌ستاندن، وه‌ستاندنێ که‌ستیک‌له

کارێک یا شتیک.

مه‌نزل "م‌خانو، جیگه‌ی دانێشتن و ژیان، سه‌را.

مه‌زلوم "م‌ظالم": ستم‌لێکراو، ستم‌دیتو، نه‌وکه‌سه‌ی

زولم و ستم‌ی لێ کرابی.

مه‌عاسی "م‌عاسی": کۆی "مه‌عسیه‌ت = معصیت": گونا،

تاوان.

م‌ومتاز: هه‌لژێردراو، تایبه‌تی، جودا‌کراوه.

مه‌جاز "م‌جاز": وشه‌یه‌ک له‌جێی راسته‌قینه‌ی خۆی به‌کار

نه‌هێنری و بۆمانایه‌کی تروه‌ربگیرێ به‌مه‌رجێک پێوه‌ندی یه‌ک به‌

مانا بنه‌چینه‌یی یه‌که‌به‌یان به‌ستێته‌وه.

م‌وشکیل "م‌شکل = مشکله": کاری سه‌خت، کاری قورس،

ئالۆز و داپۆشراو.

موژگان : مژول ، بژانگ ، برژانگ .
 مېرئات " مرآه " : ئاوینه ، نهینوک .
 موهدییا " مهیا " : ئاماده ، حازر ، x
 مهئسور " ماشور " : قسهوباس ، قسه وباسیک کهلهکۆنه وهله
 یهکیکه وه بهیهکیکی تر گهیشتی .
 مەلاحەت " ملاحهت " : دلبره ، جوانی ، پرخوی بون .
 مەزبەلە " مزبله " : زبڵخانه ، جیتی رشتنی زبڵ .
 مەحنەت " محنت " : ئازار ، بهلا ، خەم ، خەفت ، کارەسات
 کەسەر .
 میزان : (١) ئەرازو ، ئەندازە ، (٢) ناوی بورجی حەوتەمە .
 مەعمور " معمور " : ئاوا ، ئاوه دان ، تەعمیرکراو ، دژی
 کاول وکەلاوه .
 مەھزەن " مخزن " : گەنجینه ، عەممار ، جیتی پاراستنی مال .
 فێلباز ، پرمەکر ، جادوگەر .
 مەسدود " مسدود " : بەستە ، بەستراو ، داخراو .
 مەیت " میت " : مردو .
 مەسرف " مصرف " : خەرچ کردن .
 موشەددیب " مودب " : خاوەن تەربیەت ، بەئەدەب .
 مەخجول " مخجل " : شەرمەزار ، خەجالەتی پیمو .
 مەزبوت " مضبوط " : وەرگیراو .
 مەکتەبی روشدی بە : ئیبنی روشدئەبولوولید " ٥٩٥-٥٠٢"^٥
 کوچی مانگی فەیلەسوفیە ناوبانگی عەرەب کەدانیشتی ئیسپانیا
 بوو و خەلکی " قەرەبە " یە ، نزیک بە پەنجا جلدکتیبی نوسیوه کە
 یهکیک لە وکتیبا ئەفەلسەفە ئیبنی روشدە ، ئەلکوللیاتی ئەولە

زانستی پزشکی دا به زمانه کانی لاتین و ئیسیانیا یی و عیبری
تهرجه مه کراوه ، له ولاتی مهراکیش کوچی دوا یی کردوووه و لسه
شاری " قهرتبه " به خاک سپردراوه .

= ن

نار: ئاگر

نافه: وه کوناوک، ناوک ئاسا، وینهی ناف، ناوکی مازی
 موşk، ئهوما ددهیهی کهله ناوکی مازی موşk دا کوده بیته وه.
 ناتیق "ناطق": ره واننێژ، قسه زان، چاوێژ، قسه ره-
 وان دهمه وه ره، فهسیح.

ناقیس "ناقص": هه رشتیک که که و که سری تیدا بی.
 ناگه هان: له نا کاو، له پردا، سه رزه ده، بی خه به سه ر،
 بی وه خت.

نایب "نائب": جی نشین جیگر، که سیکه له با تی به کیکی
 تر کاروبار ده که به نیته شه نجام.

نه باتات "نه باتات": کوئی نه بات = نبات: گیا، -
 هه موشتیکی که له سه رزه وی برۆی، وه کوگوک و گیا و دارو دره خت.
 نه زم "نظم": (١) شیع، قسه ی کیش و قافیه دار، دژی -
 په خشان (٢) ریک و پیک کردن، جوان کردن، به رسته وه کردنی مرواری
 نه داره ت "نظارت": بینین، چاوه روانی، چاوه -
 دیری، چاوه لهری بون (٢) زیره کی وریایی.

نه شر "نشر": (١) بلاوکردنه وه، بلاوکردنه وهی دهنگ و باس
 (٢) هه لڅستنی جل و بهرگ و پارچه ی شو راو، (٣) زیندوکردنه وه، -
 زیندوکردنه وهی مردومان له رۆژی قیامه ت دا، دژی له ف زارا وه -
 بیکه له شیعردا به کار ده هینری، به روانه "له ف و نه شر".
 نه سه ر "نشر": په خشان، په رگه نده کردن، قسه و ته بییک
 شیعره بی.

نه فسی "نفیس": گیان، لهش، جه وه هری هه موشتیک، نه فسی
 شه ماره: گیانی شه تیانی که ئاده میزا دفریوده دا وه هلی ده خه له
 تینی بۆکاری خراب و نا په سه ت.

نهفس "نفس": با ، ههناسه ، شهوبابههکه لهکاتیی

ههناسهکیشان دا لهنیوان سی ودهم دادئ ودهچی .

نیههت "نسبت": نزیکایهتی ، پتوهندی لهنیوان دوش

یادوکەس ، لهیهک چون لهنیوان دوش .

نیهسار "نشار": پهراگهندهیی، پهersh وبلآوی (٢) شهوشتانیه

کهبهسهربوک یا ههکهسیکی تر داههکری لهسهردهمی خوشی و بهختیاری

دا ، لهشیرینی و پارهوشتی تر .

نهسیم: سروه ، شنهی بای شهمال ، شنهی با .

نهزیر "نظیر": وهکیهک ، بهرامبهه ، هاوتا ، وینهی

یهک .

نیهزام "نظام": ریک وپیک کردن ، ئاراستهکردن ، رسته

کردنی مرواری ، رستهی مرواری ، شهوهورهوش ، ریزی دارو درهخت

له فارسی دابهمانای سپا و شهرتەش .

نیهزاع "نزاع": شهروکیشه ، گفت وگو و که شههکەش ، جهنگ .

نهقش "نقش": رهنگ پرشتن ، کیشانی وینه وروخساری کهسیک

باشتییک .

نوقسان "نقصان": کهمی ، کهم بون .

نهقد "نقد": ههلاوه ژیری ، پاک کردنهوه ، جودا کردنهوهی

پارهی ساغ لهقهلب ، دهخستنی جوانی وناشیرینی قسه ووتارو -

شیر (٢) پاره ، پول ، نرخ ، نهقدی عیار .

نوقته "نقطه": نیشانهییکی بجوک وخره لهژیریا لهسهر

ههندی پیتی نوسین داهیه ، وهکونوقتهی سه پیتی (ن) یا ژیرپیتی

(ب) خال .

نهمام: گیاداری تازه پیگهیشیو ، ههموکهس وشتیکی تازه

پیگهیشتو .

نیش : (١) نوکی تیژ ، وه کوده رزی و خه نجه رونه شته روھی تر
(٢) جزوی هه ندی زینده وه ری وه کود و پشک و زه رده و آلوه مارکسه
زه هریان به هوئی شه و وه ده رژی ننه ناله شی ئاده میزاد .

نه قاپس " نه قاش " : کوئی " نه قیسه - نه قیسه " : بر وانه
نوقسان " نقصان " .

نیسان " نیسان " : فهراموش کردن ، فهراموشی ، له بیر
چونه وه ، له یاد چونه وه .

نوعمان " نعمان " : نازناوی هه ریه که له فهرمان ره وایان
و یادشایانی هه ره ، (٢) بهمانای خوین ، " شقائق النعمان " : گول
لاله ، گولاله سوره .

نمه دپوش : شه و که سه ی جل و بهرگی پینه و په روی ده رویشی
ده پوشتی .

نیگار : (١) بوت ، خوشه ویست ، مه عشوق ، دل بهر ، مه حبوب
(٢) نه قش ، وینه .

نیگاه : روانین ، ته ماشا کردن ، چاو ، رونی کردن .
نیهوا : (١) شاهنگ ، ئاواز ، (٢) ناوی ئاوازیکی تایبه تی
یه (٣) مال و سامان ، هوئی زینده گانی (٤) خوارده مه نی .

نه دامهت " نه دامت " : په شیمانی ، دلگیری ، خه مه و خه فته .
نه هو " نه یو " : (١) زانستی بیکه له بهت ئیعراب و ده ستوری
راست خویندن و دروست نویسنی زمانی عه ره بی یه وه یه ، (٢) وه کولاه ،
رنگه .

نه فیی " نه فی " : دور خسته وه ، نه بو کردن (٢) ده رک کردن
دور خسته وه ی که سینگ له شارنگه وه بو شاریکی تر ، ئاواره کردن .
نیدا " ندا " : بانگ کردن ، بانگ و ئاواز .

نهقیزهین " نقیضین " : پێچهوانه ، دژ و پێچهوانه ی دو

شت ، سه ره و ژیری .

نمانا " هه ورامی " : نوواندی ، ده ری خست ، نیشانی دا .

نه شو جه و یرت " هه ورامی " : له یادت نه چۆ ، له بیرت

نه چۆ ، فه را مو شی نه که ی .

نیه ای هت " نه ای ت " : دوا یی ، پا یان ، ئا خر ، دوا ییی

کا رێک یا شتێک .

نه و خیز : تاز ه رو و او ، تاز ه ده رها تو ، تاز ه پێ گه یشتو .

= و

واریس " وارث " : میرات گر، ئهوهی میرات دهبا، ئهو
کەسە میراتی بوۆ ده مینیتهوه لهیه ککی ترهوه .

والا : بالابند، بهرز، پایه بلند، (٢) جوړه قوماشیک
ئا وریشمی به .

واسیع " واسع " : فراوان ، بهرین ، دژی تنگ .
وهسف " وصف " : پیداهه لکوتن ، ده رخستنی شیوهی شتیک
یا که شیک ده رخستنی وه زعی شت .

وهسوهسه : ئه ندیشهی بهد پهیدا کردن، بزوتنه وهی ههوا و -
ههوهسی شهتانی لهنا و دل دا =
وهسل " وصل " : پیوه ند کردن، بهستن بهیه کتری یهوه ،
بهیه کتری گهشتن .

وهنه وه : گیایه کی کورته ، قه دی باریک و گولی بچوکی ههیه ،
رهنگی شین یا زهردده بی، لهبا خچه دا ده رویتنری، له ته بیعه تیش دا
بههاران له پیش هه موگولیک دا ده رده چتی ، بۆنی خوشه و گولای لی
ده رده هیئری .

ورپنه : ههزه یان، بیهوده وتن ، له حالێ نه خوشی یاله
خهوا ، قسه برزکاندن، وتاری بیهوده و نا عا قلانه له حالێ نه خوشی دا .
وهعز " وعظ " : په ندوئا موژگاری دان، ئا موژگاری کردن،
ئا راسته کردن بۆکاری چاک .

وهعهده : (١) پهیمان ، بهلین، (٢) سهردهم، کات .
وهعبد " وعبد " : بهلینی دانی شهروبه دی، وهعهدهی خراپه
ترساندن .

وهزارهت " وزارت " : وهزیری، پلهوپایهی وهزیری .

وهجد " وجد " : شهوین و خوشهویستی، زهوق وشهوق، شهیدا
وسهواسهاری کەسێک بون ، خوشی، خوشحالی.

وهجووه : کۆی " وجهه = وجهه " : رو، روخسار، روی شتیکی
(٢) ریکا، لایەن، نییەت، هو، (٣) گهواره‌ی قهوم، (٤) کەسێکی
پایه‌به‌رز، (٥) پاره‌وپۆل .

وهجدان " وجدان " : نەفس و هیزی باتینی نەفس، شهو
هیزه باتینییه‌ی کەبه‌هۆی شهوله‌چاک و خراپی کرده‌وه‌کان تی -
ده‌گه‌ین .

وهجود : (١) بون ، ههستی، پێچه‌وانه‌ی عه‌ده‌م (٢) له‌شه‌ش ،
به‌ده‌ن ، جه‌سته .

وهبرد " ورد " : زیکر، دوعا ، که‌مێک له‌قورئان که‌ئینسان
هه‌مو شه‌ورۆزی بیخۆینی .

ویسعه‌ت " وسعت " : گوشاری، هه‌راوی، به‌ربلاوی جی -
پانایی .

ویلداش : هاوڕی، دۆست ، ره‌فیق ، هاوال ، شه‌یه‌کی
تورکی یه .

وهحید " وحید " : ته‌نیا، یه‌کتا .

= ه

هاتیف " هاتف ": دهنگی غهیی، ئاوازی غهیی، دهنگ و
سه‌دای غهیی .

ههجران " هجران ": جودایی، دوری له‌دۆست و یاران .
ههلال " هلال ": مانگی سه‌ره‌تای مانگ تاسی شهو، که‌به‌شیوه
که‌وان له‌ئاسمان دا‌خۆی ده‌نۆینی، کینایه‌ته‌بۆ‌برۆی دل‌به‌ولوازی -
دل‌دارو عاشق .

هه‌راس " هراس ": ترس و بیم .

هه‌مه‌مالیس : هاو‌نشین ، دۆست ، هاو‌ڕێ، ره‌فیق .
هه‌مه‌مه‌ت " همت ": بریار و کۆشی به‌هه‌یز، مه‌به‌ست، توانا .
هه‌به‌ه‌ست " هه‌ست ": (١) رو‌خسار، شیوه، حال، رو‌خسار و
وه‌زعی هه‌ر‌شتیک (٢) پۆلیک‌خه‌لک، تا‌قمیک‌خه‌لک، ده‌سته‌یه‌ک
خه‌لک .

هه‌ندو " هندو ": هه‌ندێ، خه‌لکی هه‌ندوستان، تیره‌پیکه‌ له
هه‌ندوستان مه‌زه‌به‌ی تایبه‌تی خۆی هه‌یه و هه‌ندو‌سی‌شیان پێ ده‌لێن،
کینایه‌ته‌بۆ‌زۆلف‌و‌خه‌ت و خا‌لی ره‌شی دل‌به‌رو خۆشه‌ویست .

هه‌دا‌یه‌ت " هدا‌یه‌ت ": ڕێ، پێشان‌دان، ئاراسته‌ی ری‌تی
راست‌کردن .

هه‌ده‌ده‌: شانه‌به‌سه‌ر، په‌پو سلێمانه، په‌پوسوله‌یمان‌ه،
په‌پوسله‌مان‌که، با‌لنده‌یه‌که‌ره‌نگی خۆ‌له‌میشی یه، خا‌لی زه‌رد‌و-
ره‌ش‌وسپی هه‌یه، له‌کو‌تر به‌جو‌ک‌تره، به‌په‌یه‌یکی وه‌کو تانج له‌سه‌ر
سه‌ری دا‌هه‌یه، ده‌لێن چا‌وی گه‌لێک تی‌ژو ورد‌بینه، له‌خۆش‌خه‌به‌ری
دا بێ وێنه‌بووه .

هوڤدا "هڊى": خودا، راستى، رىڤى راست، رابهر، رى -

پيشاندهر.

هووهيدا "هویدا": ئاشکرا، ديار، روناک، پهيدا.

= ی

بەعقوب "بعقوب": کۆری ئیسحاقە، بەناوبا نەگترین و
 گەورەترین پیاوما قولانی عیبرانی یە، لەقەبی ئیسرائیلە، بەنی
 ئیسرائیلی بردەمیسروما وەبەک لەوێ ژیا نی بردەسە، دوازدە کۆری
 هەبو بەناوبا نەگترینیان حەزرەتی یوسف بو، دوازدە تیرە کسانێ
 بەنی ئیسرائیل بەناوی ئەوانەو یە، لەقورئان داباسی کراو ه .
 یوسف: " سەدە ی سێزدە ی پێش زایین، کۆری یەعقوب و ناوی
 دایکی راحیلە، رەمزی جوانی یە لەنا و پیاوان دابە پیتی ثورات
 براکانی فرۆشتیان بە هەندێ لەبازرگانان، لەپاشان بوبە وەزیری
 فیرعەونی میسر و بەرێوە بەری ئازوقە لە بەرسی یە تێه کەدا، بە پێی ی
 قورئانیش براکانی خستیانە بیری کەو ه بەهۆی هەندێ کاروانچی یان
 رزگاری بو، بر دیا نە میسر و فرۆشتیان بە "پوتیفار" واتە عەزیزی میسر،
 زولەبخی ژنی عەزیزی گێرو دە و سەودا سەری یوسف بو، بەلام یوسف
 دەستی لە گەڵ تیکەڵ نە کرد، لەبەر ئەوە لای میردی بوختانی پێی
 کرد و خرایە زیندانەو، لە ئەنجامدا لە زیندان هاتە دەرهێ و بـووبە
 وەزیری فیرعەون و یار مەتی یەعقوب و بەنی ئیسرائیلی دا کە سینا
 بکەن بە مەلەبەندی ژیا نی خۆیان .

بەدی بەیزا " یەدبەخشا ": دەستی سپی، ئیشارە تەبەو ه
 کە حەزرەتی موسا پێنخە مەبرکە دەستی دە کرد بە خەلیا و دەری دە هینا
 ترو سکە و شەوقی ئەدایە وەودە روبەری خۆش هەم ورونا کە دە کسردو
 حەزرەتی عیسا کە فوی لە مردودە کرد زیندو دە بوو ه .

یەنبوع " ینبوع ": سەچا وە، کانی .

ئەوێ شایانی باس بێ بۆ فەرھەنگی ئەو دیوانە لە فەرھەنگی
 عەمید و فەرھەنگی موعین و بەتایبەت لە فەرھەنگی دیوانە
 "نالی" یەکە ما مۆستای زانا دوکتور "مەرۆف خەزەدار"
 سوودم وەرگرتوو.

پێغەمبەری مەزنی ئیسلام ھەزرەتی مەحمەد سولی ئەکرەم (د - خ) -
 فەرھەنگی :

کەسێک بەچاکەیی خەڵک نەزانێ بەچاکەیی خودایش نازانی،
 جا لەبەر ئەمە پێ بەدڵ لەدۆستی بەرێزو زانا و فەرھەنگ ،
 خۆشەویست و دڵسۆزم جەنابی مۆستا مەمەد صالح ئیبراھیمی
 مەمەدی (شەپۆل) زۆر سپاس دەکەم کە بە دیوانی حەریق
 دا چۆنەتەووە ھەڵە گرتووە نیشانەکانی بۆ دانائە.

خاوەنی ئانتشارات محەد محەدی، کردستان، سقز